

ชาวบ้านที่ยังรกรากบนแผ่นดินมาตุภูมิเหตุใดจึงกลายเป็นผู้บุกรุก

แผ่นดินแห่งชีวิต

เจาศิลป์ คงแก้ว :: ภู เชียงดาว

โลกนี้มีสิ่งอะไรที่นำพาเราอยู่หลายอย่าง
จนปลูกสร้างอาหารไว้เลี้ยงโลก
กำลังถูกไล่ที่จากที่ดินสาคูกันของค่างอง
จนที่รกรากแผ่นดินอย่างแท้จริง
ถูกกล่าวหาว่าขัดขวางความเจริญของส่วนรวม
จนที่รกรากจะปลูกต้นไม้ ธรรมชาติจะอุดมโลก
ยังมีชุมชนที่สวนชีวิตที่อุดม
กำลังจะติดคุกเพราะการปลูกต้นไม้
ในที่ดินของตนเอง

โครงการรณรงค์ชาวบ้านสู้คดีป่าไม้ :: เจาศิลป์ คงแก้ว

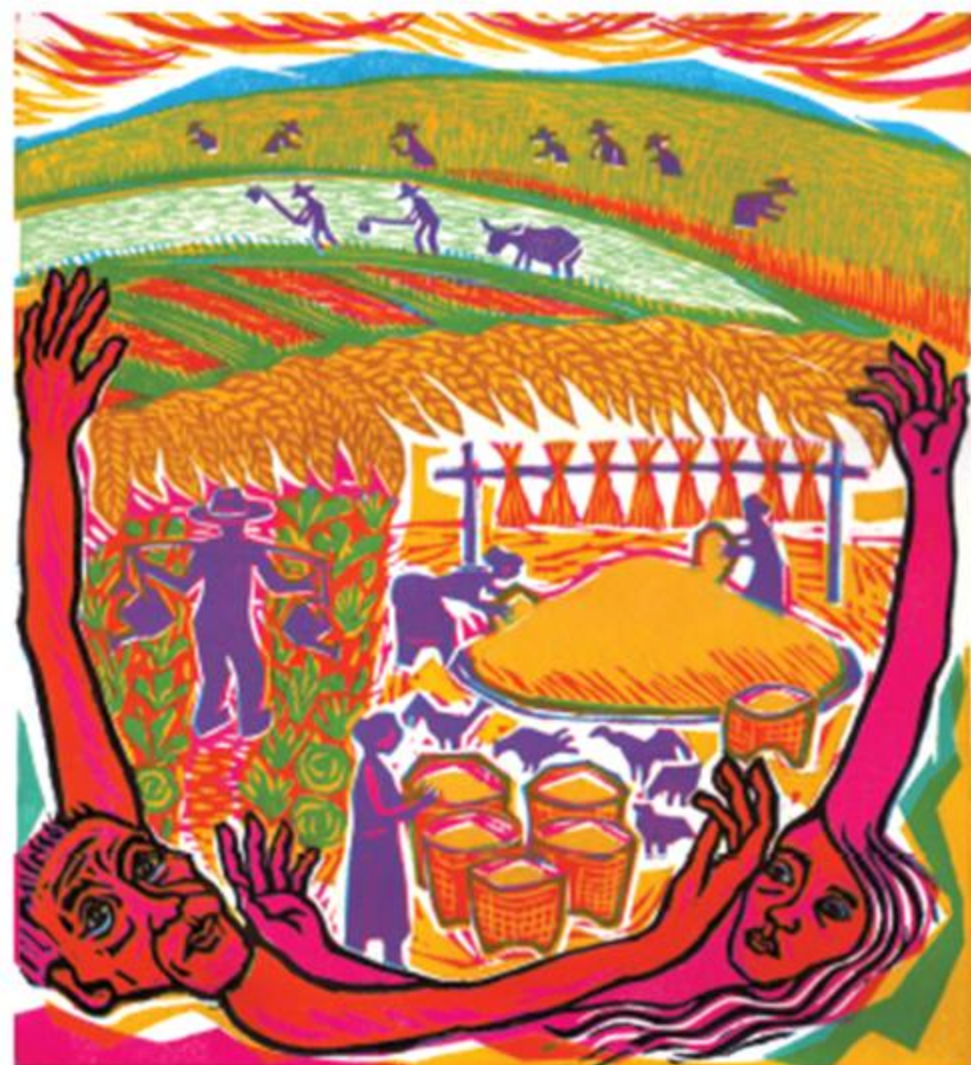
สำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

กรมส่งเสริมการเกษตร

แผ่นดินแห่งชีวิต

เจาศิลป์ คงแก้ว :: ภู เชียงดาว

199.-

แผ่นดินแห่งชีวิต

9 789744 013200
ISBN 978-974-401-320-0
ราคา 199 บาท

ที่ดินแห่งชีวิต

เงาศิลป์ คงแก้ว :: ภู เชียงดาว
เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ
978-974-401-320-0

พิมพ์ครั้งแรก กุมภาพันธ์ 2553
จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

จัดพิมพ์ โดย

เครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย

กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน

เลขที่ 801/21 ซอยงามวงศ์วาน 27
ตำบลบางกระสอ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000
โทรศัพท์ 02-952-5794 โทรสาร 02-953-5574
อีเมล : landreform@hotmail.com

Webblog : <http://blogazine.prachatai.com/user/landless>
: <http://www.oknation.net/blog/landreformnetwork>

สนับสนุนการจัดพิมพ์ โดย
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

บรรณาธิการ	จิตติมา ผลเสวก
พิสูจน์อักษร	นพวรรณ สิริเวชกุล
ภาพประกอบ	ชวิน ถวัลย์ภิชโย
	อภิรัฐ เจ๊ะเหล่า
	เงาศิลป์ คงแก้ว
ภาพปก	ประสาท นรินทร์ประเสริฐ
ออกแบบปก-รูปเล่ม	ชิตะวา มุนินโท

จัดทำโดย
สายส่งศึกษิต บริษัท เค็ดไทย จำกัด
117-119 ถนนเฟื่องนคร เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200
โทรศัพท์ 02-225-9536-40 โทรสาร 02-222-5188
www.kledthai.com

ราคา 199 บาท

(3)

การปฏิรูปที่ดินในสังคมไทยจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่มีผู้บุกเบิก และผู้กล้าจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ผู้บุกเบิกจากชุมชนเหล่านี้ ได้เริ่มต้นปฏิบัติการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน พิสูจน์ให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบของนโยบายการปฏิรูปที่ดินจากฝั่งรัฐที่ยังไม่เป็นจริง และชี้ให้เห็นถึงข้อเท็จจริงและศักยภาพของชุมชนที่สามารถปฏิรูปที่ดินและจัดการที่ดินอย่างยั่งยืนได้ด้วยความตั้งใจจริงของชุมชน

การก่อรูปของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย เกิดขึ้นจากผู้เดือดร้อนในประเด็นที่ดินทำกินที่หลากหลายตั้งแต่ คนมีที่ทำกินไม่พอ คนไร้ที่ดิน คนไร้บ้าน คนไร้ที่อยู่อาศัย คนไร้สิทธิ และคนจนที่ถูกกรูกรานสิทธิ คนเหล่านี้มาจากชุมชนที่ห่างไกลและแตกต่างกัน หลายชุมชนมีประสบการณ์การต่อสู้ยาวนานก่อนการมารวมกันเป็นเครือข่าย

การรวมตัวกันของเครือข่ายมีเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย และรักษาสิทธิของเกษตรกร ที่สำคัญคือการนำเสนอนโยบายกระจายการถือครองที่ดินที่เป็นธรรม ผลักดันให้มีการรับรองการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน จัดตั้งกองทุนธนาคารที่ดิน และจัดเก็บภาษีที่ดินที่ก้าวหน้า ข้อเสนอทางนโยบายเหล่านี้ คือทางออกของการแก้ไขปัญหาที่ดินในระดับนโยบาย เพื่อให้พี่น้องเกษตรกรคนอื่นที่ประสบปัญหาที่ดินทำกินได้รับการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาไปพร้อมๆ กับพี่น้องสมาชิกเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย

เงื่อนไขสำคัญที่ผลักดันให้มีการรวมตัวกันของชาวบ้านในนามเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย คือความไม่เป็นธรรมในการครอบครอง

(4)

ที่ดินของสังคมไทย โดยข้อเท็จจริงทั้งประเทศไทยมีพื้นที่ 320 ล้านไร่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่สามารถนำมาจัดสรรให้เกษตรกรได้ถึง 130 ล้านไร่ ที่ดินเหล่านี้มากพอ สำหรับการใช้ประโยชน์ของคนไทยทุกคนในประเทศ และเพียงพอสำหรับเกษตรกรจำนวนกว่า 30 ล้านคน หากมีการนำมาจัดสรรแบ่งปัน และกระจายอย่างเป็นธรรม

น่าเสียดายที่สังคมไทยอยู่ในสภาพกลืนไม่เข้า คายไม่ออก คนส่วนใหญ่ของประเทศ เกือบหกสิบล้านคน ตกอยู่ในสภาพมีที่ดินถือครองไม่เกิน 1 ไร่ คนเหล่านี้คือ คนยากจน คนชั้นกลาง และคนหาเช้ากินค่ำทั่วไปในสังคม ในขณะที่คนอีกลุ่มประมาณ 6 ล้านคน มีที่ดินครอบครอง มากกว่า 100 ไร่ขึ้นไป คนกลุ่มนี้คือ นักเก็งกำไรที่ดิน นักการเมือง บริษัทธุรกิจการเกษตร บริษัทธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ และบริษัทธุรกิจที่ค้ากำไรกับที่ดิน

อาการที่คนกลุ่มเล็กครอบครองที่ดินจำนวนมาก ที่ดินในสังคมจึงไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ ในทุกจังหวัดเราจึงพบเห็นที่ดินที่ถูกปล่อยทิ้งไว้ให้รกและร้าง จำนวนแล้วมีมากถึงเจ็ดสิบเปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ประเทศทั้งหมด เหตุผลหลักคือที่ดินเหล่านั้นถูกเก็บไว้เพื่อเก็งกำไรและขายต่อนั่นเอง

ความยากต่อการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินของสังคมไทย คือ สังคมบ้านเราไม่มีกฎหมายเพื่อกำจัดการถือครองที่ดิน หรือยังไม่มีการตรากฎหมายภาษีที่ดิน ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการกระจายที่ดินจากคนที่มั่งคั่งมากมาสู่คนจน ในขณะที่การปฏิรูปที่ดินที่ผ่านมา ไม่ประสบความสำเร็จ รัฐบาลสามารถนำพื้นที่มาปฏิรูปให้กับคนจนได้เพียงเล็กน้อย ที่สำคัญไม่ได้เป็นไปตามเจตนารมณ์กฎหมายปฏิรูปที่ดิน ปี 2518 ที่ต้องการนำที่ดินที่ครอบครองโดยคนมีที่ดินมาก มากระจายให้กับคนจน

ความเหลื่อมล้ำที่กล่าวมาทั้งหมดจึงนำมาสู่การแย่งชิงที่ดิน และความขัดแย้งของสังคมครั้งแล้วครั้งเล่า ดังที่เราเห็นในหน้าหนังสือพิมพ์ การ

ชุมนุมประท้วงของคนไร้ที่ดิน คนจน และเกษตรกรที่ต้องการให้รัฐแก้ไขปัญหาดันมีนาคม 2552 เครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย ได้รวบรวมข้อมูลและข้อเสนอความเดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกินของพี่น้องสมาชิก 27 จังหวัด นำเสนอต่อรัฐบาล เพื่อให้รัฐบาลมีนโยบายกระจายการถือครองที่ดินที่เป็นธรรม รับรองการปฏิรูปที่ดินโดยประชาชน

ข้อเสนอหลักของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินฯ ที่เสนอต่อรัฐบาล มีเนื้อหาหลักคือ

1) การรับรองสิทธิชุมชนและโฉนดชุมชน เนื่องด้วยชุมชนได้สูญเสียสิทธิในการครอบครองที่ดิน การใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ อันเนื่องมาจากรัฐได้ดำเนินการออกกฎหมายประกาศสิทธิเหนืออาณาบริเวณที่ชุมชนเคยครอบครองอยู่ และโดยผลของกฎหมายดังกล่าวได้ทำให้การดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ต้องพึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพต้องกลายเป็นการผิดกฎหมาย รัฐจึงมีหน้าที่รับรองสิทธิของชุมชนและประชาชนที่ทำงานในพื้นที่ดังกล่าว ในรูปแบบ “โฉนดชุมชน”

2) การจัดการให้มีระบบภาษีที่ดิน อันจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำให้เกิดการกระจายการถือครองที่ดินในที่ดินของเอกชน โดยทั้งนี้ภาษีดังกล่าวต้องมีอัตราแบบก้าวหน้า เพื่อเป็นแรงกดดันไม่ให้เกิดการถือครองที่ดินจำนวนมาก คือยิ่งถือครองที่ดินเป็นจำนวนมากก็ต้องเสียภาระภาษีเพิ่มมากขึ้น เพื่อทำให้เกิดการกับผู้ถือครองที่ดินจนไม่เป็นแรงจูงใจให้เกิดการแสวงหาประโยชน์จากที่ดินในรูปแบบอื่นดังเช่นการเก็งกำไรที่ดินที่เป็นอยู่ปัจจุบัน

3) การจัดตั้งกองทุนธนาคารที่ดิน เพื่อเป็นกลไกการสนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยสามารถมีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยได้ โดยควรเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรจากการดำเนินงานเหมือนสถาบันการเงินทั่วไป

งบประมาณกองทุนธนาคารที่ดินควรมาจากหลายแหล่ง ทั้งการสนับสนุนจากรัฐบาล การรวมกองทุนที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นหนึ่งเดียวกับกองทุนธนาคารที่ดิน และให้มีการกำหนดสัดส่วนรายรับจากภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างมาสนับสนุนกองทุนธนาคารที่ดินด้วย

การเคลื่อนไหวของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินฯ ดังกล่าวนำมาสู่การออกมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2552 เห็นชอบให้มีการดำเนินนโยบายโฉนดชุมชน ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการจัดโฉนดชุมชน ในพื้นที่นำร่องสมาชิกของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทยและเครือข่ายประชาชนต่างๆ

โฉนดชุมชน อาจจะเป็นคำใหม่ในสังคมทั่วไป แต่ในความหมายง่าย ๆ คือ กรรมสิทธิ์ที่ดิน ที่ชาวบ้านในชุมชนพร้อมใจกันที่จะมีสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์จากที่ดินร่วมกัน มีองค์กรชุมชน เข้ามาร่วมดูแลการใช้ประโยชน์จากที่ดิน มีสิทธิเชิงซ้อนในการควบคุมป้องกันไม่ให้เกิดการซื้อขายที่ดินออกไปสู่คนนอกชุมชน

โฉนดชุมชน ถูกเรียนรู้และกำหนดขึ้นโดยภูมิปัญญาของชุมชน ที่ต้องการป้องกันไม่ให้เกิดที่ดินของเกษตรกรหลุดมือไปเป็นของนายทุนอีกต่อไป สิทธิในที่ดินจึงถูกวางกฎเกณฑ์ให้เป็นของทุกคนในชุมชนร่วมกันโดยสมัครใจ นอกจากนี้โฉนดชุมชนยังหมายถึงรวมถึง การกำหนดรูปแบบการทำการผลิตใหม่ของชุมชน ที่มุ่งหวังคุ้มครองให้ชุมชนเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ยั่งยืน เพื่อป้องกันปัญหาหนี้สิน และการถูกกดขี่ให้ขายที่ดินในอนาคต

หนังสือเล่มนี้ คือส่วนหนึ่งของความพยายามของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย คนกลุ่มเล็กๆ ที่ต้องการสื่อสารความเป็นจริงอีกแง่มุมหนึ่งของสังคม เรื่องราวการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อศักดิ์ศรีและที่ดินของคนจน การ

ดำเนินวิถีชีวิต ความธรรมดา ความเรียบง่าย และความเป็นจริงของวัฒนธรรมคนชนบท ที่มีความรู้สึกรักและหวงแหนในแผ่นดินเกิด เรียนรู้ที่จะอดทนและรอคอยอย่างยาวนานเพื่อการต่อสู้ทางคืนผืนดินให้ตนเองและลูกหลาน

เครือข่ายฯ ขอขอบคุณทีมนักเขียนและช่างภาพทุกคน ที่ใช้ความวิริยะ อุตสาหะ เดินทางข้ามน้ำข้ามเขา เพื่อให้ได้ข้อมูล ข้อเท็จจริงในการสื่อสารเรื่องราวของผู้คนกลุ่มเล็กๆ ออกไปสู่สังคมวงกว้าง ด้วยความหวังร่วมกันว่า ผู้คนในสังคมเดียวกันจะได้รับรู้ เข้าใจ และสนับสนุนช่วยเหลือ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาที่ดินในสังคมไทยเกิดขึ้นได้จริง ด้วยแรงผลักดันของสังคมทุกส่วน

สังคมไทยในก้าวต่อไป ยังต้องการผู้กล้าหาญ ผู้บุกเบิกเพื่อไปถึงการปฏิรูปที่ดินที่แท้จริง และด้วยเหตุนี้เราจึงต้องเริ่มต้นโดยประชาชน

แต่ผู้กล้าและผู้เสียสละแผ้วถางทาง.

พงษ์ทิพย์ ส้าราวญจิตต์
เครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย

(คำกล่าวนำจากเครือข่ายปฏิรูปที่ดินฯ) (4)

ทับเขื่อน - ปลักหมู	11
ตระ. . .ชุมชนโบราณ เหนือเทือกบรรทัด	26
ตะพานบ้านป่าทว่าศิวิไลซ์	54
แนวรบบางใต้ เหตุการณ์ที่ควรเปลี่ยนแปลง	70

บ้านทุ่งชำเลี้ยว	83
ป่าเปลี่ยนแปลงแปลก ที่ลำนางรอง	97
หรือว่าดอนฮังเกลือ จะไม่เหลือกระทิงชื่อ	115
จากทามันเนกาว่า ถึงภูผาแดง	128
แผ่นดินในดวงตานก	141

วิถีบ้านกลางป่า วิถีพึ่งพาเกือกุลมายาวนาน	153
ที่ดินลำพูน หัวใจของเรานั้นคือที่ดิน	180
เยือนห้วยหินลาดใน แผ่นดินของความสมดุล	215

บ้านทับเขือ - ปลักหมู

“สิ่งที่เราทำกันอยู่ นอกจากเพื่อความมั่นคงในชีวิตของเราเองแล้ว เราต้องการให้สังคมข้างนอกรู้ว่าเรากำลังดูแลป่า ดูแลสิ่งแวดล้อม เพราะเราต้องมีชีวิตอยู่กับป่าแห่งนี้ไปอีกนาน จนชั่วลูกชั่วหลานของเราต่อไป”

น้ำเสียงของพี่สมนึก พุฒนวล บอกถึงความมุ่งมั่น ท่ามกลางวงคุยที่ร้อนจ้าด้วยแสงแดดยามบ่าย ณ ศาลาเอนกประสงค์ขนาดกะทัดรัดของชุมชน ที่เพิ่งสร้างเสร็จหมาดๆ เพื่อต้อนรับการมาเยือนของรัฐมนตรีสาทิติย์ วงศ์หนองเตย ที่มาตรวจเยี่ยมพื้นที่นำร่องโครงการโฉนดชุมชน เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2552

ไร่นาดที่ส่องผ่านยอดกุเขาสูงที่โอบล้อมพื้นที่นี้เอาไว้จนเกือบจะรอบด้านนั้น ได้ทะลุทะลวงยอดไม้หนาที่บดแสงมาถึงศาลา ทำให้วงคุยสว่างไสวแถมร้อนจ้า จนต้องเขยิบหนีเป็นระยะ ขณะที่ปากกำลังอ่อยกับอาหารมื้อเที่ยงที่ค่อนข้างสบายๆ

กับข้าวเอร็ดอร่อยอย่างเหลือเชื่อ เพียงน้ำพริกผักลวก จำพวกผักขี้เหล็ก ผักกูด ที่มีอยู่ดาษดื่นในพื้นที่ ทำให้รู้ว่าที่นี่คือแหล่งส่งออกผักธรรมชาติไปสู่ตลาดในเมืองที่สำคัญแห่งหนึ่ง และเมื่ออิมหมีพื้มันกันแล้ววงพูดคุยฉันทน์ที่น้องก็เริ่มขึ้น

“บ้านทับเขือ-ปลักหมู ตั้งอยู่บนเขาพับผ้า เทือกเขาบรรทัด ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างจังหวัดตรังกับพัทลุง ส่วนหนึ่งของชุมชนจะอยู่ในเขตการปกครองหมู่ที่ 1 ตำบลช่อง อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง และอีกส่วนหนึ่งติดเขตการปกครองหมู่ที่ 1 ตำบลบ้านนา อำเภอรินทร์ครินทร์ จังหวัดพัทลุง มี 80 ครอบครั้ว ประชากรราวๆ 300 คน” เรียกว่าชุมชนเดียวแต่กินอาณาเขตสองจังหวัดเขื่อนั้น

“แต่ชุมชนนี้มีสมาชิกบางส่วน มีที่พักอยู่นอกชุมชนด้วย” พี่สมนึก พุฒนวล บอกเล่าเพิ่มเติม

ฉันทสังเกตว่าถนนหนทางที่เข้ามาในหมู่บ้านแห่งนี้ เป็นไปด้วยความลำบาก หากมีรถยนต์สี่ล้อ ก็ต้องจอดไว้ที่ถนนสายหลัก คือถนนเขาพับผ้า แล้วเกาะท้ายรถมอเตอร์ไซด์เข้ามาอีกราวๆ 1 กิโลเมตร บางช่วงต้องจอดรถเบียดเข้าไปในพงหญ้าเพื่อให้ท้ายรถมอเตอร์ไซด์วิบากที่บรรทุกของไม่ยางพาราอันหนักอึ้ง ได้ผ่านออกไปก่อน

“เราไม่ต้องการถนนที่กว้างกว่านี้เพราะไม่ต้องการให้คนนอกชุมชนเอารถยนต์มาชนสิ่งที่อยู่ป่าไปได้ง่าย” ผู้นำชุมชนคนเดิมกล่าว

“ชุมชนทับเขือ-ปลักหมู คนเฒ่าคนแก่เล่าว่า คนรุ่นแรกเข้ามาตั้งรกรากในป่าโดยสร้างนาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยการนำของ “พันแป้น มาคน้อย” กำนันตำบลนาโงย อ.นาโงย และนายปาน จันมัด ชาวบ้าน ต.นาข้าวเสียว อ.นาโงย หลังจากนั้นมีการสัมปทานไม้บริเวณนี้ เมื่อการสัมปทานหยุดลงใน พ.ศ. 2507 ชาวบ้านที่รับจ้างสัมปทานจึงได้จับจองที่ดินทำสวนยางพารา จนปี 2515 มีพรรคคอมมิวนิสต์เข้ามาเคลื่อนไหว จึงกลายเป็นพื้นที่เป้าหมายที่ทางการต้องปราบปราม ส่งผลให้ชาวบ้านอยู่กันอย่างไม่เป็นสุข ทำสวนไม้ได้บางส่วนต้องอพยพโยกย้ายออกไป และกลับเข้ามาอาศัยทำกินอีกครั้งในปี 2525 จนถึงปัจจุบัน”

“แต่ปี พ.ศ. 2525 นั้นเอง รัฐบาลได้ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า โดยไม่ได้เดินสำรวจพื้นที่ ทำให้เขตอุทยานฯ ทับที่ชุมชน มีการตั้งหน่วยอุทยานในพื้นที่แต่ในช่วงแรกเจ้าหน้าที่ป่าไม้เพียงแค่เดินตรวจป่า ไม่ได้เข้ามาคุกคามชาวบ้าน หลังจากนั้น พ.ศ. 2541 เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้เข้ามาสั่งห้ามไม่ให้โค่นยางที่หมดสภาพ ไม่ให้ถางหรือปลุกทดแทน ชาวบ้านต้องทำสวนอย่างหลบๆ ซ่อนๆ ตลอดจนถูกข่มขู่ ปักป้ายยึดที่ดิน และดำเนินคดีอาญา”

“ครอบครัวที่ปักหลักอยู่ที่นี่ ไม่มีที่ดินหรือบ้านในที่แห่งอื่นเลย 29 ครอบครัว ที่มีบ้านอยู่ข้างล่างแล้วขึ้นมาทำกินก็ประมาณ 60 กว่าครอบครัว แต่ที่เป็นสมาชิกเครือข่ายองค์กรชุมชนรักเทือก เขาบรรทัด มี 39 ครอบครัว พื้นที่ทำกินประมาณ 700 - 800 ไร่ เฉลี่ยแล้ว ไม่เกิน 15 ไร่ต่อครอบครัว”

ด้วยความบิบบั่นทางจิตใจที่เกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทำให้มีการรวมตัวพูดคุยถึงการแก้ไขปัญหา เมื่อได้ข่าวว่าเครือข่ายองค์กรชุมชนรักเทือกเขาบรรทัด(ครท.) มาชุมนุมเจรจาหน้าศาลากลางจังหวัดตรัง ในเดือนมกราคม 2550 ชาวทับเขือ-ปลักหมูจึงไปสังเกตการณ์ แล้วกลับมาจัดตั้ง “องค์กรชุมชนบ้านทับเขือ-ปลักหมู” เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2550 เริ่มแรก มีสมาชิกราว 60 คน”

“การรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย นอกจากเพื่อสร้างพลังในการต่อรองกับหน่วยงานรัฐ ยังเป็นการระดมความคิดความรู้ เพื่อนำมาใช้

ในการทำมาหากิน ให้มีความมั่นคง ยั่งยืนในเชิงอนุรักษ์อีกด้วย แต่กว่าจะลงตัว ยอมรับแนวคิดนี้ร่วมกันก็ต้องคุยกันนาน เพราะชาวบ้านบางคนคุ้นเคยกับการทำมาหากินแบบเดิมๆ คือทำสวนยางเพียงอย่างเดียวหรือคิดแค่เรื่องการปลูกเพื่อขายเป็นหลัก”

เงาศิลป์ คงแก้ว

ความคิดเรื่องการสร้างผลผลิตเพื่อความสมดุลและยั่งยืนของระบบนิเวศน์ จึงมาพร้อมกับแนวคิดเรื่องโฉนดชุมชน ทำให้สมาชิกเดิมลาออกไปจำนวนหนึ่ง จนเหลือ 39 ครอบครัว เนื่องจากแนวคิดการเป็นโฉนดชุมชนนั้นสมาชิกจะต้องปฏิบัติตามเสมือนเป็น “ธรรมนูญชุมชน” ซึ่งเป็นนโยบายและกฎหมายขององค์กร หากไม่ปฏิบัติตามกติกาจะถูกลงโทษ จากขั้นตักเตือน จนถึงพ้นจากสภาพสมาชิก หรือในขั้นร้ายแรงต้องส่งให้หน่วยงานรัฐดำเนินการตามกฎหมาย สถานภาพสมาชิกทุกคนต้องสมัครใหม่ทุกปีเพื่อยืนยันความตั้งใจในการเป็นสมาชิกและเพื่อให้องค์กรพิจารณาคุณสมบัติอย่างเต็มที่

รูปแบบโฉนดชุมชนขององค์กรชุมชนบ้านทับเขือ-ปลักหนู จึงประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ คือ

ก. ระบบกรรมสิทธิ์แบบรวมหมู่ หมายถึง องค์กรชุมชนจะเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ทรัพยากรทั้งหมด ทั้งที่ดินส่วนบุคคลและทรัพยากรที่สมาชิกชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ลำห้วย ป่าชุมชน เส้นทางสัญจร เป็นต้น

การจัดทำระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดินส่วนบุคคล จะทำเป็นหนังสือรับรองที่ดินทำกินให้สมาชิก โดยคณะกรรมการองค์กรชุมชนเป็นผู้ลงนามรับรอง และเสนอองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ยอมรับระบบกรรมสิทธิ์ร่วมขององค์กรชุมชน

จะเทียบการจัดการ ที่ร่างเอาไว้และได้ลงมือปฏิบัติแล้ว เช่น การรังวัดอาณาเขตที่ทำกินของสมาชิกร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เพื่อการยอมรับร่วมกัน

ข. การทำเกษตรและอยู่อาศัยแบบผสมผสานและยั่งยืน การทำสวนยางพาราที่นี่ เป็นระบบ “ป่ายางหรือสวนผสม” ซึ่งปลูกยางพาราพันธุ์พื้นเมืองร่วมกับไม้ผลและพืชผลอื่นๆ ทั้งที่เป็นอาหาร สมุนไพร และไม้ใช้สอย สำหรับตัวอย่างเกษตรกรก้าวหน้า ที่สืบทอดภูมิปัญญาในการปลูกสร้างป่ายาง ของลุงแคว...กัมพงษ์ ลังวรกิตติวุฒิ ชายชรา เลือดจีน ที่เล่าว่าตนเองเกิดที่จังหวัดนราธิวาส แต่ติดตามผู้เป็นพ่อมาทำงานรับจ้างอยู่ในเมืองตรังตั้งแต่เด็กๆ จนบัดนี้ มีอายุกว่า 70 ปีแล้ว ลุงแควถูกชักชวนเข้ามาทำกินที่นี่ เมื่อ 50 ปีก่อน ในที่ดิน 8 ไร่ ที่ญาติแบ่งให้ พ่อได้เลี้ยงลูก 6 คนจนเติบโต บ้างแยกบ้านออกไปทำงานในเมือง ที่เหลืออยู่ร่วมกันที่ชุมชนมีอยู่ 4 คน ต่างมีครอบครัว และที่ทำกินเล็กๆ ที่ซื้อหาเพิ่มเติม อาณาบริเวณใกล้เคียงผู้เป็นพ่อ

ลุงแควค้นพบว่าการปลูกพืชหลากหลายชนิดผสมผสานในแปลงเดียวกันเป็นการทำสวนอย่างยั่งยืน ไม่ต้องใส่ปุ๋ย เพราะต้นไม้แต่ละชนิดจะกินธาตุอาหารไม่เหมือนกัน อีกทั้งยังได้ปุ๋ยจากกิ่งไม้ใบไม้ที่เสื่อมสภาพ เนื่องจากลุงแควไม่ได้ฉีดยาฆ่าหญ้า จึงมีสมุนไพรและอาหารชั้นคลุมดินมากมาย

ขณะที่ฉันก้มดูพื้นหญ้าใกล้ๆ เห็น ต้องสะดุ้งโหยง กระโดดถอยออกมาแทบไม่ทัน เพราะนั่นมันต้นผักซีฝรั่งที่ขึ้นแน่นพริบไปหมด

“ถ้าปลูกผักผลไม้ไม่กี่ชนิด ก็ได้กินน้อย และต้องซื้อ แต่ถ้าปลูกหลายอย่างจะได้กินหลายอย่าง เมื่อผักนี้ก็กินผักโน้น นึกอยากกินผักอะไรตอนค่ำๆ ก็เก็บกินได้ ถ้าไม่ได้ออกไปข้างนอก ก็มีผักผลไม้ ใกล้เคียงกินได้เป็นเดือน” ลุงแควว่า

“อยากจะปลูกผักเพิ่มเติมอีกหลายชนิด อยากปลูกข้าวไร่ด้วย แต่เสียดายที่ปลูกไม่ได้ ทั้งๆ ที่คิดมา 10 ปีแล้ว แต่ไม่มีที่ดิน ถ้าไปปลูกบนควนก็ถูกป่าไม้จับ เลยเสียเงินซื้อข้าวสารดีกว่า”

การทำเกษตรแบบลุงแควจึงเป็นตัวอย่างให้กับสมาชิกอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันที่นี่จะส่งผักออกไปขายในเมืองทุกวัน

“นี่คือการปลูกพืช 4 ชั้น พืชชั้นที่ 1 เป็นพืชคลุมดิน เช่น ผัก กูด บัวบก ขมิ้น ผักบุ้ง ชะพลู บอน ผักกาดนกเขา คენ้ำภูเขา พืชชั้นที่ 2 เช่น ผักหวานป่า-เหมียง พริก พริกไทย กล้วย ผักหวานบ้าน มะละกอ เหม้า พลู คล้า หนาก พืชชั้นที่ 3 เช่น ลองกอง มังคุด ลิ้มโอ มะนาว มะม่วงทิมพานต์ เนียง จำปาตะไผ่ตง ฯลฯ พืชชั้นที่ 4 เป็นชั้นบนสุด ล้วนแล้วแต่เป็นพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา สะตอ มะพร้าว ทุเรียน มะม่วง ขนุน” ผู้นำชุมชนสรุปให้เห็นภาพอีกครั้ง

นอกจากการปลูกผัก ชาวบ้านที่นี่ยังสามารถหาผลผลิตจาก ป่าในแต่ละฤดูกาลได้อีกด้วย เช่น สะตอ เหียง มะไฟกา หน่อไม้ ซ่าไทร กล้วยเถื่อน ทองบั้ง ก้อ ระกำ เห็ด กระวาน น้ำผึ้ง เป็นต้น

ดังนั้น องค์กรชุมชนบ้านทับเขือ-ปลักหมู จึงต้องมีวิธีการ จัดการป่าที่ชัดเจน คือ การทำแนวเขตที่ดินทำกินกับป่าสมบูรณ์ให้ชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกป่า ที่ทำกินแปลงใดที่อยู่ติดป่าให้เจ้าของที่คอย ดูแลป่า และร่วมกันปลูกพืชทดแทนในป่าซึ่งดินพังทลาย

เรื่องการจัดการน้ำ ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าป่า เพราะชุมชนทับเขือ-ปลักหมุดังอยู่บนสันปันน้ำ โดยชุมชนทับเขืออยู่ ด้านตะวันตก มีสายห้วย 5 สาย เป็นห้วยสายหลัก 2 สายคือ ห้วย ช้างตาย และห้วยหลังทวด ทั้งสองสายไหลรวมกันเป็นคลองทับเขือ ไหลลงแม่น้ำตรังออกทะเลฝั่งทะเลอันดามัน ส่วนชุมชนปลักหมุด้าน ตะวันออก มีสายห้วย 4 สาย ไหลรวมเป็นคลองอีโสะ ซึ่งไหลลง ทะเลสาบสงขลาในอ่าวไทย

องค์กรชุมชนบ้านทับป้อ-ปลักหนู มีวิธีการจัดการน้ำ ดังนี้
 แปลงโคที่ติดสายห้วยให้ปลูกไม้เสริม
 การจับสัตว์น้ำให้ใช้เครื่องมือดั้งเดิมที่ไม่ทำลายล้าง

ค. วัฒนธรรมการอยู่ร่วมที่ดียิ่ง

ด้วยโครงสร้างขององค์กรที่ได้แบ่งสมาชิกออกเป็น 4 กลุ่มย่อย ตามสภาพภูมิศาสตร์ เพื่อจะได้ดูแลสมาชิกอย่างทั่วถึง จึงมีหัวหน้ากลุ่ม มีคณะกรรมการ 32 คน ได้แก่ ประธาน, รองประธาน, ฝ่ายข้อมูล/เลขานุการ, ฝ่ายเศรษฐกิจ/การเงิน/เหรียญกษาปณ์, ฝ่ายวัฒนธรรม, ฝ่ายพัฒนา, ฝ่ายการเมือง/ร่วมชะตากรรมแนวร่วม, ฝ่ายอาสาสมัครพิทักษ์สมาชิก, ฝ่ายอาสาสมัครสาธารณสุขขององค์กร นอกจากนี้ มีที่ปรึกษา 4 คน

องค์กรฯ พยายามให้สมาชิกในครอบครัวทุกคน ทุกเพศทุกวัย เป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมกับองค์กรฯ ตั้งแต่การเป็นคณะทำงานองค์กรฯ การจัดทำแผนการจัดการและกติกาสังคมขององค์กรฯ การกำหนดและการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งเวทีศึกษา การศึกษาดูงาน และการเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรต่างๆ จึงเห็นภาพการประชุมและการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งพ่อแม่ลูกและหลานอย่างพร้อมเพรียงอยู่เสมอ

นี่คือความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน จากเดิมที่ต้องทำสวนอย่างหลบๆ ซ่อนๆ ต้องถางสวนและใส่ปุ๋ยเฉพาะช่วงนอกเวลาราชการ คือตั้งแต่เช้าตรู่ และเวลาย่ำค่ำ เพื่อจะได้หลีกเลี่ยงการตรวจตราพื้นที่ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทั้งยังไม่สามารถพัฒนาเส้นทาง ไม่สามารถใช้ไม้

ในสวนของตนเองเพื่อสร้างบ้านและชนา แม้กระทั่งการซื้อไม้จากนอกหมู่บ้านเพื่อมาทำบ้านก็ไม่กล้านำเข้ามาในหมู่บ้าน

เมื่อรวมกลุ่มเป็นองค์กรแล้วชาวบ้านกลับมาใช้ชีวิตตามปกติ มีการทำมาหากินตามเดิม จนยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดีขึ้นและมั่นคงขึ้น เป็นการสร้างความมั่นใจในแนวคิดของโฉมชุมชน อันจะช่วยรักษาและยกระดับวัฒนธรรมที่ดีงามให้ดียิ่งขึ้น เพราะก่อนก่อตั้งองค์กรชุมชนสมาชิกหอย่อมบ้านต่างๆ ซึ่งไม่ได้เป็นเครือญาติกัน ต่างคนต่างอยู่ ไม่ไว้ว่างใจกัน แต่เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กัน เกิดความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เข้าใจกัน ยอมรับกัน เคารพกัน เกิดการทำเกษตรแบบรวมหมู่ ทั้งการฟื้นฟูการขอแรงงานและการทำแปลงรวม ส่งผลให้ระบบนิเวศมีความสมดุลและยั่งยืนมากขึ้น ตัวชี้วัดที่สำคัญคือชุมชนสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าได้มากขึ้น อีกทั้งสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจากการทำเกษตรอย่างหลากหลายและมีปริมาณมากขึ้น ทั้งผักและผลไม้

“เราสามารถเอาระบบโฉมชุมชนขึ้นมาเป็นตัวช่วย มาคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม มาเป็นยามดูแลพื้นที่ตรงนี้ รวมไปถึงดูแลเกษตรกร ที่มีองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีของตัวเอง เพราะแต่ละพื้นที่เกษตรทั่วประเทศ มีลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างกัน กฎกติกาจึงขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชนกำหนด ในเมื่อเราสร้างนิคมอุตสาหกรรมได้ เราก็อยากสร้างวิถีเกษตรของเราบ้าง แต่ตรงนี้ต้องสร้างสิทธิใหม่ขึ้นมา คือสิทธิของชุมชน ถึงเวลาที่ต้องปฏิรูปวิถีการผลิต ปฏิรูปฐานวัฒนธรรมชุมชน ฐานคิด และทิศทางการพัฒนาเสียที”

อิมหน้าสำราญ ได้ความรู้ความเข้าใจเรื่องวิถีชีวิตคนอยู่กับป่า ที่มีโดนดชุมชนเป็น “ธรมนุญเบบเบบ” ต้องขอขอบคุณพี่สมนึก พุดนวล และสมาชิกองค์กรชุมชนทับเขือ - ปลักหมู มา ณ โอกาสนี้

ต ระ . . ชุ ม ช น โ บ ร า ณ เห นี อ เที อ ก บ ร ร ทั ด

ราวกับเดินหลงมาทางเจอโลกใหม่ โลกที่ว่างโล่งรายรอบกาย แม้ความแน่นขนัดของแนวป่าที่มองเห็นอยู่ไกลๆ ยังดูคล้ายเป็นเพียงม่านบังตาที่บางเบา ด้วยเงาแสงจันทร์สะท้อนจับม่านหมอกขาวที่ลอยเรี่ยไปทั่วหุบเขาพรางตาให้กลางเลือน ความเคลื่อนไหวใกล้ตัวคือ เรียวใบที่ไหวระริกน้อยๆ ทักทายอยู่ริมลำห้วย ผลานเสียดสายน้ำ กระชิบแผ่ว ขณะที่ทยอยกวักส่งเสียงร้องกึกกัก ดังลั่นคล้ายหวงป่าอยู่ อีกฟากฝั่งหนึ่ง

เงาสีเงินสะท้อนับวาวบนผิวน้ำอันเย็นเยียบ ฉันท่อนกายอยู่ ได้สายน้ำสะท้อนหวนและตื่นสะทกไปทั่วอณูเนื้อ ความเย็นจัดปลุกความสดชื่นให้ฟื้นคืน พร้อมปลดปล่อยความอ่อนล้าให้หลุดลอยไปกับสายน้ำ

สายน้ำนี้ใช่ใหม่ ที่รินไหลมาเนิ่นนาน อาร่า่งผู้ผ่านทางและคนพื้นถิ่นมานักต่อนัก สายน้ำนี้ใช่ใหม่ที่หล่อเลี้ยงรากใบต้นดอกของพืชพันธุ์จนออกลูกแตกหนอรุ่นแล้วรุ่นเล่าอย่างไม่มีวันจบสิ้น

สายน้ำนี้ใช่ใหม่ แผ่นดินนี้ใช่ใหม่ ที่มีตำนาน มีเรื่องเล่าซับซ้อนหลากหลายยิ่งกว่านิยายหลายร้อยหลายพันเท่า ถ้าความจริงสามารถบอกเล่าเรื่องราวของตัวเองได้บนฉากแห่งท้องฟ้า ฉันทจะ

นอนแช่น้ำเย็นเฉียบเฝ้าดูอย่างไม่ยอมกะพริบตา เพราะว่าได้รู้รึมา ที่มีอะไรมากมายเหลือเกิน มากเกินกว่าจะซุดค้นมาเล่าขานให้ครบถ้วนตามหลักฐานที่ยังคงมี

ไม่ว่าจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในนามของทวดเล็ก นครบ่นักสร้างอาณาจักรร่วมกรุงศรีอยุธยา หรือเส้นทางการค้าสองฝั่งมหาสมุทรที่ต้องผ่านทาง ณ จุดนี้ หรือเรื่องราวของจอมโจรนักรัก ผู้ดูดหญิงงามแห่งบ้านตระไปเป็นเมีย กระทั่งเกิดการผสมผสานสองวัฒนธรรม ระหว่างพุทธกับมุสลิม ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น

หรือ...สามทศวรรษที่ผ่านมา มีตำนานนักรบป่า นักปฏิวัติ จากค่ายคอมมิวนิสต์ ที่เคยมาขอแบ่งพื้นที่ชนเผ่าชาวกอากาศ้อยู่ และได้รับคำตอบว่า

“พวกมึงก็อยู่ไปแหละ ดินนั้น ไม่มีใครแบ่งเอาไปไหนได้อยู่แล้ว”

ทั้งรอยเท้าที่เหยียบย่ำน หยาดเหงื่อที่รดริน ในป่าใหญ่บนเทือกเขาบรรทัด กำลังถูกบิดเบือนความจริง เพียงเพราะว่าที่นี่ยังมีต้นไม้ใหญ่ ที่ชื่อว่าต้นยางพารา ยืนต้นอย่างหนักแน่นคู่เคียงไปกับไม้ป่าธรรมชาติ จนทำให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ผู้มืดดวงตาพราเวลออกไป ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าต้นไหนคือพืชพันธุ์ที่ชาวบ้านปลูกสร้างเอาไว้ ต้นไหนคือต้นไม้ที่เขาดนอมรักษาไม่แตะต้องทำลาย ปล่อยให้ให้เป็นสมบัติของโลกตามความเป็นจริงที่พึงเป็น

โดยไม่เฉลียวใจว่า ในวันหนึ่ง คำว่า **“ป่า”** ได้สร้างปัญหาให้กับวิถีทำกินของพวกเขาเข้าให้แล้ว

หลังจากอาบน้ำสไลโลเย็นในลำห้วยตระ ท่ามกลางแสงจันทร์ อุ่นอ่อนโยนแต่เพียงลำพัง จนสดชื่นดีพอ ฉันท่องทางด้วยไฟฉาย ปีนตลิ่ง เดินกลับมาที่ศาลาประชุม มีอาหารพร้อมพริกไวก้อทำ มีพี่น้องมากมาย หลายสิบชีวิตกำลังอ้อยล่องหนไปก่อนแล้ว พวกเขากินไป คุยไป หัวเราะไป มีชีวิตชีวานัก

สิ่งที่สัมผัสได้ในยามนี้ เกลาความเหน็ดเหนื่อยออกไปจากร่าง ได้มากโข ทั้งความขี้มี่ยมแจ่มใส ทั้งความตั้งใจทำงานของพวกเขา

ตอนก่อนค่ำ คนที่ปรุงอาหารก็ทำหน้าที่ของตัวเองไป คนอื่นๆ จับกลุ่มกันวางแผนที่ชุมชนแบบลูกทุ่งๆ ในอัตราส่วนที่ไร้มาตรฐาน แต่สามารถเชื่อมต่อให้มองเห็นเป็นภาพกว้างๆ ของพื้นที่บ้านตระนี้ได้เป็นอย่างดี

เอาลำห้วยสายน้อยใหญ่เป็นเกณฑ์ ก่อนที่จะลากเส้นถนน ซึ่งที่จริงคือทางเดินเท้า ที่มีแต่เพียงรถสองล้อเท่านั้นที่แล่นได้ จากนั้นจึงเติมแถมหลังคาบ้านลงไป บอกหมายว่าเป็นบ้านของใคร สวนของใคร และอยู่ในโซนใด ซึ่งทั้งหมดแบ่งเป็น 9 โซน กลุ่มบ้านน้อยใหญ่ไม่เท่ากัน ระยะห่างทั้งสิ้นจากหัวบ้านท้ายบ้าน พวกเขาบอกว่าประมาณๆ 10 กิโลเมตร ในพื้นที่ทำกินทั้งหมดประมาณ 1,000 กว่าไร่

ตั้งอยู่ในหุบเขาเทือกบรรทัด ระดับความสูงราวๆ 300 กว่า ฟุต จากระดับน้ำทะเล ในเขตตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ตรงรอยต่อสามจังหวัด ตรัง พัทลุง และสตูล

“ที่นี่เราอยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยตัวเองมาตลอด ไม่มีรัฐมาดูแล ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว พอปี 2530 กว่าๆ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็เข้ามา รบกวนเรา” น้ำโทยก ประธานชุมชน เริ่มต้นเล่าเรื่อง

แน่ละ...เพราะที่นี่คือที่ราบบนภูเขาสูง ที่จำเป็นต้องใช้เวลาเกาะแนบอยู่บนเขาะรถมอเตอร์ไซด์ ราวๆ เกือบชั่วโมง อย่างหวาดเสียวปั่นป่วนในท้องไร่ ยิ่งกว่าความหวาดเสียวใดๆ ที่เคยเจอในการสัญจรทางรถ

เพียงแปดกิโลเมตรจากน้ำตกโดนตก ที่คนพื้นที่ชอบรถขึ้นลงในความเร็วราวๆ 10 กิโลเมตร/ชั่วโมง ไม่เกินไปกว่านั้น ต้องเลาะเลียบไปตามขอบห้วย บนทางซีเมนต์เล็กๆ ที่สึกกร่อนเป็นระยะ บางลูกควนต้องคอยระวังการสวนทาง เพราะความแคบและชันทำให้ไม่สามารถ

สวนทางกันได้เป็นอย่างดี เพราะถ้าพลาดเพียงนิด จุดหมายคือเหวลึก แต่พวกเขาก็อยู่ที่นั่นมาเนิ่นนานบรรทุกสิ่งของออกมาขายอย่างชำนาญ แม้กระทั่งเด็กในวัยมัธยม ต้องดูแลตัวเองด้วยการขี้อวดขึ้นลงวันละสองเวลา เพื่อมาโรงเรียนที่อยู่ข้างล่าง ส่วนการติดต่อสื่อสารไม่พักต้องพูดถึง ถ้ามีเหตุด่วนต้องโทรศัพท์ การปีนรถลงมาหาสัญญาณที่ข้างล่างเท่านั้นจึงจะสำเร็จ

“เราไม่มีพื้นที่ทำไร่ข้าว เราจึงต้องรวมกลุ่มกันทำกองทุนข้าวสารไว้กิน เริ่มทำทางเส้นเล็กๆ จากที่เคยเดินในลำห้วย ราวๆ ปี 2531 ใหม่ๆ ตอนนั้นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็เข้ามา ทหารก็เข้ามา คิดว่าเราเป็นสหายเก่า เขาเข้ามาคุยมาคั้นหาอาวุธ จนไปพบศพผู้หญิงคนหนึ่ง จึงเอามาทำบุญที่นี่ เพราะที่นี่มีพระสงฆ์องค์เจ้า เราจึงนิมนต์ท่านให้อยู่กับเราหนึ่งรูป เมื่อทหารรู้แล้วว่าที่นี่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ จึงบอกว่าต้องพัฒนาเส้นทาง เราจึงร่วมมือกับทหารช่วยกันทำทางเดิน เป็นการตัดทางในพื้นที่หมู่บ้านให้ตรง ผมนี่แหละที่ไปช่วยทำทาง ไปชุดทางผ่านกุโบร์ ที่แรกไม่รู้ว่าเป็นที่ฝังศพเอาทิน (ตาน่า) ที่ฝังไว้ที่หลุมศพโยนออกไปด้วยซ้ำ” ทินชายหนุ่มวัยสามสิบกว่าๆ บอกเล่าอย่างนั้น

ผืนป่าที่สมบูรณ์ เพราะประวัติศาสตร์ชุมชนที่สำคัญในการปกป้องป่า จากยุคสมัยทำลายล้างป่าของฝ่ายรัฐ คือการที่มีพรรคคอมมิวนิสต์มาตั้งฐานปฏิบัติใหญ่อยู่ที่นี้ ในระหว่างปี พ.ศ. 2516 - 2526 จนยากแก่การเข้ามาหาผลประโยชน์ของฝ่ายทุน สำหรับชาวบ้านในท้องถิ่น ความหวาดกลัวในสงครามจนต้องอพยพย้ายลงมา ปล่อยให้สวนยางกลายเป็นของคอมมิวนิสต์ไปชั่วคราว มีเรื่องเล่าที่ขบขันจาก

สหายเก่าบางคนที่เคยอยู่ที่นี้ ยังเอ่ยถามถึงต้นยางพาราใหญ่ที่ตัวเองเคยกรีตเอนน้ำยามาขายว่า ยังมีชีวิตอยู่หรือเปล่า

“ทหารเขาบอกว่าให้เราทำมาหากินอย่าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการเมือง ทั้งยังช่วยสร้างสำนักสงฆ์เล็กๆ ไว้ให้เราด้วย แล้วทหารก็ออกไปในราวๆ ปี 2532”

หมดหน้าที่ทหารชุดนั้น เจ้าหน้าที่ชุดต่อมา ก็เข้ามาพร้อมกับปัญหาอันหนักหน่วง

“ปี 2533 ทหารพรากับป่าไม้เข้ามา แล้วนิมนต์พระสงฆ์ของเราออกไป รื้อสำนักสงฆ์ออกด้วย เอาวัสดุของหลังคาไปสร้างเป็นสำนักงานป่าไม้”

“ทั้งที่ตอนนั้นป่าไม้เข้ามา เขาก็ช่วยป่าไม้สร้างสำนักงาน เพราะไม่ได้ระแวงว่าเขาจะมาไล่เราออกจากป่า เขาเริ่มรบกวนเรา จากการนิมนต์พระของเราให้ออกไปจากป่า ท่านก็ไปนะ ท่านแอบไปเจิบๆ เพราะไม่อยากให้ชาวบ้านรู้เรื่อง ท่านบอกว่าในเมื่อทหารนิมนต์แล้วฉันก็ต้องไป ถ้าท่านไม่ยอมไปชาวบ้านต้องปะทะกับป่าไม้แน่ๆ เพราะชาวบ้านรักพระรูปนี้มาก ป่าไม้เที่ยวว่าประกาศว่าพระเป็นคอมมิวนิสต์มีอาวุธสงครามในครอบครอง”

“จากนั้นป่าไม้ก็เริ่มจับกุมชาวบ้าน เจอที่บ้านก็จับที่บ้าน ไปตัดยางก็ถูกจับที่สวนยาง มีวันหนึ่ง ป่าไม้มาเรียกชาวบ้านว่าให้ไปรวม

ไปประชุมฟังคำชี้แจง ผมเดินมาเห็นคนรวมกันอยู่ตรงนั้นถูกจับมัดมือติดกันเหมือนมัดเบ็ด ผมจึงหลบเข้าป่า ตอนนั้นชาวป่าคนหนึ่งโดนจับไปด้วย เมียแก่ไปแข่งที่หน้าห้องซึ่งขอให้พำผ้านั้นพำผ้างจริงๆ ด้วย แต่มีบางคนที่มีคนรู้จักกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้รู้จักกับทหารพรานบ้างเขาก็ปล่อยไป แต่คนที่ถูกจับคราวนั้นศาลยกฟ้องทั้งหมด”

“เราจึงไม่กล้านอนบ้านอีกเลย ต้องไปนอนในป่ากันหมดที่บ้านมีแต่เด็กกับผู้หญิง ที่ปากทางเข้าหมู่บ้านได้มีการเฝ้าระวัง ถ้าเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาในหมู่บ้านจะมีคนวิ่งบอกข่าวไปทั่ว”

ฉันนึกเห็นภาพ การหลบซ่อนตัวของชาวบ้าน ช่างน่าหดหู่ใจเสียจริง

“สวนของมะมีอยู่แล้ว สมัยปู่ย่าตายายโน่น เขาขึ้นมาทำไร่ มะมีมาทำต่อ ในปี 2529 ตอนนั้นใช้มาบรรทุกของเข้ามา มาเดินเข้ามาเป็นแถว เราเลี้ยงม้ากันทุกคน ต่อมาพวกเราขายม้าไปเมื่อราวๆ ปี 2546 เพราะทางดีขึ้น เทปูนซีเมนต์ ใช้มอเตอร์ไซด์ได้” มะคือแม่ ฉันเรียกเธอว่าอย่างนั้น เพราะเธอเรียกฉันว่าลูกทุกครั้งไป หญิงมุสลิมวัยเฉียด 70 คนนี้ มีที่ดินอยู่ที่นี้ราวๆ สิบกว่าไร่ หลักฐานชัดเจนว่าเป็นที่ดินทำกินเดิมคือต้นมะพร้าวเก่าแก่ สูงหลายสิบเมตรหลายต้น ไม้เข้บต้นไม้พันธุ์อื่นๆ อีกหลายชนิด

“แต่ก่อนฉันเอารถมอเตอร์ไซด์มาใช้ต้องแบกรถขึ้นมา เพื่อใช้บรรทุกยางในหมู่บ้าน ป่าไม้เขาห้าม เขาว่าส่งเสียงดังรบกวนสัตว์ แต่

เราก็แอบทามเอาขึ้นไปใช้จนได้” นางสาวอีกคนหนึ่ง เล่ามา

“คนที่ริเริ่มใช้ม้าคนแรกเป็นคนขาด่วน ตอนนั้นป่าไม้ก็ยังไม่ยอมอยู่ดี ต้องตอรองจนกระทั่งป่าไม้ยินยอม ตอนนั้นแหละที่เรารู้จักการจัดระเบียบของชุมชน เพราะเลี้ยงม้ากันมาก มันไปกินต้นยาง เราตั้งกติกาเอาไว้ว่าม้ากินยางคนอื่น ให้เจ้าของม้าเสียค่ารับเป็นปุ๋ยใส่ยาง ต่อมาเปลี่ยนเป็นปรับเงิน เงินที่ได้ก็เอาทำทาง เพิ่มเติมจากที่ระดมทุน และกำลังระดมญาติพี่น้องมาช่วยกันทำทาง”

“ครั้งแรกที่ทำทาง มากันจากหมู่บ้านข้างล่างราว 300 กว่า คน ทำทางเสาะริมลำห้วย ไปตั้งค่ายที่ **ลาสองชั้น** ป่าไม้ก็ขึ้นมายุ มาบอกไม่ให้หยุดทำทางไม่อย่างนั้นจะจับชาวบ้านทั้งหมด เราก็ตัดหยุดทำทาง”

“การทำทางต้องขุดภูเขา อีกครั้งหนึ่ง...เราออกไปขุดทางกันอีก ป่าไม้ก็มาจับอีก บางคนถูกจับบางคนวิ่งหนีทัน คนหนุ่มๆ เราให้ทำงานอยู่ข้างหน้า คนแก่ๆ ให้อยู่ข้างหลัง ป่าไม้มีมาบอกว่าให้ไปคุยกันที่สำนักงาน เราก็เดินตามหลังป่าไม้ไปที่สำนักงานน้ำตกโดนเตะ พอลงไปถึงมีรถมารับพวกเราแล้ว เขาพาไปโรงพัก คนเป็นร้อยๆ เต็มห้องขังเต็มโรงพัก ท้องน้ำก็ไม่สะดวก เราก็จัดเวรกันขุดท้องน้ำ ตอนนั้นมีผู้หญิงถูกจับไปด้วยสามคน มีเด็กสองขวบด้วยที่ต้องตามแม่ไปอยู่ในคุก พวกเราทุกคนสูบบุหรี่ไปจากกันทั้งนั้น ควันบุหรี่โขมจรรวกับเผาโรงพัก” ถึงตอนนี้คนเล่าหัวเราะ คนฟังก็เฮฮา

“ตอนนั้นนักข่าวเข้ามาทำข่าวกันมาก เรบอกว่าการโค่นไม้ที่ปากทางเข้าหมู่บ้านกันมาก นักข่าวจะไปทำข่าวแต่ป่าไม้กับผู้ว่า

ราชการไม่อยากให้เป็นชาวเพราะว่าเขาเสียเครดิต จึงรีบๆ ปลอมพวกเราไม่ได้ส่งฟ้องศาล นักข่าวก็ไม่ได้ไปทำข่าวเรื่องตัดไม้ในป่า ตอนนั้นเรามีนักการเมืองท้องถิ่นมาคอยช่วยเรา ต่อสายให้กับนักข่าวมาทำข่าว”

“ปี 2534 เราเคยเสนอโครงการขอให้ที่นี่เป็นบ้านเล็กในป่าใหญ่ นายชวน หลีกภัย สมัยที่เป็น ส.ส. ก็เคยเข้ามาอนค้ำในบ้านนี้ ตอนที่มาได้พูดว่าจะให้ชาวบ้านออก เราทำเรื่องขอให้หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านเล็กในป่าใหญ่ ไปถวายหนังสือที่สวนจิตรรา แต่นายชวนเป็นคนบอกว่าไม่เหมาะสมที่จะทำ เราจึงไม่ได้โครงการ”

“จากนั้นทหารชายแดน ขึ้นมาอยู่ที่เขาบู๊ย ตอนที่นายผ่อง เล่งอี้เป็นอธิบดีป่าไม้ เขาส่งเจ้าหน้าที่มาเจรจาขอให้เราออกไปจากป่านี้ โดยจะจัดที่ใหม่ให้ มีบางคนที่ยอมรับเงื่อนไขคือออกไป”

“ระหว่าง พ.ศ. 2535 จนถึงปี 2537 เจ้าหน้าที่ป่าไม้ขึ้นมาสำรวจจำนวนชาวบ้านและอาสิน เพื่อเตรียมอพยพ โดยจะจ่ายค่าชดเชยอาสินและจัดหาที่อยู่ใหม่ มีการกำหนดค่าชดเชย 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่ 1 ที่ทำกินและอาศัยในพื้นที่ จะจ่ายค่าชดเชยไร่ละ 30,000 บาท กลุ่มที่ 2 ที่ทำกินในบ้านตระ แต่อาศัยนอกพื้นที่ จะจ่ายค่าชดเชยไร่ละ 5,000 บาท”

“คนที่อยากไปมีมากกว่า เขาพาเราไปดูที่ดินแต่ไม่ใช่ที่ว่างเปล่า เพราะเป็นสวนยางหมดแล้ว เราก็บอกว่าไม่เอาหรอก เจ้าของที่ดินจะได้มาเราตาย และที่อำเภอควนกาหลงเป็นที่ขึ้น ขนาดทรงคนอมองผ้าคลุมผมยังหลบจากหัว เราจึงรวมกลุ่มประชุมกัน ราวๆ 600 กว่าคนที่น้ำตกโดนโต๊ะ มีมติว่าไม่ย้ายออก ถ้าไม่ได้ที่ดินที่เราพอใจ”

“ตอนนั้น ป่าไม้ห้ามสร้างบ้านเพิ่ม แต่ละหลังต้องอยู่กันเป็นสิบๆคน ครอบครัวที่ครอบครัวน้องมาอยู่ร่วมกัน ไม่อย่างนั้นก็ไม่มีที่จะนอน เราต้องทำการเจรจาแลกเปลี่ยนกับป่าไม้ว่า ถ้าให้เราสร้างบ้านได้ เราจะช่วยป่าไม้สร้างสำนักงาน ตอนนั้นเราช่วยสร้างสำนักงาน เสร็จแล้วมีคนใหญ่คนโตของป่าไม้มาเปิดงาน มีการแกงวัวเลี้ยงฉลองกันใหญ่โต เราก็อยู่ร่วมงาน เราตกลงกับหัวหน้าป่าไม้ ว่าให้เราอยู่ทำกินเพื่อช่วยรักษาป่า ให้ทำทางเข้าป่าได้ หัวหน้าคนนี้มาจากทางภาคเหนือ แกบอก ว่าทางภาคเหนือพื้นที่ขึ้นกว่านี้ เขายังอยู่ได้เลย เขาอนุญาตให้เราอยู่”

“วันที่ 5 ธันวาคม 2544 เราทำทางด้วยการเทปูนทางครั้งแรกที่ไม่ถูกจับ ระดมทุนได้ปูนคนละสอป เอาปูนใส่มาเอาทรายจาก

ลำห้วยลาสองชั้น ส่วนด้านล่างที่ปากทาง ชื่อทรายมากองไว้ คนมาช่วยกันมาก ทำงานกันครั้งละสองวันสองคืน หัวหน้าเขตที่ชื่อ ลูเซาว์ จำนามสกุลไม่ได้คนนั้นถูกย้ายยี่สิบสี่ชั่วโมงมาจากสาละวิน เขาคงมีประสบการณ์มาแล้วจึงจะลุ่มลวยให้เรา”

“ปี 2541 เรามีโรงเรียนด้วย ครูต้องเดินมาจากข้างล่าง สอนได้ราวๆ ปีกว่า ครูเป็นแม่ไม่มีลูกอ่อนต้องอุ้มลูกมาด้วย เดินไปเดินมาได้สามใหม่ เลิกสอน กลับไปอยู่บ้าน โรงเรียนต้องเลิกไป ทั้งที่ตอนนั้นเด็กๆ ที่ต้องไปเรียนอยู่ข้างล่างกำลังทยอยกลับมาเรียนที่นี่ เรียนบนนี้ แต่ไปสอบที่โรงเรียนควนไม้ดำ ตอนนั้นเรายังไม่มีเลขที่บ้าน หมู่บ้านเป็นทางการก็ยังมี”

“ไปขอบ้านเลขที่ ทางผู้ใหญ่ไม่ออกให้ ต้องตั้งหมู่บ้านกันเอง ออกเลขที่บ้านกันเอง ราวๆ ปี 2544 - 2545 มีราวๆ 200 กว่าหลัง แต่เป็นหลังเล็กๆ แบบขนา ผู้นำแบบทางการที่ผู้ใหญ่บ้านข้างล่างยอมรับก็ยังไม่มีการทำบ้านเลขที่เรียงลำดับไปจากปากทาง แต่ตอนนี้มีร้อยกว่าหลัง เพราะบางคนมีบ้านอยู่ข้างล่างเขาย้ายลงไป เมื่อมีทางเทซิเมนต์เดินทางสะดวกมากขึ้น ก็เพิ่มขึ้นมาดูแลสวนเป็นระยะเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจากบ้านควนไม้ดำ”

“กลุ่มของเรา มีน้องชายผู้ใหญ่บ้านมาเป็นประธานอยู่หลายปี จนกระทั่งสมัครผู้ใหญ่บ้านได้รับเลือกเพราะพวกเรา แยกทำโครงการโซลาเซลล์ให้เราด้วย บอกว่าเราต้องเอานะ เพราะขอให้แล้ว ถ้ามีปัญหากับป่าไม้ก็ให้ป่าไม้ไปคุยกับการไฟฟ้าเอาเอง”

“เราก็คิดว่าถ้าอย่างนั้น เราก็น่าจะเอาโซลาเซลล์มาใช้ได้ ใช้รถมอเตอร์ไซค์ราวๆ ร้อยกว่าคัน ไปช่วยกันขน โซลาเซลล์ 30 ชุด ป่าไม้ก็ไม่ได้ปิดทาง คนของเราบางคน ไปปลดไม้กั้นออก...ทุกคนขับรถพุ่งขึ้นภูเขา หัวหน้าป่าไม้แก็กรอเรามาก วิ่งมาปิดไม้กั้นแต่ไม่ทันการเสียแล้ว เขาจึงอาฆาตพวกเรา จนกระทั่งทุกวันนี้”

“นายคม ชัยภักดี ได้เป็นหัวหน้าเขต ประกาศว่าจะมาปราบพวกเราโดยเฉพาะ”

“เคยมีการเจรจากับเขา เราบอกว่าเราอยู่ที่นี้จะช่วยดูแลป่า แยกบอกว่า ไม่ใช่หน้าที่สุ การดูแลป่าเป็นของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทีนี้เมื่อเราเห็นคนตัดไม้ในป่าเราก็ไม่พูด ไม่บอกแล้วนะ เพราะว่าไม่ใช่หน้าที่เรา”

“ต้นปีนี้ วันที่ 11 มีนาคม แกล้งเจ้าหน้าที่มาคุย เราบอกว่าเราอยากคุยด้วยตั้งนานแล้วนะ แต่เขาไม่คุยกับเราเอง เรานะดูแลป่าไม้ไม่ได้ตัดไม้อยู่แล้ว แม้จะไม่ดีที่สุดเพราะมีคนข้างนอกมาตัดเราห้ามไม่ได้

เพราะเขาคืออยู่เขตรอบนอกชุมชน แต่เราก็บอกข่าวได้ ถ้ามีข้อตกลง
ว่าให้เราทำมาหากินต่อไปตามปกติ”

“ที่เขามาขอคุยกับเรา เพราะเห็นว่าป่ารอบๆ มีการตัดออก
ไปมาก รอบๆ เทือกบรรทัดทุกด้านเลย”

“แต่พอวันที่ 26 มีนาคม นายคม มาเอง พาลูกน้องมาเป็น
ร้อยคน พวกเขาเห็น เมื่อเขามาถึงที่สหกรณ์แล้ว เขาก็จุดพลุออกเหตุ
ต่อหน้าเขานั้นแหละ ตอนนั้นเขาก็ตกใจ และโกรธด้วย เขาก็กระจายกัน
ออกไปตามพื้นที่ต่างๆ ในสวนของเรา คินก่อนนั้นพวกเขาประชุมกัน
ตลอดคืน เพื่อเตรียมการรับมือกับป่าไม้ ไม่มีใครได้นอนสักคน พอเจ้า
หน้าที่เข้ามาตอนเช้า แล้วกระจายไปตามสวนของเรอย่างนั้น เราให้
ผู้หญิงทำหน้าที่ติดตามดูว่าเขาไปทำอะไรในสวนของเราหรือเปล่า สาย
หนึ่งมีป่าติดตามไป ไปถึงที่สวนเจ้าหน้าที่ป่าไม้ทุ่งข้าวกิน คนเฝ้าตามดู

เงาศิลป์ คงแก้ว

ผลอหลับ ทิวข้าวด้วย ตื่นมาเจ้าหน้าที่พินยางไปแล้ว เราจึงถอยออก
มาประชุมวางแผนกัน ตอนนั้นพวกเขาเริ่มโกรธแค้นมากบอกว่าจะ
ไม่ฟังผู้นำชุมชนแล้วนะ จะลุยแล้วนะ เราจึงตกลงว่าจะไปปิดล้อม
สำนักงานที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้กำลังพักผ่อนอยู่ โดยส่งผู้หญิงเป็นแนวหน้า
คอยร้องทำเพลงกดดันปิดล้อมสำนักงาน ทั้งที่ก่อนหน้านี้เจ้าหน้าที่
ป่าไม้เตรียมการจะปิดล้อมพวกเขาทั้งหมู่บ้าน แต่เราปิดล้อมเขาเสียก่อน”

“เราส่งสายให้ ไปส่งข่าวให้พี่น้องเครือข่ายรักเทือกเขาบรรทัด
จากที่อื่นๆ มาช่วยปิดล้อมอยู่ทางด้านล่าง ตรงน้ำตกโดนตก ตอนนั้น
กดดันเพื่อเจรจา กำหนดมาเป็นคนกลาง ถามเราว่าจะเอาอย่างไรกัน เรา
บอกว่าขอเจรจากับผู้ที่มีอำนาจเท่านั้น แต่ตอนนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่ป่า
ไม้มีอาวุธปืน เราก็จะระดมอาวุธปืนของเราเหมือนกัน กำหนดเข้าไปบอก
หัวหน้าป่าไม้ตามนี้ ทั้งที่จริงแล้วเราไม่มีปืนพาหน่าไม้อะไรหรอก พอ
ตกค่ำ เราแกล้งประกาศดังกๆว่าจะออกไปหากบ แกล้งผลัดกันไปเพื่อ
ให้เห็นแสงไฟฉายว่ามีจำนวนคนมาก วนวายไปหมด ทั้งที่พวกเราเป็นคน
นิดเดียว ล้อมเขาไม่ได้หรอก จึงเร่งกดดันโดยให้ผู้หญิงเข้าไปประชิดตัว
เข้าไปร้องรำทำเพลงที่หน้าประตูสำนักงาน ที่พวกเขาถูกล้อมเอาไว้ เรา
หุงข้าวกินกัน ร้องรำกันทั้งคืน รอให้เครือข่ายที่อยู่ข้างล่างเจรจากับผู้
ที่มีอำนาจ เพราะเรารู้ว่าตอนนั้นพี่น้องเครือข่ายมากันเยอะ จากหลายพื้นที่
ชุมนุมที่ปากทางข้างล่าง เพื่อเจรจากับป่าไม้”

“ผ่านไปคอนคิน เราตกลงกันว่า ตอนตีสี่ ให้ผู้หญิงยึดสำนักงาน
จุดพลุจุดสุดท้ายแล้วชนหม้อข้าวหม้อแกงเข้าไปในสำนักงานเลย พอ
พลุตั้ง เจ้าหน้าที่ป่าไม้บางคนตกใจหลบจากเบลก็ม”

“มีอยู่คนหนึ่งคิดจะหนีจากวงล้อม เดินมาทางที่พวกเราชุมนุมอยู่ บังเอิญคนที่ล้อมกำลังนั่งถ่ายอยู่ เขาดกใจร้องตะโกนว่า อย่าเข้ามานะ อย่าเข้ามานะ เจ้าหน้าที่คนนั้นก็ตกใจวิ่งกลับเข้าไปในสำนักงาน คิดว่าเราจะไม่ทำอะไรเขา” ทินเล่ามาถึงตอนนี้ เรียกเสียงหัวเราะลั่นจากทุกคน อันที่จริงเขาสรุปตบท้ายไว้ชัดเจนกว่านี้ แต่ฉันไม่สามารถบอกต่อ

ผลการเจรจาจากการปิดล้อมครั้งนั้น มีข้อตกลงว่าให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ทำตามมติ ครม. ที่ให้ชะลอการจับกุม ให้ชาวบ้านทำกินในพื้นที่ได้ตามปกติ จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอื่นใดในการพิจารณาเพิ่มเติมเรื่องโฉนดชุมชน และกองทุนที่ดิน

“ตอนนี้ ถ้าเจ้าหน้าที่เข้ามาในชุมชน ต้องแจ้งให้เรารู้ด้วย ถ้าเข้ามาตรวจป่าทั่วๆ ไป เราก็ให้เข้า แต่ถ้าเข้ามาทำอะไรกับสวนของเรา เราจะไมยอม”

แคมป์ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ห้วยลาสองชั้น ก่อนที่จะถึงเขาตุ (ประตูภูเขา) คือการประชิดชุมชนที่สุดแล้ว

กว่าวงคุยจะเลิกเรา พระจันทร์ครึ่งซีกคล้อยต่ำลับทิวเขา ฉันยึดระเบียบด้านหลังของศาลาเป็นที่นอนเพียงลำพัง คนอื่นๆ กระจายกันไปทั่วพื้นที่ กองไฟมอดดับไปแล้ว เสียงสายฝนปรอยมาบางบาง แต่ฉันพยายามข่มตาให้หลับลงอย่างยากยิ่ง ในหัวสมองยังอ้ออึงไปด้วยเรื่องราวที่ได้รับฟังมา

“ถัดจากห้วยลาสองชั้นเป็นเขาตุ ทวดเล็กจะแสดงร่างให้เห็น เป็นงูบองหลาบข้าง เสือบ้าง อยู่บ่อยๆ ในบริเวณนั้น ทวดเล็กศักดิ์สิทธิ์นะ คนบนบานทวดเล็กกัน มีทั้งผู้ใหญ่บ้านทั้ง อบต. เขามาแก้บนด้วย แกงพะพะ เพราะบนให้ได้รับการเลือกตั้ง”

“คนโบราณที่คนเฒ่าคนแก่นับถือ และเล่าต่อๆ กันมา ว่าเป็นผู้ดูแลบ้านเมืองแถบนี้มีอยู่หลายคน เช่น ทวดเล็ก ทวดสีหนึ่งทลี ตาหมอลีเลียน พ่อเนื้อเนียน ยิ้มแย้ม หลมหยงสตาร์ แม่ทองให้ผมฟัง ทุกครั้งต้องเอ่ยชื่อทวดเล็กก่อน ทุกคนเป็นเกลอกัน อย่างทวดสีหนึ่งทลีนี้ มาจากนครฯ มาอยู่ปะเหลียน เป็นตาผ้าขาว นี่เป็นความเล่ามาแต่โบราณนะ ที่นี่ยังมีหลุมศพทวดเล็ก ส่วนทวดสีหนึ่งทลีหลุมศพ อยู่คนไม้ดำ...พ่อเนื้อเนียน ยิ้มแย้ม อยู่ที่หลมหยงสตาร์ ทุกคนเป็นอิสลาม”

น้ำโยยก คนเล่าเรื่องนี้ อายุก็ไม่ใช่น้อย

“ต้นตระกูลของทวดเล็กมาจากชวา หนีสงครามแย่งอาณาจักรของฝรั่ง มาขึ้นบกที่หัวเขาแดง ริมทะเลสาบปากอ่าวสงขลา ตาของทวด ชื่อ **ตะโตะโมกอล** พาสมาชิกมาสร้างบ้านสร้างเมืองท่ามาค้าขายกับพวกพ่อค้าทางทะเล และดูแลความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองปราบปรามโจรสลัดจนกระทั่ง **สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม** แห่งกรุงศรีอยุธยา รัับรู้จึงแต่งตั้งให้เป็นข้าหลวงใหญ่ สำเร็จราชการเมืองพัทลุง”

“เมื่อตะโตะโมกอลถึงแก่กรรม ใน พ.ศ. 2163 บุตรชายคนโตคือ **สุลัยมาน** ได้เป็นเจ้าเมืองแทน และได้ให้ฟารีซี น้องชายครองเป็นปลัดเมือง และให้ **เล็ก** ซึ่งเป็นหลาน เป็นมหาดเล็กคนสนิทของฟารีซี”

“ต่อมาสมัย สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง หัวเมืองทางใต้ ทั้ง นครศรีธรรมราชและปัตตานีแข็งเมือง สุลัยมานได้ประกาศแข็งเมือง ต่อกรุงศรีอยุธยา และไม่ขึ้นต่อนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองเอก พร้อมทั้งสถาปนาเมืองสงขลาเป็นรัฐสุลต่าน ตั้งแต่ พ.ศ. 2185 จึงมีพระนามว่า **สุลต่านสุลัยมาน** หรือ **พระเจ้าเมืองสงขลา** นับแต่นั้น”

“สุลต่านสุลัยมานให้ฟารีซี หรืออีกชื่อหนึ่งที่ชาวบ้านรู้จักคือ **ทวดโหม** คุมกำลังไปสร้างเมืองใหม่ที่เขาไชยบุรี เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่อาณาจักรสุลต่าน อาณาจักรสุลต่านมีความเจริญรุ่งเรืองและเติบโตอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเป็นเมืองท่าการค้าที่สำคัญ โดยสินค้าหลักคือ พริกไทย และรังนก นอกจากนี้ยังมีสินค้าจำพวกถ้วย จาน ชาม และอื่นๆ อีกด้วย เมื่อสุลต่านสุลัยมานสิ้นชีวิต ใน พ.ศ. 2211 บุตรชายคนโต คือ **มูस्ताฟาร์** ก็ได้เป็นสุลต่านปกครองเมืองแทน จนกระทั่ง พ.ศ. 2223 ในช่วงปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช รัฐสุลต่านถูกกรุงศรีอยุธยาเข้ายึดและเผาเมือง”

“เมื่อสิ้นอาณาจักรสุลต่าน ทวดโหมได้รับการแต่งตั้งให้เป็น เจ้าเมืองพัทลุง ภายใต้การปกครองของเมืองนครศรีธรรมราชและกรุงศรีอยุธยา ประมาณ พ.ศ. 2225 ทวดโหมได้คุมทัพไปตีเมืองไทรบุรี แต่ในระหว่างเดินทัพนั้นทวดโหมได้ล้มป่วยเป็นไข้ป่าอย่างรุนแรงจนถึงแก่กรรมที่บ้านชัต หรือในพื้นที่ตำบลชะรัต อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง ในปัจจุบัน สุลต่านทวดโหมยังคงได้รับการเคารพจนกระทั่งปัจจุบัน”

“เมื่อทวดโหมสิ้นชีวิต ทวดเล็กก็ได้ติดตามทำสงครามร่วมกันตลอดมา ได้มาอาศัยที่บ้านสระ เขตเมืองปะเหลียน จึงได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าเมืองปะเหลียน ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของเมืองพัทลุง ให้เป็น **หมื่นเสนาะคีรี** มีหน้าที่ดูแลบ้านสระและบ้านหัวช้าง”

“สุสานของทวดเล็กฝังอยู่ที่บ้านตระ ปัจจุบันผู้คนบ้านตระยังคงขนานกราบไหว้ทวดเล็กด้วยความเคารพศรัทธา ต่างช่วยกันตกแต่งสถานที่ของทวดเล็ก และทำบุญในสุสานเป็นประจำทุกปี”

บ้านสระในการดูแลของทวดเล็ก คือบ้านตระนี้เอง สำเนียงท้องถิ่นยามออกเสียงสองคำนี้จะใกล้เคียงกันมาก

บ้านสระ: เส้นทางกรมกำโสราน

บ้านสระ เป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์และเจริญ เป็นเส้นทางผ่านระหว่างสองฝั่งทะเล จึงเป็นเส้นทางการค้าในยุคเรือสำเภา พ่อค้าแขกเทศที่มาจากฝั่งตะวันออกมักจะผ่านบ้านสระ เพื่อนำเครื่องเทศและผ้าไปขายยังฝั่งตะวันตก โดยนำเอาศาสนาอิสลามมาเผยแพร่ด้วย ส่วนพ่อค้าฝั่งตะวันตกมักจะผ่านบ้านสระเพื่อนำเครื่องถ้วยชาม, หม้อข้าว, หม้อแกง ไปขายยังฝั่งตะวันออก

ในส่วนขบวนหนังตะลุงและมโนราห์ เมื่อจะไปแสดงที่เมืองเหลียน (ปัจจุบันคืออำเภอปะเหลียน) ก็ต้องหยุดแสดงที่บ้านสระก่อน พอเสร็จการแสดงขากลับก็ต้องหยุดแสดงที่บ้านสระอีก เพราะชาวบ้าน

สระในสมัยนั้นมีข้าวกินเหลือเฟือและมีเงิน เพราะมีทุ่งนากว้างใหญ่ สามารถปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ได้มาก พวกที่เดินทางผ่านบ้านสระไม่ ว่าพ่อค้าหรือนักแสดง จะต้องหยุดคารพสุสานทวดเล็ก มีความเชื่อว่าถ้าบุคคลใด ระยะเวลาไม่เคยคารพกราบไหว้ทวดเล็ก ผู้นั้นต้องเกิดอาเพศ อย่างหนึ่งอย่างใด แม้กระทั่งหนึ่งตระกูลและมโนราห์ ก็ยังแสดงที่ สุสานทวดเล็ก

“หลักฐานที่พอจะยืนยันว่าเป็นชุมชนเก่าแก่ เช่น ภูเขาหรือ สุสาน 3 แห่ง สวนสมรมเก่าแก่ ทั้งทุเรียน ยางพารา มะพร้าว หมาก มังคุด ลางสาด ต้นทุเรียนและต้นยางพาราที่ใหญ่ที่สุดมีขนาด 4-5 คน โอบเลยทีเดียว”

“มะ...ปะ ของฉันเกิดที่นี่ ตายที่นี่ ฝังอยู่ภูเขาโบรนี้” ผู้พูดเกิดใน ชุมชนบ้านสระ มีอายุ 80 กว่าปีแล้ว

“เมื่อยายจำความได้ก็เห็นสวนยางต้นโตแล้ว” ยายนาง เพชรพริ้ง อายุ 93 ปี บอกอย่างนั้น ยายยังบอกอีกว่า

“ปะของปะได้นำเมล็ดขงมาจากมาเลเซีย พร้อมกับเมล็ด โทงเทค (สบู่ดำ) มาปลูก แต่ไม่มากนัก แต่พอรุ่นปะของยาย ต้นยางก็ได้ ขยายเป็นส่วน แต่ต้นโทงเทคไม่ได้ขยายเป็นส่วนเหมือนต้นยาง เพราะ รุ่นปะ รุ่นยายได้ใช้แค่น้ำมันยาง ต้นโทงเทคมีไม่มากเหมือนต้นยาง”

“พอถามยายนางว่า ยายรู้หรือไม่ว่า ปะของยายมาจากไหน ยายบอกว่า “ไม่รู้” รู้แต่ว่าปะของยายเกิดที่นี่ ตายที่นี่ และฝังไว้ที่ ภูเขาบ้านสระ ภูเขาบ้านสระเป็นภูเขาโบรแห่งนี้สองที่ใช้ฝังศพคนรุ่นปะ

รุ่นมะ ก่อนรุ่นปะมะไม่ได้ใช้ภูเขาโบรแห่งนี้ แต่ใช้ภูเขาบู๊ - คลองตระ ซึ่งเป็นภูเขาโบรที่สำคัญ คนที่สำคัญก็ถูกฝังไว้ที่นั่น ทวดเล็กเองก็อยู่ที่นั่น”

“ที่ภูเขาบู๊ ยังมีสุเหร่าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนด้วย”

บ้านตระกูลรัตนโกสินทร์

การปกครองที่สร้างความลำบากให้ชาวบ้านนั้น เกิดขึ้นใน สมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่ พ.ศ. 2435 เป็นต้นมา รัฐเรียกเก็บภาษีราย หัวจากผู้ขายที่มีครอบครัว เรียกกันว่า “ภาษี 4 บาท” การเก็บภาษี ดังกล่าวชาวบ้านเดือดร้อนมาก เพราะในสมัยนั้นชาวไร่ชาวนาไม่ได้ สะสมเงินตรา รายได้ในรูปแบบของเงิน จะได้มาจากการค้าขายเท่านั้น การเก็บภาษี 4 บาทจึงส่งผลให้เกิดโจรลักวัวควายและปล้นทรัพย์สิน จากคนที่มีอันจะกินเพื่อนำไปช่วยเหลือชาวบ้านที่ยากจน ในยุคนี้จึงมี จอมโจรดังๆ หลายคนในเขตพัทลุง บางคนมาดูดลูกสาวชาวบ้านตระ เป็นเมีย

พ.ศ. 2457 มีการกำหนดเขตพื้นที่เป็นจังหวัด อำเภอ และตำบล มีการตั้งฝ่ายปกครองท้องที่ ทั้งกำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ในส่วนบ้านตระ ต้องขึ้นกับเขตการปกครองตำบลทุ่งหว้า อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล ได้มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ “นายมุสา การะนิล” การปกครองในสมัยนั้นได้นำหลักการของศาสนาอิสลามมาใช้ในการ ปกครองด้วย

เงาคิลปี คงแก้ว

ผืนดินแห่งชีวิต

นายมูลาปกครองชาวบ้านตระประมาณ 100 ครัวเรือน ซึ่งแบ่งเป็น 3 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านตระ บ้านคลองโตะจั้ง และบ้านน้ำคราม ในช่วงนั้นมักจะทำกิจกรรมต่างๆ ที่บ้านตระเป็นหลัก เพราะเป็นพื้นที่ตรงกลางและเป็นชุมชนหลัก

ในช่วงที่นายมูลาเป็นผู้ใหญ่บ้านได้เกิดเหตุการณ์สำคัญคือการระบาดของไข้หวัดใหญ่ หรือไข้ทรพิษ ไข้หวัดทำให้ชาวบ้านตระเสียชีวิตจำนวนมาก รวมทั้งนายมูลา ส่งผลให้มีการอพยพชาวบ้านไปอยู่หมู่บ้านใกล้เคียงในช่วงผู้ใหญบ้านคนต่อมา

ต่อมา ประมาณก่อน พ.ศ. 2500 เล็กน้อย ไข้หวัดได้หายไปจากบ้านตระ และทางราชการได้ปราบโจรที่มาปล้นข้าวของชาวบ้าน ลูกหลานบ้านตระจึงทยอยกลับมาทำกินในที่ดินของบรรพบุรุษอย่างถาวรอีกครั้ง ทำให้หมู่บ้านกลับมามีชีวิตชีวา

พ.ศ. 2495 ทางราชการมีนโยบายออกเอกสารสิทธิ์ให้ชาวบ้าน โดยให้ชาวบ้านตระไปจัดทำหนังสือสิทธิการครอบครองที่ดิน (สค. 1) ที่อำเภอละงู แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้อยู่ที่บ้านตระ จึงไม่ได้ดำเนินการเต็มที่ นอกจากนี้หลายคนไม่ทราบข่าวและเห็นว่าการติดต่อทางราชการนั้นยุ่งยากก็เลยตกสำรวจ ส่วนคนที่จัดทำ สค. 1 นั้นต่างแจ้งเนื้อที่ที่ดินต่ำกว่าความเป็นจริง เนื่องจากกลัวว่าจะต้องเสียภาษีมาก

พ.ศ. 2514 เกิดความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรงระหว่างรัฐกับประชาชน ส่งผลให้เกิดคอมมิวนิสต์หรือ กองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย (ท.ป.ท.) ขึ้น ท.ป.ท. ได้ขยายฐานที่พำนักเข้ามาในบริเวณพื้นที่เทือกเขาบรรทัด โดยเลือกป่าบริเวณบ้าน

ตระเป็นฐานที่พระดับกองทัพรัฐบาลปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างหนัก ส่งผลให้ชาวบ้านตระต้องอพยพออกจากหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง และกลับมาในบ้านตระหลังเหตุการณ์สงบ เมื่อรัฐบาลดำเนินนโยบาย 66/23 และปัจจุบัน ชาวบ้านตระ อาจถูกอพยพออกอีกครั้ง ถ้ากฎหมายป่าไม้และกลไกรัฐคิดว่าชาวบ้านเป็นผู้ทำลายป่า

สิ่งที่ฉันได้ยินมาเมื่อตอนหัวค่ำ จึงยืนยันได้ว่าไม่ใช่อุดมการณ์เลื่อนลอย เพราะพวกเขาได้ร่วมกันดูแลชุมชนและดูแลสิ่งแวดล้อมกันอย่างจริงจัง ด้วยกฎกติกาที่ร่วมกันตั้งขึ้นมา

กฎกติกาของชุมชน จะต้องผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. สารวัตร ตำรวจ นายอำเภอ เป็นพยานรับรองทุกครั้ง เช่น การดูแลรักษาป่า ระยะทางสี่สิบเมตรที่ห่างจากพื้นที่สวนห้ามตัดไม้ทำลายสภาพป่าอย่างเด็ดขาด การรักษาต้นน้ำลำธาร ให้ทำบ่อพักน้ำทิ้งที่ไหลจากการทำ

แผนยาง ป้องกันการไหลลงลำธาร

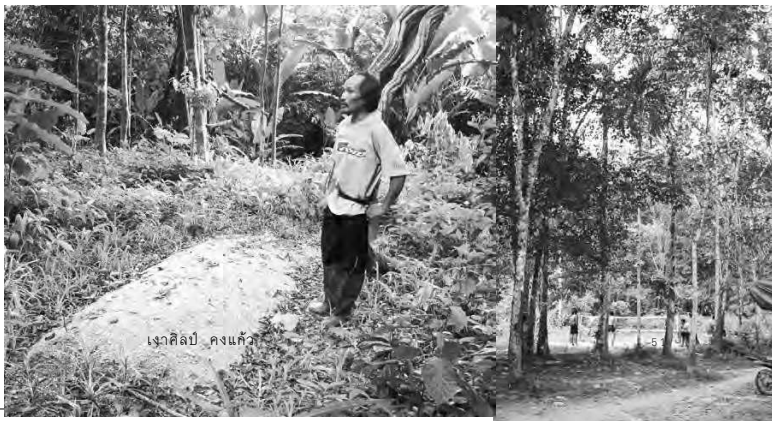
ห้ามไม่ให้ขี้อตปลาในคลอง เพราะปลาที่นี้ยังมีอยู่ชุกชุม หลากหลายชนิด กบภูเขาที่ยังมีมาก ห้ามไม่ให้หาปลาเพื่อขาย ให้หาแค่พอกิน ส่วนการป้องกันคนข้างนอกมาหาปลา ได้ประสานเจ้าหน้าที่ ป่าไม้ ให้คอยป้องกันคนที่มาหาปลาถ้ามีกล้องน้ำแข็งมาด้วย ห้ามไม่ให้เข้ามาเด็ดขาด เพราะนั่นคือการหาปลาจำนวนมากเกินไป

ให้เว้นป่า และปลูกป่าริมคลอง ระยะห่างจากพื้นที่สวน 20 เมตร

การสร้างบ้านให้ใช้ไม้ล้มหมอนนอนไพร แต่ถ้ามีความจำเป็นที่จะตัด ต้องเสนอที่ประชุมของกรรมการชุมชนให้พิจารณาอนุมัติ

ห้ามล่าสัตว์ป่าขนาดใหญ่

ห้ามไม่ให้ชักชวนคนข้างนอกเข้ามาอยู่อีก เพราะเขาอาจต้อง ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ทำกิน คนที่อยู่เดิมจะต้องช่วยกันควบคุม

เงาศิลป์ คงแก้ว

ดังนั้น การแบ่งชุมชนออกเป็นเขตการปกครอง 9 โซน ตาม ลักษณะพื้นที่ เพื่อให้มีการกระจายการดูแลสมาชิกของชุมชนและดูแล สิ่งแวดล้อมได้อย่างทั่วถึงจริงๆ

นอกจากนั้น ชุมชนยังมีกองทุนเพื่อการพึ่งตนเอง เช่น

ปี 2546 ได้ตั้งกองทุนข้าวสาร จนกระทั่งข้าวสารเหลือ จึง เปลี่ยนมาเป็นกลุ่มลัจจะออมทรัพย์ แบ่งกลุ่มตามหย่อมบ้าน เพราะ พื้นที่อยู่ใกล้กัน มีการออมเงินทุกเดือน เพื่อให้เกิดการพบปะพูดคุยกัน เป็นประจำ เงินที่สะสมนี้ ส่วนหนึ่งมาเป็นสวัสดิการสมาชิก ในเวลาเจ็บป่วยต้องนอนโรงพยาบาล และให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ

กองทุนพิเศษ ที่เป็นการจัดเก็บเงิน 30 บาท/เดือน/ครอบครัว เพื่อการพัฒนาชุมชน เช่นการทำถนน การทำสำนักงานชุมชน สมทบ ให้กับโรงเรียนที่ลูกหลานเรียนอยู่ข้างล่าง ปีละ 500 บาท

จ่ายให้สำนักงานกลางของเครือข่ายรักเทือกเขาบรรทัดที่ตั้ง อยู่ที่เมืองทับเที่ยง เดือนละ 600 บาท

มีสหกรณ์ร้านค้า ที่สมาชิกแบ่งปันกำไรได้ทุกสิ้นปี รวม จำนวนเงินที่ออมในกองทุนต่างๆ ของชุมชนประมาณเก้าแสนกว่าบาท

ส่วนการเป็นสมาชิกองค์กรชุมชน ไม่ได้บังคับให้ต้องมาเป็น สมาชิก เพราะบางคนที่ไม่ชอบกฎระเบียบ หรือมีบ้านอยู่ข้างล่าง ไม่ สามารถมาร่วมประชุมได้ทุกครั้ง แต่กฎระเบียบที่เราตั้งเอาไว้ เขาต้อง รับรู้เพราะเป็นกฎบังคับใช้ ที่ทาง อบต. ต้องร่วมดำเนินการ

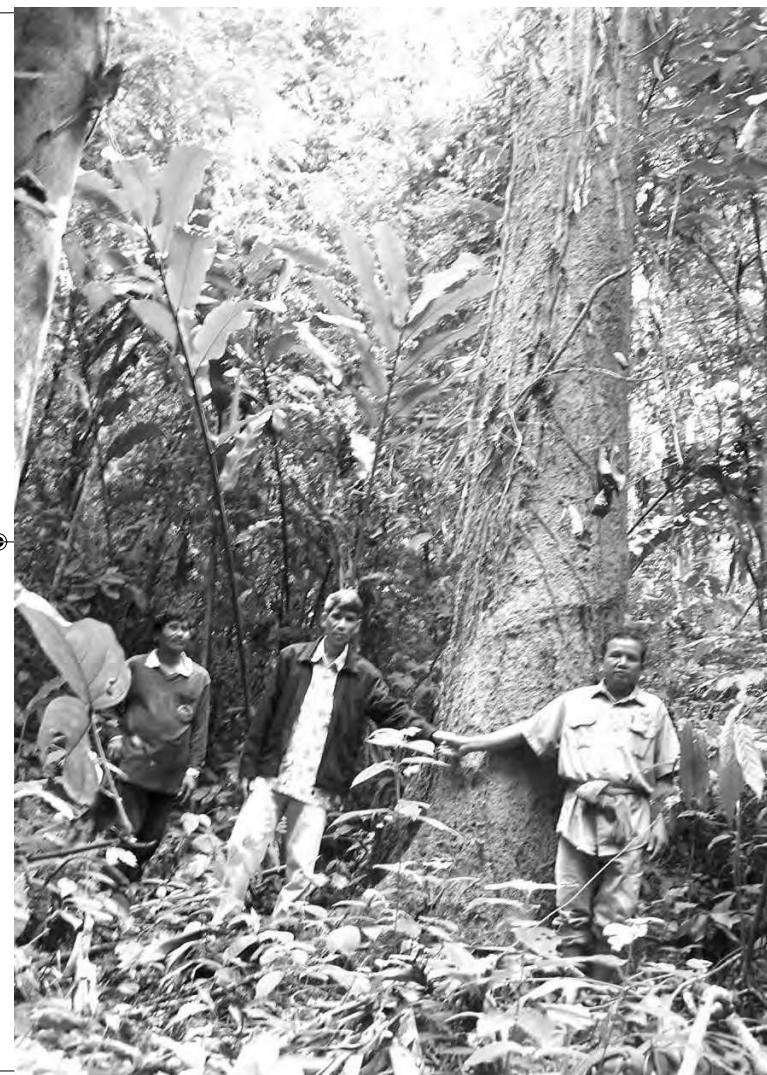

ปัจจุบันชุมชนบ้านตระมีสมาชิกองค์กรชุมชนบ้านตระ จำนวน 125 ครัวเรือน ที่ไม่เป็นที่สมาชิกราวๆ 40 กว่าครอบครัว ซึ่งไม่ได้เป็นปัญหาต่อการจัดการชุมชนแต่อย่างใด เพราะล้วนแต่เป็นญาติมิตรใกล้ชิด สามารถทำความเข้าใจกันได้

เพียงขอให้ “โฉนดชุมชน” ได้รับการยอมรับอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

เมื่อนั้น ปัญหาทั้งหลายคงจบสิ้นลง

ชาวบ้านตระถูกข่มขู่คุกคาม จับกุมดำเนินคดีมาโดยตลอด ตั้งแต่การจับกุมขณะพัฒนาเส้นทางเข้าหมู่บ้าน (พ.ศ. 2534), ปลุกบ้าน (ตั้งแต่ พ.ศ. 2540 จนปัจจุบัน) มีการใช้อำนาจเกินกว่าเหตุเผาบ้าน แม่ข่ายคนหนึ่ง (พ.ศ. 2548), ติดตั้งโซลาเซลล์ (พ.ศ. 2549), ทำสวน โดยเฉพาะเมื่อโค่นยางเก่าเพื่อปลูกยางใหม่ จะมองว่าเป็นการทำลายป่า (ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 จนปัจจุบัน) ปัจจุบันมีผู้ถูกดำเนินคดีอาญาจำนวน 9 ราย อยู่ในชั้นพนักงานสอบสวน 6 ราย ชั้นอัยการ 3 ราย เมื่อมีการดำเนินคดีอาญาแล้ว จะมีการเรียกค่าเสียหายทางแพ่งด้วย โดยชาวบ้าน ที่ถูกเรียกค่าเสียหายทางแพ่งมีจำนวน 5 รายประมาณ 11 ล้านบาท

ตะ แ พ น บ ้า น ป ่า ท ่า ค ิ วิ โ ล ช ี

ทุเรียนใหญ่ต้นนี้ขนาดสามสี่คนโอบ มันจึงเป็นพญาไม้ผลท่ามกลางไม้ป่าอื่นๆ ซึ่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ยืนยันว่าบริเวณนี้คือเขตป่าหาใช้ที่ทำกินไม่ แต่คนบ้านเขาแก้ว-ท่ายุ้งบอกว่านี่ละคือที่ทำกินของคนแต่ก่อน ที่ทิ้งไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานได้เก็บเกี่ยวประโยชน์ โดยไม่ต้องลงแรงอีกแล้ว

แต่ในการเจรจาเพื่อกันเขตแดนทำกินกับเขตอุทยาน เจ้าหน้าที่อุทยานเขาปู่-เขาย่า อ้างว่ามันงอกงามอยู่ที่นี้ได้ เพราะสัตว์ป่านำมากินแล้วทิ้งเมล็ดไว้ ไม่ใช่เพราะผีมีอมมนุษย์ปลุก แต่น่าแปลก ที่มีต้นทุเรียนขนาดเดียวกัน ไม่ไกลกันนักอยู่ถึงสามต้น

“ทุเรียนต้นนี้ แต่ละปีจะให้ลูกไม่ต่ำกว่า 2,000 ลูก” คนนำทางหันมาบอก ฉันจึงแหงนมองเรือนยอดจนคอตั้งป่า แต่ปีนี้เห็นว่าทุเรียนวัยทวดต้นนี้ งดให้ผล

“กรรมสิทธิ์ทุเรียนสามต้นนี้ เป็นของพี่น้องสี่คน เขาจะหมุนเวียนกันมาเฝ้าทุเรียนคนละคืน เพื่อเก็บทุเรียนที่หล่นลงมา” เป็นความยุติธรรมที่ต้นทุเรียนเองน่าจะพอใจ...ฉันคิดแล้วนึกถึงวัยเด็กของฉันที่ได้ไปเฝ้าเก็บทุเรียนหล่นที่สวนของตา ฤดูเฝ้าทุเรียนหล่น ตาจะซ่อมแซมขนานน้อยในสวนให้ได้พักพิง มีกองไฟควั่นกรุ่นไว้โลยุง มีแคร่เงาศิลป์ คงแก้ว

มีมุ้ง เด็กๆ อย่างเรา จะชักชวนกันไปนอนเฝ้าทุเรียน คล้ายเป็นการผจญภัยชนิดหนึ่ง คนตัวโตกว่าจะหลอนน้องๆ แกล้งเล่าเรื่องผี ทำเสียงผีหลอก หยอกล้อกันทั้งคืน เพื่อรอฟังเสียงทุเรียนหล่นดังต๊ับ จากนั้นตัวใครตัวมัน ริ่งแข่งกันออกไปหาทุเรียน ใช้ทักษะส่วนตัว ทั้งสายตาทั้งจมูกสุดดมหากลิ่น เกมการเก็บทุเรียนหล่นที่เราเรียกว่า “เฝ้าเรียน” นี้สนุกจนไม่อาจลืม

มองยอดไม้ ได้ยินเสียงแมลงเซ็งเซ้ง ดังกังวานโอบล้อมเราไว้ เป็นเสียงแปลกๆ ท่ามกลางไอชื้นของป่าเขา เงาทึบ

“ทุเรียนต้นใหญ่นี้มีชื่อประจำต้นว่า ไ้เคย อีกต้นชื่อ ไ้จ้อน” คนนำทางบอก ไม่ยกเรียกว่า “อี” ฉันคิดในใจ ไม่กล้าเอ่ยขัดคอ เพราะรู้ว่าชื่อต้นทุเรียน มักจะมาจากต้นไม้ชนิดอื่นที่งอกอยู่ใกล้ๆ กัน หรือตามลักษณะพิเศษอื่นๆ ชื่อต้นทุเรียนมีความสำคัญต่อลูกทุเรียน เพราะเวลาบอกชื่อต้น คนที่ไม่ได้มาเก็บด้วยตนเองจะรู้ทันทีว่า รสชาติลูกทุเรียนลูกนี้จะเป็นอย่างไร เพราะต้นหนึ่งๆ จะมีรสชาติไม่เหมือนกัน บ้างเนื้อหนาหอมหวาน บ้างซี่ดูรสจัด (เนื้อบาง เมล็ดใหญ่) นี่คือเสน่ห์ของทุเรียนพื้นบ้าน ที่ไม่มีใครปรุงแต่งสายพันธุ์ให้เธอได้

ในป่าผลไม้แห่งนี้ ยังมีต้นลำซิ่ง หน้าตาคล้ายยางสดแต่รสชาติเปรี้ยวจัดจาด แกงส้มได้อร่อย มีต้นตะออกที่มีผลคล้ายสาเก เมล็ดเล็กๆ อัดแน่นชนิด มากกว่าเนื้อ เอามาต้มกินแทนข้าวได้ และยังมีมะไฟกา ซ่อลูกสีแดงอร่ามชวนชิม รสชาติเปรี้ยวอมหวานสดชื่นลิ้น ที่ประหลาดและเพิ่งพบครั้งแรกในชีวิตของฉันคือ มะไฟดิน ลูกรีๆ สีน้ำตาลเข้ม ค่อนไปทางดำ ที่คิดว่าเหี่ยวคาต้น แต่พอเด็ดมากัดชิม ทือ...เปรี้ยวดีแท้

ฉันมาเที่ยวในที่ทำกินของชาวบ้านที่เรียกตัวเองว่า องค์กรชุมชนตะพาน ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกจากหลายหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านตะพาน บ้านห้วยครก บ้านท่ายูง บ้านเขาแก้ว บ้านใต้ บ้านคลองเรือ บ้านสวนหลวง บ้านออก บ้านห้วยไทร-หัสคุณ บ้านท่าข้าม ทั้งหมดนี้ตั้งอยู่ในตำบลตะพาน อำเภอศรีบรรพต จังหวัดพัทลุง

แต่ที่กำลังย่างเดินอยู่นี้ คือเส้นทางที่เลาะไปตามลำน้ำ “คลองหัวนอน” ในเขตหมู่บ้านเขาแก้ว-ท่ายูง หมู่ที่ 5 เพื่อดูสภาพพื้นที่ทั่วๆ ไป ร่วมกับพี่น้องชาวบ้านอีกหลายคน ที่นำทางเข้ามา

ใครบางคนบอกว่าถ้าจะให้การเที่ยวชมสมบูรณ์ต้องมาเที่ยวป่าฤดูแล้ง จะได้ขึ้นไปข้างบนโน้น ว่าแล้วก็ชี้มือไปทางทิศตะวันตก ที่มียอดเขาสูง

“ที่นั่นเป็นที่ตั้งของค่ายคอมมิวนิสต์เก่า เรียกว่าเขาแก้ว ต้องไปนอนค้าง มีถ้ำใหญ่ด้วยนะ”

ฉันถามว่าสหายที่เคยอยู่ที่นี้ ที่ชาวบ้านรู้จักมีใครบ้าง

“วงคาราวานทั้งวงเลย แล้วก็มีแสง ธรรมดา ที่กลับมาเยี่ยมมาช่วยสอนเยาวชนให้จัดตั้งดนตรีด้วยนะ” แสง ธรรมดา เป็นศิลปินนักร้องอยู่ที่หาดใหญ่ เขาจึงแวะเวียนมาได้ไม่ยากนัก นับว่าเป็นศิลปินเพื่อชีวิตของประชาชนที่แท้เชียวนะ แสง ธรรมดา

“นี่คือต้นกฤษณา” ระหว่างเดินกลับลงมาอีกทาง คุณอานนท์ ศรีเพ็ญ ชี้ให้ดูต้นไม้ทรงเพรียว เรียวใบแหลม ขนาดรัศมีวงต้นไม้เกินสามลิบนิ้ว ที่ถูกเจาะเป็นรูที่โคนต้น ฉันบอกว่าช่วยยืมใกล้ๆ ต้นหนอยจะขอถ่ายรูป แต่เขาปฏิเสธแบบยิ้มๆ

“ไม่ได้หรอกครับ เดี่ยวคนเข้าใจผิดว่าผมเป็นคนเจาะต้นไม้”
เรียกเสียงฮาครืนจากเพื่อนร่วมทาง

ทำไมต้องมารู้จักบ้านตะพาน...แล้วจะเล่าให้ฟัง เล่าตามที่ฉันได้รับฟังมาจากปากคำของพวกเขา ในวันฝนตกชื้นและ ต้นเดือนสิงหาคม 2552 ที่ศาลาประชุมของหมู่บ้านนั่นเอง

ประวัติชุมชน ตามที่ผู้เฒ่าผู้แก่เล่ามาว่าบ้านเขาแก้ว, ท่ายูง, และคลองเรือ เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่ก่อตั้งประมาณ พ.ศ. 2317 ผู้ก่อตั้งบ้านเขาแก้ว คือ “ขุนเคซ” โดยได้นำคนกลุ่มหนึ่งเดินทางตามสายน้ำ (คลองพิบูลทอง) เพื่อมาตั้งถิ่นฐานที่นี่เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ ลูกหลาน

ของผู้ก่อตั้งหมู่บ้านที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน คือ “ยายแดง ราชแก้ว” ปัจจุบันอายุ 88 ปี เป็นลูกของ “นางจันทร์-นายเอียด ราชแก้ว” ซึ่งเกิดที่บ้านเขาแก้วเมื่อ พ.ศ. 2417 ส่วนบ้านทำยูงและคลองเรือก่อตั้งโดย “ขุนจง”

สอดคล้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเชิงเทือกบรรทัดของอาจารย์ปริญญา นวลเบียน อาจารย์ประจำสาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น จ. กาญจนบุรี ที่เขียนไว้ในงาน “ชุมชนเชิงเทือกเขาบรรทัด : การต่อสู้ที่ไม่สิ้นสุดของชุมชนกับรัฐ” ในเว็บไซต์ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ดังนี้

ชุมชนดั้งเดิมในรัฐ (ชาติ) สมัยใหม่ :
“นายรักเหมือนเสือถอด หนีนายรอดเหมือนเสือทา”

หมู่บ้านดั้งเดิมในชุมชนเชิงเทือกเขาบรรทัดบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ต่างตั้งอยู่บนเส้นทางตัดข้ามเทือกเขาบรรทัด ซึ่งเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ฝั่งคาบสมุทรวอไทยและคาบสมุทรอันดามัน ที่มีอยู่หลายเส้นทางด้วยกัน มีหลักฐานอันเชื่อได้ว่าหลายหมู่บ้านต่างเติบโตขึ้นเป็นชุมชนขนาดใหญ่มานับตั้งแต่ช่วงกลางสมัยอยุธยาเป็นอย่างน้อย เช่น บ้านนา บ้านกงหรา บ้านตะโหมด และบ้านชะรัด เป็นต้น โดยสามารถพิจารณาถึงความเก่าแก่ของชุมชนเหล่านี้ได้ จากอายุของพระพุทธรูปและวัดในชุมชน สำหรับหมู่บ้านอื่นๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นด้วยเหตุผลหลายประการ ทั้งแยกครัวเรือนออกมาแสวงหาที่ดินทำกินเพิ่มเติม และการอพยพเพื่อหนีโรคระบาด (ไข้ฉี่น้ำ) เช่น บ้านคลองทะเลหลัง บ้านไร่เหนือ บ้านตะแพน และบ้านในตระ เป็นต้น จากการตรวจสอบด้วยคำบอกเล่าทำให้ทราบได้ว่าหมู่บ้านดังกล่าวมีอายุไม่ต่ำกว่า 130 ปี มาแล้วทั้งสิ้น

สวนสมรมเก่าแก่ ต้นทุเรียนอายุนับร้อยปี จึงเป็นพยานหลักฐานได้เป็นอย่างดี แม้ว่าปัจจุบันจะหันมาปลูกยางพาราพันธุ์ดีกันมากแล้ว แต่ยังมีบางแปลงที่คงความเป็นสวนสมรมเอาไว้ เช่นสวนที่ฉันทามชนนี้เอง

“แต่เดิมเราทำสวนสมรม สวนยางก็เป็นป่ายาง ต่อมามีการโค่นยางเพื่อปลูกทดแทน อุทยานก็บอกว่ายางของเราเป็นป่าของอุทยาน จนมาถึงปี 2541 เราจะไม่ได้รับทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง

อีก ถ้าหัวหน้าเขตอนุรักษ์ไม่เซ็นอนุมัติ”

“ผมเกิดที่นี่ รู้ว่าพื้นที่นี้ เดิมคือทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ตามที่ประกาศไว้ ตั้งแต่ ปี 2475 แล้วกลายมาเป็นป่าอุทยาน ในปี 2504 พื้นที่ทำกินของเรา มีประมาณ 5,000 ไร่ แต่ได้ นส. 3 แค่ 2,000 ไร่เท่านั้น นอกนั้น เป็น สค. 1 เราจึงต้องการความชัดเจนของเขตป่า เพราะตอนนี้อุทยานมาปักเขตอยู่หน้าโรงเรียนแล้ว”

“สมัยรุ่นพ่อผม แกล่แล้วได้ไปเดินเขตร่วมกับเจ้าหน้าที่ ใน พ.ศ. 2500 - 2505 เขตอุทยานยังไม่มี มีแต่ป่าสงวน หรือป่าคุ้มครอง ที่อยู่ข้างบนเขา บริเวณหมู่บ้านนี้เป็นเขตที่ทำกิน ที่นี้เป็นเขตทำข้าวไร่ ชาวบ้านจะลงป่าไปเรื่อย ปลูกข้าวไร่เสร็จแล้วก็ปลูกยาง ปลูกไม้ผล เอาไว้ แต่ละปีก็ถางออกไป ปลูกข้าวไป ปีที่สอง ปลูกข้าวอีกครั้ง เรียกว่าหน้าซัง ปลูกซังที่หน้าเตาต้มแปลงข้าว ได้กินได้ขาย แต่การเอาไปขายไกลมาก ไม่ค่อยได้เอาไป เพราะถนนหนทางลำบาก มีโจรปล้นด้วย”

“การถางป่าสมัยนั้น เป็นไม้รุ่นสองแล้ว ซึ่งเหลือจากการสัมปทาน เขาจะตัดไม้แล้วก็เผา ที่ไหม้ไม่หมดก็รุ่นปรน” คุณอานนท์อธิบาย

“ชาวบ้านทำกิน ไม่มีเขต ไม่มีหลักฐานอะไร เราก็กินของเราไปเรื่อยๆ แต่ต่อมาอุทยานมาปักเขตรุกเข้ามาถึงที่หน้าโรงเรียนด้วยซ้ำ แล้วใครรุกที่ของใครกันแน่” ...เป็นคำถามที่ต้องหาคำตอบ...ฉันจึงต้องมา

“มาหาว่าเรานุกฎป่า ทั้งที่ป่าข้างของเราปลูกมาสักรุ่นแล้ว บางแปลงปลูกเป็นรุ่นที่ห้าแล้วด้วยซ้ำ เมื่อก่อนทางกองทุนสงเคราะห์องค์การสวนยางให้ทุนปลูก แค่มิที่ดินที่จะปลูกเท่านั้นเอง มาตอนนี้ เราปลูกยางก็มาพื้นดินยางของเรา”

“การตั้งหน่วยอุทยานเขาปู่-เขาย่า ขึ้นในพื้นที่ ระยะแรกเจ้าหน้าที่ป่าไม่เพียงแค่เดินตรวจป่า ไม่ได้เข้ามาคุกคามชาวบ้าน แต่ปี 2541 เจ้าหน้าที่อุทยานฯได้เข้ามาสั่งห้ามไม่ให้โค่นยางที่หมดสภาพ ไม่ให้ถางหรือปลูกแทน ชาวบ้านต้องทำสวนอย่างหลบๆ ซ่อนๆ ถูกข่มขู่ คุกคามยึดที่ดิน และถูกดำเนินคดีอาญา”

“ราวต้นปี 2550 ทางหัวหน้าอุทยานฯ มาทำพิธีพื้นทำลายสวนยางพาราของชาวบ้าน โดยนายอำเภอศรีบรรพตเป็นประธานในพิธี ให้นำล้องเจ้าของสวนที่ถูกตัดฟัน เล่าต่อนะ”

นำล้อง ที่ถูกเอี้ยชื่อ วยีราว 60 เป็นหญิงหม้ายที่ลำบาก เพราะเธอบอกว่า ที่ดินทำกิน มีเพียง 7 ไร่ เท่านั้น

“วันนั้นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่เป็นคนคุ้นเคยกัน มากะชิบขอกกับผู้ใหญ่บ้านว่า ผู้ใหญ่เออ ผมจะไปฟันยางของพี่ล้อง อย่านำไปนะเดี๋ยวจะถูกจับ แต่ผู้ใหญ่ต้องไปเป็นพยานนะ”

นำล้องบอกว่า ผู้ใหญ่บ้านคนนั้นคือน้องชายของแกเอง ที่แสนจะเข้าใจลำบากกับคำสั่งของเจ้าหน้าที่รัฐ

“हनนั้น มีนายอำเภอมาด้วย มากันหลายหน่วยงาน คนเต็มไปหมด ฉันไปแอบดู เห็นรถจอดขวางถนนด้วย เพื่อไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปขัดขวางการทำงาน ฉันเดินเข้าไป แต่เจอเจ้าหน้าที่คนหนึ่ง เขา

มาทำมว่าอย่าเข้าไปนะ เขาจับเดินแน่ ตอนนั้นเขากำลังประกาศทาง
เครื่องขยายเสียงว่าเจ้าของสวนอยู่ที่ไหน”

“ฉันจะไปหลบอยู่ในป่า ดูเขาพันต้นยางไปร้องไห้ไปด้วย จน
ปัญญาไม่รู้จะทำอย่างไรดี”

ยางของน้ำล่อง มีอายุ 3 ปีแล้ว แกปลูกทดแทนสวนผลไม้ ที่
เป็นป่าทุเรียนพื้นบ้าน

“สวนฉันอยู่ตรงกลาง ไม่ได้ติดป่า มีแปลงอื่นอยู่ติดป่ามากกว่า
แต่เขาไม่ถูกพัน ของฉันที่สวนมี 7 ไร่ ถูกตัดไป 3 ไร่”

สำหรับคนจน ต้นยาง 3 ไร่ เงินที่ลงทุนไปนับว่าไม่ใช่น้อย

“สวนยางแปลงอื่นๆ ที่โค่นได้ เพราะจ่ายเงินให้อูทยานา คน
ที่มาจับซื้อไม้ยาง ก็ต้องจ่ายอีกต่างหาก พอจะปลูกทดแทนก็ต้องจ่ายอีก
ใครๆ เขาก็รู้กันทั้งนั้น แต่เราไม่ต้องการจ่ายแบบนั้น” น้ำล่องว่า

“วันที่ 17 กันยายน ปี 50 เราจึงไปชุมนุมที่ศาลากลาง เพราะ
ว่าทนไม่ไหวแล้ว วันที่ 18 ทางผู้ว่าราชการจังหวัด ให้ตั้งคณะ
กรรมการมาพิสูจน์สิทธิ์ คณะกรรมการมาจากสามฝ่าย คือ หน่วยปกครอง
อุทยานา และชาวบ้าน พิสูจน์แล้ว พบชาวบ้านไม่ได้บุกรุกป่า ผู้ว่า
ราชการก็บอกว่า ให้ชาวบ้านทำมาหากินต่อไป แต่ผู้ว่าฯท่านก็คงพูดได้
ไม่เต็มที่ ท่านบอกว่า ตกลงตามนั้นนะ ให้ทำมาหากินตามปกติสุขกันนะ
แต่มีอีก 2 แปลง ที่มีการปักป้ายว่าได้ตรวจยึดแล้วนั้น เรากลับไปทาง
อุทยานาว่า จะทำอะไร ทางอุทยานาบอกว่า เขาไม่ได้ไปปักป้ายไว้
เพราะเป็นเขตป่าสงวน แต่ป้ายนั้นเป็นของอุทยานา เราจึงไปเอาออก
แล้วระดมสมาชิกไปปลุกยางให้ เพราะเจ้าของที่ไม่กล้าลงไปปลูก ของ
น้ำล่องเราก็ไปช่วยกันปลูกให้ใหม่” น้ำประคองกล่าวเสริม

จากนั้น ชาวตะพานจึงได้รวมตัวจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชนรักษ์
ป่าต้นน้ำตำบลตะพาน ในวันที่ 19 ตุลาคม 2550 และสมัครเป็น
สมาชิกเครือข่ายองค์กรชุมชนรักเทือกเขาบรรทัด (ครท.) โดยมีเป้า
หมายหลักเพื่อพิทักษ์สิทธิในที่ดินทำกินของสมาชิก และจัดการ
ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 107 ครัวเรือน ประมาณ
300 กว่าคน โดยอยู่ในพื้นที่ 2 หมู่ ได้แก่ ม.4 (บ้านหัวครก) ม.5
(บ้านท่ายูง บ้านเขาแก้วบ้านใต้ บ้านคลองเรือ บ้านสวนหลวง บ้านออก)

“พื้นที่ในเขตตำบลตะพาน ที่ถูกฟ้องร้องโดยอุทยานฯ มีจำนวน 5 แปลง ที่คดียังไม่สิ้นสุด เพียงแต่ระงับเอาไว้ชั่วคราว บางแปลงมีการบังคับคดีแล้ว เจ้าของที่ถูกจับในขณะที่เรายังไม่ได้ตั้งเป็นองค์กร”

การรวมกลุ่มเป็นองค์กร นอกเหนือจากความคับแค้นใจ แต่ยังได้กำลังใจจากสหยาเก๋า

“เริ่มแรกจากการที่เพื่อน ซึ่งเป็นสหยาเก๋า ที่ทำงานประสานเครือข่ายเทือกเขาบรรทัด ตั้งแต่ปี 2543 เข้ามาคุยเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้น ผมเดินคุย เดินไปเดินมาทุกวัน จนเขาหาว่าบ้าไปแล้ว เพราะเขาไม่เชื่อเขาไม่คิดว่าจะต้องถึงขั้นรบกับรัฐ แม้จะมีการรวมตัวแต่ไม่มีรูปแบบชัดเจน แต่เมื่อเขามาฟังยางของฟี่ล่อง เขาก็เชื่อมั่นมาทันที ผมจึงชักชวนเขามาสร้างองค์กร เริ่มจาก 20 กว่าคน ในปี 48 จากนั้นก็รวมจำนวนมากขึ้นได้ 167 คน เดือน ต.ค. 51 ทำการเปิดศูนย์ จัดระเบียบใหม่ ให้สมาชิกเป็นรายครัวเรือน ตอนนี้มีสมาชิก 107 ครัวเรือน” นำประคองเล่า

“มีการจัดตั้งองค์กร มีประธานรองประธาน มีกรรมการฝ่ายต่างๆ เมื่อตั้งเสร็จแล้วก็เข้าไปเป็นสมาชิกของเครือข่ายเทือกเขาบรรทัด มีการพบปะพูดคุย ประสานงาน จนกระทั่งพัฒนาแนวคิดมาเป็นโฉนดชุมชน ตอนนี่เรากำลังศึกษาเรื่องโฉนดชุมชน กำลังดูว่าจะสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเราจริงหรือเปล่า”

“เราคิดว่าโฉนดชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนจัดการเรื่องที่ดินกันเอง โดยที่รัฐไม่เกี่ยวข้อง ไม่เข้ามากำหนดวิธีการทำกินของเรา และเราไม่ขายให้กับคนนอกกลุ่ม”

เมื่อถามถึงกิจกรรมปัจจุบัน สมาชิกต่างเล่าว่า

“เรามีการปลูกผักในแปลงรวม ปีที่แล้วได้เงินมาแสนกว่า ใช้เวลาแค่สามเดือนเท่านั้น มีผู้เชี่ยวชาญอยู่หนึ่งคน คนที่ไปช่วยก็ได้แบ่งเปอร์เซ็นต์ 40 % แบ่งเข้ากลุ่ม 60 % ”

“การทำแปลงรวม เพื่อต้องการให้มีเวลาทำงานใกล้ชิดกันได้พูดคุยกัน ความสำคัญจึงมีมากกว่าแค่การหาเงิน คนที่รับผิดชอบหลักจะรู้ระบบตลาด รู้ช่วงเวลาที่เราขายของพืชผลสูง ต่อไปเราจะปลูกพืชให้หลากหลายมากขึ้น”

เมื่อเดินไปดูสภาพสวนป่าสมรมเราต้องผ่านแปลงผักที่เรียบร้อยแล้วเลือกร่องรอยซากผัก และขนาน้อยๆ ริมแปลง ซึ่งคุณอานนท์บอกว่าทุกวันเราจะมานั่งคุย มาทำงานร่วมกัน มากกว่าอยู่ที่เสียอีก

“แปลงที่ปลูก เป็นที่ดินของสมาชิก ที่จะย้ายไปตามความเหมาะสม แต่ต่อไปเราวางแผนไว้ว่า จะมีแปลงรวมจริงๆ ราวๆ 5 แปลง เพื่อทำการผลิตขององค์กร”

“ปีที่แล้วนอกจากการปลูกผัก เรายังปลูกข้าวไร่ 4 แปลง รวมเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ ได้ผลผลิตมาเป็นส่วนรวม มีการบวชป่า และปลูกป่าเพิ่มเติม ในที่ที่มีการพังทลายของดิน ซึ่งเป็นต้นน้ำลำธาร ปลูกไม้จำพวกต้นตะเคียนทอง ต้นชะมวง มะค่าโมง ไม้เบญจพรรณต่างๆ ได้รับการอนุเคราะห์พันธุ์ไม้จากหน่วยงานป่าไม้ เป็นโครงการร่วมกับสถานีตำรวจศรีบรรพต และมีการปล่อยปลาลงลำน้ำ ได้รับพันธุ์ปลามาจากหน่วยงานประมง”

“เรายังส่งเสริมให้เยาวชนได้ศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์เขาแก้ว เพื่อเป็นฐานข้อมูลชุมชน กระตุ้นจิตสำนึกรักบ้านเกิดของเยาวชนเป็นโครงการร่วมกับ อบต. และหน่วยงานป่าไม้ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว”

“กลุ่มเยาวชนตะพาน มีวงดนตรีของตนเอง พวกเขาเรียนรู้วิถีดั้งเดิม ต้องปลูกผักกินเอง ขุดบ่อเลี้ยงปลา แล้วขายปลาให้กับกลุ่มแม่บ้านเพื่อเอามาแปรรูปนอมอาหาร ได้รับการอบรม ดูงานนอกชุมชนเพื่อพัฒนาทักษะต่างๆ”

“ดังนั้น การเกิดองค์กรชุมชนตะพาน สิ่งที่เป็นความภาคภูมิใจมากที่สุดของสมาชิก คือ การกลับมาใช้การลงแขกทำงานร่วมกันเวลามีงานบุญ แต่ละคนจะนำพืชผักมาร่วมงานบุญ เช่น มะพร้าวบ้านละลูก และมีกองทุนสวัสดิการในยามสมาชิกเจ็บป่วย หรือเสียชีวิต สมาชิกที่ไม่ป่วย ต้องในโรงพยาบาล เราให้ 500 บาท ถ้าตายให้ 5,000 บาท เพื่อเป็นการช่วยเหลือกันในเบื้องต้น แต่ค่าฌาปนกิจ ที่สมาชิกต้องจ่ายศพละ 150 บาท

“กิจกรรมต่างๆ ของเราจะไม่เน้นเรื่องเงินทุน แม้ว่าหน่วยงานจากข้างนอกมาเสนอให้เราใช้เงิน เพราะเห็นว่องค์กรตะพานมีความเข้มแข็ง แต่เราจะปรึกษากันว่าจะเอาเงินก่อนนั้นหรือไม่ ส่วนใหญ่เราจะไม่เอา แต่เน้นการทำเงินของตนเอง เช่น เงินออมทรัพย์ครัวเรือนละ 50 บาท เริ่มทำตั้งแต่ปี 51 ได้เงิน 200,000 บาท ยังไม่ปล่อยให้สูญ”

“การเป็นสมาชิก ต้องมีการพิจารณาคุณสมบัติ ให้เขาเรียนรู้ กฎกติกาว่าเขาสามารถปฏิบัติตามได้อย่างแน่นอน เพราะถ้าไม่ทำตาม ระเบียบก็จะเกิดความเสียหายต่อกลุ่ม นี่คืออีกความเข้มแข็งที่พวกเขา ต้องพิสูจน์ตัวเอง เพื่อให้เจตนาารมณ์ของการเป็นโฉนดชุมชนเป็นจริง”

“แผนการจัดการและกติกาขององค์กร จะได้รับการรับรอง อย่างเป็นทางการ จากนายอำเภอศรีบรรพต ผู้กำกับการตำรวจ อำนวยการบริหารส่วนตำบลตะพาน รองนายก อำนวยการบริหารส่วนตำบลตะพาน สมาชิกอำนวยการบริหารส่วนตำบล ตะพาน ม.5 กำนันตำบลตะพาน และ ผู้ใหญ่บ้าน ม.5”

นำผัวยืนพื้นมาเพิ่มงานให้ฉันดู ในนั้นมีเอกสารเกี่ยวกับกิจกรรม ที่มีลายเซ็นบุคคลสำคัญเหล่านั้นกำกับไว้ทุกกิจกรรม

“ทุกวันนี้ เรามีการตรวจป่า เผื่อระวังป่ารอบๆ หมู่บ้านอยู่แล้ว เราหวังว่าในที่สุด เราจะเขียนระเบียบ ให้เป็นกฎหมายของชุมชน ที่เป็นหลักการตามกฎหมายจริงๆ ร่วมกับทาง อบต. เพื่อ อบต. ได้นำ เอาไปบังคับใช้กับคนอื่น ในชุมชน ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของครของเร ด้วย เพราะเราอาจจะดูแลป่าได้ แต่เราไม่มีอำนาจลงโทษคนที่ไม่ได้ เป็นสมาชิก ที่มาทำลายป่าได้”

โชคดีของชาวตะพาน ที่มี อบต. ที่เข้าใจบทบาทของตนเอง ขานรับหน้าที่การประสานระหว่างรัฐและชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

แนวรบทางใต้ เหตุการณ์ ที่ควรเปลี่ยนแปลง

ฉันชนลูกเกรียวเมื่อเหลียวไปทางซ้ายมือ ขณะที่สะลิมละลือ เปิดเปลือกตาในท่าเอนหลังสบายๆ บนเบาะรถโดยสารประจำทางที่วิ่ง มาจากหาดใหญ่ รู้สึกเหมือนยอดเขาสูงแหลมเหยียดทะยานสู่ฟ้าหน้า เกรงขามยอดนั้น กำลังจ้องมองมาที่ฉัน

ทวนคิดไปถึงเรื่องเล่าที่แปลกประหลาดเป็นตำนานลึกลับดีลึทธิ ที่เคยเล่าแดงแก่คนรุ่นก่อนในคืนเพ็ญ ด้วยเสียงก้องกังวานคล้ายดนตรี คนธรรพ์ และแม้แต่ช่วงชีวิตที่ได้เกิดมาทันประวัติศาสตร์การต่อสู้ ระหว่างประชาชนกับอำนาจรัฐ ในยุค “ถ้ำเขมือง” ที่น่าลึกลับกลัว ภาพความทรงจำในวัยเด็กที่เคยหลบลี้หนีภัยสู้รบของสองฝ่าย ต้อง กระเซอะกระเซิงไปนอนในป่า ท่ามกลางข่าวลืออันโหดร้าย ทำให้ฉัน น้ำตาขี้น ด้วยความสงสารตัวเอง

หรือย้อนกลับไปสู่อาณาจักรโบราณ สมัยกรุงศรีอยุธยาและ กรุงธนบุรีโน้น ฉันมองเห็นเส้นทางการค้าที่รุ่งโรจน์ ทั้งทางบกและทาง ทะเล เห็นความลึกลับพันทางเครือญาติกับชุมชนต่างๆ ที่อยู่บนเทือกเขา

บรรทัด ซึ่งเป็นเส้นทางตัดข้ามคาบสมุทรไปยังเมืองปะเหลียนและเมือง
ไทรบุรี ที่เป็นเมืองท่าสำคัญในยุคสมัยนั้น

อาณาจักรนครยุคก่อนรัตนโกสินทร์ ที่บางนัครบได้หน่วย
การรบ จึงลงหลักปักฐานสร้างบ้านแปลงเมือง ทำมาหากินอยู่บนเทือก
เขาสูง อันมีหลักฐาน มีตำนาน ยากที่ใครจะปฏิเสธ หรือกระทั่งยุค
รัตนโกสินทร์ ที่อำนาจการปกครองหัวเมืองเริ่มแผ่ขยายออกมาจาก
ส่วนกลาง อันมีนโยบายอันลือลั่น ว่าได้ทำความเดือดร้อนทุกข์เข็ญ แก่
ราษฎรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยการเรียกเก็บค่ารัชชูปการเป็นเงินภาษีรายหัว
จากผู้ชายที่มีครอบครัว ที่ชาวบ้านแบบพ่อเฒ่าของฉันเรียกว่า “กาอี
4 บาท” ที่กว่าจะหามาได้สักบาท เลือดตาแทบกระเด็น

“ไม่แดงที่ปากควนพลอง หมดไปทั้งป่าเพราะพวกผู้ชายรุ่น
พ่อเฒ่าตัดไปขายให้การรถไฟที่สถานีคลองจันดี เพื่อทำไม้หอมรถไฟ
เอาเงินมาเสียภาษี”

เรื่องนี้แม่เล่าให้ฟังบ่อยๆ ถึงความเก่งกาจของพ่อเฒ่า ที่
ทำให้ป่าราบพนาสูญในเวลาไม่กี่ปี แต่มาถึงยุคสมัยนี้ คำนิยมชมชอบแบบนี้
กลายเป็นคำประณามว่า “ตัดไม้ทำลายป่า” ไปแล้ว

“คนรุ่นก่อน สมัยโน้นกว่าจะหาเงินได้ต้องขายวัวควายขาย
หมูขี้พริก เวลาขายต้องต้อนสัตว์ไปขายกันถึงเมืองตรัง ต้องเดินทางข้าม
“เขาพับผ้า” ไปตลาดเมืองตรัง ใช้เชือกผูกขาหมูขี้พริกทุกตัวเข้าด้วย
กันให้พอเดินเรียงแถวจนไปถึงตลาด”

“ได้เงินมาก็ซื้อเคย ซื้อเกลือ ซื้อของใช้ประจำวันบ้าง ที่เหลือ
บางส่วนเก็บไว้ และจ่ายภาษีให้แก่รัฐ”

“ส่วนกลุ่มคนที่ไม่มีเงิน ก็เที่ยวออกลักวัวลักควายและปล้น
ทรัพย์สินของคนที่มีพอกินในถิ่นอันจนเกิดคดียักปล้นอยู่ทั่วไป”

แม้กระนั้นก็ปรากฏว่ามีคนที่ค้าขายภาษีในแต่ละปีอยู่เป็น
จำนวนมาก จนทางการต้องเกณฑ์คนเหล่านี้ไปใช้แรงงานแทนเงินอยู่เสมอ
โดยเฉพาะการขุดถนนตามทางพลี เส้นตัดข้ามคาบสมุทรสายเมืองพัทลุง-
ตรัง ผ่านทาง “เขาพับผ้า” บนเทือกเขาบรรทัด ซึ่งชาวบ้านเคยเรียกว่า
“ถนนเจ้าคุณเทศา” ก็เกิดขึ้นจากแรงงานของผู้ค้าจ่ายค่าภาษีดังกล่าว

การที่ถูครีดภาษีสูงขนาดนั้น ทำให้ราษฎรบางส่วนหนีไปอยู่
ในป่า และบางกลุ่มเกิดเป็น “บุปโจร” ราวๆ ปี 2460 ได้เกิด “ชุมโจร”
ขึ้นในตำบลควนขนุน เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลไปจนถึงชุมชนเชิงเทือกเขา
บรรทัด ทางแถบบ้านตะพาน บ้านเขาปู่-เขาย่า พวกเขาสามารถ
พัฒนาเครือข่ายจากความสัมพันธ์แบบ “โอดินา/โอดิน่า” ขึ้นเป็น
ชุมโจรขนาดใหญ่ อยู่ภายใต้การนำของ “รุ่ง ดอนทราย” และสืบต่อมา
เป็น “ดำ หัวอิ้ว” ออกปล้นชิงทรัพย์สินของผู้มีอันจะกินในชุมชน
ชานาทางตอนกลางของกลุ่มทะเลสาบสงขลา

ผู้นำชุมโจรดังกล่าวใช้ชื่อจัดตั้งกันเป็น “ท่านขุน” ต่างๆ เลียน
แบบคนของรัฐ และทำทนายอำนาจรัฐด้วยการประกาศไม่ยอมเสียภาษีใดๆ
แก่ทางการ บางครั้งก็รวมตัวกันบุกโจมตีโรงพักจนตำรวจในพื้นที่ต้อง
ออกสันช่วยแขนง แต่ที่สุดแล้วชุมโจรก็ถูกปราบปรามอย่างหนักจาก
กองกำลังตำรวจภูธรประจำมณฑล นำโดยพันตำรวจพระวิชัยประชาบาล
จนชุมโจรล่มสลายและ “ดำ หัวอิ้ว” ก็ต้องจบชีวิตลงด้วยปืนของตำรวจ

ภายหลังการสิ้นสุดยุคของชุมโจรขนาดใหญ่ในลุ่มทะเลสาบ
สงขลา และบทบาทกลุ่มผู้ปกครองเดิมในเมืองพัทลุงลดลง ไม่นานนักก็

เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญขึ้นภายในศูนย์กลางอำนาจรัฐที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2475 มีกลุ่มข้าราชการเป็นผู้ก่อการ ผลจากการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้ลดบทบาทและอำนาจของทางฝ่ายเจ้านายลง ได้ยกเลิกการจัดเก็บภาษี 4 บาท พร้อมกับการขยายบทบาทของข้าราชการให้กว้างขวางออกไป และการครอบงำและควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในสังคม มีความหลากหลายรูปแบบมากขึ้น

สำหรับชุมชนเชิงเขาเทือกบรรทัดนั้น ยังมีความยากลำบากในการเดินทาง ที่เป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาตามแนวนโยบายของรัฐ เส้นทางสัญจรของคนในพื้นที่ก็คือ “ทางอวล” อันหมายถึงทางสาธารณะ ซึ่งมักเกิดขึ้นเองจากการใช้เดินเท้าไปมาหาสู่กันเป็นประจำเท่านั้น ทางพลีดังกล่าวจะมีอยู่สองลักษณะคือ

ทางพลีที่ทอดขนานไปกับทิวเทือกเขาบรรทัดในแนวทิศเหนือ-ใต้ เป็นเส้นทางของความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม ที่เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านต่างๆ ของชุมชนเชิงเทือกเขาบรรทัด และทางพลีเส้นทางในแนวทิศตะวันตก-ตะวันออก เช่นเดียวกับเส้นทางสัญจรตามสายน้ำลำคลอง ซึ่งเป็นเส้นทางที่แสดงถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างชุมชนในบริเวณเชิงเทือกเขาบรรทัด กับชุมชนภายนอกอื่นๆ เช่น ชุมชนชานาและชุมชนบริเวณชายฝั่งทะเล เพื่อตอบสนองความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐ เช่น การเสียภาษี การเกณฑ์แรงงาน และการติดต่อราชการอื่นๆ

ทางพลีทั้งสองลักษณะจึงมีอยู่เป็นระยะๆ กล่าวเฉพาะทางพลีในแนวทิศตะวันตก-ตะวันออก ซึ่งส่วนใหญ่ถูกใช้สำหรับติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเชิงเทือกเขาบรรทัดกับชุมชนภายนอก บางเส้นทางได้ถูกขยับขยายและปรับปรุงให้ดีขึ้นในเวลาต่อมา เป็นการพัฒนา

ตามยุทธศาสตร์ของรัฐเพื่อทำสงครามกับฝ่ายคอมมิวนิสต์

ถนนเหล่านี้เอง ที่นำมาซึ่งปัญหาอีกครั้งหนึ่ง ที่ซับซ้อนมากขึ้น จนความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบางเรื่อง มาจากมือที่มองไม่เห็น เพราะมันคือความกระหายหิวของระบบทุน ที่ต้องครอบครองทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ในเขตป่าเขา ซึ่งคนที่อาศัยดั้งเดิมก็ยากจะด้านทาน

จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2505 แนวคิดเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ค่อยๆ ขยายมวลชนไปสู่ชุมชนเชิงเทือกเขาบรรทัดมากขึ้นเรื่อยๆ โดยอาศัยความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมที่ยึดมั่นอยู่ในสังคมเครือญาติของชุมชน ซึ่งโยงไปถึงความสัมพันธ์ในแบบ “กล่อ” และ “ดอ” ทำให้การ “จ๊อด้ง” สามารถขยายออกไปได้อย่างน่าพอใจ และด้วยการแสดงออกที่เป็นมิตรกับชาวบ้าน มีการพูดจาที่ดี ให้การช่วยเหลือแรงงาน รวมทั้งการใช้นโยบายปราบโจรที่ก่อความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านอย่างเด็ดขาด โดยการติดตามผู้ที่มีพฤติกรรมดังกล่าว และยื่นข้อเสนองที่ไม่อาจปฏิเสธได้คือ การว่ากล่าวตักเตือนในครั้งแรก แต่หากพบว่ายังมีความประพฤติเป็นโจรอีกก็จะถูกล้างหารทิ้ง เพียงเวลาไม่นานนักในหมู่บ้านต่างๆ ที่อิทธิพลของฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้าไปถึง ก็แทบไม่ปรากฏแม้กระทั่งการลักเล็กขโมยน้อยขึ้นเลย

ช่วงนี้เอง ที่มีการเช่าครั้งใหญ่กรณีถังแดง ทำให้เกิดความหวาดกลัวและความเกลียดชัง “บาย” มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะญาติพี่น้องและครอบครัวของผู้ถูกระทำทารุณกรรม ผลักดันให้ชาวบ้านหันมาให้ความร่วมมือกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในรูปแบบต่างๆ ทั้งการเป็นแนวร่วมและคนหนุ่มสาวจำนวนมากหลั่งไหลขึ้นสู่ภูเขาสลับซับซ้อนรับในนามของทหารป่า บางครอบครัวถึงกับเข้าป่ากันทั้งพ่อแม่และลูกเล็กเด็กแดง

จนกองทัพปลดแอกประชาชนในเขตเทือกเขาบรรทัดมีจำนวนหลายพันคน
วลีที่ว่า “ไม่รบนาย ไม่ตายจน” ถูกเปล่งขึ้นมาและถูกขานรับ
ไปทั่วเทือกเขาบรรทัด จากการต่อต้าน “นาย” ก็กลายเป็นการต่อสู้
เพื่อช่วงชิงอำนาจรัฐจนเป็นสงครามซึ่งกินเวลายาวนานกว่าสองทศวรรษ
ภายในสมรภูมิกบฏที่เปี่ยมด้วยบ้านของพวกเขาเอง

แม้ว่าฝ่ายรัฐได้พยายามแก้ปัญหาด้วยการพัฒนาด้าน
สาธารณูปโภค อาทิ ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา หรือด้านการศึกษา
การอนามัย และการปกครองที่ยกสถานะตำบลขึ้นเป็นอำเภอ ในหลาย
อำเภอของจังหวัดพัทลุง แต่การดำเนินไปของวิถีชีวิตชาวบ้านย่นนี้ ก็
ยังมาถึงจุดเดือดของความขัดแย้งกับรัฐอีกครั้งจนได้ ในยุคที่แนวคิด
การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ตัดขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนโดย
สิ้นเชิง ตามมติ ครม. วันที่ 30 มิถุนายน 2541

เทือกเขาบรรทัดในวันนี้ จึงเกิดเครือข่ายองค์กรชุมชนรัก
เทือกเขาบรรทัด เพราะชุมชนไม่มีทางเลือกอื่นใดมากนัก นอกจากจะ
ยอมจำนนต่อกฎหมายที่ “นาย” กำหนดขึ้น หรือรวมกลุ่มเพื่อการเรียกร
้องด้วยการชุมนุมหรือการเดินขบวน ซึ่งเป็นลักษณะการเคลื่อนไหวใน
รูปแบบขบวนการประชาชนที่ชาวบ้านได้เรียนรู้จากยุคอดีตที่ผ่านมา รวม
ทั้งการผลิตสร้างวาทกรรม เกี่ยวกับตัวตนและสิทธิในการใช้ทรัพยากร
ของตน เพื่อสื่อสารกับชนชั้นกลางที่มีพื้นที่ทางการเมืองที่เหนือกว่า

ราวว่าหนึ่งทศวรรษ ที่เครือข่ายองค์กรชุมชนรักเทือกเขา
บรรทัด ได้สร้างความสนใจให้เกิดขึ้นแก่สาธารณชน และสร้างพลัง
กดดันให้ฝ่ายอำนาจรัฐเปิดการเจรจา ซึ่งอาจมีผลแค่ให้เกิดการชะลอ
การบังคับใช้กฎหมายออกไปได้สักระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น

ความเป็นมาและเป้าหมาย ของเครือข่ายองค์กรชุมชนรักเทือกเขาบรรทัด

ปัจจัยในการรวมตัวก่อตั้งเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนรัก
เทือกเขาบรรทัด สืบเนื่องจากการชุมนุมที่อำเภอทุ่งสง จังหวัด
นครศรีธรรมราช เพื่อเรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกิน เนื่องจากการแก้
ปัญหาการประกาศเขตอนุรักษ์ทับซ้อนที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย โดย
ใช้มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ทำให้ชุมชนมีความ
ขัดแย้งกับส่วนราชการมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะการสำรวจพื้นที่ถือ
ครองที่ดิน และการแก้ไขปัญหามาไม่ได้ให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วม
อย่างแท้จริง ตลอดจนแนวคิดการแก้ไขปัญหาไม่ได้อยู่บนฐานของการ
พัฒนาคนให้อยู่ร่วมกับป่า และปกป้องป่าร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ ในส่วน
กฎหมายที่เกี่ยวข้องก็ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและขัดรัฐธรรมนูญ

เครือข่ายองค์กรชุมชนรักเทือกเขาบรรทัด (ครท.) ตั้งขึ้นเมื่อ
วันที่ 14 ตุลาคม 2543 โดยมีสมาชิกที่เป็นผู้เดือดร้อนจากการประกาศ
เขตอนุรักษ์ทับซ้อนที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยใน 3 จังหวัด คือ ตรัง
พัทลุง และนครศรีธรรมราช ต่อมาได้รวมตัวกับเครือข่ายอื่นๆ ในภาค
ใต้ ซึ่งมีสภาพปัญหาคล้ายคลึงกันในนาม “เครือข่ายป่าชุมชนภาคใต้”
พร้อมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของ “สมัชชาคนจน” ในปีต่อมา และปัจจุบันได้
เป็นสมาชิก “เครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย”

ครท. มีเป้าหมายในการสร้าง “อธิปไตยชุมชน” หรือชุมชนมีอำนาจในการกำหนดวิถีของตนเองในทุกด้าน โดยสามารถอธิบายอย่างเป็นรูปธรรมได้ดังนี้

1. สามารถพิทักษ์พื้นที่ชุมชน และสิทธิในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของสมาชิก ซึ่งเป็นเกษตรกรรายย่อย ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ
2. สามารถพิทักษ์สิทธิของเกษตรกร เช่น สิทธิในกองทุนต่างๆ สิทธิในการได้รับการประกันราคาพืชผลต่างๆ ฯลฯ ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ
3. สามารถพิทักษ์สิทธิชุมชนในการฟื้นฟูและพัฒนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม รวมทั้งการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างสมดุลและยั่งยืน ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ
4. มีอธิปไตยทางอาหาร เพื่อพิทักษ์ศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ ตลอดจนสามารถเลี้ยงชุมชนและสังคม
5. ร่วมกำหนดนโยบาย, แผนพัฒนา, โครงการการพัฒนาของภาครัฐ และกฎหมายต่างๆ โดยอยู่บนพื้นฐานการเคารพสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ
6. ร่วมพัฒนาองค์กรภาคประชาชนให้สามารถกำหนดอนาคตตนเอง

ปัจจุบัน (พฤษภาคม 2552) ครท. มีสมาชิก 17 องค์กรใน 3 จังหวัด ได้แก่ ตรัง พัทลุง และกระบี่ ดังนี้

จังหวัดตรัง 6 อำเภอ 13 องค์กรชุมชน		
ชื่ออำเภอ	ชื่อตำบล	ชื่อองค์กรชุมชน
รัฐา	หนองปรือ	1. องค์กรชุมชนบ้านน้ำปลิว
		2. องค์กรชุมชนบ้านเขาไพร
เขาไพร		1. องค์กรชุมชนบ้านเขาไพร
ห้วยยอด	ในเตา	1. องค์กรชุมชนบ้านเขาหล่อม
		2. องค์กรชุมชนบ้านไร่เหนือ
		3. องค์กรชุมชนบ้านท่าจั่ว
เมื่อน้ำผุด		1. องค์กรชุมชนตำบลน้ำผุด
นาโยง	ช่อง	1. องค์กรชุมชนบ้านทับเขือ-ปลักหมู
	ละมอ	2. องค์กรชุมชนบ้านกรงไหนด-ห้วยว่าว-ห้วยลึก 3. องค์กรชุมชนบ้านตาหมอช่อง
ย่านตาขาว	นาชุมเห็ด	1. องค์กรชุมชนบ้านลำขนุน
	โพรงจระเข้	1. องค์กรชุมชนบ้านโคกทราย
ปะเหลียน	ปะเหลียน	1. องค์กรชุมชนบ้านตระ

จังหวัดพัทลุง 2 อำเภอ 3 องค์การชุมชน		
ชื่ออำเภอ	ชื่อตำบล	ชื่อองค์กรชุมชน
ศรีบรรพต	ตะพาน	1. องค์กรชุมชนรักษ์ป่าต้นน้ำ ตำบลตะพาน
ศรีนครินทร์	ชุมพล	1. องค์กรชุมชนรักษ์ป่า บ้านห้วยไทร-ชุมพล
	บ้านนา	1. องค์กรชุมชนบ้านคอกเสือ
จังหวัดกระบี่ 1 อำเภอ 1 องค์การชุมชน		
ชื่ออำเภอ	ชื่อตำบล	ชื่อองค์กรชุมชน
เมือง	หนองทะเล	1. กลุ่มพิทักษ์สิทธิทำบ้านคลอง ทรายดินแดงน้อย

สรุปสถานการณ์สู้รบระหว่างประชาชนก๊กเงาธรรมกับรัฐ
ในเนื้อหาใหม่ ดังนี้

ปี พ.ศ. 2518 ประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด ทับ
ที่ดินทำกินของราษฎร

ปี พ.ศ. 2525 ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาปู่เขาย่า ทับ
ที่ดินทำกินของราษฎร

ปี พ.ศ. 2541 (30 มิ.ย.) ออกมติ ครม. แนวทางการแก้ไข
ปัญหาป่าไม้ นับแต่นั้นมาเจ้าหน้าที่รัฐก็ได้เข้มงวดคุมคาม ชัดขวางการ
ทำมาหากินของชาวบ้าน ทำให้ได้รับความเดือดร้อนมาโดยตลอด

ปี พ.ศ. 2543 มีการเคลื่อนไหวกุมนุมของชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อ
เรียกร้องให้รัฐบาลนายชวน หลีกภัย ลงมาแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ทั้งนี้
รัฐบาลนายชวนได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาหนึ่งชุด โดยมีแนวทางในการ
เดินแนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้พ้นจากพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน รวมทั้ง
ได้ทำข้อตกลงและลงนามร่วมกันไว้

ปี พ.ศ. 2544 ได้เข้าร่วมเคลื่อนไหวเรียกร้องร่วมกับสมัชชา
คนจน จนกระทั่งวันที่ 3 เม.ย. 2544 รัฐบาลได้มีมติเห็นชอบให้ผ่อนผัน
ราษฎรสามารถอยู่อาศัยทำกินได้ตามวิถีชีวิตปกติ และพัฒนา
สาธารณูปโภคในพื้นที่ได้ โดยไม่มีการจับกุมคุกคามหรือโยกย้ายราษฎร
รวมทั้งมีการแต่งตั้งกรรมการแก้ไขปัญหาป่าไม้ภาคใต้ เพื่อทำงาน
พิสูจน์สิทธิ์การครอบครองที่ดินโดยมีตัวแทนสมัชชาคนจนและตัวแทน
รัฐในสัดส่วนที่เท่ากัน

ปี พ.ศ. 2545 ได้มีการปฏิรูประบบราชการ โดยมีการโยกย้าย
ปัญหาป่าไม้ที่ดินของสมัชชาคนจนไปอยู่ที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ

และสิ่งแวดลอม ทั้งนี้ได้ส่งผลให้คณะกรรมการแก้ไขปัญหาป่าไม้ที่ดิน ถูกยกเลิกไป และที่รุนแรงมากขึ้นคือ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้มีการจับกุม ชาวบ้านในพื้นที่

ปี พ.ศ. 2546 เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ได้เริ่มเดินแนวเขตป่าอนุรักษ์ อีกครั้ง โดยมีการปักแนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์เข้าไปในพื้นที่ทำกินของ ชาวบ้าน ในบางพื้นที่ได้มีการล้อมรั้วลวดหนาม รวมทั้งมีการข่มขู่ คุกคาม จับกุมชาวบ้านในพื้นที่

ปี พ.ศ. 2547 - 2548 เจ้าหน้าที่ป่าไม้ยังคงจับกุม ข่มขู่ คุกคาม และห้ามไม่ให้ชาวบ้านในพื้นที่ตัดโค่นสวนยางและทำกินในพื้นที่ของตนเอง ชาวบ้านในพื้นที่ได้รวมตัวกันชุมนุมเรียกร้องกันในพื้นที่ต่างๆ หลายครั้ง รวมทั้งมีการร่วมกันผลัดกัน พรบ. ป่าชุมชนฉบับประชาชน แต่ในพื้นที่ ก็ไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาแต่อย่างใด

ปี พ.ศ. 2549 - ปัจจุบัน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้คุกคามชาวบ้าน ในพื้นที่หนักขึ้น โดยในบางพื้นที่ได้มีการทำลายทรัพย์สิน ตัดโค่นสวนยาง และเผาบ้านเรือนของชาวบ้าน รวมทั้งมีการฟ้องร้องคดีแพ่งเรียกร้อง ค่าเสียหายจากชาวบ้าน ชาวบ้านจึงได้มีการรวมตัวชุมนุมเรียกร้อง ระดับจังหวัดและระดับชาติ แต่การข่มขู่คุกคาม จับกุม ในระดับพื้นที่ ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป

ภัยสงครามจากความต่างอุดมการณ์ ทำให้คนไทยลุกขึ้นมา ฆ่ากันเป็นเรื่องที่นำเศร้าที่บางครั้งฉันทผลแหกรความแค้นเคืองลงไปด้วย เพราะเสียหนึ่งของชีวิตฉันก็ถูกจองจำไว้ด้วยความขลาดกลัว กลัวการ ถูกใส่ร้ายป้ายสีว่าเป็นคอมมิวนิสต์ กลัวการถูกฆาตย เหมือนที่ญาติ พี่น้องเจอกรณีถึงแดง

วันนี้ประวัติศาสตร์บทนั้นและเลื่อนไปจากใจใครหลายคน แต่คนที่ยังจำได้ ต้องขัดล้างความชิงชังออกไปจากใจ ต้องให้อภัยได้ จึงจะพบกับความสงบสุขในใจตน

เทือกเขาสูงที่ปรากฏในสายตาขณะนี้ ยังคงความสง่างาม ยังแผ่ความรักความอาทร โอบกอดชีวิตผู้คนที่ไม่อาจเลือกในแดนเกิด ทั้งไม่สามารถเลือกได้ในถิ่นที่อยู่ เพราะเราคือลูกหลานของเทือกเขามรดกชาติ ขอให้พี่น้องแห่งเทือกเขามรดกชาติ ได้อาศัยอยู่อย่างสงบสุข ลึกครั้งจะได้ไหม

“อำนาจรัฐ”

บ้านทุ่งข้าวเสี้ยว

ในโลกของความจริง มีใครบ้างที่มีชีวิตคล้ายทาร์ซานในนิยาย
ฉันเคยลองถามตัวเองว่า ถ้าจะต้องอยู่ในป่า จะมีวิธีการอยู่
ให้รอดได้อย่างไร จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ฉันยังไม่สามารถตอบตัวเองได้ อาจ
เป็นเพราะคำถามบางคำถาม ไม่เคยมีคำตอบสำเร็จรูป ต้องลงมือทำ
เท่านั้นจึงจะได้คำตอบ และอาจเป็นคำตอบที่ใช้ได้เฉพาะตน เฉพาะกาล

ฉันจึงคิดถึง “ทาร์ซาน” ที่มีป่าดงเป็นบ้าน มีสัตว์ป่าเป็น
ครอบครัว มีคนรักแสนสวยชื่อว่าเจน และมีศาสตราจารย์พอเตอร์ พ่อ
ของเธอที่เคยมองชีวิตป่าว่า เป็นแค่ขุมทรัพย์การเรียนรู้ แต่สุดท้าย
ด้วยความรักลูกสาว จึงได้ยอมรับในวิถีป่า ยอมทิ้งเกียรติภูมินักวิชาการ
มาร่วมใช้ชีวิตป่า จนพบว่าโลกป่ามีอะไรที่มีความหมายมากกว่าชื่อเสียง
เงินทอง

แต่เรื่องของหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ที่เป็นหมู่บ้านนอกกฎหมาย จะ
จบลงอย่างไร ในเมื่อคู่กรณี มีมากกว่าหนึ่ง มีทั้ง อบต. ทั้งหน่วยงาน
ราชการแต่ละระดับ ที่หมายเอาพื้นที่ตั้งหมู่บ้านแห่งนี้ไปใช้ประโยชน์ใน
เชิงสาธารณะ เพื่อสาธารณชนส่วนรวมได้ใช้ประโยชน์ แล้วใครกันเล่า
ที่พร้อมจะเข้าใจ

บ้านทุ่งข้าวเสี้ยว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

พื้นที่ทุ่งนาที่คนปลูกสร้างมันมายอมรับและผูกพันหนึ่งชีวิต
ยิ่งยามนี้ ยุคสมัยนี้ที่แผ่นดินมีราคาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสิ่งสำคัญอื่นๆ การ
หมายปองในที่ดิน ที่แฝงไว้ด้วยผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ย่อม
สร้างความขัดแย้งยากที่จะเจรจา ฝ่ายหนึ่งอ้างกฎหมาย อ้างอำนาจหน้าที่
ไม่ว่าอำนาจนั้นจะส่งต่อเปลี่ยนมือไปกี่คนต่อกี่คนแล้วก็ตาม ขณะที่อีก
ฝ่ายหนึ่งร้องบอกอ้างสิทธิ ด้วยน้ำเสียงที่แทบแห้งอ่อนล้า เพราะร้อง
ตะโกนกันมานานแสนนาน เพื่อให้รัฐบาลแต่ละรัฐบาลที่ผลัดเปลี่ยน
หมุนเวียนครองอำนาจ หันมารับฟังบ้าง ก็ยังยากที่จะได้ยิน

พวกเขาจึงรวมตัวกันเป็นกลุ่มเครือข่ายปฏิรูปที่ดิน พยายาม
หาทางออกด้วยการนำเสนอรูปแบบการจัดการที่ดิน ที่เรียกว่า “**โฉนด
ชุมชน**” เพื่อปกป้องดูแลกัน ป้องกันการซื้อขายเปลี่ยนมือให้กับคนนอก
ชุมชน คล้ายๆ เป็นพันธมิตรร่วมกันว่าจะรักษาแผ่นดินนี้เอาไว้ในฐานะ
ของเกษตรกรที่จะทำกินอย่างทุนนิยมผืนดินให้ยั่งยืน

อันที่จริง เขาไม่ต้องลำบากตั้งพันธมิตรแบบนี้ก็ได้ ถ้ากฎหมาย
และคนรักษากฎหมายมีความยุติพอ เพียงยอมรับในหลักฐานที่เขามี ว่า
เขาคือเจ้าของแผ่นดินที่แท้จริง

แต่เพราะอีกฝ่ายไม่เคยยอมรับ ไม่เคยฟัง

ในโลกนี้จะมีอะไรที่น่าหวาดระแวงอยู่หลายอย่าง

คนปลูกสร้างอาหารไว้เลี้ยงโลก ทำสิ่งถูกใจที่จากที่ดินทำกินของตัวเอง

คนที่รื้อแผ่นดินอย่างแท้จริง ถูกกล่าวหาว่าขัดขวางความจริงของส่วนรวม

คนที่อยากจะปลูกต้นไม้ อยากจะดูแลโลก อันเป็นรูปธรรมที่เด่นชัดที่สุด กำลังจะตัดคุกเพราะการปลูกต้นไม้ ในที่ดินของตนเอง

และยังไปกว่านั้น ไม่มีอะไรที่น่าอวดใจเท่ากับ คนโง่ ที่ไม่รู้ว่าตนเองโง่ เพราะ...

คนโง่ คือคนที่ไม่ยอมใช้หัวใจในการทำงานร่วมกับเพื่อนมนุษย์ ใช้กฎกติกาเพียงอย่างเดียว

กระนั้น ยังมีคนโง่กว่าอีกประเภทหนึ่ง คือ รู้จักใช้หัวใจทำงาน แต่ทำเป็นการทำงานตามหัวใจตน ภายใต้คำอ้างที่ว่า “เป็นอำนาจหน้าที่” ที่ต้องทำ

ฉันอ่านแฟ้มข้อมูลที่ชาวบ้านทำการต่อสู้เรียกร้องกับทางราชการตามขั้นตอน ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ไปจนถึงระดับนายกรัฐมนตรี พวกเขาต่อสู้มานานนับยี่สิบปี จนบัดนี้ก็ยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจน

ที่สาธารณชนประโยชน์ทุ่งชาลิ้ว ตั้งอยู่ที่ตำบลสระโพหนอง อำเภอกะชังบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ ได้ประกาศหวงห้ามเป็นที่สาธารณชนประโยชน์เมื่อปี พ.ศ. 2475 โดย “ขุนภูมิ พิชัย” นายอำเภอในขณะนั้น มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 875 ไร่

นายหมา งามภูเขียว ทำมาหากินในพื้นที่ใกล้ๆ ทุ่งชาลิ้ว อันเป็นมรดกตกทอดมาจากพ่อแม่ (ก่อนปี พ.ศ. 2470) กระทั่งปี พ.ศ. 2495 เขาได้ยื่นเรื่องขอสร้างฝายชลประทานส่วนบุคคลต่อ นายอำเภอเกษตรสมบูรณ์ และได้รับอนุญาตให้สร้างได้โดยนายเลื่อน กระตุกษั ปลัดอำเภอ รักษาราชการแทนนายอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ในขณะนั้น

พ.ศ. 2498 นายหมา งามภูเขียว กับพวกอีก 3 รายได้ยื่น

คำร้องขอเอกสารสิทธิ์ ต่อทางอำเภอเกษตรสมบูรณ์ เมื่อนายหมา
งอนภูเขียว ได้เสียชีวิต นายหนู เขากูเขียว บุตรเขยของนายหมา
งอนภูเขียว พร้อมกับญาติพี่น้องได้รับมรดกและทำกินสืบต่อกันมา โดย
มีเอกสารทางราชการแสดงสิทธิครอบครอง ส.ค. 1 เอกสารการเสีย
ภาษีบำรุงท้องที่ บางปี เช่น

พ.ศ. 2513, 2528, 2529, 2530, 2532 (ในปัจจุบัน สค. 1 ได้
รับใบแจ้งให้ไปรับ น.ส. 3 จากสำนักงานที่ดินจังหวัดชัยภูมิสาขาอำเภอ
เกษตรสมบูรณ์)

เมื่อปี พ.ศ. 2514 นายหนู ฤาชา กำนันตำบลสระโพนทอง ได้
ทำการรังวัดผนวกเอาพื้นที่ทำกินของชาวบ้านส่วนนี้เข้าไปไว้ในที่
สาธารณะ จำนวน 401 ไร่ จากจำนวนรวมของที่ดินสาธารณะ 830 ไร่
(ในการสำรวจรังวัดล่าสุด ปี 2528 โดยกรมที่ดิน)

เมื่อถูกรังแกก็ต้องลุกขึ้นสู้ แต่การสู้ของชาวบ้านก็ทำไปตาม
สิทธิ์ของตนเอง มีการเรียกร้องสิทธิ์ตามระบบกฎหมายของบ้านเมือง
มาโดยตลอด แต่บ่อยครั้งที่ถูกข่มขู่คุกคาม ถูกจับกุม ถูกฟ้องร้องขึ้นโรง
ขึ้นศาล บางคนยังมีคดีติดค้างมาจนถึงทุกวันนี้

บางครั้งเกิดเรื่องร้ายแรง จนคาดไม่ถึงว่าเป็นเมืองไทย นี่คือ
สิ่งที่คนไทยด้วยกันกระทำต่อกันได้

เมื่อวันหนึ่ง มีทหารถืออาวุธครบมือรีบร้อยนาย มาล้อมชุมชน
เล็กๆ ขนาด 24 หลังคาเรือน แล้วรื้อถอนที่พักรวมทั้งเผาทิ้ง ไป
ต่อหน้าต่อตาเจ้าของบ้าน

ย้อนมาที่โลกของทาร์ซาน

ทาร์ซานกำพร้าพ่อแม่ตั้งแต่เป็นทารก แม่เลี้ยงเอามาเลี้ยงไว้ ใน
ขณะที่พ่อเลี้ยงจำฝูงไม่เต็มใจนัก แต่ทาร์ซานก็เติบโตแข็งแรงฉลาดสมใจ
แม่เลี้ยงทีเดียว โลกของทาร์ซานวัยเด็ก จึงมีแต่ความสุขความร่าเริง ไร้มายา
เขาเป็นคนป่าที่มีความรัก ความจริงใจ ความซื่อตรง เป็นพื้นฐาน

ฉันจึงเปรียบเทียบชีวิตของคนในยุคก่อนปี พ.ศ. 2504 ว่ามี
วิถีชีวิต มีวิถีคิดแบบทาร์ซาน เพราะก่อนนั้นตามพื้นที่ชนบท ยังไม่มี
ผู้ใหญ่ลืมาตีกลองประชุม เพื่อเรียกให้ชาวบ้านมาชุมนุม แล้วบอกให้
เลี้ยงสุกร ที่แปลว่าหมาน้อยธรรมดา (หรืออีกนัยหนึ่ง ก่อนที่อำนาจรัฐ
จะเข้ามาจัดการกับวิถีทำมาหากินธรรมดาๆ ให้ตัดจรีตผิดเพี้ยนไป
ขนานใหญ่ จนผิดพลาดล่วงเลยมาถึงบัดนี้ ที่ทำให้การชุมนุมประท้วง
ขอประกันราคาผลผลิตการเกษตรเกิดขึ้นทุกที่ทุกฤดูกาล กลายเป็น
เรื่องชินตาชินใจของใครหลายคนในสังคม)

ในเมื่อทาร์ซานอยู่ป่ากระทั่งวันหนึ่งมีท่านศาสตราจารย์พอดอร์
พร้อมลูกสาวชื่อเจน และพรานป่าเคลย์ตันได้เดินทางเข้ามาในป่าและ
ตั้งแคมป์เพื่อศึกษาชีวิตของลิงป่า โดยหารู้ไม่ว่าแท้ที่จริงแล้วเคลย์ตัน
แฝงตัวเป็นพรานป่าเพื่อเข้ามา ลักลอบนำลิงใหญ่ไปขายให้กับคนใน
เมืองเพราะราคาค่าหัวที่มีมูลค่าสูง

เรื่องนี้ไม่ต่างอะไรกับวิถีชีวิตชาวทุ่งซาเลี้ยว เมื่อทางราชการ
เข้ามารุกที่ทำกินของตน ประกาศให้เป็นที่สาธารณประโยชน์ นั่น

หมายถึงความตั้งใจที่จะเอาประโยชน์ไปจากชาวบ้านซึ่งๆ หน้า แบบ
อ้างว่าเป็นความชอบธรรม ดูลิ...ร้ายกว่านายพรานเคลตันยี่ที่อยากได้
ลิงป่าไปขายนั่นเสียอีก เพราะเขายังหาทางเข้าถึงรังของลิงป่าไม่ได้
แต่กฎหมายฉบับนี้ กลับเป็นเครื่องมือที่รัฐใช้หว่านดักเอาผลประโยชน์
ไปเป็นของรัฐโดยไม่ฟังเสียงคัดค้านใดๆ จากเจ้าของ แถมยังจับกุม
ฟ้องร้อง เรียกค่าเสียหาย ยังข่มขู่จับไล่กันหลายรูปแบบ หลายครั้ง

ไม่ฟังแม้กระทั่งมติของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
ที่ลงมติเห็นชอบตามความเห็นของคณะอนุกรรมการสิทธิในการจัดการ
ที่ดินและป่า ตามรายงานการประชุม ครั้งที่ 29/2550 เมื่อวันที่ 20
กันยายน 2550 โดยมีมติว่า การออกหนังสือสำคัญ “**ทำเลเลี้ยงสัตว์ทุ่ง
ชำเสี้ยว**” มีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนจนทับที่ดินทำกินราษฎรจริง
คณะอนุกรรมการมีมติให้แก้ไขยังเพิกเฉย ไม่ดำเนินการใดๆ ทั้งสิ้น จน
ทุกวันนี้

ฉันเห็นความเป็นเงิน อิงแอบอยู่ในกระบวนการยุติธรรมที่ยัง
มีอยู่ โดยเฉพาะคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่ร่วมเป็นคณะ
กรรมการพิจารณากรณีขัดแย้ง และตัดสินให้ชาวบ้านครอบครอง
ผืนดินต่อไปอย่างถูกต้องชอบธรรม แต่เพราะเงินเป็นหญิงสาวที่ไร้ผล
กำลังจะปกป้องทารกซ่านได้เธอมีเพียงหัวใจรักอันบริสุทธิ์ ยามที่ทารกซ่าน
ถูกรังแก เธอก็แทบจะช่วยเหลือไม่ได้ อย่างไรก็ตามเรื่องความดีงาม
ความถูกต้อง ที่ยังมีอยู่บ้าง ดึกว่าไม่มีเอาเสียเลย

ท่านศาสตราจารย์นั้นเล่า แรกเริ่มเดิมที เดินทางข้ามน้ำข้าม

ทะเลมาเพื่อจะศึกษาชีวิตลิงใหญ่ มองเห็นมันเป็นเพียงลิงที่น่าศึกษา เรียนรู้เพื่อประกอบความเป็นศาสตราจารย์ของตัวเอง ไม่ได้คิดว่าจะเข้ามาอาศัยมาคลุกคลีเป็นสมาชิกลิงอะไรด้วยเลย แต่ในตอนสุดท้ายด้วยความอดสู้อบอายในความคิดของตัวเองหรือเปล่าไม่รู้ได้ ที่คิดอะไร แบบคนที่เชื่อมั่นว่าตัวเองฉลาดกว่า ดีกว่า ลิงและคนป่าย่อมจะโง่กว่า เมื่อมาพบกับความยิ่งใหญ่ของหัวใจแบบปายๆ จึงยอมทิ้งทุกอย่างมาอยู่ป่า ตามลูกสาว ที่ได้เลือกแล้วจากหัวใจ

หมายความว่า ในที่สุด ศาสตราจารย์ได้ทิ้งความเป็นผู้ที่คิดว่ารู้ลงไปแล้ว และเริ่มเรียนรู้ใหม่อย่างแท้จริง

ฉันจะเปรียบบทบาทนี้เป็นอื่นไปไม่ได้ ถ้าไม่ใช่...สาธารณชน ฉันต้องขอออกกับศาสตราจารย์ในที่นี่คือสาธารณชนว่า อย่าให้เคลตันย์หลอกหลวงคุณ อย่าให้เขามืออำนาจมากนัก เพราะเคลตันย์อาจฆ่าคุณได้ ถ้าปล่อยให้เขาสมคบกับพ่อค้าหน้าเลือด

เคลตันย์ คือคู่อริของทาร์ซาน ที่มีความโลภเป็นอาภรณ์ ในที่สุดก็แพ้ยัยตัวเอง เสียที่ทาร์ซานในที่สุด เพราะระหว่างคนล่า กับคนที่ถูกล่า แค่เปรียบเทียบด้วยขนาดของหัวใจก็ต่างกันแล้ว ไม่ต้องเปรียบเทียบถึงขนาดกำลังที่มีมหาศาลของทาร์ซาน (อันหมายถึงจำนวนประชาชนที่ถูกรังแก ด้วยกฎหมายที่ไร้ความชอบธรรม ที่กำลังก่อตัวช่วยเหลือกัน)

กลุ่มหมู่บ้านนอกกฎหมาย ขนาด 24 หลังคาเรือน แห่งบ้านทุ่งช้าเสี้ยว ไม่ได้ต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวอีกต่อไปแล้ว บัดนี้เครือข่ายผู้

เดือตร้อนเรื่องที่ดินทำกินได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทั่วประเทศ เพราะการออกกฎหมายบางบท ได้รังแกชาวบ้านเข้าให้แล้วในหลายพื้นที่

ในชีวิตของเรา โดยเฉพาะคนดี คนซื่อ มีวิสัยที่ยอมทำตามกฎระเบียบอยู่แล้ว แต่เมื่ออีกฝ่ายเอากฎระเบียบมารังแก โทนเลยจะทนนิ่งเฉยอยู่ได้ เมื่อถูกคุกคามจับกุมแล้วคนเล่า ปีแล้วปีเล่า มีบางครั้งที่ต้องลุกขึ้นสู้ ต้องล่าแดงพลังด้วยการไปประท้วงที่จังหวัด ไปประท้วงที่ท่าเนียบรัฐบาล ส่งหนังสือร้องเรียนไปตามหน่วยงานต่างๆ เพื่อขอความยุติธรรม ภาพที่สาธารณะมองเห็นจึงบิดเบี้ยวไป กลายเป็นกลุ่มคนที่ถูกมองว่าเป็นตัวปัญหาของพื้นที่ กลายเป็นเหยื่อของผู้นำส่วนท้องถิ่นในการหาเสียงเพื่อการเลือกตั้งว่า

“ถ้าเลือกพรรคกระผม ผมจะเอาพวกที่บุกรุกที่ดินสาธารณะมาคืนแก่ชุมชนส่วนรวมโดยเร็ว”

นับวันทาร์ซาน ในนามของชาวบ้านนอกกฎหมาย จะถูกมองว่าเป็นคนผิดมากขึ้นทุกวัน ที่ทำให้ชุมชนไม่ปกติสุข

สำหรับทาร์ซาน ด้วยภาวะที่ไร้ทางเลือก มีหนทางไหนอีกเล่าที่จะทำได้ นอกจากฆ่าเคลตันย์ หยุดความชั่วร้ายอันเป็นที่ยอมรับในนามนายพราน เพื่อตอบสนองประโยชน์แก่พ่อค้า

แต่ความเป็นจริงชาวบ้านยังถูกกระทำ เคลตันย์ที่นี้ยังมีอำนาจเต็มเปี่ยม ลิงที่ยืนหยัดต่อสู้ คือความรักที่ทาร์ซานมีต่อฝูง มีต่อเจเน เป็นรักมาจากความกล้าหาญอันเป็นวิสัยของบุรุษ หาใช่ความรักเพียงผิวเผินแค่นี้เองหนึ่งมังสาไม่ เหตุนี้เองที่ทำให้เจนรักเขา และยอมปรับชีวิตมาเป็นอย่างทาร์ซาน

หากเปรียบว่า...ความรักสามัคคีของชาวบ้านทุ่งชำเลี้ยว เริ่ม
ต้นที่การดูแลกัน พยายามสร้างชุมชน ที่อยู่เย็นเป็นสุข ด้วยการจัดตั้ง
“กองทุนที่ดิน” โดยเริ่มจากการจัดเก็บภาษีก้าวหน้าในที่ดินทำกิน ไร่ละ
20 บาทต่อปี และที่ดินที่ไม่มีการทำกิน ไร่ละ 40 บาท ต่อปี รวมทั้ง จัด
ทำแปลงเกษตรรวม เพื่อขายผลผลิตเอาเงินมาสมทบทุนเป็นกองกลาง
สำหรับสวัสดิการของสมาชิก ในกรณีเจ็บป่วย ให้กู้ยืมระยะเวลา 6 เดือน
โดยปราศจากดอกเบี้ย และมีเงินช่วยเหลือครอบครัวในกรณีสมาชิก
เสียชีวิต

รักที่ทาร์ซานมีต่อฝูง คือรักที่ชาวบ้านมีต่อกลุ่ม ลูก็ต่อสู้ด้วย
กัน ยามใครถูกจับลักหนึ่งคน ทุกคนยินดีจะเดินทางไปให้ตำรวจจับทั้งหมด
นี่คือมิตแห่งความรัก และการต่อสู้ของพวกเขา

ประเด็นที่สำคัญที่สุด ในเรื่องการดูแลกันก็คือ เมื่อกองทุน
เติบโตขึ้น จะนำไปลงทุนซื้อที่ดินเป็นที่ดินส่วนกลาง เพื่อให้สมาชิกที่มีที่
ทำกินไม่พอเพียง ได้เช่าในราคาถูก และหากสมาชิกมีความเดือดร้อน
ต้องการกู้ยืมเงินได้ ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ

ถ้าสังคมส่วนรวมจะเปิดใจรับรู้คำว่า **“ชาวบ้าน”** คำว่า **“ที่
สาธารณะ”** คำว่า **“ผู้บุกรุกที่สาธารณะ”** คำว่า **“อำนาจหน้าที่อันถูก
ต้องของชนของรัฐบาล”** ในหน้าตาที่แตกต่างกัน รับรู้ความจริงที่เกิดขึ้นว่า
ยังมีความอยุติธรรมแฝงอยู่อย่างมาก แล้วช่วยกันดูแลแก้ไขปัญหา ไม่
เบียดเบียนกัน สังคมคงน่าอยู่กว่านี้

ทาร์ซาน นิยายชวนฝัน ที่ไม่เคยเกิดขึ้นจริงบนโลกนี้ ฉันท
เพียงหยิบยกมาเปรียบเทียบถึง หัวใจที่คล้ายๆ กันในตัวละครที่มีอยู่จริงๆ
บุคลิกภาพของตัวละครมีอยู่ในตัวเราทุกคน เราอาจกำลังเล่นเป็นตัว
ไหนก็ได้ แม้แต่เคลตันย์ผู้โลกมาก ที่เห็นชีวิตเป็นสินค้า เห็นธรรมชาติมี
ราคาคงไม่อาจปล่อยวาง

เช่นที่หน่วยงานของรัฐและ อบต.สระโพนทอง กำลังต้องการ
พื้นที่ตรงนั้น เพื่อ...

“จัดทำเป็นสถานที่ตั้งขยะรวมของจังหวัดชัยภูมิ”

ป่าเปลี่ยนหมาแปลก ที่ลำนางรอง

1. ป่าเปลี่ยน กับ หมาแปลก

ลุงซีมือโปในแปลงปลูกยูคาลิปตัส ขนาดลำต้นเท่าท่อนแขน ยืนเรียงเป็นแถวเป็นแนวอย่างมีระเบียบ

“ผมได้มันมาจากที่ตรงนั้นล่ะครับ มีอยู่ตัวเดียว ยังเล็ก กระฉ่อยร่อย ยังไม่หย่านมด้วยซ้ำ”

“แล้วแม่มันไปไหนล่ะคะ” เธอคนนั้นถามต่อพลางจับจ้องมาที่ผม

“คงถูกรถไถทับตาย หรือไม่ก็โดนรถวิ่งของมัน เพราะที่รังของมันถูกรถแบคโฮมาขุดจนพยุไปหมด คงด้วยความหวังลูกจึงคาบตัวนี้ออกมาจากรังก่อนตัวอื่น ที่เหลือรวมทั้งตัวเองหนีออกมาไม่ทันจึงตายทั้งครอก”

“เขาขุดกันขนาดนั้นเลยหรอคะลุง ขุดทำไมล่ะคะ”

“เขาขุดจนหน้าดินพยุไปหมด นี่เป็นรุ่นที่สามแล้วนะครับ ที่เขาปลูกไม้ยูคา ปลูกครั้งแรกเมื่อสามสิบปีที่แล้ว เขาเอารถมาขุดเอาไม้ธรรมชาติทิ้งไปบ้าง แต่ยังไม่หมด หน้าดินยังปกติ ไม่ถูกขุด พอครั้งที่สอง ไถไม้เดิมออกอีก ครั้งที่สาม เอาไม้เดิมออกจนเกลี้ยงไม้ดี ๆ ทั้งนั้น ประเภทไม้ตะเคียนหิน ไม้เค็ง ไม้ยางนา จำพวกนี้ล่ะครับ”

“เจ้าลายจึงเป็นหมาจิ้งจอกกำพร้า อยู่กับผมมาได้ราวๆ

สามสี่ปีแล้ว” ผมได้ยินชื่อตัวเองแว่วๆ แต่ทำเป็นนิ่งเฉย

และถอยห่างออกมาโดยเฉพาะกับคนแปลกหน้าที่เข้ามาที่นี้สี่
ชั้นเรื่อยๆ เดียวคนนั้น เดียวคนนี้ มาพูดมาคุย มากกเถียงกันแปลกๆ
และยังไม่วายพาดพิงมาถึงผมด้วย ผมจึงต้องระวังตัว

2. ป่าปกิพราคอนเปลี่ยน

เข้านี้ ท้องฟ้าแจ่มราวผืนน้ำทะเลเรียบใส มีพองเมฆขาว
แต้มเป็นหย่อมๆ เห็นโค้งฟ้ากว้างลิบเพราะเรายืนอยู่บนพื้นที่สูง ลาดเอียง
ไปทางทิศตะวันตก ปะทะสายลมที่พัดผ่านมาจากทิศนั้นได้เต็มแรง แต่
เบื้องหน้าที่มองเห็น ฉันทบไม่อยากจะเชื่อสายตาเลยว่าเป็นประเทศไทย
กระตือรือร้นหรือเอียงไรหลังเล็กๆ เรียงรายเบียดเสียดกันอยู่
ประมาณด้วยสายตาน่าจะราวๆ ร้อยกว่าหลังคา ถ้าไม่บอกถึงที่ไปที่มา
ฉันทบอาจจะคิดว่านี่คือเขมรอพยพ เพราะหันหน้าไปทางทิศใต้ แคเดินเท้า
ครึ่งวันภายใต้แนวครีမ်ของป่าทึบที่มีชื่อว่า “ดงดาพระยา” ก็ทะลุถึง
ประเทศเพื่อนบ้าน

เมื่อคืนฉันทบเข้ามาถึงที่นี่จวนดึก จึงมองไม่เห็นสิ่งก่อสร้างใดๆ
รู้แต่ว่ามีที่พักเป็นเพิงๆ แม้แต่ที่นอนเมื่อคืนก็ได้นอนในศาลาหลังย่อมไม้
มีผ้ากั้น นอนเรียงกันเป็นแถวบนแคร่สูง หลังจากพูดคุยกันร่วมสองชั่วโมง
ในเรื่องตึงเครียด แต่บรรยากาศกลับสนุกสนานตามบุคลิกภาพของคน
พื้นถิ่น จนกระทั่งฉันทบค่อยผ่อนคลาย เพราะก่อนหน้าที่จะเดินทางมา
ได้รับรู้แต่เพียงว่าที่นี่เต็มไปด้วยความขัดแย้งของกลุ่มผลประโยชน์ จะ
เป็นใครกลุ่มไหนบ้างก็ให้ไปสอบถามกันเอาเอง

3. เปลี่ยนป่าจนป่าเปลี่ยน

ผมเห็นเธอกวาดสายตาไปรอบๆ บริเวณ แล้วออกเดินไป
สำรวจในแปลงยูคาลิปตัสที่ยังงอกงามอยู่ข้างๆ ที่พัก พลังหันมาถาม
ลุงของผมว่า

“เขาชุดหลุมแบบนี้ทำไมคะ”

“เขาว่า ชุดเพื่อกักไม่ให้สารเคมีไหลออกไปลงลำห้วย
ลำนางรอง”

“แต่ว่าการชุดแบบนี้ ผิดกฎระเบียบของการเช่าที่ดินของรัฐ
เพื่อการปลูกป่านี้คะ ชุดจะจนเป็นหลุมเป็นบ่อพรุนไปหมด ชุดลึกกว่า
50 เซนติด้วยนะเนี่ย”

“ครับ ผิดกฎระเบียบ ผิดตั้งแต่ชนิดของต้นไม้ที่ขอลัมปทาน
ปลูกแล้วละครับ ในสัญญาบอกว่าจะปลูกไม้แบบผสมผสานหลายชนิด
แต่พอทำจริงๆ ก็ปลูกชนิดเดียว คือยูคา จนน้ำในลำนางรองเน่าเสีย เบียด
สารเคมีหมดแล้ว”

“แล้วทางหน่วยงานที่รับผิดชอบเขาว่ายังไงบ้างคะ”

“เราร้องเรียนไปที่ประชุม อ.บ.ต. บริษัทก็มาชี้แจงว่าเพื่อ
ป้องกันสารเคมีไหลออก และทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ตอบแทนบริษัทเลยว่า
ให้วัดจากระดับหน้าดินเดิม อย่าวัดจากกองดินที่ถูกชุดขึ้นมา สรุปว่า
เขาพยายามเข้าข้างกัน ดูหลุมนี้สิครับ ถ้างลงไปยืนเกือบมิดหัวเลยก็เดียว”

เธอคนนั้นหัวเราะหิๆ หันกลับไปทางหลุมลึกประมาณเมตร
กว่าๆ กว้างราวๆ สองเมตร ที่อยู่ระหว่างแถวต้นยูคาลิปตัสหลุมนั้น ก่อน

ที่จะกดชัตเตอร์ดังคลิก

“แล้วจะจัดการยังไงต่อคะนี่ ถ้าจะปลูกอะไรลงไปจะทำยังกับปัญหาพวกนี้”

“ก็ต้องค่อยๆ ถมเอาละครับ ทำกันตามมีตามเกิด ใช้แรงงานตัวเองนี่ละ” ลุงว่า

4. ยึดป่าปลูก เพื่อปลูกป่า

เมื่อคืนนี้ลุงได้เล่าเรื่องการเข้ามายึดพื้นที่สวนป่านี้ ให้ฉันฟัง

“เรากลับมาทำกินในที่ดินเดิมของเรา เพราะแต่เดิมเราก็กินอยู่ในพื้นที่ตรงนี้ หลักฐานที่เคยมี เช่น ต้นมะม่วง ทางบริษัทไปหมดแล้ว แต่เราชี้ได้ว่าที่ตรงไหนเคยเป็นของเรา”

“พวกเราราวๆ ร้อยกว่าครอบครัว จึงได้จัดตั้งชุมชนใหม่ เพื่อ

จัดสรรที่ดินทำกิน และทำแปลงรวม เราขอใช้พื้นที่ทั้งหมดเพียง 2,000 ไร่ เท่านั้น”

“ตอนนี้ที่เราต้องการคือ ขอให้รัฐบาลอนุมัติโฉนดชุมชนให้กับเรา เพื่อที่เราจะได้ทำมาหากินอย่างสบายใจ ไม่ต้องกังวลว่าจะมีใครมาไล่จับ หรือมาไล่เร่ออกไปจากที่ทำกินอีก”

“โฉนดชุมชนคืออะไรคะ”

“โฉนดชุมชนคือ การถือสิทธิ์ในที่ดินร่วมกันของสมาชิกทุกคน ไม่สามารถแบ่งแยกออกไปขายให้กับคนข้างนอกได้ นอกจากนั้นการทำกิจกรรมต่างๆ ในที่ดิน จะต้องนำเข้าไปประชุมของชุมชนเพื่อพิจารณาเห็นชอบ ซึ่งต่อไปเราจะเน้นการทำเกษตรแบบยั่งยืน ไม่ใช้สารเคมี ไม่ปลูกพืชชนิดเดียว จะปลูกแบบผสมผสานทั้งขายและได้กิน”

“ไม่เป็นอุดมคติไปหน่อยหรอกคะ” ฉันทาม

“ไม่เป็นหรอกครับ เพราะว่าตอนนี้เราเองก็ทำอยู่แล้ว ถึงแม้จะยังไม่ได้ผ่านการอนุมัติทางกฎหมาย แต่เราก็มีกฎกติกาของเราอยู่แล้ว เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างสงบและเข้มแข็ง เราทำกองทุนที่ดิน มีการออมเงินเพื่อเป็นทุนสำรองให้สมาชิกกู้ยืมไม่ต้องไปเป็นหนี้คนข้างนอก ไม่เกิดปัญหาการขายที่ดินให้คนอื่น เพราะขายไม่ได้ ถ้าจะขายก็ขายสิทธิ์ให้กับคนในชุมชนนี้เท่านั้น”

5. ป่าเปลี่ยน เมื่อเปลี่ยนคนดูแลป่า

“แล้วประวัติชุมชน ประวัติพื้นที่เป็นมายังไงคะ ทำไมมาทำกินอยู่ในนี้ได้ ตั้งแต่ พ.ศ. เท่าไหร่”

“ราวๆ ปี พ.ศ. 2509 กรมป่าไม้ให้เอกชนสัมปทานตัดไม้ ตอนนั้นมีแกวนี่มีคอมมิวนิสต์ด้วย เขามีฐานที่มั่นในเขตป่าดงใหญ่ บริเวณภูสกล การต่อสู้กับคอมมิวนิสต์จึงใช้ชาวบ้านเป็นหน่วยหน้า ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามาทำกินในพื้นที่ป่า ทั้งชาวบ้านในพื้นที่ และชาวบ้านจากที่อื่นๆ สร้างเส้นทางยุทธศาสตร์สายละหานทราย - ตาพระยา ก็พวกผมนี่แหละที่ช่วยกันสร้างทาง มีทหารมาอยู่ในหมู่บ้านเต็มไปหมด เรากลัวว่าคอมมิวนิสต์จะเข้ามาหาอาหาร อาจปะทะกัน เลยแกล้งเป็นร้องรำทำเพลงเคาะถั่งเคาะบีบทำเสียงดังทั้งคืน ไม่ให้พวกเขา”

“พวกผมที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ในป่าและจับจองที่ดินทำกิน เฉลี่ยที่ดินถือครองครอบครัวละประมาณห้าสิบจนถึงสามร้อยไร่ ขึ้นอยู่กับ

ความสามารถในการบุกเบิก”

“ซึ่งสมัยนั้นเขาเรียกว่า ยุคสร้างบ้านแปงเมือง” ฉันทสรุปต่อท้ายให้

“จนปี พ.ศ. 2520 - 2525 ชาวบ้านอพยพเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ รัฐจึงได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้าน ตามนโยบายพัฒนาพื้นที่ความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา มีกองทัพนาค 2, กอ.รมน. และกรมป่าไม้รับผิดชอบดำเนินการ โดยจัดสรรที่ดินทำกินให้กับชาวบ้านครัวเรือนละ 16 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 1 ไร่ ที่ทำกิน 15 ไร่ และได้ให้หนังสือแสดงสิทธิ์ทำกิน (สทก.) ซึ่งเป็นที่ตั้งหมู่บ้านลำนางรองปัจจุบัน ที่อยู่ติดถนนสายหลักนั้นที่คุณเข้ามานั่นละ”

“อ้าว แล้วพื้นที่ที่บุกเบิกในป่านี่ละคะ”

“ก็ต้องปล่อยทิ้งร้างไว้ จนกระทั่งสถานการณ์ทางการเมืองคลี่คลาย คอมมิวนิสต์หายไปจากป่า ธุรกิจการปลูกไม้เศรษฐกิจก็เข้ามาในปี พ.ศ. 2526 องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) เข้ามาปลูกยูคาลิปตัสในพื้นที่ทำกินเดิมของเรา จากนั้นบริษัทเอกชนก็ได้เข้ามารับช่วงเช่าต่อในปี พ.ศ. 2528”

ปัจจุบันการปลูกสร้างสวนป่าในพื้นที่อำเภอโนนดินแดงมีทั้งสิ้นจำนวน 9 แปลง เนื้อที่ 23,746 ไร่ บริษัทที่เข้าทำประโยชน์ 6 บริษัท อย่างไรก็ตาม ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านเนื้อที่ที่มีการปลูกยูคาลิปตัส คาดว่าน่าจะมากถึง 6,000 - 70,000 ไร่ ดูได้จากพื้นที่ป่าธรรมชาติที่อยู่ท่ามกลางสวนยูคาลิปตัสในอดีตได้ลดจำนวนลง

เป็นที่รู้กันทั่วไปว่ากลุ่มบุคคลที่ได้รับผลประโยชน์จากการสัมปทานตัดไม้ และการขออนุญาตใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าดงใหญ่เพื่อปลูกยูคาลิปตัส เป็นกลุ่มทุนการเมืองใหญ่ ซึ่งมีข้าราชการระดับท้องถิ่นคอยอำนวยความสะดวกในการขออนุญาตใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าดงใหญ่ เช่น การเรียกเก็บใบเสียภาษีบำรุงท้องที่คืนจากราษฎรในปี พ.ศ. 2537 เพื่อทำลายหลักฐานการครอบครองทำประโยชน์ในพื้นที่ของชาวบ้าน เป็นต้น

นั่นคือข้อมูลเบื้องต้นที่ฉันรับรู้มา

เงาศิลป์ คงแก้ว

6. เปลี่ยนถิ่น กลับหมาจิ้งจอกไปเคยเปลี่ยน

ผมขอยเท้าวิ่งตามรถกระบะกลางเก๋ากลางใหม่คันนั้น อย่างไม่สนใจชายชวหน้าหลัง ในเมื่อลุงของผมนั่งอยู่ในท้ายรถคันนั้นด้วย ผมรู้ว่าแกกำลังจะไปในหมู่บ้านใหญ่ ระยะทางแคลิบกว่ากิโลเมตรผมวิ่งตามสบายๆ อยู่แล้ว

“ลุง ไม่เอามันขึ้นรถด้วยเทร่อ” เสียงเธอคนนั้นลอยมากับลม

“มันไม่ขึ้นรถหรอก มันวิ่งตามได้” เสียงลุงตอบ ผมจึงยิ่งเพิ่มความเร็วอย่างภาคภูมิใจจนเบียดแซงเจ้าสี่ล้อ วิ่งนำหน้ามันอย่างสบายๆ

ถนนดินเป็นหลุมเป็นบ่อขนาดนี้ ผมสามารถทำความเร็วได้มากกว่ารถยนต์อยู่แล้ว แต่ผมก็ต้องเหลียวหลังมาดูว่ารถคันนั้นจะมุ่งหน้าไปทางอื่นหรือเปล่าแล้วก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ เมื่อมาถึงสามแยกมันกลับหันหัวไปทางเส้นขวามือที่จะต้องผ่านค่าย ดตด. ตายละหว่า ผมจะต้องพบกับศึกใหญ่อีกแล้วหรือนี้

ทุกครั้งที่ผ่านมาผมต้องพบกับเจ้าคำจอมอำมหิตที่พร้อมจะ
ขยำผมให้แหลกคาเขี้ยวทุกครั้งไป
ผมรู้ว่าทำไมมันจึงกระตือรือร้นที่จะจัดการกับผม
“ก็เพราะผมเป็นหมาจิ้งจอก ที่บังอาจมาพ่นพ้านในถิ่นของมัน
ถิ่นที่มันและเจ้านายของมันมายึดครองไปจากพวกผมนั่นล่ะนะ”

7. แปลกกลับ เพราะถิ่นเปลี่ยน

ฉันเห็นเจ้าลายทำท่าระแวงระวัง แต่ยังคงรักษาระยะห่างใน
การวิ่งตามรอยอย่างสม่ำเสมอ ดวงตาดำฉ่องแว่ในบางครั้ง ขวบเวทนา
“ลุง มันเหนื่อยแล้วนะ วิ่งมาตั้งไกลแล้ว อู่มมันขึ้นรถเถอะ” ฉัน
เซ้าซี๊ แต่แกกลับนิ่งเฉย นิ่งพิงฝาปิดท้ายกระบะอย่างไม่สนใจคำของฉัน
ขณะที่ฉันยื่นเกาะขอบหลังคาด้านหลังหน้าของรถเอาไว้ เพื่อให้มองเห็น
ทัศนียภาพกว้างไกล จะกว้างไกลแค่ไหนก็เห็นแต่ต้นยูคาลิปตัสนั่นล่ะ
จุดที่ตั้งดูคล้ายตาของฉันในเวลานี้คือเจ้าลายจอมทรหดนั่นเอง

รถเรากลานผ่านประตูค่ายพัก ดชด. ฉันยกกล้องขึ้นถ่ายรูป
แต่แล้วเงาคำหนึ่งกระโจนพรวดมาจากบังเกอร์ประตู มันเข้าประชิดตัว
เจ้าลายอย่างรวดเร็ว ในเลี้ยววินาทีที่ฉันระทึกใจว่าอาจมีการนองเลือด
กลับเห็นเป็นการเผชิญหน้าอย่างมีความน่าสนใจ เพราะเจ้าลายหยุดคิก
เมื่อเจ้าคำพุ่งมาถึงตัว มันหยุดยืนนิ่ง ทางดก ปล่อยให้เจ้าคำสุดคม
สำรวจตามลำตัว ตั้งแต่หัวจรดหาง ขณะที่รถเราทิ้งห่างมันออกมาเรื่อยๆ

ไม่นานนัก เจ้าลายก็วิ่งปุ่เลงๆ เข้ามาในครรลองสายตาของ
ฉันอีกหน ครั่งนี้ดูท่าทางมันจะอ่อนล้าลงไปมาก
ชำเลืองมองใบหน้าของลุง ทุกอย่างบนนั้นยังเรียบเฉย
ราวกับไม่มีอะไรเกิดขึ้นเลย

8. ปาดงพงไฟร ไครกออง

ใบอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่
จำนวน 2 แปลง เนื้อที่ 6,732 ไร่ หมดอายุการสัมปทานในเดือนมิถุนายน
2546 องค์การบริหารส่วนตำบลลำนางรองและโนนดินแดง ได้
พิจารณาต่ออายุสัญญาให้เอกชนเข้าทำประโยชน์ในป่าดงใหญ่ตามที่
บริษัทเอกชนยื่นขอมา ชาวบ้านได้ดำเนินการคัดค้าน และเรียกร้องให้
นำพื้นที่ดังกล่าวมาจัดสรรให้กับชาวบ้านผู้เดือดร้อนจากปัญหาไม่มีที่ดิน
ทำกินและที่ดินทำกินไม่เพียงพอในพื้นที่ตำบลลำนางรองและโนนดินแดง
ซึ่งมีมากกว่า 1,800 ราย แต่ไม่มีการยกเลิกมติจากอบต.ชาวบ้านจึงได้
เข้ายื่นหนังสือร้องเรียนต่อรองนายกรัฐมนตรี, รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
เกษตรและสหกรณ์ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน
แห่งชาติ

ต่อมา ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานจากกระทรวงทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อตรวจสอบพื้นที่ทั้งหมดอายุสัญญาเช่า
และลงทะเบียนการจัดสรรที่ดินในพื้นที่สวนป่า

ผลการตรวจสอบพื้นที่พบว่า พื้นที่สวนป่าแปลงหนึ่ง (เนื้อที่

2,830 ไร่) มีลำห้วยต้นน้ำลำธารรอง 2 สาย ไหลผ่าน บริษัทเอกชนได้ทำการปรับและถมพื้นที่ จนทำให้ลำห้วยมีลักษณะแคบ และตื้นเขิน รวมทั้งทำลายแหล่งอาหารสัตว์ป่า(ถมโป่งดิน) ซึ่งอาศัยอยู่อย่างชุกชุมในพื้นที่ป่าธรรมชาติที่ล้อมรอบแปลงสวนป่า นอกจากนี้ ยังได้มีการขุดร่องเพื่อกักเก็บน้ำในฤดูฝน(คล้ายยกร่องทำสวนผลไม้) ขนาดร่องลึกตั้งแต่ 30 - 300 เซนติเมตร กว้างตั้งแต่ 150 - 320 เซนติเมตร ซึ่งส่งผลกระทบต่อเส้นทางเดินทางกินของฝูงช้างป่า ทำให้ช้างที่เดินหากินตกลงไปในร่องน้ำที่มีขนาดลึกมาก

ขณะที่อีกแปลง ซึ่งมีเนื้อที่ในการอนุญาต 3,902 ไร่ แต่ทำประโยชน์เกินกว่าที่ได้รับอนุญาต 1,186.3 ไร่ พื้นที่บางส่วนมีกลุ่มนายทุน นักการเมืองท้องถิ่น รวมถึงชาวบ้านเข้าไปซื้อที่ดินจากบริษัท อีกทั้งพื้นที่รอบแนวเขตปลูกสร้างสวนป่า ยังมีการขุดหินลูกรังออกไปจนเป็นบ่อขนาดใหญ่จำนวนหลายบ่อ

นอกจากนี้ ยังมีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นในสวนป่าทั้ง 2 แปลง ทำให้สารเคมีไหลลงแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่เป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ของชาวบ้านและสัตว์เลี้ยง รวมถึงสัตว์ป่าที่หากินในบริเวณดังกล่าว

หลังการตรวจสอบพื้นที่ คณะทำงานจึงได้มีมติในวันที่ 29 กันยายน 2547 งดการออกหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่แก่เอกชน ทั้งที่หมดอายุการอนุญาตแล้ว และที่กำลังจะหมดในปี 2552 นี้ และในปี 2560, ให้ระงับการนำอาสิน (สินทรัพย์และผลผลิตทุกอย่าง) ออกจากสวนป่า

แต่ยังไม่มิตินเรื่องการจัดการพื้นที่ที่หมดสัญญา โดยกรมป่าไม้ยังต้องการจะเข้ามาฟื้นฟูสภาพป่า แต่ชาวบ้านก็ยืนยันว่าให้

จัดสรรแก่ราษฎร ในแปลง 3,902 ไร่ ส่วนแปลง 2,830 ไร่ ที่อยู่ติดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ให้ฟื้นฟูสภาพป่า โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม

หลังจากมีมติของคณะทำงานให้งดการสัมปทาน แต่เอกชนก็ยังคงเข้ามาทำประโยชน์ในพื้นที่ที่หมดอายุการสัมปทาน และกลไกของรัฐในระดับต่างๆ ไม่ได้ดำเนินการใดๆ

เมื่อต้นปี ฝ่ายรัฐยังระดมกองกำลัง ทั้งตำรวจชายแดนและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ นำร้อยนาย มาประชิดที่ชุมชนใหม่ลำธารรอง แล้วบอกให้ถอยออกไป แต่ด้วยหัวใจที่มั่นคง ทุกคนยืนกรานจะยืนหยัดปักหลักจนกว่าโฉนดชุมชนได้รับยอมรับด้วยกฎหมาย

“ถ้าเราไม่เริ่มต้นจัดสรรที่ดินกันเอง นั่งรอให้หน่วยงานรัฐมาจัดสรรที่ดินให้คงไม่มีวันนั้นเกิดขึ้นแน่ๆ” ลุงพินธง

ผืนดินแห่งชีวิต

เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2551 รัฐบาลได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา โดยนโยบายด้านเศรษฐกิจ ข้อที่ 4.2.1.8 มีสาระสำคัญดังนี้

“คุ้มครองและรักษาพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรมที่ได้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านชลประทานแล้ว เพื่อเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรในระยะยาว พื้นฟูคุณภาพดิน จัดหาที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรยากจนในรูปธนาคารที่ดิน และเร่งรัดการออกเอกสารสิทธิ์ให้แก่เกษตรกรยากจนและชุมชนที่ทำกินอยู่ในที่ดินของรัฐที่ไม่มีสภาพป่าแล้วในรูปของโฉนดชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการพัฒนาการเกษตรในรูปแบบของนิคมการเกษตร”

จากสาระสำคัญของนโยบายและรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้น จึงมีความจำเป็นที่รัฐต้องดำเนินการสนับสนุนให้กระบวนการปฏิรูปที่ดินโดยประชาชนเกิดขึ้นเป็นจริงให้ได้ โดยสังการให้ยกเลิกการอนุญาตทำประโยชน์ในพื้นที่ภายหลังหมดอายุสัญญาเช่าในทุกแปลง แล้วนำที่ดินดังกล่าวมาปฏิรูปที่ดินแก่เกษตรกรต่อไป ทั้งนี้ ให้รัฐบาลสนับสนุนเป็นพื้นที่นำร่องในการพัฒนาระบบกรรมสิทธิ์แบบ “โฉนดชุมชน” พร้อมกับพัฒนาและส่งเสริมปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกรเพื่อให้สามารถทำการผลิตได้อย่างยั่งยืนต่อไป

กระนั้น ได้มีประกาศจังหวัดบุรีรัมย์ เรื่องห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปแผ้วถาง ก่อสร้าง เผาป่า หรือยึดครองครอบครองที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ตำบลโนนดินแดง และตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง

จังหวัดบุรีรัมย์ ประกาศ ณ วันที่ 18 มิถุนายน 2552 ทั้งนี้ ให้บุคคลเหล่านั้นออกจากพื้นที่ภายใน 20 วัน ภายหลังจากประกาศนี้ หากมีการละเมิด จะดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

9. กติกาของหม่าป้า

ผมผ่านด่านเจ้าตำพืหม่ามาได้เพราะผมยอมจำนนต่อมันในทุกกรณีทุกครั้งที่ผ่านมา มันคงจำผมได้แล้ว แต่การวิ่งตามเจ้าลีล่อที่เร่งความเร็วเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แบบนี้กินแรงผมน่าดู เดิมผมแค่วิ่งเหยาะๆ คู่ขนานไปกับสองล้อของลุงแบบสบายๆ ตอนนี่เร็วแรงของผมอ่อนลงทุกที แต่ผมก็ต้องตามลุงไปจนถึงบ้าน เพราะชีวิตผมมีแต่ลุงเท่านั้นที่เป็นที่พึ่ง

วิ่งอยู่ในความร้อนแล้งของแปลงปลูกป่ายูคาลิปตัส ที่โอบล้อมหมู่บ้านเอาไว้ด้วยพื้นที่ราวๆ 2,000 กว่าไร่ กลิ่นน้ำมันของผิวเปลือกฉุนจนแทบสำรอกอาหารเก่า แต่ผมก็ต้องวิ่ง ปล่อยให้ตัวเองว่าอีกนิดเดียวเองก็จะถึงบ้านแล้ว ผ่านด่านเจ้าตำมาได้นับว่าปลอดภัยร้อยเปอร์เซ็นต์

โ๊ะ!! ผมเข้าใจผิดอย่างมหันต์เชียวครับ ข้างหน้านั้น มีเงาสีน้ำตาลสองจุด กำลังเคลื่อนมาทางผมอย่างรวดเร็ว มันวิ่งมาทางผมอย่างกับลมพายุสลาตัน ไม่ไหวละครับลุง...ผมขอหลบไปก่อนนะครับ ไปละครับคุณผู้หญิง

ผมหันหลังกลับไปโกยอ้าวไปในทิศทางเดิม ก่อนจะคิดถึงเรื่องอื่น
 สิ่งเดียวที่จะต้องทำคือหนีให้พ้นคมเขี้ยวเจ้าหมาบ้านสองตัวนั้น ที่ไม่รู้
 ว่าโกรธแค้นผมมาแต่ชาติปางไหนกัน ผมไม่รู้จริงๆ ว่าหมาจิ้งจอก
 อย่างผมมันน่ารังเกียจเพราะอะไร จึงอำมาตมาตร้ายกับผมขนาดนี้

10. เปลี่ยนไปได้ แต่หมาลายไปอาจเปลี่ยนกลับ

ฉันเห็นมันวิ่งหนีเต็มกำลังผีเท้า เจ้าหมาบ้านสองตัวก็กวัดจี
 ตามไปติดๆ สามตัวหยาบไปในแนวป่ายูคา
 “สูง มันจะหลงทางไหม” ฉันรู้ว่าคำถามฉันดูโง่ๆ แต่ลุงก็ยังมี
 แก่ใจตอบ

“เดี๋ยวมันก็หาทางกลับถึงบ้านเองแหละ”
 “มันเคยถูกล่าอย่างนี้ไหมลุง”
 “ก็ทุกครั้งที่เข้ามาในบ้านนี่ละ” ลุงตอบน้ำเสียงเรียบเรื่อย

ฉันลอบถอนหายใจแบบระมัดระวัง กลัวใครจะได้ยิน ทั้งที่
 เสียงรถคันเก่าๆ ครางกระหึ่ม ตะบึงไปบนถนนลาดซีเมนต์ จวนเจียน
 จะถึงหมู่บ้านเต็มทีแล้ว

“ลายเอ๊ย หาทางกลับบ้านให้ได้นะลายนะ” ฉันภาวนาในใจ

หรือว่าตอนยังเกลือ จะไม่เห ลือ กระทั่งชื่อ

“น้อง ตอนยังเกลือไปทางไหนคะ” ฉันทะโกนออกจากรถ หลังจากระลอคความเร็ว เข้าจอดเทียบรถสกายแล็บสามคันที่จอดอยู่ข้างทาง ชายวัยรุ่นสองคนนั่งอยู่ในนั้น หันไปมองหน้ากัน

“ไม่เคยได้ยินเลยที่ สงสัยที่ทำเกลือ ที่ผ่านมาแล้วมั้ง” เขาตะโกนฝ่าความมืดมาช่วยยามย่ำคำมาให้ได้ยิน

“อ้าว เห็นเขาบอกว่าต้องผ่านตลาดเสลภูมิไปก่อนนี่นา ไม่เป็นไรคะ ขอคุณ”

ฉันทัดลิ้นใจเคลื่อนรถไปข้างหน้า แล้วกดหมายเลขโทรศัพท์ที่ไม่คุ้น เพื่อถามทางจากเจ้าของสถานที่

“อ้อ...มาอีกนิดเดียวก็จะเห็นทางแยกซ้าย มีป้ายเขียนไว้ว่าหาดบึงเกลือ เลี้ยวมาเลยครับ เข้ามาเรื่อยๆ ก็จะถึงเอง” เสียงหัวเราะตอบกลับมาอย่างอารมณ์ดี ทั้งที่ฉันทันจะเกรงใจกลัวว่าการมาถึงหมู่บ้านค้า จะทำให้เจ้าของบ้านไม่สะดวกใจ

และแล้วเรื่อยๆ ตามที่เขาว่า ในเวลาใกล้ตีค เล่นเอาฉันทันใจลั่นนี่ถ้าไม่เป็นเพราะได้เจอกับเจ้าถิ่นมาก่อนแล้ว หรือถ้าเป็นบ้านเมืองอื่นฉันทันอาจถอยหลังกลับ ไม่ใช่เพราะเส้นทางเปลี่ยวทรอกนะ แต่เพราะ

คับแคบคดเคี้ยววกวนเหลือเกิน ผ่านบ้านเรือนค่อนข้างแออัดผิดปกติของชนบท จนน่าฉงนใจ สงสัยจะมีความอุดมสมบูรณ์มาแต่ตั้งแต่เดิมมั้ง ฉันตอบตัวเอง

“ที่จะไปดอนฮังเกลือเทอรวันนี่” แจ็บถามเมื่อฉันบอกว่าไม่สามารถอยู่ร่วมงานกับพี่น้องที่สวนป่าคอนสารได้ตลอดวัน

“ถ้าอย่างนั้น ผมจะโทรหาไปให้หาพี่น้องให้เตรียมปลาอร่อยๆไว้ให้ที่กินนะ” แจ็บว่า ขณะที่ฉันยังงงๆ ไปดอนฮังเกลือ น่าจะมีแต่เกลือกเค็มๆ ทำไม่มีปลาให้กินด้วยซ้ำ แต่ไม่ได้ถามไถ่อะไร นอกจากบอกว่าจะเอาลิ โทราบอกสิ เพราะที่ไปทันสมัยเย็นแน่ๆ

จะสามทุ่มอยู่รวมมระร่อ ฉันยังไม่ถึงดอนฮังเกลือ เดาไม่ออกว่าที่นั่นจะมีหน้าตาเป็นอย่างไร

“ฮัลโหล มาถึงทางแยกบ้านน้ำจั้น จะให้เลี้ยวไปทางไหนคะ”

“มาถึงหน้าโรงเรียนให้เลี้ยวซ้าย ยาวมาเลย จนมาเจอแสงไฟสีม่วงก็ใช่เลย”

แสงไฟหน้ารถทะลุทะลวงความมืดได้ไม่ไกลนัก สองข้างทางเริ่มดูแปลกๆ ไม่มีแสงไฟฟ้า คล้ายๆ ไม่มีบ้าน เห็นแต่ไฟวิบๆ อยู่ไกลๆ คล้ายไฟดวงเล็กๆ เคลื่อนไหวซ้าๆ เป็นระยะๆ ฉันเดาว่าที่นั่นจะเป็นบึงกว้าง จึงได้มีป้ายเขียนว่า หาดบึงเกลือ และที่ว่ามีปลาเยอะน่าจะเป็นเพราะสภาพของบึงนี้เอง ฉะนั้นแสงไฟเล็กๆ ดวงเล็กๆ นั้นน่าจะเป็นไฟจากหม้อแบตเตอรี่เล็กๆ ที่อยู่ในเรือหาปลา

และใช้อย่างที่คิด เพราะเมื่อรถโตมาซ้าๆ ตามทางเล็กๆ ได้

ลักราวๆ หนึ่งกิโลเมตร มีชายคนหนึ่งออกมายืนขวางถนนแล้วโบกมือให้รถหยุด ฉันเห็นใครอีกหลายคนนั่งชุมนุมกันอยู่ที่ใต้ถุนบ้านหลังเล็กๆ ทางด้านซ้ายของถนน จึงจอดรถชิดขอบทางแล้วลงไปทักทาย

“ขอโทษค่ะ มาชะค้ำ ไม่คิดว่าจะมายาก พอดีออกจากขอนแก่นช้าด้วย” ฉันยกมือไหว้ทุกคนพลางหย่อนตัวลงนั่งบนเสื่อที่ดูเหมือนจะถูกจัดเตรียมไว้ต้อนรับเฉพาะ คนอื่นๆ นั่งรายล้อมอยู่ห่างออกไปบนเสื่อที่ปูบนลานดิน ราวๆ สิบกว่าคน เป็นผู้ชายส่วนใหญ่ มีแม่บ้านคนที่เตรียมอาหารไว้ต้อนรับคนเดียวที่เป็นหญิง

“เตรียมกับข้าวเอาไว้ นี่ไปลาทอด” หญิงวัยห้าสิบปลายๆ ตะแคงหม้อให้ดู ในนั้นมีปลาเนื้ออ่อนตัวย่อม สีเหลืองกรอบพร้อมกิน แต่ทว่าฉันแหวะกินกล้วยเดี่ยวแก้วแล้วที่ร้านข้างถนนในตัวจังหวัดร้อยเอ็ดเมื่อหนึ่งชั่วโมงที่ผ่านมา

“พรุ่งนี้ค่อยกินละกันคะ ยังมีเวลาอยู่กับอีกนาน” ทุกคนหัวเราะครืนอย่างอารมณ์ดี บอกว่าอยู่ให้นานๆ ก็แล้วกัน

“ถ้าฉันเอาเมล็ดบัวต้มไปกินเล่นแทน” ถาดพลาสติกถูกยื่นมาวางให้ที่ตรงหน้า ฉันรับมากินอย่างเต็มใจด้วยว่ามันคือของโปรด

ฉันแอบดูหน้าตาของพี่น้องชาวบ้านที่นี่ ขอโทษเถอะ ฉันคิดในใจ ท่ามกลางแสงไฟฟ้าสลัวๆ ฉันเห็นวงหน้าที่มีความโดดเด่นแบบคนโบราณ หลายคนผิวคล้ำจัด เนื้อตัวล่ำสันแข็งแรง บางคนผมหยิกคล้ายชาวซาไก ยิ่งเปลือยท่อนบนด้วยแล้ว ยิ่งดูเหมือนเดินออกมาจากหนังสือเล่มเก่าๆ ที่ขยับย่นจากการเปิดอ่าน วิธีการพูดที่จริงจัง ตรงไปตรงมา แผงอารมณ์ขัน มีเสน่ห์เหลือร้าย ดูแล้วน่าจะเป็นกลุ่มคนที่มีความสุข แม้แต่ในสถานการณ์ที่มีความทุกข์ก็รู้มึนอยู่อย่างนี้

“ทำไมชื่อดอนฮังเกลิอคะ” ฉันเริ่มเรื่อง

“ฮังเกลิอ มาจากฮาง หรือ รวงต้มเกลือ แต่ก่อนที่นี่ไม่ได้เป็นบึงน้ำกว้างอย่างนี้ แต่เป็นพื้นที่ๆ อยู่ใกล้ลำน้ำยัง น้ำยังคงไหลไปลงน้ำชีไม่ไกลจากที่นี่เหมือนกัน คนรุ่นก่อนเขาทำเกลือแบบใช้รางกรองเอาน้ำเกลือมาต้ม เลิกทำเกลือมานานแล้ว หันมาทำนา ปลูกผักกันในรุ่นหลังๆ โดยเฉพาะรุ่นผม ที่ดินแค่งานสองงาน ก็ทำเงินได้เป็นแสน นี่แหละที่ทำให้เป็นปัญหา มีคนอยากได้ที่ดินตรงนี้”

“มีป่าที่นี้จึงเนื้อหอมนัก มีแต่คนแย่งอยากจะทำครอบครอง เพราะมีความงามอันมีราคานี้เอง” ฉันคะเนว่าทัศนียภาพจะต้องสวยแม้ๆ ทุกคนบอกว่าใช่เป็นเสียงเดียว ทำให้คนบางคนที่ไม่สามารถซื้อที่ดินตรงนี้ได้สำเร็จต้องหาทางจัดการด้วยวิธีการอื่นๆ เพื่อให้ได้มา

“ประวัติการใช้ที่ดินตรงนี้ล่ะคะ”

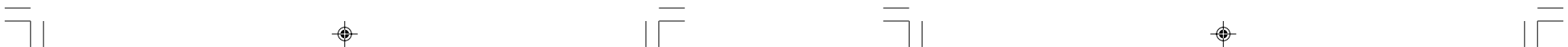

“ปู่ย่าตายายพวกผมทำมาหากินในที่ตั้งนี้มาตั้งแต่ปี 2472 เรื่องนี้หลวงปู่วัน วัดน้ำจั้นน้อย เป็นคนที่รู้ประวัติที่นี่ดีที่สุด พ่อของท่านชื่อ นายก่าน ยานยนต์ แม่ชื่อ นางวาน ยานยนต์ ได้พาครอบครัวเข้าจับจองครอบครองและทำประโยชน์ในพื้นที่ดอนฮังเกลิอ มีการปลูกบ้านและทำสวน พร้อมกับครอบครัวอื่นๆ อีกจำนวน 8 ครอบครัวมาจากสามหมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 6, 7, 9, ของตำบลเมืองโพธิ์ขณะนั้น”

“ดอนฮังเกลิอ” ได้ขึ้นทะเบียนเป็นที่สาธารณประโยชน์ไว้รวมเนื้อที่ทั้งหมด 65 - 2 - 44 ไร่ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2474 และได้ออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสส.) แล้ว เลขที่ 2319/2509 ลงวันที่ 17 ตุลาคม 2509 รวมเนื้อที่ 78 - 2 - 43.2 ไร่ เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน เมื่อปี พ.ศ. 2510

ปี พ.ศ. 2488 มีชาวบ้านบ้านหัวคูใต้ บ้านบ่อแก บ้านนางเลา และบ้านน้ำจั้น ตำบลบึงเกลือ ประมาณ 30 ครัวเรือน ได้เข้าครอบครองทำประโยชน์ โดยปลูกพืชผักสวนครัวในช่วงระหว่างเดือนกันยายนถึง พฤษภาคมของทุกปี แต่เป็นการเข้ามาอยู่ชั่วคราว ทำเพียงพักเพียงง่ายๆ กว่าที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้

ปัจจุบันบ้านหลังเล็กๆ ที่เรานั่งคุยกันอยู่นี้ แม้จะเป็นบ้านหลังที่สอง แต่การใช้ประโยชน์มากกว่าบ้านหลังที่หนึ่งในหมู่บ้านเสียด้วยซ้ำ เพราะทั้งเจ้าของบ้านและชาวบ้านอื่นๆ ได้มาอาศัยพักนอนก่อนที่จะลงไปหาปลาในแหล่งน้ำกว้างใหญ่ในตอนรุ่งสาง

ความผิดปกติเริ่มเข้ามา

“ตั้งแต่ปี 2535 เป็นต้นมา เราถูกไล่ทุกปี นายอำเภอเมือง ตำรวจ มัง เอาประกาศมาปิด ให้ออกใน ก็วันๆ ก็ว่าไป มาทุกปี แต่ไม่เคยมา จับเราลักที่ บางครั้งเขาก็นั่งรถเข้ามาดูแบบ แบบขับผ่านไป ผู้ว่าราชการจังหวัดก็เคยมา”

พ.ศ. 2535 ส่วนราชการได้แบ่งเขตการปกครองจากตำบล เมืองโพร มาเป็นตำบลบึงเกลือ เจ้าหน้าที่ที่ดินอำเภอเสลภูมิ เริ่มหาทางขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ ด้วยวิธีการต่างๆ นานา

พ.ศ. 2539 องค์การบริหารส่วนตำบลบึงเกลือ ต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินสาธารณะประโยชน์ “ดอนอ้งเกลือ” แห่งนี้ เพื่อสร้างสนามกีฬาากลาง โดยมีสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สนับสนุน เราถูกไล่อีกครั้ง แต่มีชาวบ้าน 12 ราย ไม่ยินยอม และได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มสมัชชาคนจน”

“ปี 2539 เราได้ยื่นชื่อสมัชชาคนจน จึงออกเที่ยวตามหา สกยอ. ไปถึงภาคใต้โน่น ที่ภูเก็ตผมได้ไปเจอคนที่มาจากปากมูล เขาบอกว่าให้มาหา ไสว มาลัย จึงกลับมาที่อีสาน เขาอยู่ที่ยโสธรกลับมาอนบ้าน อยู่คนเดียว แล้วพากันไป ไปตามหาปาดงเค็ง ไม่รู้ว่าปาดงไทน์ ไปจนเจอ ท้าแยกพนัส คนที่นั่นบอกว่าอาจารย์ไสวอยู่บ้านคอกหมู ก็เลยตามไปจนถึงบ้านแต่ไม่ใช่บ้านนะ เป็นที่เลี้ยงหมูเข้าไปในบ้านถามเขาว่าบ้าน อาจารย์ไสวหรือเปล่า เขาว่าใช่ก็ได้เจอ แกลมว่ามาทำอะไรก็เล่าให้ฟัง”

เงาคิลปี เงาคิลปี

“แกลมว่าจะสู้กันแค่วัน ก็บอกว่าสู้จนหมดใจโน่นละ แล้ว ยังถามว่าที่น้องมันใจแค่วันที่ว่าตัวเองเป็นเจ้าของพื้นที่ เรบอกว่ามันใจร้อยเปอร์เซ็นต์ แล้วพวกเราทำผ้าป่าหาเงินให้ที่น้องเดินทางไปร่วมงานกับชาวบ้านอื่นๆ ที่เดือดร้อน”

เดือนตุลาคมปีเดียวกันนี้เอง ชาวบ้านได้ขอตรวจสอบเอกสารการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) แต่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไม่ยินยอม

“ปลายปี 2540 จึงพากันไปเขื่อนปากมูล ตามเขาไปเรื่อยๆ ไม่มีโอกาสได้คุยเรื่องตัวเอง เห็นพาไปที่นั่นที่นี้ ไม่ได้มีโอกาสพูดเรื่อง

ตัวเองทรอกนะ คล้ายๆ กับว่าดูใจกันไปก่อน มีนัดที่ไหนเราไป ไม่เคย
เอ่ยปากว่าเมื่อไหร่เราจะได้คุยปัญหาของเราบ้าง”

“จาก 2539 - 2541 จึงจะได้พูดเรื่องตัวเอง ไปพูดที่บ้าน
มนังคศิลา ไปพบรัฐบาลพ่อใหญ่ชวน สมัยที่สอง แล้วก็สมัยพ่อใหญ่
ทักษิณสมัยที่สองด้วย เราไปพบไปพูดมาหมดแล้ว แต่ปัญหามันไม่จบ
เราขอให้รัฐบาลอนุมัติให้เราอยู่ที่นี้ จึงจะจบปัญหา”

การฟังตัวเอง

“เราไม่รู้จักโฉนดชุมชน รู้แต่ที่เราต้องมีทุนในการเคลื่อนไหว
จึงเริ่มทำเป็นกองทุนที่ดิน ส่วนโฉนดชุมชนเพิ่งมาคิดกันตอนที่พ่อใหญ่
อภิสิทธิ์ เป็นนายกฯนี่ละ”

“แต่ก่อนไม่รู้เรื่องโฉนดชุมชน แต่คิดเรื่องกองทุนที่ดิน ระดม
ทุนกัน มี 28 ราย ที่ลงเงินกัน เพื่อให้ตัวแทนไปประชุม ไปเป็นตัวแทน
พูดปัญหาตัวเอง แล้วแต่จะไปไกลหรือใกล้ อย่งไปกรุงเทพฯ สมาชิก
ให้คนที่ไป ร้อยสองร้อย ต่อมาเราคิดเรื่องกองทุนที่ดิน ปี 2543 เก็บเงิน
ครัวเรือน 10 บาท/ปี ที่นี้เปลี่ยนมาเก็บปีละครั้ง ปีละ 120 บาท มีเงิน
อยู่ 400,000 กว่า ผมไปจดทะเบียนเป็นกลุ่มเกษตรกร จัดตั้งในนามชม
ชนคอนฮังเกลือ ไม่ใช่หมู่บ้านที่รับรองโดยทะเบียนของรัฐทรอกนะ”

“ทางจังหวัดเขาเจรจา จะขอเวนคืนที่ดิน จะจ่ายเงินชดเชยให้
ผมว่าเอามา สองล้านถึงจะเอา เขาว่าไม่ได้ ต้องจ่ายตามราคาประเมิน

ผมว่าผมไม่เอา ผมจะเก็บไว้ให้ลูก ให้หลาน เราจึงตั้งกฎระเบียบขึ้นมา
เดิมทีนี้มี 34 แปลง แต่ลาออกไปเหลือ 18 แปลง พื้นที่ประมาณ 15 ไร่
มีการตั้งระเบียบชุมชน ใครจะเข้ามาเราก็ไม่ปิดกัน แต่ต้องยอมรับ
กฎระเบียบของเรา เพื่อให้ดูแลปกครองกันได้”

“เพราะเราจะทำให้ที่ดินของเรา เป็นที่ดินที่ทำกินได้ชั่วลูก
หลาน”

“แต่ก่อนรุ่นพ่อแม่มาปลูกพอ ปลูกฝ้าย ปลูกคราม ทั้งเอาไว้
เท่านั้น มาทำเฉพาะฤดูกาลเพาะปลูก แต่รุ่นเราจะทำช้าวนาปริงสลับ
การทำนาปีในที่นาที่อยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งมีคนละไม่กี่ไร่ เพื่อต่อพันธุ์ข้าวเอา
ไว้ เสร็จแล้วจึงจะปลูกพริก บางแปลงปลูกและเก็บผลผลิตจนอายุครบ
ขวบปี ทำให้เรามีรายได้ปีละเป็นแสน”

“เราเน้นการใช้ปุ๋ยคอก ที่ขนาดงานหนึ่งใส่ปุ๋ยคอกสองรถ
บรรทุก ใช้ปุ๋ยเคมีเล็กน้อยเท่านั้น”

“ถ้าเราไม่มีที่ตรงนี้เราก็คือคนจนนี่เอง เพราะที่ดินในหมู่บ้าน
บางคนมีแค่ที่ตั้งบ้านเท่านั้น บางครอบครัวบ้านสามหลังใช้บันไดทาง
ขึ้นเดียวกัน เพราะไม่มีที่ทำบันได”

“ในอ่างเก็บน้ำ ที่น้ำท่วม มีเอกสารสิทธิทั้งหมด น้ำข้างสมบูรณ์
มากขึ้น หากินง่ายขึ้น ที่ดินของเราก็มีคนต้องการมากขึ้น”

“แต่รัฐขาดหลักฐานของแปลงที่ดินแปลงนี้ ว่าทิศใดจุดทิศใด
เวลาชี้เขตว่า ระวังของรัฐไม่ถูกต้อง มีหลักฐานที่ถูกต้องอยู่ด้านเดียว
อีกสามด้านรัฐเองยังชี้ไม่ถูกต้องเลย”

“โครงการท่องเที่ยวเข้ามาตั้งแต่ปี 2447 เริ่มมีการท่องเที่ยวลงมามาก การสร้างสถานที่ท่องเที่ยวจนทวายให้เป็นชายหาด ใช้งบประมาณ 2 ล้าน แล้วเรียกชื่อที่นี่ว่า หาดบึงเกลือ”

“ครั้งหนึ่งในที่ประชุมร่วมกับส่วนราชการจังหวัด ท่านปลัดจังหวัดบอกว่า อยู่มานานแล้ว น่าจะให้คนอื่นใช้ประโยชน์บ้าง ผมก็เลยว่า ท่านนั่งในตำแหน่งนานแล้ว ท่านให้ผมมีตำแหน่งแทนท่านบ้างซี ผมถูกทว่าบ้าเพราะอย่างนี้ละ”

“ปีไหนที่ราคาผลผลิตดี มีโครงการเข้ามาทันที เพื่อจะเอาที่ดินของเรา”

เหล่านี้คือข้อสนทนาในเวลาค่าคืน ลุ่มเสียงที่บอกเล่าเรื่องราวของตนเอง เป็นไปอย่างแข็งขันเข้มข้น แม้เวลาจะล่วงเลยมาถึงเพียงคืนกว่า แต่ดูเหมือนไม่มีใคร่วงเหงาหาวนอน บางจังหวะคนหนุ่มๆสามสี่คนเดินเข้ามาที่ได้ฤนบ้าน นำปลาตัวโตที่เพิ่งจับมาได้โยนลงหม้อที่มีน้ำเดือดพล่านบนเตาไฟ กลิ่นต้มปลาสดๆ หอมกรุ่นคละเคล้าเครื่องปรุงเครื่องชูรส ชวนน้ำลายสอ การล้อมวงกินข้าวมีอดีตก็อย่างเอร็ดอร่อยของพวกเขา เป็นวิถีลูกทุ่งที่หาดูได้ยาก เพราะนี่ไม่ใช่ฤดูฝนที่สายน้ำหลาก จนปลาทะเลล้นมาให้จับ แต่ที่นี่มีปลาให้จับมากมายตลอดเวลา

การพูดคุยถามไถ่เรื่องแหล่งที่มาของปลาตัวเด่นๆ บางตัว เป็น

เรื่องน่าสนใจและท้าทายต่อกัน เพราะเครื่องมือบางอย่างที่ใช้จับปลา ต้องมีความชำนาญพอสมควร เช่น ฉมวกหรือปืนดำน้ำไม่ใช่ยิงลูกดอกเพื่อล่าปลาตัวโต

คืนนั้น ฉันทอนหลับใหลในกระท่อมริมบึงที่สร้างอย่างง่ายๆ ท่ามกลางสายลมทุ่งที่พัดโชย และสะดุ้งตื่นพร้อมกับเสียงพูดคุยพึมพำของผู้ชายกลุ่มนั้น ที่ได้ฤนบ้าน

พวกเขาเตรียมตัวลงเรือพายลำเล็กๆ เพื่อไปวางตาข่ายจับปลาในบึง ก่อนที่ท้องฟ้าจะสว่าง

กฎระเบียบข้อบังคับที่ต้องถือร่วมกัน
ขององค์กรชุมชนดอนฮังเกลือ

1. สมาชิกในกลุ่ม จะต้องระดมทุนเพื่อบำรุงกองทุนที่ดิน เดือน ละ 10 บาท
2. สมาชิกในกลุ่ม ไม่ประสงค์ที่จะทำประโยชน์ในที่ดินของตนเอง ให้แจ้งคณะกรรมการกลุ่มอย่างน้อยภายใน 30 วัน
3. สมาชิกในกลุ่มจะซื้อหรือขายที่ดินไม่ได้ ถ้าไม่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการกลุ่ม 3 ใน 4 ของสมาชิกทั้งหมด
4. สมาชิกในกลุ่มจะขายที่ดินให้แก่บุคคลที่ไม่ใช่เกษตรกรไม่ได้
5. สมาชิกในกลุ่มจะซื้อขายโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้ได้เฉพาะผู้สืบทอดตระกูลเท่านั้น
6. สมาชิกในกลุ่มมีความจำเป็นเร่งด่วนเกี่ยวกับการเงิน ให้ปรึกษากับคณะกรรมการบริหารกลุ่มได้ตลอด 24 ชั่วโมง
7. เมื่อสมาชิกในกลุ่มได้นำที่ดินมาฝากขายกับกลุ่มแล้วเจ้าของที่ดินยังมีสิทธิ์ทำประโยชน์ในที่ดินของตนเองได้
8. เมื่อสมาชิกต้องการที่จะไถถอนที่ดินคืน จะต้องจ่ายดอกเบี้ยเพื่อเป็นค่าบำรุงกลุ่ม ร้อยละ 1 บาทต่อปี
9. สมาชิกในกลุ่มจะต้องระดมทุน ให้แล้วเสร็จในวันที่ 1 - 15 มกราคม ของทุกปี

จากทามันเนกา ถึงภูผาแดง

ชาว **โอรัง อัสนี** ถูกจับในข้อหาว่าบุกรุกที่ดินทำกินอย่างผิดกฎหมาย

“ทำไมคุณจึงเข้าไปอยู่ที่นั่น” ศาลถาม

“มันเป็นที่ดินของเรา”

“เป็นได้อย่างไร ในเมื่อไม่มีหลักฐานอะไร”

“เป็นที่ของเรา เพราะเราทำกินอยู่ในนั้นมาก่อน”

(“I began to work on it, so it is mine.”)

แต่ศาลกลับบอกว่า

“The Orang Asli cannot own it as they do not have houses on it - only huts!”

คนเล่าทำเสียงเนิบนาบคล้ายบ่นอยู่ในลำคอ ดวงตาลอกแลกล้างตาฉัน จมูกงอจุ่มราวพอมดยังดูเจ้าเล่ห์ แต่ฉันทิ้งฟังเขาพูด

“ที่สุดแล้วเจ้าหน้าที่ได้พยายามเคี่ยวเข็ญให้เขาออกไปจากที่นั่น โดยให้เหตุผลว่า ที่นั่นเป็นพื้นที่เล็กๆ เท่านั้น ออกไปหาพื้นที่กว้างกว่านี้ ไม่ดีกว่าหรือ” เขาทำลุ่มเสียงเหมือนผู้ที่จับผิดชอบไกล่เกลี่ยกรณีนี้

“ที่สุดเขาก็ต้องย้ายไป เพราะป่าถูกสัมปทานทำเหมืองแร่ดีบุก”

แล้วเขาจะไปที่ไหนกันเล่า ในเมื่อเมืองและระบบทุนได้รุกเข้าไปในป่าทุกขณะ ฉันทัดแต่ไม้ได้ถามต่อ เพราะยุชูปเปลี่ยนหัวข้อการพูดคุยกระทันหัน

“ไปป่ากับผมเถอะนะ ผมอยากพาคุณไปดูชีวิตของพวกเขาที่อยู่ป่าลึก”

“เล่าเรื่องพวกเขาให้ฉันทึ่งอีกสิ” ฉันท่อรอง

ทุกอย่างที่ได้ยิน ทุกอย่างที่รับรู้ ช่างละม้ายใกล้เคียงกับที่เกิดขึ้นในเมืองไทย

ในใจฉันทวนนึกถึงเรื่องราวที่บ้านห้วยระหงส์ ซึ่งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาแดง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ประกาศเขตทับที่ดินทำกินของชาวบ้าน

“ในจำนวนพื้นที่ทั้ง 6 แปลง ที่ถูกยึดไปปลูกป่านั้น เป็นมรดกจากพ่อแม่ ซึ่งรุ่นปู่ตายายของเรา บุกรุกมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2467 และเราทำมาหากินปลูกพืชไร่กันมา”

“ปลายปี 2545 ชาวโพนจวนจะได้เก็บเกี่ยว วันนั้นเราไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ได้มีเจ้าหน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาแดงเข้ามาทำการปลูกป่า เขาารถไถใหญ่เข้ามาปรับพื้นที่”

“เราตกใจกลัว และกังวลมากเพราะยังเก็บเกี่ยวผลผลิตออกจากไร่ไม่หมด บางแปลงยังไม่ได้เก็บด้วยซ้ำ”

“ทำไมถึงมาปลูกป่าในที่ทำกินของผม” ใครบางคนถามเจ้าหน้าที่

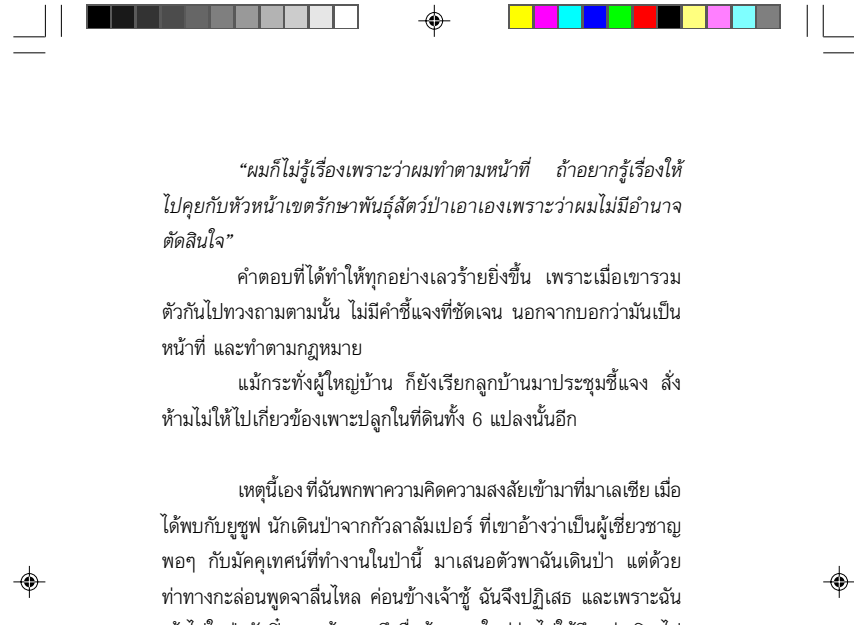
ที่กำลังทำงาน

“พื้นที่ตรงนี้ได้มอบอำนาจให้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาแดง แล้วนี่” เจ้าหน้าที่ตอบ

“ชาวบ้านไม่เคยได้มอบพื้นที่ตรงนี้ให้กับเขตรักษาพันธุ์ป่าปลูกป่าเลย พวกเราไม่รู้เรื่อง”

“ต้องไปถามผู้ใหญ่บ้าน เพราะว่าพื้นที่ตรงนี้ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนมอบพื้นที่ให้ ถ้าไม่มอบให้เราจะเข้ามาปลูกป่าได้หรือ”

“อย่าทำอย่างนี้กับเราเลย เพราะว่าเรามีที่ดินอยู่แปลงเดียวถ้ามาปลูกป่าใส่ที่ดินแล้วถ้ามยังห้ามมิให้เข้าไปทำประโยชน์ในพื้นที่อีก จะเอาที่ดินตรงไหนมาทำกิน” ชาวบ้านวิงวอน

“ผมก็ไม่รู้เรื่องเพราะว่าผมทำตามหน้าที่ ถ้าอยากรู้เรื่องให้ไปคุยกับหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเอาเองเพราะว่าผมไม่มีอำนาจตัดสินใจ”

คำตอบที่ได้ทำให้ทุกอย่างเลวร้ายยิ่งขึ้น เพราะเมื่อเขารวมตัวกันไปทวงถามตามนั้น ไม่มีคำชี้แจงที่ชัดเจน นอกจากบอกว่ามันเป็นหน้าที่ และทำตามกฎหมาย

แม้กระทั่งผู้ใหญ่บ้าน ก็ยังเรียกลูกบ้านมาประชุมชี้แจง ล้งห้ามไม่ให้ไปเกี่ยวข้องเพาะปลูกในที่ดินทั้ง 6 แปลงนั้นอีก

เหตุนี้เอง ที่ฉันพบพาความคิดความสงสัยเข้ามาที่มาเลเซีย เมื่อได้พบกับยูซุฟ นักเดินป่าจากกัวลาลัมเปอร์ ที่เขาอ้างว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญพอๆ กับมัคคุเทศน์ที่ทำงานในป่านี้ มาเสนอตัวพาฉันเดินป่า แต่ด้วยท่าทางกะล่อนพูดจาสิ้นไหล ค่อนข้างเจ้าชู้ ฉันจึงปฏิเสธ และเพราะฉันเข้าไปในป่ากับปืนมาแล้ว เขาจึงยื่นข้อเสนอใหม่ว่า ไปให้ลึกกว่าเดิม ไปถึงที่อยู่ของโอรัง อัสลิ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ไม่ใช่ขึ้นนักแสดงเพื่อเงิน ฉันจึงซักไซ้เขาในเรื่องชนพื้นเมืองอีกหลายคำถาม

“ฉันมาที่นี่เพราะอยากรู้ว่าที่มาเลเซียมีการจัดการเรื่องป่าและคนที่อยู่ป่าอย่างไร เขาจัดการท่องเที่ยวแบบไหน เท่าที่รู้มา ที่นี้ให้เอกชนสัมปทานทำเป็นที่ท่องเที่ยวดี มีภัตตาคารหรูหรา ซึ่งฉันก็เห็นแล้วแต่เรื่องชาวบ้านแถบนี้ฉันยังไม่รู้”

ฉันกำลังก้มหน้าก้มตากับอาหารมื้อค่ำแบบง่ายๆ ที่ห้องอาหารของที่พัก กว่าจะรู้ว่ามีคนมานั่งใกล้ๆ ก็ต่อเมื่อเขาคอนนั้นหย่อนก้นลงนั่งแล้ว เป็นชายร่างสูงผิวสีเข้มจัดอายุน่าจะพอๆ กับฉัน เขา

ส่งยิ้มกว้างเห็นฟันขาว แล้วบ่นว่าหิวจังเลย ซึ่งฉันอิมพอดิ ระหว่างที่
เขารออาหารที่สั่ง เราจึงคุยกัน

“ผมลาออกงานประจำ คิดว่าจะมาทำอะไรทำในป่านี้” ทำทาง
คุยโวเขี้ยวล่

“น่าจะบริษัททัวร์นะ ผมเล็งแพซังล่างไว้แล้ว” และนั่น
ล่ะที่เขายืนยันว่าอยากจะให้ฉันเป็นลูกทัวร์ของเขาคนแรก โดยไม่ต้อง
จ่ายเงิน

“ป่าทามัน เนการา เป็นอุทยานแห่งชาติ แห่งแรกของ
ประเทศมาเลเซีย ประกาศขึ้นเมื่อปี 1938 โดยสุลต่านของ 3 รัฐ คือ
รัฐกลันตัน รัฐปะทัง รัฐตรังกานู มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 4,343 ตารางกิโลเมตร
ยอดเขาที่สูงที่สุดชื่อว่า กูญุง ตาฮัน สูง 2,187 เมตร จากระดับน้ำทะเล
มีพันธุ์นก ราว 350 สปีชีส์ เป็นป่าฝนเขตร้อนชื้น มีอายุ 130 ล้านปี”

นั่นคือประวัติโดยย่อของป่านี้ ซึ่งมีชุมชนเล็กๆ ตั้งอยู่ฝั่งตรง
กันข้ามของแม่น้ำเดมเบอลิง ชื่อว่า กัวลา ตาฮัน เป็นชุมชนใหม่ที่
เติบโตรองรับการท่องเที่ยวนี้โดยเฉพาะ เพราะหมู่บ้านดั้งเดิมจริงๆ จะ
อยู่ทางต้นน้ำขึ้นไป ใกล้เมืองกัวมูซัง

คำว่าป่าโบราณที่เก่าแก่ที่สุดในโลกจึงน่าจะใช้กับที่นี่ได้ เพราะ
สภาพป่ายังสมบูรณ์จริงๆ

แต่สำหรับบรรยากาศการท่องเที่ยวแล้ว ฉันแทบจะถอดใจ
กลับบ้าน ตั้งแต่ชั่วโมงแรกที่มาถึง

“นี่มันอุตสาหกรรมหนัก แห่งการท่องเที่ยวเลยนะที”

“อิม” ฉันเห็นด้วย เพราะกว่าฉันจะเดินหาที่พักได้ เล่นเอาขาลาก การแย่งกินแย่งอยู่ในป่า มันชวนเบื่อหน่ายสุดๆ จะมีความสุขได้ก็
ตอนที่ฉันไปแย่งมะไฟป่าของลิงป่ามากินเท่านั้นล่ะ มันเป็นลิงหางยาว
ดุร้าย ที่อยู่เป็นฝูงในป่า เมื่อพบลูกไม้ที่รู้จักและรู้จักกันได้ก็เก็บกิน
เจ้าลิงร้ายกรูกันเข้ามาจากไหนไม่รู้ มาข่มขึงไม่ให้ฉันชะง่อนนั้นล่ะ

แล้วเกี่ยวอะไรกับปาฎูผาแดงด้วยเล่า

ป่าทามัน เนการา เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ที่มีคนพื้น
เมืองดั้งเดิมอาศัยอยู่ คือชาวโอรัง อัสลี หรือที่บ้านเรารู้จักในนาม ชาวโกล
ปัจจุบันที่อาศัยอยู่มีกกลุ่มใหญ่ๆ 2 กลุ่ม และ 1 กลุ่ม ได้สร้างหมู่บ้าน
แยกออกไปเป็นกลุ่มเล็กๆ กลุ่มละไม่เกิน 10 หลังคา ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ
เพื่อทำธุรกิจท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาชมวิถีชีวิตของชน
พื้นเมือง โดยได้รับค่าตอบแทน 5 เหรียญ ต่อนักท่องเที่ยวหนึ่งคน ซึ่ง
นักท่องเที่ยวต้องจ่ายคนละ 30 เหรียญ (มาเลเซีย) (รวมค่าเรือยนต์ ค่า
คนนำทาง ในเวลาราว 1 ชั่วโมงของทริป) ซึ่งนับว่าเป็นรายได้ที่ดี
พอควรเพราะในแต่ละวันนักท่องเที่ยวหลายลำเรือ มุ่งหน้าไปทาง
ต้นน้ำดูพวกเขาจะเดินรำ จุดไฟด้วยไม้ไฟ เป่ากระบอกตุต วันละ 1 รอบ
(ที่จระไนมาทั้งหมดนี้ เป็นข้อมูลจากยูทูบ ฉันไม่ได้ไปดู/ไม่ชอบดูการแสดง
ชอปปูของจริง)

การท่องเที่ยวป่าของมาเลเซีย จะมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์
เรื่องการเที่ยวชมวิถีชีวิตคนพื้นเมือง คล้ายๆ ที่บ้านเรามีชาวเขาเอาไว้ขาย
(การท่องเที่ยว) ดังนั้น พื้นที่ใด ที่มีความเข้มข้นเรื่องวิถีดั้งเดิม เช่นที่
ทามัน นาการา นี้ รัฐบาลจะไม่พยายามไปแตะต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต

ตามกฎหมายเดิม ที่วางไว้ ในราวๆ ปี 1960 ที่ให้อิสระแก่ชนพื้นเมือง ในการดำรงอยู่ตามวิถีดั้งเดิม ไม่บังคับเรื่องการศึกษา เรื่องการนับถือ ศาสนา ไม่และต้องที่ดินหรือป่าที่พวกเขาอาศัย

โรงเรียนประถมที่เมืองกัวลา ตาฮัน ใกล้ๆ ที่พักของฉัน จึง ไม่มีเด็กนักเรียนชาวโอรัง อัสมัมาเรียนแม้แต่คนเดียว (ข้อมูลจากยูซูฟ อิกเช่นกัน)

แต่กระนั้น เรื่องของชาวพื้นเมืองที่นี้ใช่ว่าจะงามหรู เพราะ อันที่จริง รัฐบาลได้พยายามเข้ามาบีบบทบาทต่อพวกเขาอย่างมาก โดย เริ่มจากยุคสมัยที่มีสงครามกลางเมือง ในปี 1948 - 1960 ซึ่งขณะนั้น อำนาจการปกครองยังคงเป็นของรัฐบาลอังกฤษ

สิ่งที่มีผลต่อวิถีชีวิตของพวกเขาอย่างมาก คือช่วงที่พรรค คอมมิวนิสต์มลายา ได้พยายามขับไล่อังกฤษให้ออกไปจากประเทศ โดย มีประชาชนมลายู และโอรัง อัสมั เป็นแนวร่วมคอยส่งเสบียงให้และ ชาวโอรัง อัสมั คือบุคคลสำคัญที่สอนวิธียิงชีพในป่าให้แก่นักปฏิวัติ เหล่านั้นด้วย

ความเก่งกล้าของโอรัง อัสมั จึงปรากฏขึ้นในสายตาของ รัฐบาลอังกฤษ หลังจากอังกฤษสามารถแยกแนวร่วมประชาชนในเมือง ออกจากการติดต่อช่วยเหลือแก่กองกำลังในป่าได้แล้วจึงเหลือเพียงโอรัง อัสมัเท่านั้นที่จะช่วยเหลือพรรคคอมมิวนิสต์ได้

รัฐบาลอังกฤษจึงได้รวบรวมพวกเขา และควบคุม กักกัน ไว้

ในพื้นที่พิเศษ เพื่อจำกัดบริเวณ ครั้งนั้น มีโอรัง อัสมั หลายคนเสียชีวิตอย่างรวดเร็วด้วยความตรอมใจ ทำให้เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บแต่ อย่างใดไม่

เมื่อสงครามสงบลง โอรังอัสมั ได้รับความสำคัญอีกครั้งในเชิงนโยบาย กระทั่งมีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาดูแล ที่เรียกว่า **Department of Orang Asli Affairs** เพื่อจัดการดูแลเรื่อง การความจำเป็นพื้นฐานต่างๆ เช่นการศึกษา การสาธารณสุข ซึ่งมีนัยยะที่ ช้อนเร้นไว้คือ เพื่อกันพวกเขาออกจากการถูกรอปรงำทางความคิดจาก พรรคคอมมิวนิสต์มลายา ที่ยังคงเคลื่อนไหวก่อการปฏิวัติในเขตป่าเขา แถบนั้นเอง

จากนั้นเขตฮีโปห์ มีการฟื้นฟูชุมชนใหม่ ในพื้นที่เดิมของโอรัง อัสมั จัดการส่งเสริมการศึกษา ดูแลด้านสุขภาพ ส่งเสริมการปลูกพืช เศรษฐกิจ เช่น ปลูกปาล์ม ปลูกยางพารา แต่ยังมีบางกลุ่มที่ยังคงดำรง อยู่ตามวิถีบรรพกาล ในผืนป่าที่กว้างใหญ่ เช่น กลุ่ม Batek ในป่าทามัน เนการา รัฐปะหัง แห่งนี้

ที่สุด เมื่ออังกฤษมอบอำนาจคืนแก่รัฐมลายา และจัดตั้งการ ปกครองแบบสหพันธรัฐมลายา หน่วยงานที่ดูแลชนพื้นเมือง มีความ พยายามที่จะเรียกร้องสิทธิให้แก่พวกเขา โดยเฉพาะเรื่องที่ดินทำกิน แต่ ทว่าการพัฒนาของประเทศมาเลเซีย ที่เร่งรัดสร้างรายได้จากพืช เศรษฐกิจและทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้และเหมืองแร่ ได้รุกเข้าไป ในที่อยู่อาศัยของชนพื้นเมืองเหล่านั้น ที่ทำมาหากินโดยการอิงอาศัยพืช

ผลจากป่า อย่างชาญฉลาด และไม่ทำให้ทำลายระบบนิเวศน์แต่อย่างใด

สิ่งที่ฉันเห็นขณะเดินทาง และพอจะถ่ายภาพจากบนรถมาได้ คือกองไม้ซุง และภูเขายอดโล้น ป่าถูกตัดจนเปิดโล่งมองเห็นหมู่บ้าน ของชนเผ่าที่ตั้งอยู่ในชอกหลืบของภูเขา ดูอ้างว้าง เห็นเขาเหล่านั้นนำเอาของป่า จำพวกหน่อไม้ สะตอ ออกมานั่งขายที่ริมถนน และดูเหมือนว่าไม่ค่อยมีรถคันใดจอดซื้อเสียด้วยซ้ำ

พื้นที่โล่งเตียน จากการตัดต้นไม้ใหญ่ ถูกทดแทนด้วยต้นแก้ว มังกรเป็นพื้นที่กว้างขนาดภูเขาถูกล้อม และแน่นอน ไม่ใช่ทรัพย์สินของชาวไอริช อัสลี

อย่างที่กล่าวไว้ว่า อุทยานของมาเลเซีย ให้เอกชนสัมปทานจัดการเรื่องที่พัก อาหาร ในเขตที่ตั้งของสำนักงานอุทยาน แต่เอกชนรายย่อยสามารถแบ่งประโยชน์ได้ ในนอกเขตอุทยานจึงมีทั้งที่พักราคา ย่อมเยา และแพงระยับ ตามแต่จะเลือก บางแห่งมีบริการครบครัน มีกระทั่งเครื่องบินเล็กมารับส่งนักท่องเที่ยวจากเมืองกัวลาลัมเปอร์

ในการท่องเที่ยวป่าเมืองไทย ยังมีเสน่ห์มากกว่ามาเลเซีย มากนัก เพราะเรามีการท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบ มีคนที่พร้อมจะบริการด้วยความรู้สึกเป็นญาติมิตร ไม่ใช่อุตสาหกรรม (หนัก) การท่องเที่ยวแบบมาเลเซีย

อุทยานแห่งชาตินี้บรื้อยแห่งของบ้านเรา แม้จะไม่ยิ่งใหญ่

อลังการเท่า แต่ความสมบูรณ์ของสัตว์ป่าไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เรื่อง คนที่อยู่ป่า หากินกับป่า เขาอาจทำลายป่าได้ ถ้าไม่เข้าใจคำว่าอนุรักษ์ จึงเป็นเรื่องที่ต้องขบคิดและลงมือป้องกัน แต่การจะอพยพคนออกจากป่า จะเอาไปไว้ที่ไหนกันเล่าในยุคนี้ สิ่งที่ควรจะทำคือ ส่งเสริมให้เขาอยู่กับป่าอย่างรู้จักรักษาป่ามากกว่า

บ้านห้วยระหงส์ บรรพบุรุษของเขาคือนายพรานที่เข้ามาล่าสัตว์ในป่านี้ เมื่อราวร้อยปีมาแล้ว ก่อนที่ถนนสายขอนแก่น-เพชรบูรณ์ จะตัดผ่านป่าด้วยซ้ำ พวกเขาเดินป่าเข้ามาทางน้ำหนาว จนพบพื้นที่ราบกว้างในหุบเขาที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยดินดี มีสายน้ำไหลผ่านตลอดปี

การหักล้างถางพงจึงเกิดขึ้น นับแต่นั้น ด้วยคนเพียงไม่กี่คน จนกระทั่งวันเวลาผ่านไปมากกว่าชั่วอายุคน หมู่บ้านขยายใหญ่ขึ้น ราว 300 หลังคาเรือน ที่มีอาชีพหลักคือปลูกข้าวไร่ และข้าวโพด และสวนผลไม้ จำพวกมะขาม ลำไย มะม่วง

บัดนี้ ปัญหาที่เกิดขึ้นที่บ้านห้วยระหงส์ พวกเขาจึงประกาศ ตนว่าพร้อมจะดูแลป่า และได้ลงมือทำแล้ว โดยการนำกล้วยไม้ป่ามาเพาะเลี้ยง เพื่ออนุรักษ์ให้แพร่พันธุ์ในป่ารอบๆ หมู่บ้าน ทั้งยังตั้งปณิธานเรื่องการอนุรักษ์สัตว์ป่า การไม่บุกรุกทำลายป่าเพิ่มเติมจากที่ทำกินอยู่ มีกองทุนที่ดิน เพื่อการช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน ในกรณีที่สมาชิกชุมชนมีปัญหา ทั้งในเรื่องการทำมาหากินหรือเรื่องสุขภาพ สร้างความมั่นคงให้ตนเอง และชุมชน

มีกลุ่มเยาวชน ที่มุ่งมั่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กระตือรือร้นที่จะปกป้องป่าให้สมบูรณ์ พวกเขาบอกว่า อยากจะทำมาหากินบนผืนดินของพ่อแม่ โดยไม่คิดที่จะออกไปทำงานในเมือง เนื่องจากเห็นแล้วว่า การที่เป็นเกษตรกรก็สามารถมีชีวิตที่ดีได้ ถ้ามีความรู้ในการจัดการที่ดินอย่างเหมาะสม

การรวมตัวทำกิจกรรมค่ายรักษาสีเขียวของกลุ่มเยาวชนบ้านห้วยระหงส์ จากแรกเริ่มมีสมาชิกไม่กี่สิบคน ปัจจุบันสมาชิกกลุ่มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยมีรุ่นพี่ดูแลรุ่นน้อง คอยให้ความรู้กระตุ้นจิตสำนึกการอนุรักษ์ เช่น เรื่องการลดใช้สารเคมี งดการเผาป่า ไม่ล่าสัตว์ป่า และการจัดทำแปลงที่ดินทำกินโดยการใช้ เครื่องมือตรวจวัด GPS. เพื่อทำเป็น “โฉนดชุมชน” ต่อไป

และที่สำคัญที่เขามุ่งมั่นจะทำ คือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่จัดการโดยชุมชนเอง

เงาศิลป์ คงแก้ว

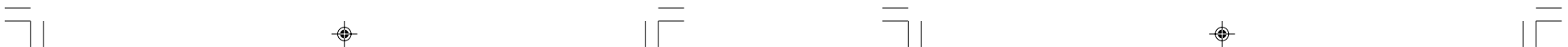
แม้พื้นที่ไม่ยิ่งใหญ่เท่าป่าทามัน เนการา ถ้าสามารถบริหารจัดการได้ โดยชุมชนเอง นับว่าประโยชน์ที่ได้มีผลหลายชั้น อย่างแรกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ต้องคอยระวังว่าใครจะมาตัดป่า ในเมื่อเขารู้ว่าป่าคือที่มาของรายได้ในอีกรูปแบบหนึ่ง เหมือนชาวโอรัง อัสนี ที่ป่านี้ อย่างที่สอง ชาวบ้านมีรายได้ เพราะการท่องเที่ยว ป่ายังจะสมบูรณ์ เพราะการดูแล

ฉันอาจจะปรารถนามากเกินไป เพราะฉันไม่อยากให้ประเทศไทยสูญเสียบรรยากาศการท่องเที่ยวแบบไทยๆ ที่คนทุกคนชั้น สามารถเป็นเจ้าของธุรกิจได้ นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเที่ยว เลือกจ่ายได้ตามกำลังทรัพย์และกำลังความพึงใจ

ดีมากแล้ว ฉันบอกราตรีสวัสดิ์ชู้ชูป ฟรุ้งนี่ฉันต้องเดินทางกลับแต่เช้าตรู่

“ถ้าคุณยังอยู่ที่นี่ และทำทัวร์ป่าจริงๆ ปีหน้าฉันจะกลับมาเป็นลูกทัวร์ แล้วช่วยพาฉันไปยังยอดเขาภูมุง ตายัน ที่สูงที่สุดของป่านี้ด้วยนะ”

เขายิ้มน้อยๆ หลับตาให้มีรูปภาพของคนเดินทาง ที่ยังไม่ได้ร่วมทาง จะยึดเป็นคำมั่นสัญญาได้อย่างไร จริงไหมชู้ชูป

แผ่นดินในดวงตานัก

สายลมร้อนอำมหิตหนาวหนาวเร็วรี่อยู่ใต้ร่มเมฆสูง ดึงดูดให้นักจร
หมุนวนงงจนชั่วครู่ มันกำลังขยับปีกอยู่เหนือป่าใหญ่ เพื่อเล็งสายตา
ลงมายังจุดเล็กๆ ที่มีบางอย่างเคลื่อนไหวอยู่ใต้เงาไม้ ลึกลงน่าน้ำสนใจ
มันจึงร่อนลงมาเกาะกิ่งไม้ใกล้ๆ แล้วเพ่งมอง นิ่งฟังเรื่องราว

ได้ร่มไม้มีหมาจิ้งจอกเฒ่าหนึ่งตัว กำลังอย่างสามขุมเข้าหา
ลูกแกะน้อยเดียวดาย นกจรได้ยินมันตะคอกว่า

“นี่นะ เจ้าลูกแกะ ทำไมเจ้าจึงบุกรุกที่อยู่ของข้า” หมาป่า
เอ่ยถาม พลังขยับเข้ามาประชิดตัวลูกแกะ

“ข้านะริบรูกที่ของท่าน ท่านก้มลงดูสิว่า ได้เท่าท่านมีอะไร
รองรับอยู่” ลูกแกะตอบด้วยน้ำเสียงสั้นๆทำทางขลาดกลัว มันก้มหัวลง
ต่ำแล้วถอยหลังออกมาอย่างรวดเร็ว

“อ้อ นีนะเธอ จะมีอะไร ก็แค่ก้อนดินด้าๆ ที่มีอยู่ทั่วไป”
จิ้งจอกเจ้าเล่ห์ยกดินหน้าข้างขวาขึ้นดม

“ผิดไปแล้วละท่าน ก้อนดินด้าๆ ที่ท่านเห็นนะ ซ่อนอาหาร
ของพวกข้าเอาไว้มากมาย ที่นี้จึงสมควรจะเป็นที่อยู่ของพวกข้า หาใช่
ที่ทางของท่านไม่” ลูกแกะรู้ตัวดีว่ามันกำลังยืนอยู่ห่างจากรัศมีผีไฟ
ของหมาเฒ่าแล้วอย่างแน่นอน จึงกล้าโต้เถียง

“หนอยแน ไทล่อาหาร อย่ามาโกหก นี้มันก้อนดินซัดๆ”
มันขยับเคี้ยวเคี้ยวฟันกรามกรอดๆ จ้องลูกแกะน้อยอย่างอยากจะกลืนกิน
ทั้งหัวไทยทั้งโมโห ที่ไม่สามารถจัดการกับเหยื่อได้ทันใจ

ลูกแกะค่อยถอยห่างออกมาอีก แล้วตอบเบาๆ อย่างใจเย็นว่า

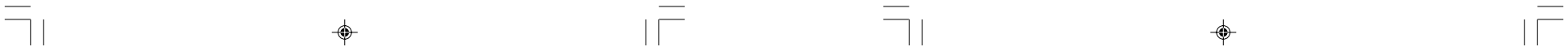
“ก็เพราะท่านจ้องแต่จะกินเนื้อพวกข้า ท่านจะมองเห็นเมล็ด
หญ้าที่ซุกซ่อนอยู่ใต้เม็ดดิน รอเวลาออกเงยขึ้นมาเพื่อเลี้ยงชีวิตของ
พวกข้าได้อย่างไรเล่า”

หมาป่าโกรธจนหน้าแดง มันรู้สึกเสียหน้าอย่างแรง จึง
กระโจนหมายเข้าขบกัดลูกแกะน้อย แต่ด้วยความไวของลูกแกะ เพียง
เบี่ยงตัวเองเล็กน้อย หมาป่าก็ลอยละลิวร่วงลงทาบเหวในทันที

เพราะมันไม่เคยดูตาม้าตาเรือเลยว่า มันได้ไล่ต้อนแกะน้อย
มาเรื่อยๆ จนมาถึงริมเหวแล้ว

ไผ่บินขึ้นสู่ท้องฟ้าสูงอีกครั้ง ทะยานลิวห่างจากผืนดินกว้าง
มากขึ้นทุกที

เหลียวกลับมาเห็นอาคารหนึ่ง ชื่อว่าขวานทอง ตั้งอยู่ใน
ทำเลที่เหมาะสม ไม้ร่อนจัด ไม้หนาวจัด มีพื้นที่ทั้งหมด 320 ล้านไร่ เป็น
พื้นที่ป่า 100 ล้านไร่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม 130 ล้านไร่ ที่อยู่อาศัยและ
อื่นๆ อีก 90 ล้านไร่ และมีที่ดินแปลงใหญ่ๆ ถูกปล่อยทิ้งให้รกร้างว่าง
เปล่า รอการเก็บกำไรในการซื้อขายถึง 70 เปอร์เซ็นต์ของการถือครอง
ที่ดินทั้งประเทศ โดยจำนวนคนกลุ่มเล็กๆ เพียง 10 เปอร์เซ็นต์ของ
ประชากรทั้งหมด ขณะที่เกษตรกรตัวจริงราวๆ 90 เปอร์เซ็นต์ ครึ่ง
หนึ่ง (ประมาณ 3.2 ล้านคน) ไม่มีที่ดิน หรือมีที่ดินทำกินไม่ถึง 10 ไร่
และมีพื้นที่ราว 30 ล้านไร่ ของเกษตรกร กำลังอยู่ในระหว่างการถูก

ฟ้องร้อง ยึดทรัพย์ขายทอดตลาด โดยเจ้าหน้าที่มีกฎหมายรองรับอย่าง
แข็งขัน

นับว่าขบวนการกำลังเปลี่ยนโฉมหน้าครั้งใหญ่ คนทำนาไม่ใช่
เจ้าของที่ดินตัวจริงอีกต่อไป

สายลมหวีดหวิว พัดพานกน้อยมาลงดินแดนที่ราบสูง มัน
เห็นเนื้อดินขาวโพลนเปลือยเปล่าเพราะการไถเพื่อปลูกพืชไร่ แม้ชาว
อีสานจะได้ชื่อว่า มีการถือครองดินอัตราเฉลี่ยสูงกว่าภาคอื่นๆ แต่ไม่
ได้หมายความว่ามียาไรไต่่มากกว่า หรือสร้างผลผลิตได้มากกว่า เพราะ
ต้นทุนการผลิตที่สูงกว่าในการปรับปรุงดิน แต่ราคาขายผลผลิตยังคงต่ำ
จึงขาดทุนและยากจนลง มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ต้องแก้ปัญหาด้วยการขาย
ที่ดินจนหมดตัว หรือถูกฟ้องร้องยึดทรัพย์สิน จนล้มละลาย

เหมือนฟังนิทานเรื่องยาว ที่ยังหาจุดจบไม่เจอ แม้ตัวละคร
จะตายจากไปคนแล้วคนเล่า คนแล้วคนเล่า อย่างน่าเวทนา นี่คือความ
รู้สึกของนगर

คนปลูกสร้างอาหารเพื่อเลี้ยงโลก ถูกกลืนกินด้วยระบบ
เศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม ช้ำร้ายยังต้องเผชิญกับรัฐที่ใช้อำนาจบีบบังคับ
ให้จ่ายยอมต้องเสียสละทรัพยากรที่ครอบครองเพียงน้อยนิดเพื่อ
ประโยชน์ของส่วนรวมอย่างไม่ยุติธรรม

นี่คือนิทานยุคใหม่ ที่ตัวเอกสามารถอ้างว่ามีสภาวะโลกร้อน
รุนแรง จึงต้องจัดการกับทรัพยากรป่าอย่างเข้มงวด เหมือนที่
มหาโจกตะคอกถามลูกแกะน้อยว่าบุกรุกที่ดินข้าทำไม

ลูกแกะมองผืนดินด้วยสายตาของสัตว์กินหญ้า トラบได้ที่
ผืนดินยังอยู่ อาหารย่อมมีอยู่วันยังค่ำ แต่มหาโจกผู้ล่าสัตว์อื่นกิน
มองเห็นดินเป็นเพียงอาณาบริเวณ สิ่งที่มีเห็นเป็นประโยชน์คือสิ่งอื่นๆ
ที่อาศัยอยู่กับดินเท่านั้น

ด้วยวิสัยที่ก้าวร้าวตามธรรมชาติ การข่มขู่คุกคามเพื่อหมาย
จะกินลูกแกะให้ได้ คือความคิดเชิงทุนนิยม ที่เห็นมนุษย์ด้วยกันเป็น
เพียงเหยื่อหรือเป็นเพียงห่วงโซ่ของผลประโยชน์ จนเกิดเหตุการณ์
หลากหลายในการใช้อำนาจทางกฎหมายมาบังคับขู่ข่มชาวบ้านที่
หากินอยู่กับพื้นดิน เหมือนที่ลูกแกะน้อยต้องเผชิญ

เพราะมหาโจกไม่กินหญ้า แต่มันเองก็ต้องไม่ลืมว่า หาก
ลูกแกะไม่ได้กินหญ้า ลูกแกะก็ต้องตาย ถ้าลูกแกะตาย มันเองก็ต้อง
ขาดอาหารตาย トラบจะง่าย ๆ แต่มหาโจกแกล้งทำเป็นไม่เข้าใจ หรือ
เข้าใจแต่ไม่สามารถทนรับฟังได้ ใช่หรือไม่

นगरบินมาเรื่อยเปื่อย เพื่อสำรวจความเป็นไปของโลกอัน
หลากหลาย ฉับพลันทันใด สายตาก็สะดุดเข้ากับสีขาววาว ของสัตว์
ใหญ่ชนิดหนึ่ง มันจึงร่อนลงยืนบนพื้นดินใกล้ๆ สิ่งนั้น

เจ้าป่าตัวหนึ่ง กำลังสำเร็จสำราญกับการเคี้ยวอะไรบางอย่าง
อยู่หยับๆ และแล้วหนูน้อยตัวหนึ่งก็เดินผ่านมา มันจึงร้องคำรามว่า
“เจ้าหนูน้อย จะไปกัดแทะต้นไม้อีกหรือ ช่วยกันดูแลป่าของ
เราหน่อยนะ อย่าเอาแต่กัดต้นไม้จนหมดป่าเสียละ เดียวโลกจะร้อน

หนักกว่านี้” พุดจบราชสีห์ผู้มากบารมี ก็กลืนแสมเบอร์เกอร์ลงใน
ลำคอเสียงดังโครกๆ

“พี่ราชสีห์ว่า พี่พูดอย่างนั้นได้อย่างไร พี่คายเจ้านั้นออกมา
พิจารณาซะมังซี ดูสิว่าส่วนประกอบของมันนะ ต้องใช้ทรัพยากรป่าไป
เท่าไร” หนูดอบสะบัดด้วยความไม่พอใจ

“อะ รู้ได้ไง แกเป็นหนูตัวเล็กกระจัดจริต จะมีปัญญามารู้เรื่อง
อะไรของข้า” มันเริ่มคำรามฮึม อย่างรำคาญ

“ปาดโธ๊ะ ลูกเพ่ ข่านะกินแคร์ากไม้เล็กๆ บางชนิดเท่านั้น
แต่ในปากมัน ที่คาบอยู่นั่นนะ รู้ไหมว่าแค่ขนาด 4 ออนซ์ มันต้องแลก
กับการสูญเสียอะไรบ้าง อย่างแรกจากการใช้เนื้อวัวที่เลี้ยงในป่าฝน มี
ส่วนทำลายป่าเป็นพื้นที่ประมาณ 55 ตารางฟุต แสมเบอร์เกอร์แต่ละ
ชิ้นทำลายสิ่งมีชีวิตเป็นน้ำหนักเกือบ 500 กิโลกรัม เช่น ต้นไม้ใหญ่ 1
ต้น ไม้หนุมและต้นกล้าอีก 50 ต้น รวมประมาณ 20 - 30 สายพันธุ์ อ้อ
แล้วก็แมลงอีก 2 - 300 ชนิด ยังมีมอส เห็ดรา และจุลินทรีย์อีกไม่อาจ
นับได้ว่าก็ชนิดพันธุ์ และต้องใช้พลังงานในการผลิต หมดต้นไม้ไปเท่า
ไรรู้อะ ไหนจะค่าดินเสื่อมที่ปลูกข้าวสาลี ไหนจะค่าไฟฟ้าในการไม่แบ่ง
ไหนจะค่าไฟฟ้าในการอบขนมปัง มาเหอะ มากินรากไม้ด้วยกันดีกว่า
เรียบง่ายที่สุดแล้ว”

เจ้าหนูคะยั้นคะยอ แต่ฝ่ายตรงกันข้ามกลับทำหน้าเบ้ มันไม่
สนใจจะเปลี่ยนแปลงนิสัยตัวเองเลยสักนิด

นกสัญลักษณ์ เริ่มเข้าใจความต่างทางความคิด อันเป็นต้นเหตุ
แห่งปัญหาทั้งหลายนั้นทันที

ความหาเงื่อนไขฉบับโคลนลิก

เมื่อยุคสมัยวิบัติมาถึง เสียงร้องระส่ำระสายของสิ่งมีชีวิต
บนโลกนี้ ฟังดูแปลกแปร่ง

“เดิมรัฐมองผืนป่าเป็นแหล่งรายได้ ไม่ได้มองในแง่ของการ
อนุรักษ์แต่อย่างใด โดยดูได้จาก พ.ร.บ. ป่าไม้ พ.ศ. 2484 ได้กำหนด
คำนิยาม ป่า ในมาตรา 4 (1) ว่า ‘ที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตาม
กฎหมายที่ดิน’ หมายความว่าพื้นที่ใด แม้ว่าจะมีประชาชนอาศัยทำมา
หากิน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆ ให้ถือว่าพื้นที่ตรงนั้นเป็นพื้นที่ป่า”

“การที่รัฐมีแนวคิดแบบนี้ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกับชาว
บ้านและชุมชน เนื่องจากที่ดินทำกินเป็นความจำเป็นในการครองชีพ
ของมนุษย์ โดยเฉพาะในยุคนี้ที่มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น มีการ
ขยายที่ทำกินไปในที่ดินที่รกร้างว่างเปล่ามากขึ้น มีการลักลอบตัดไม้
ทำลายป่า เกิดความเสื่อมโทรมทางด้านสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ
อย่างรุนแรง ทำให้รัฐต้องทบทวนนโยบายเกี่ยวกับป่า”

“พ.ศ. 2528 รัฐประกาศนโยบายป่าไม้ โดยมีเป้าหมายให้มี
พื้นที่ป่า 40 % แบ่งเป็น ป่าอนุรักษ์ 15 % และป่าเศรษฐกิจ 25 % แต่
การบุกรุกทำลายป่า ในข้ออ้างของการสัมปทานป่า ยิ่งขยายวงกว้าง
มากขึ้น จนกระทั่งเกิดเหตุวิบัติกรณีบ้านกระทุง และคีรีวง ที่จังหวัด
นครศรีธรรมราช ประชาชนจึงตื่นตัวเรียกร้องให้มีการปิดการสัมปทาน
ป่าได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2532 และรัฐบาลในยุคนั้นได้เปลี่ยนให้มีป่าอนุรักษ์
25 % ป่าเศรษฐกิจ 15 %”

“ปี พ.ศ. 2535 มีการจำแนกประเภทป่าไม้ออกเป็น 3 โซน คือ ป่าเพื่อการเกษตร (โซน A) ป่าเศรษฐกิจ (โซน B) และป่าเพื่อการอนุรักษ์ (โซน C) ได้มีการขยายพื้นที่ป่าเขตโซน C มากขึ้น

แต่ในการดำเนินงานดังกล่าว ไม่ได้มีการสำรวจหาข้อเท็จจริงในการครอบครองพื้นที่ของประชาชนแต่อย่างใด ชำรายชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบไม่เคยได้รับรู้หรือมีส่วนร่วมในการขีดแบ่งแนวเขตพื้นที่ป่าแม้แต่ิน้อย ไม่เคยรู้เลยว่าเส้นแบ่งอาณาเขตนั้นอยู่ที่ใด กระทั่งมารู้ตัวว่าอยู่ในเขตที่ดินของรัฐ เมื่อเจ้าหน้าที่มาทำการประกาศขังไล่ให้ออกไปจากพื้นที่ ขณะเดียวกันรัฐยังเพิ่มแรงกดดันด้วยโครงการต่างๆ ที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ร่วมกับกลุ่มทุนทั้งในและนอกประเทศ ทั้งยังปล่อยให้อุตสาหกรรมเกษตรเหล่านั้นทำลายสภาพสิ่งแวดล้อมเสียหาย เช่น การปลูกต้นยูคาลิปตัสในพื้นที่ดินน้ำจำนวนหลายหมื่นไร่ทางภาคอีสาน เป็นต้น”

“ส่วนการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรที่รัฐได้เริ่มทำมาตั้งแต่พ.ศ. 2518 แต่จนกระทั่งทุกวันนี้ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ เพราะหนึ่งในปัญหาหลายๆ อย่างที่เกิดขึ้นก็คือ บุคคลที่ได้รับการจัดสรรที่ดินจากการปฏิรูปที่ดินมิใช่เกษตรกรที่ยากจนขาดแคลนที่ดินทำกินจริงๆ แต่กลับกลายเป็นพ่อค้า นักธุรกิจ มากไปกว่านั้น เกษตรกรที่ได้รับการจัดสรรที่ดินส่วนใหญ่ได้นำที่ดินไปจำนองหรือขายทิ้ง ทำให้สูญเสียที่ดินไปเป็นจำนวนมาก”

“ดังนั้น เริ่มต้นปี พ.ศ. 2552 ชาวไร่ชาวนา ที่ไร่น้ำจืดทำกิน

หรือที่มีที่ดินทำกินไม่เพียงพอ จึงได้เคลื่อนขบวนเข้ายึดพื้นที่ป่าปลูกที่สิ้นสุดสัญญาการสัมปทาน บริษัทเอกชนจะต้องถอนออกไปจากพื้นที่เพื่อจะสร้างอาหารเลี้ยงตัวเอง และเลี้ยงโลก ในรูปแบบของโฉนดชุมชน”

“โฉนดชุมชน” เป็นรูปแบบการบริหารจัดการ การใช้สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา 66 แห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นสิทธิรวมหมู่ของชุมชนในการจัดการครอบครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดิน เพื่อสร้างความมั่นคงในการถือครองและใช้ประโยชน์ในที่ดินของชุมชนและเป็นการรักษาพื้นที่เกษตรในการผลิตพืชอาหารในการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร โดยเลือกรูปแบบการผลิตที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และระบบนิเวศรวมทั้งการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สมดุล”

โศกพุกปู

มนุษย์ ล้วนต้องการความสุขเป็นสำคัญ การแสวงหาวัตถุเพื่อตอบสนองความสุข จึงเป็นสิทธิที่จะกระทำ แต่ถ้าการใช้สิทธิที่จะมีชีวิตอย่างสงบสุข กลับเป็นสิ่งผิดกฎหมาย หรือผิดต่อส่วนรวม เช่นที่ใครหลายคนถูกตีตราไว้ว่าเป็นพวกบุกรุกป่า พวกเขาหลายป่าข้อเท็จจริงนี้ สามารถพิสูจน์ได้ถ้าล้วงให้ลึกลงไปถึงรากเหง้าของปัญหา แล้วเราจะรู้ว่าใครกันแน่ที่ทำลายทรัพยากรป่าไม้ของชาติระหว่างราษฎรกับรัฐ

ภาคอีสาน ราวๆ ปี พ.ศ. 2500 ป่าเริ่มเสื่อมโทรม ด้วยการ

ล้มปทานตัดไม้ที่ไม่มีหลักวิชาการ กระทั่งบรรดาชาวไร่ชาวนาได้ทยอยอพยพเข้ามาทำกินในป่า ตามเส้นทางรถบรรทุกขุง การทำกินในป่ายุคนั้น มีเพียงแรงงานของตนเอง กับเครื่องมือประเภทจอบเสียมเท่านั้น การจับจองพื้นที่จะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับแรงงานที่มี ส่วนใหญ่เพื่อเพาะปลูกพืชไร่

การก่อตั้งชุมชนในยุคนั้น จึงเป็นหมู่บ้านที่มีการอพยพมาจากหลายพื้นที่ ที่ต่างหนีแล้งมาหาที่ทำกินในพื้นที่อุดมสมบูรณ์ หรือที่เคยมารับจ้างโรงเลื่อยทำงานในป่า ก็จับจองที่ดินเอาไว้ แล้วชักชวนญาติพี่น้องให้ตามมาอยู่ด้วยกัน

ต่อมา ในราวปี พ.ศ. 2510 - 2522 เป็นช่วงที่มีวิกฤติการณ์ทางการเมือง เกิดสงครามแย่งชิงมวลชนระหว่างรัฐบาลและนักปฏิวัติต่างฝ่ายต่างทำงานใกล้ชิดชาวบ้าน บางหมู่บ้านต้องอพยพออกจากป่าเพื่อความปลอดภัยตามคำชักชวนของฝ่ายทหาร แต่ยังเข้าไปทำกินในที่ดินเดิมที่อยู่ในเขตป่าบ้าง โดยที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ใดๆ

บางพื้นที่ที่มีการล้มปทาน ผู้ล้มปทานป่าต้องทำงานอย่างระมัดระวัง

บางพื้นที่ ผู้ทำการปฏิวัติ ระงับการตัดไม้ของนายทุนจนสำเร็จสภาพป่ายังคงสมบูรณ์จนกลายเป็นผลงานของฝ่ายรัฐที่อ้างว่าได้ดูแลป่า บางพื้นที่ ป่าถูกเผาโดยทหาร เพื่อเปิดพื้นที่ให้โล่ง สะดวกต่อการโจมตีฝ่ายปฏิวัติ

หลังจาก ปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา ป่าแตก นักปฏิวัติแตกออกจากป่า

รัฐเริ่มมองหาพันธมิตรใหม่ เพื่อเข้าไปจัดการกับป่า และเพื่อสวมรอยกับงานปลูกป่าของ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ที่เริ่มเข้ามาจัดการปลูกป่าทดแทน เพื่อการใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2511 บางพื้นที่รัฐโอนให้เอกชนล้มปทานปลูกป่าเพื่อใช้ประโยชน์แทน อ.อ.ป.

ยุคนี้ คือยุคที่เกิดป่ายูคาลิปตัสเป็นบริเวณกว้าง ในหลายจังหวัดของภาคอีสาน และบางพื้นที่ ใช้นโยบายปลูกป่า เพื่อใส่ชาวบ้านออกจากที่ทำกินในป่า เช่น นโยบายอีสานเขียว หรือ โครงการปลูกสวนป่าทดแทนพื้นที่ป่าต้นน้ำ ทั้งยังมีโครงการให้เอกชนเช่าพื้นที่ป่าเพื่อปลูกยูคาลิปตัส ป้อนโรงงานกระดาษ

ยูคาลิปตัส ต้นไม้ที่เป็นชนวนความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับบริษัท และกับเจ้าหน้าที่รัฐ การยึดสวนป่าจึงเกิดขึ้นในสวนป่ายูคาลิปตัสนั่นเอง เพราะการส่งเสริมให้ปลูกยูคาลิปตัส มาจากความคิดที่ว่า

“เนื่องจากประชาชนในชนบทยังไม่รู้ถึงประโยชน์ของไม้ยูคาลิปตัสมากเท่าที่ควร โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีสภาพแห้งแล้งดินเลว และมีอัตราการบุกรุกทำลายป่าสูงกว่าภาคอื่นๆ จึงควรที่จะได้เร่งการรณรงค์ปลูกป่าให้มากขึ้นเพื่อทดแทนป่าที่ถูกทำลาย และรักษาความสมดุลตามธรรมชาติและที่สำคัญคือ ให้มีไม้ใช้สอยอย่างเพียงพอ โดยไม่ต้องตัดไม้จากป่าธรรมชาติอีกต่อไป”

การคิดว่าดินเลว ต้องปลูกต้นไม้ที่ทนทานในความเร็วของดิน คือความคิดที่เลวประการหนึ่ง เพราะไม่มีป่าที่ไม่เคยเพาะปลูกมาก่อน จะมีสภาพเป็นดินเลว หรือดินที่ขาดธาตุอาหารอย่างถึงที่สุดแล้ว ถ้าเข้าใจในระบบการฟื้นฟูของธรรมชาติ ก็ย่อมจะทำให้ดินนั้นดีขึ้นมาได้อย่างแน่นอน

วันนี้จึงมีต้นยูคาลิปตัส ยืนเรียงแถวตระหง่าน บนเทือกเขาเพชรบูรณ์ หรือที่ดงดาพระยา กินพื้นที่หลายหมื่นไร่ ล้วนแต่เป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญทั้งสิ้น

นั่นคือความขัดแย้งที่ต้องแก้ไขที่กฎหมาย จากนั้น เราต้องมาคิดกันว่า เราทั้งหลายจะอยู่ร่วมกันอย่าง “วางใจ” ได้อย่างไร ในเมื่อทุกคนแต่ละคนมีต่อป่า มีต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้นต่างกัน

พื้นที่น้ำร่องโตนดชุมชน กับ ความขัดแย้งในภาคอีสาน
ขณะที่ชาวบ้านที่ **ลำนางรอง อำเภอนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์** ต้องการที่ดินทำกิน เพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องตัวเอง แต่บริษัทเอกชนต้องการที่ดินเพื่อปลูกป่ายูคาลิปตัส

ขณะที่ชาวบ้านทุ่งชำเลี้ยว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ ต้องการที่ดินทำกินคนละไม่ก็ไร่ ในที่ๆ ถูกเรียกว่าที่สาธารณะ แต่ทาง อบต. กลับต้องการเอาที่ดินไปทำที่ทิ้งขยะ

ขณะที่ชาวบ้านดอนอั้งเกลือ ต้องการที่ดินทำกิน คนละไม่เกิน 2 งาน แต่ทาง อบต. และหน่วยงานอื่นๆ ต้องการให้เป็นสวนสาธารณะ

ที่ตากอากาศ ที่ออกกำลังกายของส่วนรวม

ขณะที่ชาวบ้านห้วยระหงส์ บ้านห้วยนกทา ต้องการทำกิน ในที่ดินเดิมของตนเอง แต่เขตอนุรักษ์ป่าผาม้าง ต้องการที่ทำกินนั้นให้อยู่ในเขตแนวอนุรักษ์

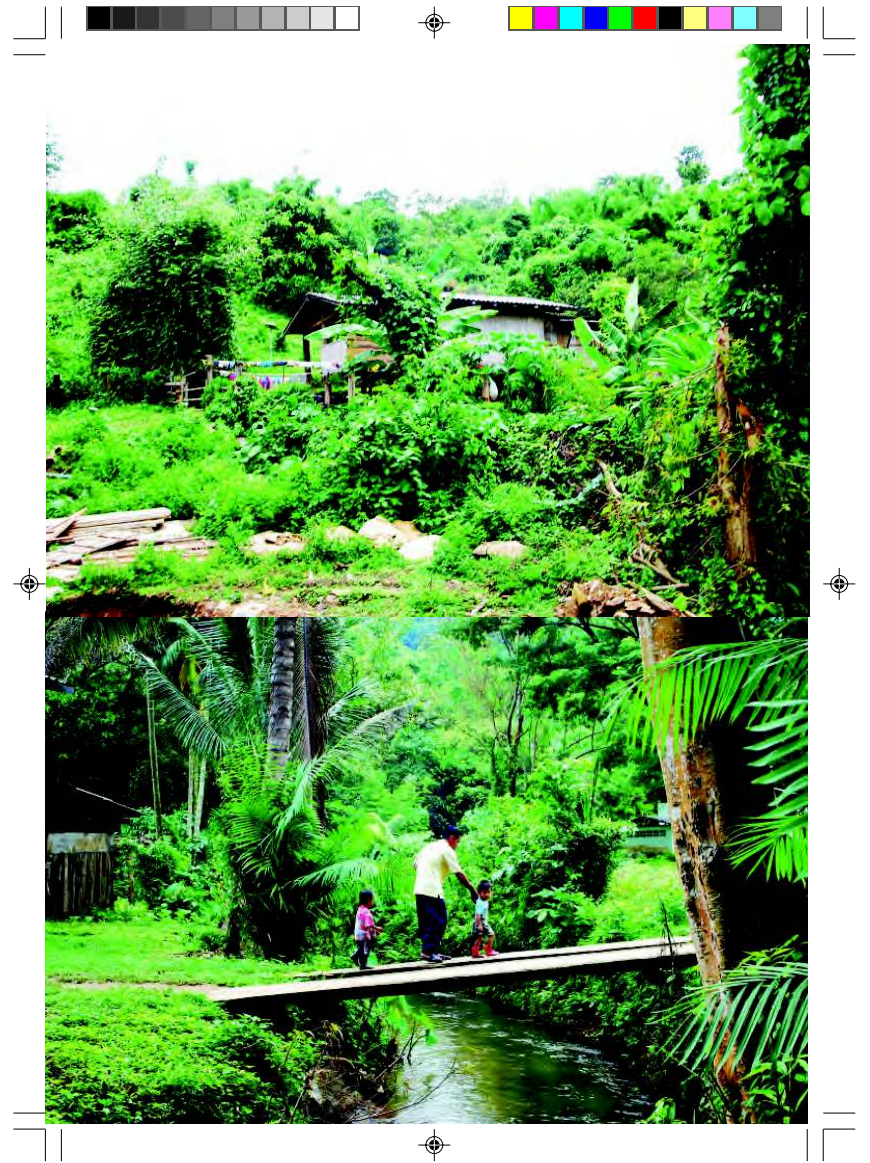
ขณะที่ชาวบ้านเขวาโคก อำเภอวาปีปทุม จังหวัดร้อยเอ็ด ร่วมกันอนุรักษ์ป่าชุมชนเอาไว้อย่างสมบูรณ์ แต่กลับมีบุคคลที่มีอิทธิพลมาจับจองออกเอกสารสิทธิ์ และฟ้องชาวบ้านว่าบุกรุกขัดขวางการทำงานของคุณ

เรื่องเหล่านี้ เป็นความขัดแย้ง ที่ยังรอเวลาสะสาง ด้วยองค์กรกลางที่มีความเข้าใจ และบางกรณีได้มีมติจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ให้ชาวบ้านเป็นผู้ชนะ ให้ครอบครองที่ดินทำกินต่อไปได้ แต่ปัญหายังไม่จบลง

นगरจึงต้องทะยานบินอีกครั้ง เพื่อตามหาความจริง ความดี ความงาม ความเหมาะสม ที่น่าจะมีหลงเหลืออยู่ในโลกอันร้อนอ้าวนี้

วิถีบ้านกลางป่า วิถีพึ่งพาเกื้อกูลมายาวนาน

ถ้าคุณไม่เข้าไปค้นหา คุณก็จะไม่พบ
ถ้าคุณไม่เดินทางเข้าไปในเขื่อน คุณก็ไม่มีโอกาสรับรู้ถึง
ความเจียบสงบ

และคุณก็จะไม่รู้เลยว่า ในหุบเขาสิริกครึมด้วยดงป่า
หนาที่บั้นนั้น มีชุมชน มีผู้คนซ่อนตัว อาศัยอยู่มานานนับหลายร้อยปี
มาแล้ว ไม่แน่...หากมีนักมานุษยวิทยาหรือนักโบราณคดีไปสืบค้นหา
ร่องรอยอย่างถี่ถ้วน หมู่บ้านแห่งนี้อาจมีอายุยาวนานมานานนับ
พันปีก็เป็นไปได้

และถ้าคุณไม่เดินทางเข้าไปอยู่ร่วม สัมผัส จับมือ กินข้าว
ร่วมชั้นโตกเดียวกัน จิบน้ำชา และล้อมวงสนทนากัน พูดคุยด้วย
หัวใจเปิดกว้างและเป็นธรรมกับพวกเขา คุณก็ไม่มีโอกาสรู้หรือ
ว่า ผู้คนที่นั่นเขาอยู่ร่วมกับธรรมชาติผืนดิน ผืนป่าและสายน้ำกัน
อย่างไร อย่างสมดุล สมบูรณ์ สอดคล้อง เกื้อหนุนกันเป็นหนึ่งเดียว

แน่ละ ถ้าคุณไม่เข้าไปค้นหา คุณก็จะมีวันค้นพบ...อีก
ทั้งคุณอาจมีความคิดเหมือนๆ กับเจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ หรือ
ชนชั้นกลางบางกลุ่ม บางคน ที่ยืนอยู่บนหอคอย ผูกเน็คไท แซ่ตัว
อยู่ในห้องแอร์ แล้วพร่ำบ่น ต่อว่า தாகกลางอยู่ย่ำๆ ว่า...คนอยู่กับ

ป่าไม่ได้ คนอยู่ที่ไหน ป่าถูกทำลายหมด ยิ่งเป็นชาวเขาแล้ว ยิ่งไป
กันใหญ่ ตัวการทำลายป่า และที่สำคัญ มีหนทางเดียวเท่านั้น คือ
ต้องเอาคนออกจากป่า!

จริงสิ คุณอาจไม่รู้สิกรู้สาอะไร และคุณคงมีอาจล่วงรู้ได้ว่า
คำพูด ความคิดของคุณนั้น มันบาดเคือง กระทบกระเทือนไปถึงตัว
จิตหัวใจของผู้คนในหุบเขาให้เจ็บปวดครวคร้าวเพียงใด

แหละนั่น ทำให้ผมนึกไปถึงชุมชนกลางป่าอีกแห่งหนึ่ง...ที่
ผมและทีมงานเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทยได้เข้าไปเยือน
เมื่อนานมาแล้วผ่านกลางปีที่ผ่านมา

บายนั้น, หลังจากเราผ่านประตูผา บนถนนสายลำปาง-งาว
ไปได้ไม่นานนัก รถกระบะก็พาเราเลี้ยวซ้าย ลัดเลาะชุมชน ผ่านดงไร่
ข้าวโพดของคนพื้นราบเข้าไป ก่อนตัดแยกเข้าไปยังทางแยกเนินซ้ายมือ
ลึกเข้าไปบนทางดินแคบๆ และคดเคี้ยวบนไหล่เขา ฟากฝั่งหนึ่งเป็น
ดอยชันสูง อีกฟากหนึ่งเป็นหุบเหว ใครบางคนยังรู้สึกทึ่งวันๆ ว่าพะพา
กระบะขึ้นไปได้หรือไม่ เนื่องจากฝนเพิ่งตกก่อนหน้านี้บ้างช่วงบาง
จังหวัดจึงไกลลื่นไปตามร่องน้ำ ดินโคลน ยังกิติที่เรามี คุณจรัส ไหมยศ
ผู้ดูแลคสิทำงานกับพี่น้องชนเผ่าในแถบนี้ เป็นคนขับรถให้ ทุกคนจึง
เอาใจขึ้นเยอะ

ระหว่างทางเรามองเห็นฝูงวัว ยืนเล็มหญ้า กล้วยยอดใบไม้
อยู่ริมถนน จนผมอดไม่ได้ที่จะขอหยุดถ่ายรูปเก็บไว้ ในความคดเคี้ยว
ของถนน ผมมองเห็นความดิบของป่า ความสดเขียวของใบไม้ และ
สัมผัสได้ถึงความรักที่เย็นไปทั่ว

ซึ่งแตกต่างกับภาพระหว่างทางที่เราตัดผ่านชุมชนมาเมื่อ
ก่อนหน้านี้ จากบริเวณทุ่งราบถึงตีนดอย เรามองเห็นแต่ทุ่งข้าวโพด
เลี้ยงสัตว์ที่คนข้างล่างขยายพื้นที่ปลูกเป็นจำนวนกว้างติดป่าติดดอย ไร่
ชาวบ้านเขาปลูกเพื่อขายให้กับนายทุนที่เข้ามาสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย
ยาฆ่าหญ้าให้กับชาวบ้านตั้งแต่เริ่มต้นปลูกไปจนถึงการเก็บเกี่ยว พอถึง
ช่วงเก็บเกี่ยว พวกเขาจะนำเครื่องจักร เครื่องไม่ข้าวโพด เข้ามาถึงในไร่
ก่อนตัดแยกเมล็ดข้าวโพดลงกระสอบ คนใส่รถสิบล้อเข้าสู่โรงงาน คั้น
แล้วคั้นเล่า โดยทิ้งเศษชังข้าวโพดไว้ให้ชาวบ้านผู้ปลูกข้าวโพดไว้ดูต่าง
หน้า พร้อมเม็ดเงินที่ขายได้เพียงส่วนหนึ่ง เพราะเกือบเจ็ดสิบเปอร์เซ็นต์

ถูกนายทุนหักค่าเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าหญ้าไปเสียเกือบครึ่งกระบะ

ไม่นาน เราเข้ามาถึง “บ้านกลาง” ชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ ตั้ง
อยู่ในหุบเขาและดงป่าล้อมรอบ พอลงจากรถ ผมสัมผัสได้ถึงความ
เงียบสงบ ชุมชนแห่งนี้ ไม่มีไฟฟ้า หากใช้พลังงานแสงอาทิตย์ แปรเป็น
พลังงานไฟฟ้า พอให้แสงสว่างยามค่ำคืนได้บ้าง เรานั่งพักกันสักครู่ ก็
ชวนกันออกเดินเที่ยวรอบๆ ชุมชน ผมมองเห็นต้นไม้ใหญ่ ทั้งมะม่วงยักษ์
มะขามยักษ์ ขนาดหลายคนโอบตั้งตระหง่านอยู่ริมถนน เมื่อทอดสาย
ตาไปยังบนเนินเขาเหนือหมู่บ้าน ผมมองเห็นอนุสาวรีย์รูปทรงแปลกๆ
มาจากรัฐบาลบ้านดอนหลัง บอกว่า เป็นอนุสรณ์รำลึกถึงการก่อตั้งการ
เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ได้ประมาณ 300 กว่า
ปีมาแล้ว

แต่ชาวบ้านหลายคนเชื่อว่าอายุของชุมชนแห่งนี้ น่าจะมาก
กว่านั้น หลังจากฟังคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ว่า ในช่วงสมัยมีการ
สร้างประตูผา แหล่งประวัติศาสตร์อันสำคัญอีกแห่งหนึ่งของเมืองลำปาง

ซึ่งตั้งอยู่บริเวณถนนสายลำปาง-งาว ได้มีการเกณฑ์แรงงานชาวบ้าน จากบ้านกลางลงไปใช้แรงงานขุดก่อสร้างประตูด้วย

‘บ้านกลาง’ ในปัจจุบัน มีอยู่ทั้งหมด 63 ครอบครั้ว 68 หลังคา เรือน โดยมีจำนวนประชากรทั้งหมด 268 คน

เมื่อเราเดินไปเกือบจะถึงตีนดอย ได้ฟังหลังคาหยาดๆ นั้น เรามองเห็นชาวบ้านกลุ่มหนึ่งกำลังสาละวนกับการลอก ปอกเปลือกหน่อไม้ ชาวบ้านเรียกว่า ‘หน่อหก’ คนข้างล่างเรียกกันว่า ไผ่ตงป่า บ้างกำลัง ก่อไฟในเตาใบใหญ่จนไฟลุกโชน ก่อนเทน้ำใส่กะทะ รอจนเดือด ชายหนุ่มคนนั้น หยิบเอาหน่อไม้ที่ปอกจนขาว เทใส่กะทะ ลวกๆ ก่อนนำ ใส่กระสอบ มัดปากถุง เตรียมขนส่งไปให้พ่อค้า ที่โรงงานหน่อไม้ที่ ตัวอำเภอข้างล่าง

จนใกล้ค่ำ เรามองเห็นชาวบ้านหลายสิบคน เริ่มทยอยออกมาจากป่า บ้างเดินแบกกระสอบใบเชือกที่เต็มด้วยหน่อไม้ บ้างใช้มอเตอร์ไซค์บรรทุกกระสอบใส่ทั้งด้านหน้าด้านหลัง ก่อนมาหยุดตรงใต้ เติงหลังคาตรงนี้

ผมมองเห็นใบหน้าของแต่ละคนนั้นเข้มน้ำและดินโคลน บ่งบอกได้เลยว่า งานที่พวกเขาทำอยู่เต็มไปด้วยความสุขใจ

“ตอนเช้า ประมาณแปดโมงครึ่ง ชาวบ้านเกือบหมดหมู่บ้าน จะออกจากบ้าน หายเข้าในป่า แล้วกลับมาอีกทีก็ตอนหัวค่ำ มาพร้อม หน่อคนละหลายกระสอบ” พ่อบุญมาก จินดา อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้าน กลางมานาน 16 ปี บอกเล่าให้เราฟังด้วยน้ำเสียงอารมณ์ดี ขณะกำลัง ง่วนตกแต่งหน่อไม้หัวใหญ่ขนาดน้ำหนักหลายกิโลกรัม ก่อนจะให้ เด็กหนุ่มนำไปซังน้ำหนักบนตาชั่งที่วางอยู่ใกล้ๆ

“ใหญ่สุดนี้ประมาณก็กิโล” เราถาม

“ใหญ่สุดประมาณ 5 กิโล...” เขาบอก

ราคาหน่อไม้ ขึ้นๆ ลงๆ แต่ไม่แตกต่างกันมากนัก

“ปีนี้ชาวบ้านขายในหมู่บ้าน กิโลละ 4 บาท...แต่ถ้าลวกน้ำร้อน แล้วส่งไปขายโรงงานข้างล่างเขารับซื้อกิโลละ 7 บาท”

ยังได้นั่งพูดคุยกับเขาแล้ว ผมยิ่งรู้สึกสนใจและรู้ว่าหมู่บ้านนี้ แปรลกและไม่ธรรมดาเสียแล้ว

ใช่ พวกเขาบอกว่า หน่อไม้เลี้ยงชีวิตผู้คนที่นี่ทั้งหมดหมู่บ้านจน สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวได้

“พอบอกได้ไหม ว่ามีรายได้จากขายหน่อไม้นี้ประมาณเท่าไร กัน”

“พูดง่ายๆ หน่อไม้จะเก็บเฉพาะช่วงกลางเดือนกรกฎา- สิงหาคมเท่านั้นนะ ก็จะได้หน่อไม้ประมาณ 4,000 กิโลต่อวัน นี้อย่างต่ำนะ ราคาขายกิโลละสี่บาท ก็ตกอยู่ 16,000 บาทต่อวัน แล้วถ้าภายในเวลา สามเดือน ก็...” พ่อบุญมาก บอกเล่าไปพลาง ปอกเปลือกหน่อไม้พลาง เรานั่งคำนวณกันตรงนั้น แล้วก็อุทานออกมาเป็นเสียงเดียว...

“โห...สามเดือนขายหน่อไม้ได้ตั้ง 1 ล้าน 4 แสน 4 หมื่นเลยหรือนี่”

นี่เป็นจำนวนตัวเลขเฉพาะหน่อไม้เท่านั้น ยังไม่รวมถึงรายได้
อย่างอื่น ซึ่งมีผลผลิตจากป่าอีกหลากหลาย อาทิ ขายไม้ข้าวหลาม
ผักหวานป่า น้ำผึ้งป่า เป็นต้น ซึ่งล้วนสร้างรายได้จำนวนไม่น้อย

และแน่นอน เมื่อเรากล่าวว่า มีคนออกไปทำงานข้างนอกกัน
บ้างไหม ชาวบ้านบอกว่า แทบจะไม่มีเลย เพราะไม่จำเป็นต้องออกไป
รับจ้างข้างนอก โดยเฉพาะเยาวชนที่นี่ เขาจะไม่ออกไปทำงานต่างถิ่น
เพราะมีอาชีพและรายได้จากการเก็บของป่า

“เพราะชีวิตของพวกเขาผูกพันในป่า ต้องการอิสระ...” ตัวแทน
ชาวบ้านคนหนึ่งบอกกับเรา

“ดูเด็กคนนั้นสิ อายุสิบสองขวบได้มั่ง ยังเข้าไปเก็บหน่อมา
ขายได้วันละสองสามร้อยเลย” เขาชี้ให้ดูเด็กคนนั้น เพิ่งชนหน่อไม้ใส่
กระสอบมาขายให้

“แล้วไม้ไผ่ไม่หมดป่าเหรอ...” เราเอ่ยถามตามประสา
คนนอกที่ชอบสงสัย

“ไม่หมดหรอก ยิ่งตัดยิ่งงอก เหมือนกับว่าไม้ประดับที่เขาเอา
กรรไกรแตงนั่นแหละแตงแล้วมันแตกออกมาอีก...แต่ถ้าพูดกับนักวิชาการ
มันก็ตกลงเหมือนกัน เขาไม่เชื่อหรอก” พ่อบุญมาก บอกกับเราก่อน
หัวเราะทึๆ

“หมายความว่า ไม่ต้องไปปลูกเพิ่ม ปลูกเสริมสักอย่างเลย
เธอ”

“ไม่ต้อง ขุดอย่างเดียว”

“อย่างนี้ จ้างให้คนในเมืองซื้อ เขาต้องไม่ซื้อ” เราแหงนเล่น

“ไม่เชื่อ ก็จำเป็นต้องเชื่อ เพราะว่าคนที่นี่ขุดหน่อมากันหลาย
สิบปีแล้ว ก็ไม่เห็นหมด มีแต่เพิ่มขึ้นทุกปี” เขาหัวเราะออกมา ก่อน
พยายามจะอธิบายให้ฟังชัดๆ ว่า ไม้กอหนึ่งนั้น ชาวบ้านจะขุดเอาหน่อ
ไม้เพียงสองกอ ที่เหลือปล่อยให้โต ดังนั้น ในรอบปี ไม้กอหนึ่งก็ยิ่งออก
หน่อเพิ่ม ขยายไปอยู่อย่างนั้น ไม่มีวันหมดจากกอ และไม่มีวันหมดจาก
ป่า

“นอกเสียจากว่า ไม้กอนั้นมันตายชุกเอง นั่นเป็นธรรมชาติ
ของมัน”

ไหนๆ ก็คุยกันเรื่องหน่อไม้แล้ว ขอพูดถึง ‘กองทุนหน่อไม้’ กัน
เลยดีกว่า

จากการได้พูดคุยกับชาวบ้านบ้านกลาง จึงรู้ว่า ชุมชนแห่งนี้
ได้มีการก่อตั้งกองทุนขึ้นมาหลายกองทุน ซึ่งการริเริ่มนั้นล้วนเกิดจาก
กิจกรรมภายใต้จิตสำนึกชุมชนที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติทั้งสิ้น

อย่างเช่น ‘กองทุนหน่อไม้’ ก็เกิดจากแนวคิดที่ว่า ‘เมื่อชุมชน
ได้ประโยชน์จากป่า ก็ต้องตอบแทนป่า’

โดยชาวบ้านได้แบ่งปันเงินส่วนเงินจากการขายหน่อไม้จำนวน
หนึ่ง มามอบให้กองทุนหน่อไม้ เพื่อนำมาทำกิจกรรมการดูแลรักษา
ป่า โดยช่วงเริ่มแรกของการจัดตั้งกองทุน ได้มีการตกลงกันว่า เก็บเงิน
ค่าขายหน่อไม้หลังคาเรือนละ 20 บาท/เดือน ต่อมาเปลี่ยนเป็น 2 บาท/
คน/เดือน

ต่อมา ได้ปรับเพิ่มมาเป็น 50 บาท/คน/เดือน แต่ก็ไม่เพียงพอ
สำหรับค่าใช้จ่ายในรอบปี จึงเปลี่ยนมาเป็นการเก็บรายได้จาก 3 วัน
ของการเก็บหน่อไม้ในรอบ 3 เดือน

“สมมุติว่าในรอบ 3 เดือน ชาวบ้านก็ไปขุดหน่อไม้ 3 วัน เพื่อ

นำมาขายเข้ากองทุน ไปกันทุกครอบครัว ครอบครัวหนึ่งมีสองสามคน แล้วแต่ว่าครอบครัวนั้นจะไปเอาหน่อกี่คน วันหนึ่งนี้ได้ประมาณหมื่นกว่าบาทเลยนะ 3 วันก็จะขายได้เงินเข้ากองทุนประมาณ 3 หมื่นบาท”

“เงินที่ได้เข้ากองทุนหน่อไม้ นี้เอาไปทำอะไรบ้าง”

“ก็เก็บเอาไว้เป็นกองทุน เวลาจะไปดับไฟป่า ไว้ซื้ออุปกรณ์ดับไฟป่า ซื้อหยูกซื้อยา”

นี่เพียงเริ่มต้นสัมผัสเรียนรู้วิถีชาวบ้านกลาง แค่เรื่องหน่อไม้เท่านั้น แต่ก็ทำให้หลายคนเริ่มคิดเหมือนกันแล้วว่า ผู้คนที่ที่เรียนรู้และอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเข้าใจ

ทำให้ผมไม่แปลกใจเลยว่า ทำไมหมู่บ้านกลางแห่งนี้ ถึงได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ปี 2550 ประเภทชุมชน

ภู เชียงดาว

กว่าจะเป็นพื้นป่าอันสมบูรณ์

ต้องพจญกับการสับปทานป่าถึงสามครั้ง

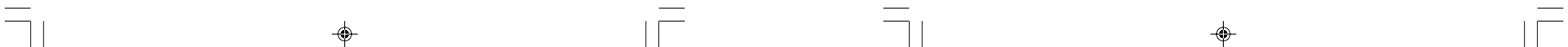
หากย้อนกลับไปค้นหาร่องรอยประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านกลาง จะพบว่า กว่าชุมชนชาวกระเหรี่ยงโปว์กลุ่มนี้ จะมีวิถีชีวิตอย่างสันติสุข พวกเขาต้องเรียนรู้ต่อสู้กับปัญหาแล้วอย่างหนักหน่วงหลายต่อหลายครั้ง

ก่อนหน้านั้น ป่าบ้านกลางผืนนี้ ได้ถูกรัฐจัดสรรให้เป็นพื้นที่ที่ได้รับการสัมปทานไม้สักถึง 3 รอบ รอบแรกในปี 2493 รอบที่สองในปี 2502 และรอบที่สามในปี 2514 ซึ่งส่งผลทำให้ผืนป่านี้ถูกทำลายลงอย่างมหาศาล

เท่านั้นยังไม่พอ ชาวบ้านบอกว่า หลังจากในปี 2530 จะมีการยกเลิกสัมปทานแล้ว แต่ขบวนการตัดไม้ทำลายป่าก็ยังไม่หมดไปจากพื้นที่ ยังคงมีการลักลอบตัดไม้สักโดยกลุ่มทุนและผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น จึงทำให้สภาพป่าที่เสื่อมโทรมจากการสัมปทานอยู่แล้ว ต้องเสื่อมโทรมมากทวีคูณ

“จำได้ว่าประมาณปี พ.ศ.2531 - 2532 จะเป็นยุคของพวกนายทุนและผู้มีอิทธิพลจากข้างนอก เข้ามารัดไม้ ซึ่งไม้ที่ถูกตัดนั้นส่วนใหญ่เป็นไม้สักและไม้ขนาดใหญ่เพื่อนำไปแปรรูป” ชาวบ้านบ้านกลางบอกเล่าให้ฟัง

เหตุการณ์เหล่านี้ ได้นำไปสู่วิกฤติปัญหาอย่างต่อเนื่อง ทั้งปัญหาภัยแล้ง ปัญหาน้ำท่วมและดินถล่ม ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงอยู่ของชาวบ้านอย่างรุนแรง จนไม่อาจจะเพิกเฉยต่อไปได้

และนั่นได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการอนุรักษ์ของชุมชนบ้านกลาง ชาวบ้านมีการรวมตัวกันเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านกลาง มีการตั้งกติกาและกิจกรรมร่วมกันในการอนุรักษ์ป่าและสัตว์ตามวัฒนธรรมการจัดการป่าที่ถ่ายทอดกันมาแต่เดิม โดยได้นำหลักปฏิบัติคำสอนของทางศาสนาคริสต์ซึ่งเป็นศาสนาของหมู่บ้านมาใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าอีกด้วย

การดูแลรักษาและฟื้นฟูของชาวบ้านกลางมาอย่างต่อเนื่องทำให้สภาพป่าผืนนี้ฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์กลับมาดังเดิม จนเดี๋ยวนี้ชาวบ้านกลางสามารถพูดได้เต็มปากเต็มคำว่า คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างพึ่งพา และเกื้อกูลกันและกัน

เมื่อเราวางแผนที่การจัดการทรัพยากรของหมู่บ้านกลาง จะพบว่า ชาวบ้านที่นี่ได้จัดสรร แบ่งอาณาเขตพื้นที่ไว้อย่างชัดเจน จากพื้นที่โดยรวมประมาณ 18,125 ไร่ ได้มีการแบ่งพื้นที่ตามลักษณะการใช้ประโยชน์เป็น ป่าใช้สอย 3,000 ป่าอนุรักษ์ 6,600 ไร่ หมู่บ้านสัตว์ป่า 1,025 ไร่ พื้นที่ป่าสาธารณะ 6,102 ไร่ พื้นที่ทำกิน 1,338 ไร่ และที่อยู่อาศัย 60 ไร่

ศาสนา ความเชื่อ การดูแลป่า
กับการจัดการอย่างมีส่วนร่วม

ที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือ ชุมชนแห่งนี้ ได้นำหลักคำสอนของศาสนามาปรับใช้กับการดูแลธรรมชาติได้อย่างสอดคล้อง โดยใน

วันสำคัญทางศาสนาคริสต์ ตามความเชื่อของชาวบ้านกลาง จะมีการนมัสการพระเจ้า อธิษฐานพระเจ้า เพื่อป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายมากขึ้นเพราะทุกคนเชื่อว่า ทุกสิ่งในโลกเป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้าง ดังนั้น ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติก็เป็นสิ่งหนึ่งที่พระเจ้าทรงสร้าง ดังนั้นพระคัมภีร์พระเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

“ให้ดูแลรักษาสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้าง”

และทำให้ผมรับรู้่ว่า ศาสนา มีส่วนช่วยในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม ชาวบ้านกลาง จะมีการตั้ง “กองทุนสืบลด” เพื่อการดูแลป่าและดูแลผู้คนในชุมชนอีกด้วย

ว่ากันว่า เป็นกองทุนที่เกิดจากแรงศรัทธาเลื่อมใสในคำสอนของพระคริสต์ศาสนา การออมเงินในกองทุนนั้นสมาชิกทุกคนที่มีรายได้ตั้งแต่ 10 บาทขึ้นไป จะต้องหักรายได้เข้ากองทุนทุกๆ หนึ่งร้อยละ 10 บาท ซึ่งการออมเงินนี้ไม่มีข้อบังคับแต่เป็นจิตศรัทธาที่ทุกคนถือปฏิบัติร่วมกันอย่างเคร่งครัด และตัวเลขจากกองทุนสืบลดนี้สามารถใช้เป็นตัวชี้วัดรายได้ในแต่ละปีของชุมชนได้เป็นอย่างดี

“อย่างถ้าไปเอาหน่อไม้ ทุกวันก็ต้องจ่ายทุกวัน ร้อยละ 10 อย่างวันนี้ถ้าผมไปหาหน่อมาขายได้ 300 บาทผมก็ต้องจ่าย 30 บาท ถ้าอย่างเงินเดือนของพ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) ก็ต้องจ่ายเป็นเดือน ไม่ได้บังคับถ้าวันไหนไม่ได้ก็ไม่ต้องให้ แต่ข้อบัญญัติของศาสนาคริสต์นี้ต้องหักเลยนะ แต่ถ้าเป็นเงินที่ได้จากการโกง ทูจจริต คอร์รัปชั่นนี้ไม่เอานะ ต้องได้มาจากการทำงานลงแรง จากแรงงานแรงเหวี่ยงเท่านั้น...” พ่อบุญมากจินดา อธิบายให้ฟัง

นอกจากนั้น ยังมี ‘กองทุนข้าวสืบลด’ เป้าหมายก็เพื่อช่วยเหลือคนยากคนจน ครอบครัวที่ข้าวไม่พอกินในแต่ละปี

“กองทุนข้าว ถ้าครอบครัวใดได้ข้าวร้อยละก็ต้องหัก 10 ถึงอย่างผมนี้ทำนาปีหนึ่งได้ 50 ถึง ก็เอาไปเลย 5 ถึง แต่เขาไม่ได้บังคับมันออกไม่เต็ม ก็ไม่เป็นไร ไม่ได้บังคับ” ชาวบ้านบอกกับเรา

ทั้งกองทุนหน่อไม้ กองทุนข้าว ส่วนหนึ่งชาวบ้านได้นำไปใช้ในการดูแลป่า รวมไปถึงการช่วยเหลืองานศพ งานแต่งงาน ช่วยเหลือชาวบ้านที่ขาดส่น หรือป่วยไข้ต้องการเงินไปรักษา

“กองทุนเหล่านี้ เราเริ่มกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ พ่ออยู่แม่อยู่มาแล้ว สิบทอดกันมาคือเราเน้นกันว่า ทุกข์ของเพื่อนบ้านเป็นทุกข์ของเรา ให้รักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง เป็นข้อบัญญัติใหญ่เลย ข้อบัญญัติใหญ่มีสองข้อ จงรักพระเจ้าด้วยสุดจิตสุดใจของท่าน และจงรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง”

สมชาติ หลักแหลม ผู้ใหญ่บ้านกลาง บอกย้ำกับเรา

เดินดูไรหมุนเวียน

ท่ามกลางกระแสคดของสังคมไทยว่า

คือ ไร่เลื่อนลอย!?

เข้านั้น ผมและทีมงานเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทยเดินตามหลังชาวบ้านไปยังทุ่งนาและไรหมุนเวียน ในหุบเขาเหนือหมู่บ้าน ผมมองเห็นวิถีการดำรงชีพของผู้คนที่นี่ ยังคงใช้วิถีแบบดั้งเดิมให้เห็นเหมือนกำลังเดินย้อนเข้าไปยุคเก่าแก่ยิ่งงัยงั้น

ชาวบ้านที่นี่ยังคงเคี้ยวหมากหยุบหยุบ หลังทานข้าว และในป่ามีทาก ระหว่างทางเดินเล็กๆ ที่ละด้วยดินโคลน เรายังมองเห็นกับดักหนูทำด้วยปล้องไม้ไผ่ วางลวดระหว่างรั้วล้อมรอบไร่ข้าวที่กำลังเขียวสด และภายในแปลงข้าวไร่นั้น มีพืชผักหลายอย่างทั้งพริก มะเขือ ข้าวฟ่าง เผือก มัน ขึ้นแซมไร่ข้าวไปทั่ว

ผมยืนมองดูภาพในวงกว้าง บริเวณรอบๆ ไรหมุนเวียนของแต่ละแปลงนั้น คือผืนป่าที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ให้เห็นเหมือนกำลังโอบกอดปกป้องไร่ข้าวเอาไว้อย่างนุ่มนวล

และเมื่อมองให้ชัดและลึกลงไปอีก จะมองเห็นร่องรอยของไรชาก ถูกปล่อยทิ้งร้างไว้ เริ่มมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นปกคลุมเต็มไปหมด นี่กระมังที่เขาเรียกว่า ไรหมุนเวียน ที่ปล่อยให้ธรรมชาติสร้างและดูแลกันเอง อีกไม่นานผืนดินผืนนั้นก็ฟื้นพร้อมกลับมาเป็นไร่ข้าวได้อีกรอบหนึ่ง

“ชุมชนที่นี้จัดการระบบไรหมุนเวียนแตกต่างกับชุมชนข้างไทม” ผมเอ่ยถาม

“ไรหมุนเวียนนี้เป็นของส่วนรวม ไม่ได้เป็นของใคร เป็นของ

ชาวบ้านทุกคน”

“อ้าว แล้วมีการแบ่งพื้นที่กันอย่างไรบ้าง”

ชาวบ้านยังบอกวิธีการจองพื้นที่ไร้หมุนเวียนกันอย่างง่าย ๆ

“ไม่ได้แบ่งว่านาย ก. ไปทำตรงนี้ นาย ข. ไปทำตรงนี้ แต่มีการจองเฉพาะปีต่อกัน...อย่างเช่นถ้าปีนี้เราจะเอาที่ตรงนี้ปลูกข้าวไร่ เราก็ทำเครื่องหมายไว้ ตัดกิ่งไม้ แล้วก็เอาไปปักไว้ คนอื่นก็จะรู้กัน ส่วนมากจะไปจองกันตั้งแต่ช่วงเดือนมกราคมของทุกปี”

ผมพยายามนึกภาพการจองพื้นที่ทำไร่ข้าวของชาวบ้านที่นี้ หมุนเวียน สลับเปลี่ยนกันไปในแต่ละปีๆ ทำให้เรารู้ว่า นี่เป็นวิธีการจัดการที่ดินแบบใช้ระบบความเอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน โดยปราศจากความละโมภ อคติ ความเห็นแก่ตัว แอบแฝง เจ็บปอนให้เห็นเลย

พลอยทำให้ผมอดนึกไปถึงวิถีคนเมืองข้างล่างไม่ได้ว่าหากใช้วิธีการแบบนี้กับคนพื้นราบ มันจะเกิดอะไรขึ้นตามมาบ้างหนอ...

“หมู่บ้านเราแบ่งไว้ชัดเจน 3 แบบ แบบแรก ที่อยู่อาศัย นี่แบ่งกันชัดเจน ของใครของมัน แบบที่ 2 ที่นา ก็แบ่งชัดเจน ของใครของมัน แบบที่ 3 ที่ดินสวนไม้ยืนต้น ก็แบ่งกันชัดเจน แต่เรื่องไร้หมุนเวียนไม่ได้เป็นของใครของมัน แต่เป็นของสวนรวมเท่านั้น” ชาวบ้านย้ำให้เห็นภาพรวมของการจัดการที่ดินอย่างชัดเจน

ทำไมกรณีพื้นที่ไร้หมุนเวียน ถึงเลือกใช้วิธีแบบสวนรวม ทำไมไม่แบ่งกันให้ชัดเจน...หลายคนเริ่มตั้งคำถาม

“คือเมื่อก่อน ก็เคยทำแบบนี้ มีการรังวัด แบ่งพื้นที่ทำไร้หมุนเวียน มีการต่อรอง ว่าคนไหนต้องมีพื้นที่ไร่ 4-5 แปลง ต่อมาเริ่มมีปัญหา เมื่อบางครั้งก็ไปจับจองที่ดีๆ ไป ก็เลยเกิดความขัดแย้งในหมู่บ้าน ไม้ลงตัวก็เลยไล่ที่หันกลับไปใช้วิธีแบบเก่าคือเป็นของสวนรวมดีกว่า...”

สอดคล้องกับที่ “ประยงค์ ดอกลำไย” กองเลขานุการเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย ได้บอกเล่าให้ฟังว่า ก่อนหน้านั้น ชาวบ้านได้ใช้วิธีแบบเดิม คือไร้หมุนเวียนเป็นของหน้าหมู่บ้าน มีการจอง เปลี่ยนเวียนกันทำ ต่อมา ชาวบ้านกลางได้เข้าไปร่วมต่อสู้เรียกร้องร่วมกับสมาชิกคนอื่น แล้วมีการเจรจากันว่า ให้มีการรังวัดที่ดินเพื่อพิสูจน์สิทธิ์

“ที่นี่พอจะพิสูจน์สิทธิ์ เขาไม่ยอมรับระบบแบบนี้ เขาบอกต้องเป็นระบบ ชัดเจนว่าบุคคลคนนี้มีกี่ไร่ คนนี้มีกี่แปลง ก็เลยเริ่มคิดว่าถ้าอย่างนั้น ก็จองกันก่อนของใครของมันก็มีคนไปเลือกก่อน ได้ที่ดี ทุกคนต้องมีไร่เป็นของตัวเองก็เลยเริ่มคิดว่าเขาจะแปลง แล้วก็ไปจองกันสุดท้ายก็เกิดความขัดแย้งกัน เริ่มอึดฉากัน”

“พอหลังจากนั้น มันใช้ไม่ได้ผล ก็เลยกลับมาใช้แบบเดิม?”

“คือแทบไม่ได้ใช้เลยนะ เพียงแต่มาคุยกันว่า จะไม่เอาแบบนี้”

ก็เลยไม่เอากัน แล้วเพียงแคศคคคก็หื้อแล้ว แคนคนบอกวว่าจะเอาตรงนี้ๆ ก็เริ่มมองเห็นความชัดแย้งแล้ว”

หันมาดูการจัดการที่ดินไร่หมุนเวียนของบ้านกลางอีกครั้งหลายคนมองว่า เป็นเรื่องความชอบธรรม ทำให้นึกถึงสิทธิความเท่าเทียม

“ใช่ ถือว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน หมู่บ้านนี้ถือว่า หนึ่งในด้านศาสนาก็สอนให้เราอยู่ในความสามัคคีช่วยกันแบ่งปันกัน อีกอย่างเราก็รู้ว่าถึงแม้ว่าจะเคยเป็นไร่ของเรา แต่เราก็ไม่มีสิทธิครอบครองถาวรอะไร เขามาทำก็ทำปีเดียว ปีต่อไปอีกคนจะมาทำ มันก็ไม่ได้เป็นของใคร อีกปีหนึ่งเราจะไปทำ เขาไม่ได้ว่าให้เรา มันเกิดจิตสำนึกมาอย่างนี้ แต่ถ้าเป็นบ้านอื่นคงไม่ได้”

“ถ้าหมู่บ้านนี้ทำระบบนี้ได้ โฉนดเฉพาะบุคคลก็ไม่จำเป็นต้องมีก็ได้...” ผมแหงนถาม

“ไม่จำเป็น แต่ก็อยากให้รัฐบาลออกสิทธิให้เป็นภาพรวมของหมู่บ้านเท่านั้น ถ้าออกได้นะ ให้เป็นหลักฐานว่าเราสามารถชี้ให้เจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาหาเรา ก็จะได้เอาหลักฐานตัวนี้ให้เขาดู ซึ่งจะช่วยลดคำข้อกล่าวหาว่าเป็นไร่เลื่อนลอยเท่านั้นเอง”

จริงสิ หมู่บ้านนี้เคยถูกทางการ พยายามบีบ ปล่อยข้าวให้อพยพคนออกจากป่า มาหลายครั้งหลายหนแล้ว

“ที่แรกก็มีการส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาสำรวจเรื่อยๆ เตรียมประกาศแล้ว ก็ในแผนที่ของกรมป่าไม้ มันระบุจะขับออกจากป่าหมดเลยนะ มาติดป้าย ประมาณปี 2538 แล้วก็มีการแอบเอาเสาหลักไปฝังชาวบ้านรู้ ก็ดึงออกไป คือเราว่า ถ้าเอาหลักมาปัก ฝังเสาจุดใด จะติดไฟด้วย เขาห้ามไม่ให้ทำไร ทำอะไรไม่ได้ซักอย่าง แล้วก็ปล่อยข้าวว่าจะอพยพด้วย”

ว่ากันว่า ช่วงนั้น ชาวบ้านหลายคน โดยเฉพาะคนเผ่าคนแก่ต่างพากันหวาดกลัวจนเป็นลม บ้างนอนไม่หลับจนเกือบจะเป็นบ้า

กระทั่ง ผู้ใหญ่บ้านกลาง ต้องเดินทางไปปรึกษาหาหรือหาทางออกกับเพื่อนฝูงที่เชียงใหม่ จนได้เข้าร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ (คน.)

“ตอนนั้น ผมไปหาเพื่อนไปปรึกษาว่าจะทำอย่างไร ไปดูว่าพอจะมีช่องทางหรือว่าจะมีวิธีการอะไรบ้าง ที่จะไปสู้ ไปหาข้อมูลว่ามันเป็นจริงหรือไม่ ก็เลยไปเข้าร่วมกับ คน.ในช่วงปี 2538 ซึ่งจริงๆ หมู่บ้านนี้ชอบสงบนะ ถ้าเจ้าหน้าที่ ถ้ารัฐบาลไม่มากวน ไม่มีอะไร ก็อยู่ของเราไปเรื่อยๆ ไม่ใช่เราไม่เกรงกลัวกฎหมาย เราก็นับถือ แต่ถ้ามาบีบรังแกเรา เราก็ไม่ยอมเหมือนกัน” สมชาติ หลีกแหลม บอกกับเรา

โฉนดชุมชน:การจัดการที่ดินโดยชุมชน

เป้าหมายเพื่อกรรมสิทธิ์ร่วม หรือสิทธิพำนัก

ผ่านมาถึงตอนนี้ “โฉนดชุมชน” ยังคงเป็นประเด็นร้อนอย่างต่อเนื่อง

แน่ละ เพียงแค่คนพูดกันข้างล่าง หากมันกระเทือนมาถึงที่น้องชุมชนบ้านกลาง อย่างไม่ต้องสงสัย

“สรุปแล้ว ชาวบ้านยังมีความต้องการให้มี โฉนดชุมชน อยู่ใช่ไหม” ผมตั้งประเด็นเรื่องนี้อีกครั้ง

“จุดประสงค์ที่ชาวบ้านต้องการจริงๆ คือจะช่วยป้องกันไม่ให้ที่ดินหลุดออกไปจากหมู่บ้านแค่นั้นเอง”

ชาวบ้านกลาง ได้ชี้ให้เห็นประโยชน์ของโฉนดชุมชน ว่าหนึ่งเพื่อรองรับสิทธิในการทำกินในการอยู่กับป่า สอง ป้องกันเรื่องการเปลี่ยนมือ และ สาม เป็นการจัดการที่ดินโดยชุมชนให้เกิดความเป็นธรรมให้เท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม เรื่องการจัดการที่ดินของบ้านกลาง ถ้าเป็นที่นาที่สวน และที่อยู่อาศัย ชาวบ้านบอกว่าไม่น่าเป็นห่วงเท่าไร เพราะมีการแบ่งเขตกันชัดเจนอยู่แล้ว

ห่างก็แต่ที่ดิน ที่เป็นไร้หมื่นเวียน ที่เป็นของหน้าหมู่บ้านหมื่นเวียนกันทำนี้แหละ ว่าโฉนดชุมชนจะมีรูปร่างหน้าตาเป็นเช่นไร และมันจะไปกระทบกับระบบไร้หมื่นเวียนที่ทำอยู่หรือไม่

ที่สำคัญ จะระบุข้อมูลในโฉนดชุมชน ว่าไร้หมื่นเวียนผืนนั้นแปลงนั้นเป็นของใคร?

“ก็ระบุว่า เป็นของชุมชน เป็นของหมู่บ้าน ไม่มีใครเป็นเจ้าของ แล้วชาวบ้านจัดการกันเองอยู่แล้ว” ตัวแทนชาวบ้านกลาง บอกย้ำชัดเจน

“ใช่ คือเรื่องการใช้ที่ดิน การใช้ประโยชน์ ยังคงใช้เหมือนเดิม เพียงแต่เราอยากให้มันชัดเจน ให้มันเป็นโฉนดที่ดินในภาพรวมเท่านั้นเอง”

ส่วนอื่นๆ นี่ชัดเจนแล้วแต่ไร้หมื่นเวียนนี้จะไปกระทบไหม

“ไม่กระทบนะ ผมว่าไม่กระทบ สามารถที่จะใช้แบบเดิมนี้แหละ”

ผู้ใหญ่บ้านกลาง ยืนยันในหลักการเดิม

ผมหันไปถาม กองเลขานุการเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย ว่าในหลักความจริงของโฉนดชุมชนจะเป็นไปได้ไหม

“เป็นไปได้ น่าจะออกแบบนั้นนะ ไร้หมื่นเวียนเป็นของส่วนรวม ผมก็คิดว่าถ้ามันออกเป็นโฉนดไม่ได้ จะออกเป็นสิทธิพิเศษจะได้ไหม สิทธิพิเศษก็คือ พื้นที่ทำกินของชาวบ้านรับรองรวมไปเลย รับรองสิทธิในที่ดินทั้งหมดว่าเป็นของชุมชน”

“สรุปแล้ว โฉนดชุมชนจะเกิดขึ้นโดยชุมชน ไม่เกี่ยวกับรัฐใช่ไหม” ผมเอ่ยถามอย่างจริงจังอีกครั้ง

“ใช่” ทุกคนตอบเป็นเสียงเดียวกัน

กระนั้น ในฐานะที่ผมเป็นคนนอก ที่สนใจเรื่องการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน ผมเข้าใจมาบ้างและพยายามเรียนรู้ แต่พอไปๆ มาๆ ดูเหมือนกับว่าเรื่องการจัดการเรื่องที่ดิน เรื่องโฉนดชุมชน เรายังหนีไม่พ้นจากวงจรอำนาจเก่าเดิมๆ

ในขณะที่ชาวบ้านพยายามจะปฏิรูปขึ้นมาโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ในขณะที่ฝ่ายภาครัฐก็พยายามเข้ามาใช้อำนาจจัดการเรื่องโฉนดชุมชนเหมือนเดิม ท่ามกลางสายตาทวาดตระเวง ไม่ไว้ใจซึ่งกัน

และกัน ของคนในชุมชน รัฐ และสังคมทั่วไป

ต่อเรื่องนี้ “จรัส ไหมยศ” กองเลขานุการเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย ยอมรับกับเราว่า

มันมีทั้งยากและง่าย เพราะที่มาของโฉนดชุมชนนั้น ก็เพราะเราไม่ต้องการแบบที่รัฐ จากแต่เดิมถ้าไปเรียกร้องสิทธิ์กับรัฐ ก็จะเป็นอกให้เอกสารสิทธิ์ไม่ได้ เพราะมันเป็นที่ย่ำ มันเป็นที่ดินน้ำลำธาร ตามระเบียบออกไม่ได้ ชาวบ้านก็เลยบอกว่าออกไม่ได้ ไม่เป็นไร ไม่สนใจ จะออกเอง เราจึงเรียกว่า “โฉนดชุมชน”

“พูดง่าย ๆ ก็คือว่า การจัดการเรื่องโฉนดชุมชนโดยชุมชน นี้ ทำให้เห็นว่า ฝีมือของชุมชน คุณไม่รับรอง ไม่ออกให้ ไม่เป็นไร ชุมชนจะออกกันเอง มันเลยเป็นที่มาของโฉนดชุมชน และถ้าเป็นโฉนดที่ดินที่รัฐออกให้ พอออกไปแล้ว มันเป็นที่มาของแต่ละคน มันก็ขายกัน ที่ดินมันก็หลุดมือไป แต่โฉนดชุมชนจะไปตอบ ไปแก้ข้อกล่าวหาที่ว่า ที่คุณโฉมดีเราว่า ถ้าเราออกเอกสารสิทธิ์ให้ไปแล้ว ก็ไปบุกป่าต่อ ซึ่งมันไม่ใช่ เพราะเรามีการจัดสรรอาณาเขตไว้ชัดเจน”

จรัส ยังยกตัวอย่างให้เห็นถึง ความคิดริเริ่มของชุมชนที่มักเดินทางไปก่อนรัฐก้าวหน้าหนึ่งเสมอ

“ยกตัวอย่าง เรื่องป่าชุมชน เมื่อก่อนรัฐก็มองว่าทำไม่ได้ มันจะทำลายป่า แต่มาถึงตอนนี้ มันเกิดการยอมรับ ที่น้องชาวบ้านก็เกิดการยอมรับในตัวของพี่น้องชาวบ้านในชุมชนนั้นด้วย ชุมชนข้างเคียงก็ยอมรับ แล้วช่วงหลังเราเห็นว่าหน่วยงานของรัฐมันยอมรับ หน่วยงานของรัฐนี่เอาไปเป็นนโยบายของกรมป่าไม้เลย ตั้งพรานขึ้นมาเป็นพรานป่าชุมชน นี่แสดงว่า ที่สุด รัฐก็ยอมรับกับในเรื่องของการจัดการของพี่น้องชาวบ้าน เพียงแต่การจัดการของพี่น้องชาวบ้าน มันไม่ให้สิทธิ์ที่

ให้พี่น้องชาวบ้านไปจัดการ แต่มันเป็นคนที่ไม่ดำเนินการ แล้วเอาพี่น้องชาวบ้านไปร่วม” เขาอธิบายให้ชาวบ้านฟังด้วยสีหน้าจริงจัง

ประยงค์ ดอกลำไย กล่าวเสริมในเรื่องนี้ว่า โฉนดชุมชน ที่เรากำลังดำเนินการกันอยู่นี้ มันสามารถอธิบายกับสาธารณะได้ว่า ชุมชนจะเป็นตัวควบคุมการจัดการทั้งหมด ไม่ใช่เป็นโฉนดชุมชน เหมือนกับโฉนดที่ดินทั่วไป ที่หลายคนพยายามตั้งว่า ออกโฉนดเพื่อให้ชาวบ้านบุกรุกพื้นที่อีกหรือ แต่มันเป็นการอธิบายได้ว่าที่เราทำไม่ได้ทำขึ้นมมาเรื่อยๆ แต่มันเป็นเหมือนประชาคมหมู่บ้าน แล้วก็บวกกับสิ่งที่เราน่าเชื่อที่เราทำมา สามารถที่อธิบายกับคนข้างนอกได้ โฉนดชุมชน มันสามารถควบคุมโดยชุมชนได้ดีกว่าโฉนดที่ดินของรัฐที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าหลายคนจะเห็นดีเห็นงาม กับการขับเคลื่อนของชาวบ้าน แต่เมื่อหันไปยังสังคมข้างล่าง กระแสของความไม่เข้าใจ และไม่ไว้วางใจของเจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ หรือชนชั้นกลางบางกลุ่มบางคน ยังคงคัดค้าน ไม่เห็นด้วย ที่จะให้มี โฉนดชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่บนดอยสูง

“แต่เราก็ยืนยันว่า สิ่งที่เราทำนั้นถูกต้องและเป็นธรรม โฉนดชุมชน ภายใต้ความคิดคล้ายๆ กับป่าชุมชน คือเราไม่ได้อนุรักษ์ไว้เพื่อตัดขาย ไม่ใช่...แต่เราเอามาเพื่อยังชีพ ดังนั้นหลักการการจัดการที่ดินในพื้นที่ชุมชนชนเผ่า หรือการจัดการที่ดินบนพื้นที่สูง เราจะใช้รูปแบบของบ้านกลาง รูปแบบของบ้านห้วยหินลาดใน เป็นกรณีตัวอย่าง แล้วค่อยขยายไป นี่ก็คือสิ่งที่เราคุยกันเรื่องโฉนดชุมชน...”

ซึ่งชาวบ้าน ชุมชน และคนทำงานเกี่ยวกับเครือข่ายปฏิรูปที่ดินนั้นรู้และเข้าใจว่า จริงๆ แล้ว “โฉนดชุมชน” นั้นมันเป็นแค่เครื่องมือตัวหนึ่งที่ขับเคลื่อน

แต่สิ่งที่สำคัญสำหรับคนบ้านกลาง ก็คือ การจัดการที่ดินโดยคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบกรรมสิทธิ์ร่วมหรือสิทธิหน้าหมู่ให้เป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาและการรับรองสิทธิในที่ดินอย่างเหมาะสม

ขอขอบคุณ - ในความเอื้อเฟื้อข้อมูลและสถานที่
นายสมชาติ ทลักแหลม, นายจรัส ใหม่มยศ, น.ส.ไพรวลัย กมลเนตร

ข้อมูลประกอบ
 สัมภาษณ์ สมชาติ ทลักแหลม, บุญมาก จันทา และชาวบ้านกลาง

สรุปกิจกรรมเวทีวิเคราะห์และประเมินชุมชนบ้านกลาง
 วันที่ 3-4 มกราคม 2551

โครงการวิเคราะห์และประเมินชุมชน : ที่ดินในเขตป่า
 มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ
 (Northern Development Foundation : NDF)

ข้อมูลผลงาน บ้านกลางกับรางวัลโลกสีเขียว ครั้งที่ 9 ประจำปี 2550

ที่ ดิน ล ำ พู น หวั ใจ ของ เร า นั้น คื อ ที่ ดิน

“ทางออกทางเดียวของชาวนาชาวไร่ไร้ที่ดิน ก็คือ การแสวงหาปฏิบัติการที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งจะช่วยให้พวกเขาได้ที่ดินในพื้นที่ที่พวกเขาอาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ยังมีที่ดินที่ไม่ได้ทำการเพาะปลูกในทุกภูมิภาคของประเทศ อยู่มากเกินไป การยึดที่ดินจึงกลายเป็นเครื่องมือหลักในการกดดัน และเป็นโรงเรียนแห่งแรกสำหรับการสร้างความตระหนักรู้ ทางการเมือง และการสร้างกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ของชาวนาชาวไร่ไร่บ้น ”

เอ็มเอสที บราซึล : ขบวนการแรงงานชนบทไร้ที่ดิน, มาร์ทา ฮาร์เน็คเคอร์ เขียน,
วิกาพันธ์ ก่อเกียรติชจร แปล,
สนท.กลุ่มเพื่อนประชาชน จัดพิมพ์, ต.ค. 2550

“หัวใจหลักของโอดนุชเชน คือไม่ให้ที่ดินหลุดมือ
ไปให้มีการแลกเปลี่ยน
และไม่ให้ที่ดินหลุดมือออกจากพื้นที่ชุมชนของเรา”

1.

**ที่ดินผืนนี้มีตำนาน...ความจนและไร้ที่ดิน
คือหัวใจของการต่อสู้ที่ไม่เคยยอมแพ้**

อากาศบ่ายนั้นเรื่งแรง จนมองเห็นเปลวแดดปลิวเด็นยิบยิบ ไหวไหว ลมร้อนพัดเอาธงแดงที่ผูกกับลำไม้ไผ่ปลุกสูงขึ้นไปเหนือหลังคา สะบัดแรงดังพริบพริบ ครั้นพั่งดูอย่างพิณีจ ในผืนธงสีแดงสดนั้นมีรูป จอบกับมีดพ่าไขว้กัน ระหว่างกลางนั้นมีมือหนึ่งกำหมัดแน่นแทรกอยู่ในผืนธงนั้นเรายังมองเห็นถ้อยคำอักษรพาดโค้งให้เห็นเด่นชัด...

“กระจายที่ดินให้เป็นธรรม ปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน”

ใต้หลังคาที่เราั่งอยู่ ไม่มีฝากัน หากเปิดโล่งให้มองเห็นรายรอบ นั้นกองปุ๋ยหมักอินทรีย์ โฉนแปลงผักป้อมผักชี พริก มะเขือ มันสำปะหลัง แปลงปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถัดออกไปอีกฟากฝั่งหนึ่ง มองเห็นสวน มะม่วง ลำไยติดต่อกันไปหลายแปลง เจ้าของที่ดินกับคนงานกำลังง่วน ก้มเก็บลูกลำไยกันอย่างมีความสุข บ้างบิดขี้ขี้ บ้างคัดแยกขนาด ใส่เข่ง ก่อนจะขนไปขายให้กับพ่อค้าที่มารอรับซื้อตามริมถนนใหญ่

ผมมองเห็นสีหน้าของพวกเขา ทุกคนหนุ่มคนสาว คนเฒ่าคน แก่ ที่นั่งกันตรงนั้นแล้ว รู้สึกสัมผัสได้ถึงความรักอ้อมอ้อม ความสุข และ

ความหวัง ที่มองเห็นผลผลิตภายในที่ดินของแต่ละแปลงนั้นเริ่มออกงอก ออกดอกออกผลกันบ้างแล้ว

แต่ก็นั่นแหละ กว่าจะผ่านมาถึงห้วงสุขนี้ได้นั้น พวกเขาต่าง ล้วนเผชิญกับอุปสรรคหนักหนาสาหัสมาแล้วทั้งสิ้น

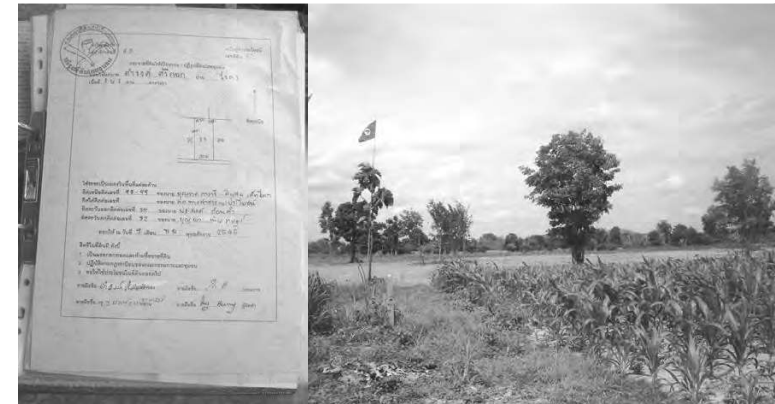
“ใช่,กว่าหมู่เราจะได้ที่ดินผืนนี้หมู่เราต้องต่อสู้กันมาอย่างลำบาก ผ่านคอกผ่านศาลกันมาก็หลายครั้งหลายหนแล้ว” เสียงแกนนำ ชาวบ้านคนหนึ่งเอ่ยกับเรา

คำพูดของเขา ทำให้ผมแหงนหน้าไปมองธงสีแดงผืนนั้น กำลัง โบกสะบัดไปมาอยู่อย่างนั้น ธงสีแดง รูปจอบ มีด และมีง่าหมัดแน่น จึงเหมือนเป็นสัญลักษณ์ของผู้คนที่นี้ เป็นสัญลักษณ์ของการเรียกร้อง สิทธิและความชอบธรรม โดยไม่ยอมจำนน!

ผมรู้สึกเช่นนั้น, ธงสีแดง และเรื่องราวการต่อสู้ของพวกเขา ทำให้ผมนึกไปถึงถึงหลายๆ เหตุการณ์ในต่างประเทศ ซึ่งมีความเหมือน และคล้ายกันมาก ไม่ว่าจะเป็น ‘ขบวนการชาปาติस्ता’ ในเม็กซิโก และ ‘ขบวนการแรงงานชนบทไร้ที่ดินแห่งประเทศไทย’ หรือที่เรียกกันว่า ‘ขบวนการเอ็มแอลที’ ที่เข้ายึดที่ดินของนายทุนฉ้อฉลที่ใช้เงินเข้าหาว่า กว้านซื้อที่ดินจากคนจนเพื่อเก็งกำไร กลับคืนมาแจกจ่ายให้กับคนไร้ที่ดิน จนกลายเป็นแบบฉบับของการต่อต้านระบบทุนนิยม และลัทธิเสรีนิยมใหม่ ในปัจจุบัน

และแล้วภาพเหตุการณ์เก่าๆ หลายต่อหลายหน ที่ผมเคยเข้าร่วมรับรู้ก็ฉายภาพมาให้เห็นอีกครั้ง...

ภาพชาวบ้านนับพันคนในเขตภาคเหนือที่ชุมนุมเคลื่อนไหว เรียกร้องให้มีการจัดการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน บริเวณหน้าศาลากลาง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพชาวบ้านลำพูนหลายร้อยชีวิตเข้าปิดล้อมศาลากลาง จังหวัดลำพูนเพื่อกดดันให้รัฐบาลตั้งคณะกรรมการเจรจาแก้ไขปัญหาที่ดิน ภาพชาวบ้านลำพูนใช้มีด จอบ เข้าไปรื้อถอน บุกรุกที่ดินของกลุ่มนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อที่ดินคนจนเพื่อเก็งกำไรท่ามกลางแดดเปรี้ยง ร้อนอบอ้าวของบ่ายวันนั้น

ภาพตัวแทนแกนนำชาวบ้านเข้านั่งโต๊ะเจรจากับเจ้าหน้าที่รัฐ และคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินฯ ในห้องประชุมศาลากลาง จังหวัด

เหล่านั้น, ภาพสีหน้าแววตอมทุกซ์ของชาวบ้าน นั่งกระวน กระวายรอคำตัดสินคดีในห้องพิพากษาของศาลจังหวัด หลังจากกลายเป็นผู้ต้องหาบุกรุก เมื่อนายทุนแจ้งความดำเนินคดีเอาผิด กรณีที่ชาวบ้าน เข้าไปบุกยึด รื้อถอน และเข้าไปทำการปลูกพืชผักทำกิน

และภาพของความสุขครั้งล่าสุด นั่นคือภาพของการชูมือ ให้อำนาจ
ดีใจ แสดงความยินดีของชาวบ้าน หลังคำพิพากษาของศาลพิจารณาคดี
ให้ยกฟ้องคดี เนื่องจากเห็นว่าที่ดินหลายแปลงนั้นมีการออกเอกสาร
สิทธิ์ให้กับนายทุนโดยมิชอบ

ใช่ ปัญหาที่ดินในเขตภาคเหนือ นั้น ถือเป็นปัญหาใหญ่อีก
ปัญหาหนึ่งที่ไม่มีความแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างง่ายดาย เนื่องจาก
เป็นปัญหาที่ซ้อนทับหมกหมมมานานหลายสิบปี

ดังเช่นงานวิจัยวิทยานิพนธ์ เรื่อง ‘การเคลื่อนไหวของขบวนการ
ต่อสู้เพื่อสิทธิที่ดิน จังหวัดลำพูน’ ของ ‘กิงกาญจน์ ส่วนวนเย็น’ ได้
ระบุว่า สาเหตุสำคัญของปัญหาที่ดินทำกินส่วนหนึ่งเนื่องมาจาก
ข้อจำกัดของสภาพภูมิศาสตร์ของภาคเหนือตอนบน ส่วนใหญ่จะ
ปกคลุมไปด้วยภูเขาสูง มีพื้นที่ดอนและพื้นที่ราบที่เหมาะสมสำหรับการ
เพาะปลูกอยู่เพียง 67.5 ล้านไร่ หรือร้อยละ 37.6 ของพื้นที่ทั้งหมด

สาเหตุอีกส่วนหนึ่งเนื่องมาจาก การกระจุกตัวของการถือ
ครองที่ดิน ดังสถิติการถือครองที่ดินในช่วง พ.ศ. 2510 แสดงให้เห็นว่า
ชาวนาชาวไร่ในภาคเหนือตอนบน มีขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ยน้อยกว่า
5 ไร่ ต่อครัวเรือนเท่านั้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดลำพูน จากสถิติได้ชี้ให้เห็นว่า
เนื้อที่สำหรับทำการเกษตรที่ชาวนาชาวไร่สามารถถือครองได้มีเพียงร้อย
ละ 12.54 ของพื้นที่ทั้งหมดในจังหวัด และมีจำนวนถือครองที่ดินเฉลี่ย
ครัวเรือนละไม่เกิน 5 ไร่

ชุมชนบ้านไร่แดง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ที่ผมและเจ้าหน้าที่เครือข่าย
ช่วยปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทยได้เข้าไปเยือนครั้งนี้ ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่ง
ซึ่งได้รับผลพวงแห่งปัญหานี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชาวบ้านไร่แดง จึง

เป็นส่วนหนึ่งของกองล้อในการเรียกร้อง เคลื่อนไหว ปฏิบัติการยึดที่ดิน
ของนายทุน แล้วเข้าไปจับจองทำการเกษตรกรรมกัน โดยยึดหลัก
‘การปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน’

“กระแสการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชนในเขตภาคเหนือโดยทั่วไปแล้ว
พื้นที่ลำพูนถือเป็นพื้นที่แรกๆ คือเกิดขึ้นมาประมาณปี 2540 แล้วเริ่ม
ขยายใหญ่ขึ้น นักขึ้นเมื่อปี 2543 จนเกิดขบวนการเชื่อมร้อยเครือข่าย
ช่วยเรื่องขบวนการยึดที่ดินกันขึ้นมา พื้นที่ที่เราตั้งอยู่ ก็เป็นพื้นที่ที่เรา
ยึดที่ดินมา...” รังสรรค์ แสนสองแคว แกนนำชาวบ้านไร่แดง บอกเล่า
ย้อนรอยเหตุการณ์ในอดีตให้เราได้รับรู้

เขาบอกว่า ช่วงนั้น กระแสการเคลื่อนไหวการปฏิรูปที่ดินโดย
ชุมชน โดยการยึดที่ดินจากนายทุนมาแจกจ่ายคนจนนั้นเริ่มลุกฮือขยาย
ไปในหลายๆ พื้นที่ เหมือนกับไฟลามทุ่ง

“มันเหมือนกระแสไฟลามทุ่ง ตั้งแต่บริเวณใกล้ๆ ไปรัฐ พระบาท
นครเจดีย์ ลันป่าฮัก แล้วมันก็ลามเข้าไปถึงจังหวัดเชียงใหม่ แถว
อำเภอดอยหล่อ บ้านห้วยม่วง คานาอัน มาถึงดงป่าห้วย แล้วก็ลาม
ไปถึงบ้านโป่ง อำเภอสันทราย...”

ต่อจากนั้น การขับเคลื่อนเรื่องการบุกยึดที่ดินได้ขยายกลายเป็นวงกว้าง
เกิดเป็นขบวนการใหญ่ขึ้น ในหลายๆ พื้นที่ของจังหวัดลำพูน
เชียงใหม่ และเชียงราย จนกลายเป็นขบวนการที่ดินในภาคเหนือ ใน
ที่สุด ส่งผลให้มีการรวมตัวกันเพื่อเจรจากับรัฐบาล พร้อมกับมีการตั้ง
คณะทำงานกันขึ้นมาหลายต่อหลายครั้ง

กระนั้น การลุกฮือ กัดดัน บุกยึดที่ดินของชาวบ้านกลุ่มนี้ ยัง
คงทำให้สังคมทั่วไปรู้สึกกังขาพร้อมกับตั้งคำถามกันไปต่างๆ นานา

“ชาวบ้านมีสิทธิ์อะไร ทำไมถึงเข้าไปบุกยึดที่ดินของนายทุน”

“ไปยึดของเขาได้ยังไง ทั้งที่นายทุนและเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องต่างก็ออกมายืนยันว่าเป็นที่ดินของนายทุนผืนนี้มีใบเอกสารสิทธิ์อย่างถูกต้องตามกฎหมาย”

“ท่าแบบนี้ มันรุนแรงไปหรือเปล่า...”

“ทำไมจึงมีการขบวนการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน”

รังสรรค์ แสนสองแคว แกนนำชาวบ้านไร่ดง บอกกับเราว่า “มันก็มีสาเหตุหลัก คือ เพราะว่าเกษตรกรเราไม่มีที่ทำกิน ถึงมีก็ไม่เพียงพออีกสาเหตุหนึ่งก็คือ ที่ดินที่นายทุนซื้อไว้ แล้วปล่อยให้ร้างไม่ทำประโยชน์ซึ่งมันมีสองลักษณะ คือที่ดินที่ปล่อยให้ร้างไม่ทำประโยชน์ เป็นที่ดินซื้อเพื่อเก็งกำไร และที่ดินที่ซื้อแล้วเขาเอาโฉนดไปเข้าธนาคารจนเกิดกลายเป็นหนี้เอ็นพีแอลเฝ้าเสีย”

เขาพยายามอธิบายให้เราฟังถึงสาเหตุเริ่มต้นของเกษตรกรที่เข้าไปปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน ในช่วงท้าย ซึ่งไม่นับเหตุการณ์การขับเคื้อนชุมนุมก่อนหน้านี้ ตั้งแต่ครั้งเคยเข้าร่วมสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ ปี พ.ศ. 2517

“คือเราก็พยายามเปิดประเด็นให้กับสังคมเข้าใจถึงสาเหตุเหล่านี้ว่า...ทำไมชาวบ้านถึงเข้าไปยึดที่ดินเหล่านี้ เมื่อก่อนมันก็เกิดคำถามจากชาวบ้านหรือจากส่วนราชการเหมือนกันว่า ที่ดินเขามีใบเอกสารสิทธิ์แล้ว ไปยึดของเขาทำไม แล้วมันก็เกิดคำถามอย่างนี้ ซึ่งสังคมส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจ เราก็เลยเปิดประเด็นให้สังคมเข้าใจว่า ที่พวกนายทุนนี้ทิ้งร้างไม่ทำประโยชน์ แล้วที่ซื้อไว้แล้วเก็งกำไร จนกลายเป็นหนี้เอ็นพีแอล”

แล้วที่สังคมบอกว่า ใช้สิทธิ์อะไรถึงไปยึดที่ดินของเขาได้?

“เมื่อเขากลามแบบนี้ เราก็อธิบายเรื่องกฎหมาย อย่างเช่น

กฎหมายมาตรา 6 คือที่ดินแปลงไหนที่ปล่อยให้ร้าง ถ้าเป็น น.ส. 3 ถ้าปล่อยให้ร้างนานเกิน 5 ปี ก็เอาที่ดินเป็นของรัฐ รัฐสามารถเอาคืนมาได้ ถ้าเป็นโฉนดปล่อยให้ร้าง 10 ปี ซึ่งมันก็ผิดกฎหมายอยู่แล้ว แล้วทำไมรัฐถึงเข้าไปจัดการ ทำไมมาโทษชาวบ้านอย่างเดียวว่าไปยึดของเขา...” รังสรรค์ อธิบายให้เห็นด้วยทฤษฎีและข้อเท็จจริงของกฎหมาย

“ตอนหลังสังคมเริ่มเข้าใจบ้างหรือยัง” เสียงใครคนหนึ่งถามด้วยความอยากรู้ “มันก็อธิบายให้กับสังคมได้ซึ่งการอธิบายก็มีหลายส่วน ไม่ว่าจะเป็นสื่อที่เป็นฝ่ายของชาวบ้าน หรือนักวิชาการที่เข้าใจปัญหาชาวบ้าน เข้าใจเรื่องการกระจุกตัวของที่ดิน ไม่ว่าจะเป็นอย่างองค์กรอิสระก็มาช่วยชาวบ้านอธิบายแทนด้วย ซึ่งตอนหลัง กลุ่มคนที่บอกไม่เห็นด้วยบอกว่า ที่ดินเขามีใบ โฉนดของเขาทำไม ตอนหลังกระแสเรื่องนี้ไม่มีแล้วเข้าใจแล้ว และก็เห็นด้วยกับเรา เพราะเราตั้งคณะกรรมการตรวจสอบว่าที่ดินเหล่านี้มันออกเอกสารโดยไม่ชอบ โดยเฉพาะพื้นที่ๆ มันทิ้งร้างไม่เกิดประโยชน์”

เขาพยายามเน้นย้ำอธิบายความหมายและคุณค่าของที่ดิน ว่าที่ดินต้องมีไว้ทำประโยชน์ ไม่ใช่ใช้เป็นสินค้า ซื้อขายแลกเปลี่ยนเงินตรา “คือที่ดินมันต้องมาทำประโยชน์ แต่ปล่อยให้ร้าง ไม่เกิดประโยชน์เลย มันก็เกิดปัญหา ส่วนหนึ่งชาวบ้านที่เข้าไปยึดที่ดิน ไม่มีที่ทำกิน บางคุ่มมีเนื้อที่ไม่ถึงไร่ พวกเขาอาศัยอยู่กันตั้งสามสี่ครอบครัว เอาหลังคาเบียดชนกัน มันก็อธิบายได้ว่า พื้นที่ตรงนี้เป็นพื้นที่ของหมู่บ้านไร่ดง แล้วไม่มีการทำประโยชน์ พวกเราจึงเห็นว่าน่าจะเอามาทำประโยชน์ ยิ่งตอนหลัง เมื่อเรามีการตรวจสอบที่ดินทิ้งร้างเหล่านี้มันมีการออกเอกสารผิดโดยไม่ชอบ ที่ดินผืนนี้ก็เลยตกเป็นจำเลยของสังคม ซึ่งเราก็สามารถอธิบายชุมชนหมู่บ้านเราได้ เรื่องนี้ก็จบไปแล้ว”

เมื่อที่ดินถูกเปลี่ยนมือ กลายเป็นสินค้า

ท่ามกลางดวงตากระหายและโลภ

เมื่อเราย้อนกลับไปดูด้วยหัวใจที่เป็นธรรม เราจะรู้ดีที่สายปลายเหตุจริงๆ ว่าเหตุใดชาวบ้านกลุ่มนี้ถึงต้องปฏิบัติกรยึดที่ดินเช่นนั้น ว่ากันว่า ในช่วงปี 2533-2540 เป็นยุคที่รัฐบาลในขณะนั้นมองทุกอย่างเป็นการค้า ที่ดินหลายแปลง ในหลายๆ พื้นที่ หลายจังหวัดในเขตภาคเหนือ จึงถูกกลุ่มผู้มีอิทธิพลรวมทั้งกลุ่มนายทุนหมายตาเอาไว้ เพื่อการเก็งกำไร ด้วยดวงตาอันกระหายและโลภ

ซึ่งจากรายงาน สรุปร้อยอย่างน่าตกใจว่า ตั้งแต่ปี 2533 จนถึงปี 2540 พบว่า การถือครองที่ดินภาพรวมได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของการกระจุกตัวของ การถือครองที่ดินอย่างชัดเจน กล่าวคือ คนมากกว่าร้อยละ 90 ถือครองที่ดินจำนวน 1 ไร่ต่อคน ในขณะที่คนร้อยละ 10 ถือครองที่ดินมากกว่า 100 ไร่ต่อคน

และที่สำคัญคือ การถือเฉลี่ยต่อครอบครัวในภาคเหนือกลับเหลือเพียง 2 ไร่ต่อครอบครัวเท่านั้น

ในงานวิจัยชิ้นดังกล่าว ระบุว่า หลังจากทีรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีนโยบายพัฒนาสามารถให้กลายเป็นสนามการค้า สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือ การขยายตัวของอุปสงค์ที่ดินในหลายๆ ด้าน อาทิ ด้านการเกษตรเพื่อการค้าและอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เหมืองแร่ และธุรกิจพัฒนาที่ดิน ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการจัดสรรที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย สวนเกษตร บ้านจัดสรร และอาคารชุด ทำให้ราคาที่ดินถีบตัวสูงขึ้น

จากข้อมูล ระบุว่า ชุมชนหลายแห่งในย่านถนนสายเชียงใหม่ -

ทางดง - สะเมิง ครอบคลุมจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ต้องสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรม เพราะที่ดินร้อยละ 48.83 ของพื้นที่สำหรับทำการเกษตรของทั้งสองจังหวัด ถูกขายและครอบครองโดยคนนอกหมู่บ้าน ซึ่งไม่ได้เป็นเกษตรกร หรือไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร มีเพียงร้อยละ 33.3 เท่านั้น ที่มีการขายที่ดินให้กับญาติหรือเพื่อนบ้าน แต่สุดท้ายก็จะถูกขายต่อให้กับคนภายนอกหมู่บ้านอีกทอดหนึ่ง

เมื่อหันมามองที่ดินในลำพูน มีการคาดการณ์ว่า ในปี พ.ศ. 2537 ที่ดินในจังหวัดลำพูน เปลี่ยนไปอยู่ในมือของคนภายนอกพื้นที่ ประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่น่าตกใจเป็นอย่างยิ่ง

การสะสมที่ดินของนายทุนจากภายนอก เพื่อการซื้อขายและเพื่อการเก็งกำไร ได้ทำให้มีการละทิ้งที่ดินให้รกเรื้อเป็นจำนวนมาก เมื่อไม่สามารถขายต่อได้ในราคาทีพอใจก็จะปล่อยให้ร้างว่างเปล่าไว้

“ที่ดินผืนนี้ แต่เดิมนั้นมันเคยเป็นของชาวบ้านมาก่อน...”

วันรบ อินทะวงศ์ ตัวแทนชาวบ้านไร่ดง บอกย้ำ

เขาบอกว่า แต่เดิมนั้น ที่ดินจำนวน 426 ไร่ ในเขตบ้านไร่ดง บ้านแม่อาวน้อยและบ้านหนองสมณะใต้ เป็นที่ดินที่มีการใช้ประโยชน์ในเชิงเกษตรกรรมมาก่อน เพราะอดีตที่ดินผืนนี้มีสภาพเป็นป่าบางปีจึงมีชาวบ้านเข้าไปทำน่าน้ำฟ้า หรือเข้าไปปลูกผักไว้กิน แต่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ

ต่อมา ประมาณ 40 - 50 ปีก่อน ราวประมาณปี พ.ศ. 2500 บรรพบุรุษของตระกูลนั้นทข้าง ได้ลากถางพื้นที่บางส่วนโดยจ้างชาวบ้านในหมู่บ้านไร่ดง บ้านแม่อาวช่วยปรับพื้นที่ หลังจากนั้น ได้นำดินมะม่วง-ติ่มพานต์และมันสำปะหลังมาปลูก ขณะนั้นชาวบ้านหลายคนได้ไปรับจ้างทำงานปลูกพืชทั้งสองชนิด แต่ปลูกได้ไม่นานก็หยุด ที่ดินผืน

ดังกล่าวถูกปล่อยทิ้งไว้และไม่มีคนในครอบครัวนั้นทวงเข้ามาดูแลหรือเข้ามาใช้ประโยชน์ เพราะได้หันไปทำสัมปทานป่าไม้แทน

เมื่อชาวบ้านเห็นว่าที่ดินดังกล่าวถูกทิ้งร้างมานานมากกว่า 40 ปี ทั้งที่เป็นพื้นที่ที่สามารถทำการเกษตรได้ การปล่อยให้ทิ้งร้างเท่ากับสูญเสียประโยชน์และมูลค่าของการผลิตไปโดยเปล่าประโยชน์ ที่สำคัญพื้นที่ที่รกไปด้วยป่าวัชพืชมักทำให้เกิดไฟป่าที่ไหม้ลุกลามเข้ามายังสวนชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง ประกอบกับเงื่อนไขความต้องการที่ดินเพื่อการปลูกพืชพาณิชย์ และแรงกดดันด้านประชากรที่เพิ่มขึ้นจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ทำให้ชาวบ้านมีความคิดและเริ่มที่จะเข้าไปทำการเพาะปลูกในพื้นที่ดังกล่าว

ภู เชียงดาว

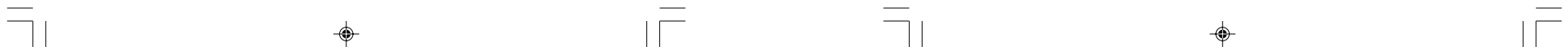

ดังนั้น เดือนพฤศจิกายนปี 2543 ชาวบ้านในหมู่บ้านไร่ดง บ้านแม่อาวน้อยและบ้านหนองสมณะได้มีชายเขตของหมู่บ้านติดกับพื้นที่ดังกล่าวจึงรวมตัวกันจำนวน 282 ครอบครัว ร่วมกันถากถาง เพื่อปรับพื้นที่สำหรับทำการเพาะปลูกพืช แต่หลังจากเข้าถากถางได้ประมาณ 1 ชั่วโมง ที่ดินจำนวน 426 ไร่ ที่ไม่เคยมีผู้ใดมาอ้างสิทธิความเป็นเจ้าของทั้งทางพฤตินัยด้วยการเข้ามาทำประโยชน์และทางนิตินัยด้วยการแสดงหลักฐานการครอบครองที่ถูกต้องตามกฎหมาย ได้ถูกสมาชิกในตระกูลนั้นทวงเข้ามาอ้างสิทธิความเป็นเจ้าของ และอ้างว่าได้ครอบครองโฉนดที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ไม่มีการแสดงหลักฐานให้กับชาวบ้านได้เห็นแต่อย่างใด

แม้ว่า บุคคลในตระกูลนั้นทวงจะได้ดำเนินการทางกฎหมายด้วยการฟ้องร้องขอหาบุตรภรรยาผู้อื่นกับชาวบ้าน แต่ชาวบ้านยังคงทำการเพาะปลูกในที่ดินผืนดังกล่าวต่อไป พร้อมกับทำการตรวจสอบการได้มา และความถูกต้องของการได้มาซึ่งเอกสารสิทธิ์ ที่ตระกูลนั้นทวงได้กล่าวอ้าง

สังวาล กันธรรม เคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า จากการตรวจสอบของชาวบ้านร่วมกับเอ็นจีโอ พบว่าการปล่อยที่ดินทิ้งร้างจำนวน 426 ไร่ของตระกูลนั้นทวง นั้นเกี่ยวข้องกับการค้าและการเก็งกำไรที่ดินที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในหลายพื้นที่ของจังหวัดลำพูนในช่วง พ.ศ. 2533 - 2540 เพราะปรากฏว่า ในปี 2533 มีการเปลี่ยนแปลงเอกสารสิทธิจากหนังสือแจ้งการครอบครอง (ส.ค.1) หรือ ใบรับรองการครอบครองชั่วคราว (น.ส. 2) มาเป็น หนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ (น.ส. 3 ก.) ทำให้ตระกูลนั้นทวงมีเอกสารสิทธิ์ที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย

แต่เมื่อทำการตรวจสอบในตอนหลัง พบว่า มีเพียง 290 ไร่เท่านั้น

ที่มีเอกสารสิทธิหรือโฉนด ส่วนที่เหลืออีก 136 ไร่ นั้นเป็นเพียงการอ้างสิทธิครอบครอง โดยไม่มีหลักฐานมายืนยันและรับรองการได้มา

และเช่นเดียวกับกรณีนายทุนบุกรุกที่ดินสาธารณะของชุมชนซึ่งชาวบ้านค้นพบว่า มีพิรุณในกระบวนการได้มาซึ่งเอกสารสิทธิที่ต้องตามกฎหมาย ตัวอย่างเช่น จากการตรวจสอบ น.ส. 3 ก. เลขที่ 703 มีชื่อ นางศรีไทย นันทขว้าง เป็นเจ้าของ ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านแม่อาวน้อย หมู่ 3 ต. นครเจดีย์ พบว่ามีการนำเอา ส.ค. 1 จากบ้านหมู่ 7 ตำบลมะกอก มาเป็นหลักฐานในการขอออก น.ส.3 ก ทั้งที่ทั้งสองหมู่บ้านอยู่ห่างกัน ไม่มีเขตแดนติดต่อกันและไม่เคยปรากฏว่าทั้งสองหมู่บ้านนี้เคยเป็นหมู่บ้านเดียวกันมาก่อน

จากกรณีข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า แรงกระตุ้นของการค้าและการเก็งกำไรที่ดินที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในปี 2533 ส่งผลให้นายทุนที่ดินต้องใช้กระบวนการทุจริต เพื่อให้ได้มาซึ่งเอกสารสิทธิที่กฎหมายรับรอง เป็นเครื่องมือในการปั่นราคาที่ดินและเพิ่มมูลค่าการซื้อขายให้กับที่ดิน แต่เมื่อธุรกิจภาคอสังหาริมทรัพย์และการค้าที่ดินเริ่มหดตัวลงในช่วงปลาย 2539 - 2540 ราคาการซื้อขายที่ดินก็ได้ลดต่ำลง แรงซื้อขายที่ดินในตลาดที่ดินเริ่มลดถอยลงจนถึงขั้นหยุดชะงัก ที่ดินที่ถือครองไว้ไม่สามารถขายต่อได้ในราคาที่พอใจ ที่ดินเหล่านั้นจึงถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่า ไม่มีการทำประโยชน์เพื่อเพิ่มมูลค่าการผลิต

สวนทางกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เนื่องจากมีความต้องการที่ดินเพื่อทำการผลิตของชาวบ้านที่เกิดขึ้นด้วยความจำเป็นของชาวบ้านที่จะต้องอาศัยที่ดินเพื่อทำการผลิต ให้ชีวิตมีความมั่นคงและอยู่รอดกับสภาพความเป็นจริงของจำนวนที่ดินที่ถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่า และข้อเท็จจริงของการครอบครองและการได้มาซึ่งเอกสารสิทธิเหนือที่ดิน

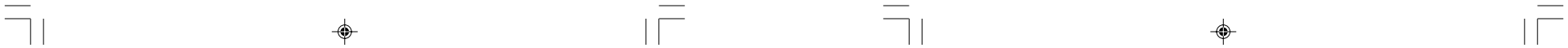
ของนายทุนรายใหญ่ในจังหวัด เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านในสามหมู่บ้าน คือ บ้านไร่ดง บ้านแม่อาวน้อยและบ้านหนองสมณะได้ต้องลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวต่อสู้กับนายทุนเจ้าของที่ดิน เพื่อความมั่นคงและการดำรงชีพไปพร้อมกับต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมและความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรที่ดิน

แน่นอน เมื่อเราศึกษากรณีตัวอย่าง บ้านไร่ดงและบ้านใกล้เคียงนี้แล้ว ทำให้เรามองเห็นว่า ปัญหาที่ดิน นั้นส่วนใหญ่มาจากความล้มเหลวของรัฐบาล อันเป็นความล้มเหลวทางนโยบายที่เห็นได้อย่างชัดเจน

*เมื่อนโยบายรัฐล้มเหลว ขบวนการทุจริตจึงผุดขึ้น
ทั้งกระบวนการค้าที่ดิน
และการออกเอกสารสิทธิที่ดิน*

นโยบายปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตาม พระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดิน แม้จะมีการนำมาใช้จนถึงปัจจุบัน แต่ไม่ได้เป็นไปตามเจตนารมณ์อันแท้จริงของกฎหมายปฏิรูปที่ดิน เพราะตามหลักการของกฎหมายปฏิรูปที่ดิน 2518 ต้องการให้รัฐนำที่ดินของเอกชนที่ถือครองอยู่จำนวนมหาศาล แต่มิได้ใช้ประโยชน์หรือมิได้ใช้ประโยชน์ด้วยตัวเอง มาปฏิรูปเพื่อจัดสรรให้กับเกษตรกรเพื่อทำกิน เป็นการลดปัญหาการกระจุกตัวของที่ดินถือครองที่ดินและปัญหาค่าเช่าที่นา โดยการปฏิรูปที่ดินเป็นการปรับปรุงสิทธิให้ผู้เช่าได้เป็นเจ้าของที่ดิน

แต่ในการนำนโยบายมาปฏิบัติ การเวนคืนที่ดินหรือการจัดซื้อที่ดินเอกชนกลับเป็นไปได้ยาก เนื่องจากการเวนคืนที่ดินกลับกลายเป็นไป

เป็นการลิดรอนสิทธิเอกชนในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีสิทธิตามกฎหมาย ประกอบกับราคาที่ดินที่ถีบตัวสูงเกินกว่าที่เกษตรกรจะสามารถเช่าซื้อได้นอกจากนี้ สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ก็ไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะจัดซื้อที่ดินจากเอกชน เพื่อนำมาปฏิรูปให้กับเกษตรกรได้ทั้งหมด

การขาดมาตรการรองรับการเวนคืนที่ดินและราคาที่ดินที่สูงเกินมูลค่าที่แท้จริง ทำให้ในการปฏิรูปที่ดินของรัฐตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา มีการประกาศเขตปฏิรูปที่ดิน 59 ล้านไร่ และมีการมอบที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ให้เกษตรกรไปแล้ว 20 ล้านไร่ แต่ส่วนใหญ่จึงเป็นการนำที่ดินของรัฐ โดยเฉพาะพื้นที่ป่ามาปฏิรูปให้เกษตรกรมากกว่าการเวนคืนที่ดินจากเอกชน เพราะปรากฏว่าที่ดินที่จัดสรรให้กับเกษตรกร ตามนโยบายการปฏิรูปที่ดินเพื่อ

การเกษตรกรรมของรัฐมีการนำที่ดินของเอกชนมาปฏิรูปเพียง 489,067 ล้านไร่เท่านั้น ส่วนที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินที่ต้องทำการจัดสรรให้กับเกษตรกรอีกประมาณ 58.5 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

จากเงื่อนไขความล้มเหลวของนโยบายที่เกี่ยวข้อง กับการแก้ไขปัญหาที่ดินของรัฐ และการที่ชาวนาชาวไร่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามากระทบอย่างต่อเนื่องและรอบด้าน ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องจากการพัฒนาภาคเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ การขยายตัวของระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ที่ส่งเสริมให้ชาวนาชาวไร่ใช้ที่ดินเพื่อการปลูกพืชพาณิชย์สนองความต้องการของระบบตลาดอย่างเข้มข้น

และ การต้องเผชิญกับการขยายตัวของการค้า การเก็งกำไรที่ดินในช่วงทศวรรษ 2530 ที่ได้เข้ามาผนวกเอาที่ดินของชาวนาชาวไร่ในชนบทให้เข้าสู่ระบบตลาดการค้าที่ดิน และยังได้กระตุ้นให้เกิดการทุจริตในกระบวนการปฏิรูปที่ดินและการออกเอกสารสิทธิที่ดิน ส่งผลให้ที่ดินตกอยู่ในการครอบครองของนายทุนผู้มิได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแทนชาวบ้านและเกษตรกร

เงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงข้างต้นจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่เพิ่มความรุนแรงและความซับซ้อนของปัญหาที่ดินทำกินให้กับชาวนาชาวไร่ในภาคเหนือมากขึ้น สภาพความขัดแย้งของการถือครองที่ดินของคนสองกลุ่มระหว่างชนชั้นนำที่ร่ำรวยนายทุนที่ดิน กับชาวนาชาวนายกจนไร้อินทินทำกินได้กลายเป็นความขัดแย้ง ที่นำไปสู่การรวมตัวเพื่อเคลื่อนไหวต่อสู้ระลอกใหม่ของชาวนาชาวไร่ในภาคเหนือตอนบน เพื่อแก้ไขปัญหาคาราคาเข่งที่ดินทำกินและที่ดินทำกินไม่เพียงพออีกครั้งหนึ่ง

2.

จาก “รังวัดจับสลาก ออกกฎระเบียบ ถึงโฉนดชุมชน” แบ่งปันอย่างเป็นธรรม จัดสรรเพื่อคนในชุมชน

“หลังจากที่จัดการที่ดินนี้ได้แล้ว ได้ดำเนินการอย่างไรบ้าง” ผมเอ่ยถามรายละเอียดขั้นตอนการจัดสรรแบ่งปันที่ดินของชาวบ้านไร่ตรงวันรบ อินทวงค์ หนึ่งในแกนนำการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชนบ้านไร่ตรงบอกเล่าให้ฟังว่า เริ่มจัดสรรที่ดินกันเป็นแปลงๆ ตอนที่ลงมือจัดสรรที่ดินกันครั้งแรกนั้น ชาวบ้านลงมือทำตามความเข้าใจ ไม่มีตำรา แต่ได้ไปขอคำแนะนำ ขอความช่วยเหลือจากผู้รู้คนหนึ่ง ซึ่งครั้งหนึ่งเขาเคยเป็นเจ้าของที่รังวัดที่ดินให้กับสำนักงานที่ดินอำเภอแห่งหนึ่ง

“คือชาวบ้านเราทำไม่เป็น ที่จะมาจัดสรรที่ดินให้พวกเขาคนเดียว แต่ความเข้าใจเรามี เราก็เลยไปขอให้คนที่พอจะมีความเข้าใจในเรื่องการแบ่งปันที่ดินมาจัดเป็นแปลงให้ โดยเราเอาจำนวนสมาชิก จำนวนพื้นที่ที่เขาจัดเป็นแปลงให้เรา ก็ได้เป็นแปลงๆ ตามที่เราเข้าใจ”

“เขาใช้วิธีการจัดสรรแบ่งปันที่ดินอย่างไรบ้าง”

“ก็มีการรังวัด แล้วก็แบ่งแปลง ทำแผนที่ ตอนนั้นยังเป็นเขตวัดอยู่ เขาก็ลงมือทำ เอาชาวบ้านช่วยอีกแรงโดยการสร้างหมุดจำลองขึ้นมา แล้วก็วัดพื้นที่จริง ตีค่าของเนื้อที่ออกมา หลังจากนั้นก็แบ่งเป็นแปลง”

หลังจากรังวัด ทำพิทัดแผนที่ แบ่งเป็นแปลงแล้ว ชาวบ้านพยายามคิดค้นหาวิธีว่าจะจัดสรร แบ่งที่ดินกันอย่างไรถึงจะให้เห็นธรรม กระทั่งทุกคนลงความเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่า ใช้วิธีจับสลาก เหมาะสมและเป็นธรรมมากที่สุด

“ตอนนั้น เราก็คิดกันว่า ถ้าจะให้ต่างคนต่างเลือก ก็อาจเกิดปัญหาแย่งกันได้ ก็เลยใช้วิธีจับฉลาก น่าจะยุติธรรมที่สุด เพราะว่าถ้าไม่จับฉลาก คนที่เลือกก่อน ก็อาจจะได้เปรียบ”

ข้อดีของการจับสลาก ในการจัดสรรที่ดินอีกหนึ่งก็คือ ทำให้ที่ดินไม่กระจุกตัวอยู่

“เรารู้ทีหลังว่า การจับฉลากนั้นเป็นผลดีต่อชุมชน ถ้าเกิดเราไม่มีการจับสลากนะ กลุ่มนายทุนจะกลับมาอยู่ในหมู่ของเราแน่แหละ เพราะว่าคนที่มีความแสบแฉ่งมาซื้อที่ดินของคนนั้นคนนี้ ทำให้ที่ดินมากระจุกรวมกัน เลยกลายเป็นแปลงใหญ่ ลักษณะจะเป็นอย่างนั้น แต่เมื่อใช้วิธีจับฉลาก มันก็กระจายที่ดินไป พวกนายทุนก็ไม่สามารถที่จะแฝงตัวเข้ามาทำได้” วันรบ บอกเล่าให้ฟัง

“ใช่ การจับสลาก ทำให้ใครไม่ได้เปรียบหรือเสียเปรียบ เราจัดการแบบนี้ เพื่อการจัดการที่ดินที่เป็นธรรม” พอปี ธรรมชันธ์ วัย 72 ปี ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน บอกย้ำให้เราได้ยินกันดังๆ

การจับสลากแบ่งที่ดินกันแต่ละแปลง ได้ดำเนินการไปพร้อมๆ กับการตั้งคณะกรรมการ และการตั้งข้อระเบียบขึ้นมา

“เรามีข้อระเบียบ เราสร้างขึ้นมาเพื่อจัดการที่ดิน ตั้งแต่เรื่อง การแบ่งแปลง การจัดสรร มันจำเป็นต้องทำระเบียบควบคุม เช่นว่า ห้ามซื้อ ห้ามขายที่ดินของแต่ละแปลง สมาชิกต้องได้คนละหนึ่งแปลง แต่ ถ้าจำเป็นต้องขาย สาเหตุอาจเป็นเพราะไม่สามารถที่จะทำประโยชน์ได้ แล้ว หรือไม่สามารถสืบทอดให้ลูกหลานได้แล้ว ที่ดินแปลงนั้น ก็จะต้องผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการ ถ้าจะขายก็ให้ขายให้คนในชุมชนนี่”

ต่อมา การจัดการที่ดินผืนนี้ เริ่มวิวัฒนาการ กลายเป็น “โฉนดที่ดินชุมชน” ชุมชนไร่ดง ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ต้นแบบ หรือพื้นที่นำร่องในเรื่องการจัดการทำ “โฉนดที่ดินชุมชน” อีกพื้นที่หนึ่ง

“ตอนหลัง เราก็ได้พัฒนามาเป็นโฉนดที่ดินชุมชน เพื่อที่จะควบคุมไม่ให้ที่ดินมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน วัตถุประสงค์โฉนดชุมชนก็คือ ห้ามมีการซื้อขายแลกเปลี่ยน และควบคุมที่ดินให้อยู่ในชุมชนนี้ไม่ให้หลุดไปอยู่ในมือของคนนอก”

แต่ก็นั่นแหละ กว่าจะมาเป็น โฉนดชุมชน ได้นั้น ต้องเรียนรู้กับอุปสรรคปัญหาอย่างต่อเนื่อง

“เราได้สรุปบทเรียนจากบางพื้นที่ ในเรื่องการจัดการที่ดินที่ชาวบ้านจัดสรรในจังหวัดลำพูนเมื่อหลายปีที่ผ่านมา เช่น กรณีปัญหานายทุนบุกรุกที่สาธารณะของชุมชน 15,000 ไร่ มาปรับใช้...” รังสรรค์

ศรีสองแคว บอกเล่าถึงการนำความผิดพลาดจากพื้นที่อื่นมาปรับแก้ไข

เมื่อย้อนกลับไป กรณีปัญหานายทุนบุกรุกที่ดินสาธารณะของชุมชน กรณีที่ดินผืนใหญ่ 15,000 ไร่ ที่ชาวบ้านไร่ดง พุดถึงนั้น จะพบว่า เป็นปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ดินทำกินระหว่างนายทุนเจ้าของที่ดินกับชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านท่าช้าง บ้านต้นผึ้ง บ้านท่าหลุก บ้านแพะใต้ ในเขตกิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง และชาวบ้านหนองเขียด บ้านท่าคอม่วง บ้านหนองปลาสุวย บ้านสันปุยเลย บ้านดงขี้เหล็ก และบ้านศรีเตี้ย ในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ซึ่งก่อนนั้น เคยเป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินโครงการจัดสรรที่ดินผืนใหญ่บ้านโฮ่ง-ป่าซาง เมื่อปี 2509 มีพื้นที่ดำเนินการทั้งหมด 15,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านที่เอ่ยมาทั้งหมด

แต่พอนานๆ เข้า โครงการดังกล่าวกลับล้มเหลวอย่างไม่เป็นท่า และกลับกลายเป็นว่า พื้นที่ทั้งหมดนั้น ชาวบ้านไม่ได้ถือครองใช้ประโยชน์ใดๆ หากตกไปอยู่ในมือของนายทุนทั้งหมดแน่นอน จึงกลายเป็นปัญหาที่หมักหมม และไม่มีความเป็นธรรมกับคนในชุมชน ทำไม่ถึงเป็นเช่นนั้น? หลายคนตั้งคำถาม...

“กรณีที่ดินผืนใหญ่ 15,000 ไร่ นั้น วิธีการจัดสรรที่ดินไม่เหมือนกับพื้นที่ไร่ดง คือเขาจะใช้วิธีวางไร่ ถางใครถางมัน ใครมีแรงถางเยอะก็ได้เยอะ บางคนถางได้เป็นสิบไร่ยี่สิบไร่ มันไม่มีระเบียบควบคุม จึงทำให้คนไหนมีเงินเยอะ ก็กว้านซื้อ แล้วชาวบ้านที่เคยเข้าไปบุกเบิกถางถาง สู้ในตอนแรกๆ เดียวนี้ที่ดินไม่มีเหลือแล้ว” รังสรรค์ ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุของปัญหา มาถึงเวลานี้ “โฉนดชุมชน” จึงกลายเป็นสิ่งสำคัญของชาวบ้านไร่ดง ที่จะเป็นสิ่งที่กำกับดูแล ควบคุมที่ดินไม่ให้หลุดมือไปสู่นายทุนอีกต่อไป

“ทำให้เราเห็นว่า ถ้าเราไม่มีเรื่องกฎระเบียบ ไม่มีกรรมการ ชุมชน ไม่ดูแลควบคุม และไม่มีโฉนดชุมชนมาควบคุม มันจะกลับมาเหมือนเดิม คือ หนึ่ง เกิดที่ดินกระจุกตัว สอง ที่ดินจะหลุดมือจากชุมชน เราหวัง วิตกต่อเรื่องนี้” แกนนำคนสำคัญของชาวบ้านไร่ตง บอกย้ำ

**3.
หัวใจของโฉนดชุมชน:ไม่ให้ที่ดินหลุดมือ
ออกจากพื้นที่ชุมชน**

ผมพลิกโฉมที่ดินชุมชนของบ้านไร่ตงอย่างช้าๆ
เมื่อกระดาดแข็งแผ่นนั้น ไม่มีตราครุฑ หากมีรอยประทับตรา
สีแดงด้วยรูปมีดและเคียวไขว้ พร้อมมือกำหัตวีบนมุมซ้าย มีข้อความ
กระจายที่ดินให้เป็นธรรม ปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน ไว้ตรงกลาง มุมขวา
ของเอกสารระบุหมายเลขที่ดินของแต่ละแปลง

นี่คือโฉนดชุมชน ที่ชาวบ้านได้ร่วมกันทำอย่างง่าย ๆ แต่มี
คุณค่าความหมายยิ่งสำหรับพวกเขา

เนื้อหาทั้งหมด ระบุข้อมูล ชื่อ-นามสกุลผู้ถือครอง จำนวน 1 ไร่
1 งาน พร้อมด้วยแผนที่แบ่งกันอาณาเขตอย่างชัดเจน

ที่น่าสนใจก็คือ ในโฉนดที่ดินชุมชนแต่ละฉบับนั้น จะมีลายมือ
ชื่อของผู้ถือครอง กรรมการและพยานกำกับ พร้อมข้อระเบียบให้รับรู้
อย่างชัดเจน...

- สิทธิในที่ดินฉบับนี้
1. เป็นมรดกตกทอด ห้ามซื้อขายที่ดิน
  2. ปฏิบัติตามกฎหมายของคณะกรรมการชุมชน
  3. ยอให้ใช้ประโยชน์ที่ดินตลอดไป

ผมอ่านทวนข้อปฏิบัตินั้นอยู่เรื่อยๆ ในใจ...3 ข้อสั้นๆ ชัดเจน
เข้าใจง่าย แต่ครอบคลุมถึงชีวิตและวิถีการดำรงอยู่ของชาวบ้านทั้งหมด
ทั้งชีวิต ทั้งปัจจุบันและอนาคต

จริงสิ ข้อความภาษาของชาวบ้านนั้น ย่อมแตกต่างกับ
ข้อความของภาษาราชการที่แฝงไว้ด้วยระเบียบ การควบคุมและไว้ซึ่ง
อำนาจอย่างสิ้นเชิง

“โฉนดตัวนี้มีมันแตกต่างกับเอกสารสิทธิที่รัฐออกให้อย่างไรบ้าง...”
เสียงคนจากข้างนอกชุมชน เอ่ยถาม

“คือก่อนหน้านี้ เรามีกฎระเบียบแล้ว แต่ยังไม่พอ มาคิดกันต่อว่า
ทำอะไรถึงจะให้มันดูเป็นทางการ ที่จะให้ชุมชนยอมรับ ก็เลยเกิด
โฉนดชุมชนนี้ขึ้นมาควบคุมอีกทีหนึ่ง มีทั้งกฎระเบียบ คณะกรรมการ
และต้องให้มีเอกสารเป็นทางการของเรา เป็นของราชการ” พ่อสวัสดิ์
หอยแก้ว วัย 63 ปี อธิบายให้เราฟัง

“แล้วพ่อลุงไม่คิดหรือว่าโฉนดชุมชน ชาวบ้านออกกันเอง ไม่ใช่
ทางราชการออกให้ คนอื่นหรือทางรัฐอาจจะมองว่า มันไม่มีความน่าเชื่อถือ
จะไปรับรองสิทธิกันได้อย่างไร” ผมแห่ยกถาม

“ชุมชนรับรองกันเอง เราไม่ได้หวังให้รัฐรับรอง” พ่อลุงตอบ
ทันควัน ทันใจ

เป็นน้ำเสียงของความเชื่อมั่นว่าชุมชนแห่งนี้ดูแลจัดการตนเองได้ โดยไม่ต้องหวังพึ่งรัฐ

“ใช่ เราไม่หวังว่าราชการจะยอมรับ แต่เราขอให้พี่น้องเรา ยอมในตัวนี้ ยอมรับในตัวโฉนดชุมชนเพื่อควบคุม เพื่อจัดระเบียบในกลุ่มของเราให้ได้เท่านั้นพอ...” วันรบ อินทวงค์ อธิบายเสริมด้วยสีหน้าจริงจัง

ชาวบ้านไร่ตรง ต่างบอกร้าเป็นเสียงเดียวกันว่า ไม่ได้สนใจรูป ลักษณะของโฉนดชุมชน แต่สนใจว่า เอกสารโฉนดชุมชนที่ชาวบ้านจัดทำกันนั้น จะเป็นไปในแนวทางที่เอื้อประโยชน์ต่อพี่น้องชาวบ้านจริงๆ “ขออย่างเดียว ขออย่าให้มีการซื้อขาย โดยที่ไม่ผ่านกรรมการ ไม่ผ่านอะไรนะ แต่ถ้าผ่านระบบคณะกรรมการ ผ่านชุมชน ก็ยังมีการประชุมที่น้องชาวบ้านอยู่จะมีผลมากกว่า”

จัดสรร แบ่งปัน เกื้อกูล

ใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างคุ้มค่า

“หลังจากมีการจัดสรรที่ดินกันแล้ว พี่น้องชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในที่ดินกันอย่างไบบ้าง” ผู้ประสานงานจากเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย เอยถามชาวบ้านตัวแทนชาวบ้าน บอกว่า หลังจากยึดที่ดินมาแล้ว ได้ทำการจัดสรร ผ่านการรังวัด การออกเอกสารสิทธิโฉนดชุมชน จากเนื้อที่รวมทั้งหมด 426 ไร่ โดยชาวบ้านได้ทำการปฏิรูปที่ดินเอาไว้เป็นของหน้าหมู่ หรือของส่วนรวม เป็นที่ดินสาธารณะจำนวน 10 ไร่ ที่เหลือมีการจัดสรรให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกรายละ 1 แปลงแปลงละ 1 ไร่ 1 งาน

“ทำไม่ถึงแบ่งให้ชาวบ้านรายละ 1 ไร่ 1 งาน”

“เพราะว่าเฉพาะสมาชิกของบ้านไร่ตรงนั้นก็มีเยอะ มีทั้งหมด 200 กว่าคน ก็จัดสรรกันลงตัวที่ 1 ไร่ 1 งาน”

“แล้วในเชิงเศรษฐกิจในเรื่องรายได้จากการใช้ประโยชน์จากที่ดินพอจะประเมินได้ไหม”

“ได้อย่างของพ่อลุงข้างที่ดินสาธารณะ หลังจากเริ่มเข้าไปใช้ที่ดินก็ปลูกเลย ทั้งลำไย มะม่วง ก็ติดลูก ได้เงินหลายแล้ว ได้นอกฤดูดูคราวที่แล้วตั้งหลายหมื่น ได้หลายรุ่นแล้ว” วันรบ บอกกับเรา

เมื่อเราเดินไปรอบๆ สวน รอบๆ ที่ดินที่จัดสรรแบ่งกันนั้น จะเห็นว่า ชาวบ้านที่นี่ จะเน้นการปลูกพืชแบบผสมผสาน “ปีที่แล้วพอขาย มะม่วงได้เงิน 8,000 บาท ขายลำไย 4,000 บาท ได้ไม่เยอะ มันไม่ค่อยออกลูก แต่ก็มีการแปลงที่เขาได้ประโยชน์จากพื้นที่นี้ ได้กันหลายหมื่น...” พ่อปี บอกกับผม ขณะพาเดินชมสวน ในขณะที่พ่อสวัสดิ์ หอยแก้ว บอกเราว่า ขายลำไยในสวนได้ 15,000 บาท

แทบไม่น่าเชื่อว่า จากที่ดินที่ครั้งหนึ่งเคยปล่อยให้ร้างว่างเปล่า มาตอนนี้ ที่ดินกว่าสองร้อยไร่ ได้กลายเป็นสวนผัก ผลไม้ ต้นไม้ใช้สอยหลากหลายชนิดในแต่ละแปลงติดเป็นผืนกว้างใหญ่

ที่ดิน จึงเป็นหัวใจของคนในชุมชนไร่ตรง

เพราะแต่เดิมนั้น ชาวบ้านไร่ตรง จะยึดประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากไม่มีที่ดินทำกิน เราจึงมองเห็นผู้หญิงรับจ้างเย็บผ้า ส่วนผู้ชายก็พากันออกไปรับจ้างก่อสร้างตามเขตเมือง ส่วนคนหนุ่มสาวก็ไปเป็นลูกจ้างในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน

ทว่า มาบัดนี้ หลังจากที่บ้านไร่ได้รับการจัดสรร แบ่งปันที่ดินให้อย่างเป็นธรรมแล้ว ซึ่งถึงแม้ว่า จำนวน 1 ไร่ 1 งาน นั้นอาจเล็ก

น้อยในสายตาของคนทั่วไป แต่ที่ดินแต่ละแปลงนั้นก็สามารถพลิกฟื้นชีวิตผู้คนที่นี่ได้ลิ้มตาอ้าปาก หยดเย็นอยู่ในผืนดินนี้ได้อย่างพอเพียง และมีความสุข โดยดูได้จากการสอบถามชาวบ้าน ถึงมูลค่าการใช้ประโยชน์จากที่ดินหลังทำการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน พบว่า ทุกคนต่างมีรายได้เข้ามาจนเหลือชีวิตครอบครัวกันอย่างต่อเนื่อง

“อย่างป้านี้ ลำไยออกลูกเยอะ คิดว่าแปลงหนึ่งคงขายได้ไม่ต่ำกว่าสามสี่พัน บางแปลงที่มีการดูแลดีๆ อาจได้ถึงห้าหมื่น”

เมื่อมีการคำนวณผลผลิตที่ได้ก็ค้นคว้าว่าหากทุกคนขยันมีมะม่วง ลำไยได้เฉลี่ยแปลงละ 4,000 บาท จากจำนวนที่ดินทั้งหมด ในบริเวณไร่ดง-แม่อาว จำนวน 280 แปลง

ชาวบ้านสามารถมีรายได้ รวมกันทั้งหมดเป็นเงินสูง 1,120,000 บาท ซึ่งถือว่าไม่ใช่น้อยสำหรับวิถีชาวบ้านที่นี่

ภู เชียงดาว

เหล่านี้ล้วนคือดอกผลที่มาจาก การเรียกร้องต่อสู้เคลื่อนไหวไม่ไช่ ได้มาจากการร้องขอ และเป็นเม็ดเงินที่มาจากน้ำพักน้ำแรงของชาวบ้าน โดยผ่านการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชนอย่างแท้จริง!

ทำสวนส่วนรวม เป็นทุนในการต่อสู้

แดดกล้า ลมพัดแรง ผมเดินตามหลังพอลุงปี่ ธรรมพันธ์ ้วย เจ็ดสิบกว่าปี ไปตามร่องแปลงผักผสมผสาน ไกลๆ กับศาลากลางสวน ที่ชาวบ้านที่ใช้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ร่วมกัน

“เพิ่งหว่าน เพิ่งปลูกลงไปไม่นานมานี้เอง...” พอลุงบอก พร้อมชี้ให้ดูพืชผัก พริก ผักชีมันสำปะหลัง ถั่วลิสง ข้าวโพด ปลูกสลับกันไป ในแต่ละแปลง กำลังงอกเงย งอกงาม

นี่เป็นส่วนส่วนรวมของชาวบ้านไร่ดง ที่ช่วยกันเพาะปลูกกัน ขึ้นมาในพื้นที่ 10 ไร่

“เราปลูกเอาไว้เพื่อเป็นทุนรอนในกิจกรรมส่วนรวม และทำ ที่ดินให้มันมีประโยชน์ ไม่ใช่ปล่อยให้มันรกร้างเฉยๆ”

อย่างที่รู้ๆ กันว่า ผืนดินที่ชาวบ้านไร่ดงทำการปฏิรูปกันขึ้นมา นั้น ได้จัดสรรเป็นสองส่วน คือ จัดสรรให้กับสมาชิกในแต่ละแปลง กับ จัดสรรเป็นที่ดินส่วนรวม สังเกตได้ว่า ในที่ดินแต่ละแปลง

“พื้นที่ของชาวบ้านในแต่ละแปลงๆ เราก็ให้ทำประโยชน์เต็มที่ ให้ทุกคนพัฒนาที่ดินของตนเอง แล้วรักษาที่ดินของตัวเอง ในส่วนพื้นที่ สาธารณะตรงนี้ เราก็พยายามที่จะช่วยกันพื้นที่ดินสาธารณะตรงนี้ให้ มันเกิดประโยชน์จากการผลิต เป็นพื้นที่ปลูกพืชหมุนเวียน แล้วก็ ช่วยกันทำปุ๋ยอินทรีย์ เพราะว่าพื้นที่ตรงนี้เป็นดินทราย ซึ่งเขาเรียกว่า

ดินปราบเซียน...

เราจึงมองเห็นกองปุ๋ยหมักกองใหญ่ คลุมด้วยกระสอบไว้ใกล้ๆ แปลงผัก เป็นปุ๋ยหมักที่ชาวบ้านใช้แกลบเผา ชีวูว เศษไม้เศษผัก เปลือกถั่ว รำ และน้ำหมักมาคลุกหมักเป็นธาตุอาหารบำรุงปรับปรุงดิน

“แล้วพืชผักหรือผลผลิตที่ขายได้แล้วจะนำไปทำอะไร”

“ผลผลิตที่หักเข้าส่วนรวม ส่วนกำไรหรือไม่นั้น ต้องดูผลผลิตที่ได้ แล้วค่อยมาจัดสรรกันอีกที”

ชาวบ้านไรตรงบอกว่า ทุกสิ่งหมดนั้นมาจากน้ำพักน้ำแรง มีการเก็บเงินลงขันกันบ้าง และที่ผ่านมา ชาวบ้านนั้นทดลองเรียนรู้ ลองผิดลองถูก เคยปลูกพืชผักกันมา 2 - 3 ครั้ง ไม่ต่อเนื่อง ล้มแล้วลุก ล้มแล้วลุกอยู่มาหลายครั้งหลายหน

“แต่สิ่งอย่างไร เรายังภูมิใจที่เราอยู่ด้วยกันได้ถึง 9 ปีโดยที่เราไม่ล้มสลาย...” เสียงของชาวบ้านไรตรง เอ่ยออกมาด้วยสีหน้าเชื่อมั่น

5.

**ย้ำ “ปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน โฉนดที่ดินชุมชน”
คือผืนดินแห่งความหวัง คือพลังของชุมชน**

เป็นที่รับรู้ว่า รัฐบาลชุดนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี มีความพยายามผลักดันนโยบายให้มีการออกโฉนดชุมชน จนทำให้ กระแสการปฏิรูปที่ดินในประเทศไทยเกิดความตื่นตัวกันอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อหันมาฟังเสียงนักวิชาการหลายท่าน กลับไม่ได้ตื่นเต้น ตีใจไปกับนโยบายของรัฐบาลชุดนี้เลย หากรู้สึกหวาดหวั่นกับสิ่งที่ รัฐบาลกำลังดำเนินการมากกว่า

เหมือนกับที่ อาจารย์ประภาส ปิ่นตบแต่ง นักวิชาการจากคณะ รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ออกมาวิพากษ์ว่า โฉนดชุมชนที่ จะเกิดขึ้นในรัฐบาลนี้ เป็นเพียงหยิบเล็กผสมน้อยจากกฎหมาย และ มาตรการที่มีอยู่อย่างล้นพิกลพิการ ซึ่งคงจะทำให้เกษตรกร คนจน มี ที่ดินทำกินเพิ่มขึ้นมาบ้าง แต่ไม่ใช่การกระจายกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่ง กระจุกตัวอันเป็นโจทย์ที่สำคัญ

และใน ร่างระเบียบโฉนดชุมชน ยังระบุบอกว่า ไม่ใช่การ กระจายกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิรูปที่ดิน เพราะ เขียนเอาไว้ชัดเจนว่าที่ดินซึ่งเป็นโฉนดชุมชนยังคงเป็นที่ดินของรัฐเท่านั้น

นอกจากนั้น ในร่างระเบียบโฉนดชุมชนได้ระบุเอาไว้ชัดเจน ว่า การให้ใช้ประโยชน์จะทำได้ไม่เกิน 30 ปี และมีการพิจารณาทุกๆ 3 ปี ซึ่งนี่ก็คือการให้เช่าตามกฎหมายที่ราชพัสดุ คำถามเดิม ก็คือ นี่จะ

เป็นการกระจายกรรมสิทธิ์ที่ดินได้อย่างไร

“ปัญหาที่ตามมา ก็คือ ความมั่นคงในที่ดินของชาวบ้านก็ยังไม่เหมือนเดิม เพราะไม่รู้ว่าจะเมื่อใดรัฐจะเอาคืน และยังถ้าเป็นเพียง แนวปฏิบัติ หากรัฐบาลใหม่มาแล้วไม่เห็นด้วยกับแนวทางของรัฐบาลนี้ ก็จะมีการเปลี่ยนแปลง ยกเลิกได้ง่าย...”

แน่นอน เมื่อเราหันมาถามชาวบ้าน ว่ามีความเชื่อมั่นในสิ่งที่รัฐ กำลังดำเนินการ อยู่หรือไม่? ผมเห็นสีหน้าแววตาและคำสนทนาของ ชาวบ้านทุกคน ต่างบ่งบอกถึงความไม่เชื่อมั่น ไม่ไว้ใจรัฐ อย่างเห็นได้ชัด “คือตอนนี้ เราหวังที่สุดว่าถ้าเขาร่องทางเดินเดิม มันจะยื้อ”

“เราก็จะใช้โฉนดชุมชนของเรา แต่ให้รัฐบาลรับรองสิทธิ์ หรือ ว่าให้กฎหมายรับรองเรื่องโฉนดชุมชนที่เราทำอยู่...แต่ก็ไม่รู้ว่าหน้าตา มันจะออกมาเป็นยังไง”

“แล้วคิดว่า การรับรองสิทธิของรัฐกับสิ่งที่ชุมชนทำอยู่นั้นจะ สอดคล้องกันหรือ”

“เรายังมองไม่เห็น”

“จริงๆ แล้ว ผมคิดว่ารัฐน่าจะยอมรับในสิ่งที่พวกเรากำลังทำ ก็คือเรื่องการห้ามซื้อขาย ให้กับคนนอก ซึ่งเราสามารถจัดการตรงนี้ได้ โดยที่ของรัฐจัดระบบไม่ได้เลย ถ้าเป็นรัฐ พอนานๆ ไป พวกนายทุนก็ เข้ามากว้านซื้อทิ้งเปล่าๆ ก็มี แต่เราไม่อยากให้เป็นแบบนี้ เรายัง สามารถที่จะทำตรงนี้ได้”

คงเป็นจริงเช่นนั้น เพราะเมื่อสอบถามระเบียบ กติกา การ ควบคุมภายในของโฉนดชุมชนบ้านไร่แดง จะรู้เลยว่า มีความสอดคล้อง เหมาะสม และเป็นธรรมกับคนในชุมชนมากกว่า

และระเบียบของชาวบ้านเชื่อว่าจะแข็งแกร่ง เหมือนกฎหมาย

ของรัฐ หากมีการวางเงื่อนไขปรับให้เข้ากับความเป็นจริง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ต้องขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของคณะกรรมการโฉนดชุมชน

ยกตัวอย่างกรณี แม่เฒ่าคนหนึ่ง ได้มาบอกกับคณะกรรมการว่า ทำไม่ไหวแล้ว ไม่ทำแล้ว จะสละที่ดินให้ ทางคณะกรรมการก็พิจารณาให้ขายกับคนในชุมชนได้ ซึ่งที่ดินแต่ละแปลงนั้น มีการควบคุมราคาที่ดินเอาไว้อยู่ที่ 15,000 บาทต่อแปลง

หลังจากที่ขายให้กับคนในชุมชนแล้ว ทางคณะกรรมการคืนเงินให้แม่เฒ่า จำนวน 4,000 บาท เป็นการคืนทุนให้ที่ครั้งหนึ่ง เคยร่วมกันฮีด บุกถางที่ดิน และร่วมเคลียร์ไถมาด้วยกัน

“คือเรายังคืนทุนให้อยู่ คือขายให้คนใหม่แล้ว แต่คืนไม่เยอะ คืนแค่ 4,000 บาท เพื่ออะไร ก็เพื่อเราไม่ยากให้ขายนั้นแหละเราเลยคืนให้น้อย”

“สรุปแล้ว ก็คือ เมื่อส่งเรื่องให้กรรมการพิจารณาขายให้คนในชุมชนซึ่งเราเห็นว่าเหมาะสม ไม่ได้เข้ามาหวังกำไร เมื่อเข้ามาซื้อ 15,000 บาท เราคืนให้เจ้าของเดิม 4,000 บาท เหลือ 11,000 บาท ก็เอาให้ทำกองทุนที่ดิน 1,000 บาท แล้วเอาไว้ในคณะกรรมการ 10,000 บาทเพื่อไว้เป็นทุนขับเคลื่อนหรือพัฒนาพื้นที่ต่อไป”

ซึ่งเมื่อเราฟังชาวบ้านอธิบายชัดเจนอย่างนี้แล้ว รับรู้ได้เลยว่าโฉนดชุมชนที่ชาวบ้านไรตรงได้ทำกันอยู่นี้ มีประสิทธิภาพ สอดคล้องและเหมาะสมกับคนในชุมชนมากที่สุด

ไม่ว่าจะเป็น กฎข้อบังคับ ระเบียบ การถือครอง การใช้ประโยชน์ แม้กระทั่งการออม ซึ่งนำไปสู่ระบบธนาคารที่ดินในอนาคต โดยผ่านคณะกรรมการ และชุมชนเป็นผู้กำกับดูแล

ฉะนั้น เมื่อหันมามองการขับเคลื่อนเรื่อง การปฏิรูปที่ดิน หรือ

การร่างกฎหมายโฉนดชุมชนของรัฐบาล ชาวบ้านกลับรู้สึกกังวล เมื่อรู้ว่าสิ่งที่รัฐกำลังดำเนินการนั้น อาจสวนทางกับสิ่งที่พี่น้องชาวบ้านกำลังทำกันอยู่ “โฉนดชุมชนนี้ ถ้าชุมชนเป็นคนเริ่มทำ แล้วก็เข้าใจในคุณค่าของโฉนดชุมชน เห็นว่าโฉนดชุมชนเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ ก็ไม่ต้องไปสนใจหรือให้รัฐมายอมรับ วันก่อนผมเข้าไปประชุม ก็เริ่มตั้งคำถามกับตัวเองแล้วว่า โฉนดชุมชนที่จะให้รัฐรับรองนี้มันต้องผ่าน ครม.เห็นชอบด้วยแล้วมีกฎหมายซึ่งยุ่งยากไปใหญ่เลย ตายแล้ว...ถ้ากฎหมายที่จะมารับรองโฉนดชุมชนมันไม่ใช่ของชุมชน แล้วสุดท้าย รัฐก็ต้องเข้ามาจัดการอีก ผมก็นั่งคิด... ไหนจะต้องผ่าน ครม.เห็นชอบ หรือไม่เห็นชอบร่างมาเป็นกฎหมายโฉนดชุมชน หรือว่ากฎหมายธนาคารที่ดิน ซึ่งถ้ามาแบบนี้ ผมเห็นว่า มันก็เข้ากรอบของรัฐจัดการ เข้ากรอบกฎหมายรัฐไปอีกจนได้ ถ้าเป็นอย่างงั้นมันก็ไม่ศักดิ์สิทธิ์แล้ว” ริงสรณ์ ศรีสองแคว แกนนำสำคัญของหมู่บ้านไรตรง บอกกับเราด้วยสีหน้าเคร่งเครียด

“แล้วเป็นไปได้ไหม ถ้ารัฐบาลชุดนี้มาจำลองแบบโฉนดชุมชนของบ้านไรตรงนี้ไปปรับเป็นโฉนดชุมชนในนามรัฐ” ผมแหงนถาม

“ถ้ารัฐเขียนว่า ให้ชาวบ้านควบคุมกันเอง น่าจะรับได้ แต่ถ้าระบุเมื่อใดว่าขึ้นตรงกับรัฐ รัฐเป็นคนจัดการก็คือว่าสุดท้ายก็กลับไปเหมือนเดิม ถ้าเป็นแบบนี้รัฐไม่ต้องจัดการก็ได้...เพราะสิ่งที่เราทำกันอยู่นี้ เราตั้งใจให้มันแตกต่างจากที่ผ่านมา เพราะถ้ายิ่งยึดใช้ระบบการจัดการที่ดินแบบที่รัฐเคยทำมา ถ้ามว่า 100 เปอร์เซ็นต์อยู่ที่นายทุนก็เปอร์เซ็นต์ที่ดินหลุดมือไปมากเท่าไรแล้ว แต่ที่ 100 เปอร์เซ็นต์ เรายังอยู่ได้ เราพยายามประคองกันให้อยู่ได้...” วันรบ อินทะวงศ์ บอกเสริมด้วยความหนักแน่น

จริงสิ ชาวบ้านไรตรงกล้าพูดได้ ก็เพราะว่า ชุมชนแห่งนี้ได้

ดำเนินการเรื่องโฉนดชุมชนโดยคนในชุมชน กันมานานเกือบ 10 ปีแล้ว
หากรัฐกำลังคืบและคลานอยู่อย่างนั้น

“มาถึงตอนนี้แล้ว ถือว่ามีความสำเร็จกันหรือยัง...”

“เราจัดระเบียบ จัดอะไรกันมาได้ จนถึงขนาดนี้ เราคิดว่า
ประสบความสำเร็จแล้ว แม้ว่าจะไม่ถึงร้อยเปอร์เซ็นต์”

“หัวใจหลักของโฉนดชุมชนคืออะไร” ผมตั้งคำถามทิ้งท้าย...

“ไม่ทำให้ที่ดินหลุดมือ ไม่ให้มีการแลกเปลี่ยน ไม่ทำให้ที่ดินหลุดมือ
ออกไปจากพื้นที่ชุมชนของเรา” เสียงของชาวบ้านไร่ตรงคนหนึ่ง เอ่ย
ออกมาด้วยน้ำเสียง สิ้นน้ำจิ้งจั่ง

ใกล้ค่ำ แดดอ่อนแรง อากาศเริ่มเย็นแล้ว ก่อนพวกเราจะ
ขอตัวกลับ ผมหันไปมองธงแดงที่ผูกกับลำไม้ไผ่ปักสูงขึ้นไปเหนือ
หลังคานั้นอีกครั้ง ในผืนธงสีแดงสดนั้นมีรูปลอบกับมีดพร้าไขว้กัน โดย
มีมือหนึ่งกำหมัดแน่นแทรกอยู่หว่างกลาง นอกจากนั้น เรายังมองเห็น
ถ้อยคำอักษรพาดโค้งให้เห็นเด่นชัด

“กระจายที่ดินให้เป็นธรรม ปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน”

ข้อมูลประกอบ

-สัมภาษณ์ชาวบ้านไร่ตรง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน, กรกฎาคม 2552

-วิทยานิพนธ์ เรื่อง 'การเคลื่อนไหวของขบวนการต่อสู้เพื่อสิทธิในที่ดิน
จังหวัดลำพูน' ของ 'กิงกาญจน์ สำนวนเย็น' รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ.2549

-ประกาศ ปันตบแต่ง, ประชาพิจารณ์โฉนดชุมชน,กรุงเทพฯ 2
กันยายน 2552

-เอ็มเอสที บราซิล : ขบวนการแรงงานชนบทไร่ที่ดิน, มาร์ธา ฮาร์เน็คเคอร์
เขียน, วิกาพันธ์ ก่อเกียรติขจร แปล,

สนพ.กลุ่มเพื่อนประชาชน จัดพิมพ์, ต.ค. 2550

เขื่อน ห้วยหินลาด ในแผ่นดิน ของความสมดุล

ตะ โด เอะ ปี่ ตะ ชิ เอะ นอ
ของใหญ่จะกินก็หยิบเอา ของน้อยจะกินต้องแบ่งปัน

อ้อ ที กะต๋อ ที อ้อ ก้อ กะต๋อ ก้อ
กินน้ำต้องรักษาน้ำ อยู่ป่าต้องรักษาป่า

เกอะตอ เส เอะ ทีโพคี เกอะตอ ทว่า เอะ ทีโพคี
เรารักษาน้ำที่ขุนน้ำ เรารักษาไฟที่ขุนน้ำ

เกอะตอ ฉ่าโพ อะหลอมี่ เกอะตอ ก้อโพ อะหลอมี่
ให้เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่า ให้เป็นที่นอนของสัตว์ป่า

อ้อ ที กะต๋อ ที เหม่ เก อ้อ ก้อ กะต๋อ ก้อ เหม่ เก
ใช้ผืนน้ำให้รักษาไว้ ใช้ผืนดินให้รักษาไว้

(“ทา” บทเพลงพื้นบ้านชาวปวาเกอญอ)

1. ยืนอยู่บนที่สูง

ผมยืนอยู่บนความสูง 900 เมตรจากระดับน้ำทะเล ได้เริ่มเงาไม้ใหญ่ บนเนินเขาอีกฟากฝั่งหนึ่งของหมู่บ้าน ยืนนิ่งอยู่ตรงนั้น ฝ้าดูชุมชนผ่านดงไม้ สวนชา ป่าผสมผสาน ลงไปเบื้องล่าง ผมยังคงมองเห็นร่องรอยของพายุลูกเห็บที่โหมกระหน่ำอย่างหนักหน่วงเมื่อหลายเดือนก่อน ความรุนแรงของมันทำเอาแผ่นดินสึกร้อน ต้นไม้ฉีกขาด ล้มระเนระนาดหลายต้น และทำให้หลังคาบ้านชาวบ้านที่นี่แตกร้าวพังยับยันทิ้งหมู่บ้าน

แต่หลังจากพายุสงบ พวกเขาก็ชักชวนพากันเข้าเวียง ไปซื้อกระเบื้อง ขนใส่รถกระบะขึ้นมา แล้วช่วยกันมุงหลังคาใหม่ ก่อนจะใช้ชีวิตตามวิถีปกติอีกครั้ง เหมือนกับไม่มีอะไรอะไรเกิดขึ้น

เป็นจริงเช่นนั้น ถ้าเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ ผู้คนที่นี่เขาเข้าใจไม่เคยคิดฝันหรือต้านทานธรรมชาติ พวกเขาเตรียมใจและพร้อมยอมรับโดยคุณุฎี

หากทว่าครั้งใดมีสิ่งแปลกแยกแปลกปลอมเข้ามา นั่น ผู้เฒ่ากลับย่ำเตือนลูกหลานอยู่อย่างนั้นว่า...ให้ระวังไว้ให้ดี มันจะคลานเลื้อยเข้ามาสู่ชุมชนเราเหมือนงูใหญ่

กระนั้น เมื่อจำต้องเผชิญกับสิ่งแปลกเปลี่ยน ผู้คนที่นี่ก็ไม่ได้ตื่นตระหนก แต่จะตื่นตัว รับรู้และเรียนรู้ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของพวกเขา

ผู้คนที่นี้สามารถคัด แยก กรองบางสิ่ง รับหรือไม่รับบางอย่างเอามาไว้ในชุมชนได้อย่างรู้เท่าทัน

2. พูคน กัณฑา แพนดิ

เมื่อเอ่ยถึง “ห้วยหินลาดใน” แห่งนี้ ถือเป็นอีกชุมชนหนึ่งในอุดมคติของผม...

เผ่าพันธุ์พื้นเมือง กับชุมชนเล็กๆ อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ลิงแวดล้อม กลางวิถีอันสงบเรียบง่าย เรียบง่าย สามัญ หากเต็มเปี่ยมด้วยคุณค่าแห่งชีวิตและจิตวิญญาณ

“หมู่บ้านห้วยหินลาดใน” ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของ ต.บ้านโป่ง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย เป็นชุมชนชนเผ่าปวาเกอญอ หรือชนเผ่ากะเหรี่ยง ที่หลายคนเรียกกัน ชนกลุ่มนี้อยู่กันมาหลายชั่วอายุคน นับได้กว่าร้อยปีมาแล้ว เป็นชุมชนในหุบเขา แวดล้อมด้วยภูเขาสลับซับซ้อน อีกทั้งยังเป็นแหล่งกำเนิดของลำห้วยน้อยๆ อีก 14 สาย ไหลมารวมกันที่นี่ เรียกกันว่า ห้วยหินลาด

ปัจจุบันในเขตลุ่มน้ำห้วยหินลาด มีชุมชนตั้งอยู่รายล้อมอยู่ 3 ชุมชน คือ บ้านห้วยหินลาดใน บ้านห้วยหินลาดนอก และบ้านป่าตึง

เมื่อเราหันหน้าไปยังทิศเหนือของหมู่บ้านห้วยหินลาดใน จะมองเห็นดอยลูกหนึ่งที่มีถนนตัดเลาะผ่านผืนป่ากรักริมชาวบ้านเรียกกันว่า ดอยประตูดิน มีลักษณะสำคัญทางธรรมชาติ คือเป็นช่องเขาแคบๆ ใช้สัญจรไปมาระหว่าง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ กับ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย มาตั้งแต่ยุคโบราณ

ว่ากันว่า ผู้คนสมัยก่อนได้ใช้เส้นทางนี้สัญจรไปมาหาสู่กัน โดยเฉพาะในยุคทองของการค้าระหว่างหัวเมืองล้านนากับหัวเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน ได้ใช้ช่องเขาประตูดินนี้เป็นเส้นทางสำคัญของคาราวานพ่อค้า

วัวต่าง เดินทางมาจากเมืองเชียงตุง อีกฟากหนึ่งของสหภาพพม่า ผ่านเมืองเชียงแสน เชียงราย เมืองพร้าว เวียงป่าเป้า เพื่อเข้าสู่เมืองเชียงใหม่

ช่องประตูดิน จึงมีความสำคัญ เปรียบเหมือนประตูของหมู่บ้านแถบนี้ เพื่อเดินทางออกไปสู่โลกกว้างภายนอก

ปัจจุบัน ช่องเขานี้ถูกตัดเป็นช่องกว้างกว่าเดิม จนกลายเป็นเส้นทางสายสำคัญของทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1150 (สายพร้าว - เวียงป่าเป้า)

เมื่อหันไปทางทิศใต้ของหมู่บ้าน เราจะมองเห็นคอยสูงเด่น

ชาวบ้านเรียกกันว่า “คอยโซจูโจะ” หรือ “ภูเขาสนสองใบ”

ครั้นหันไปทางทิศตะวันตก เราจะมองเห็นคอยหมากขี้มูก ซึ่งเป็นยอดเขาสูงที่สุดในบริเวณนี้ และถือเป็นป่าต้นน้ำแหล่งกำเนิดของลำห้วยสำคัญหลายสาย

ในขณะที่ทางฟากฝั่งตะวันออกของหมู่บ้าน คือบริเวณผืนป่าคอยม่อนเหลี่ยมที่ทอดตัวลงมาจากด้านทิศใต้

เมื่อมองไปยังพื้นที่ราบกว้างใหญ่ จะมองเห็นทุ่งนา ชาวบ้านที่นี่ได้ช่วยกันบุกเบิกเป็นพื้นที่นาประมาณ 60 ไร่

เท่านั้น เรามองเห็นป่าผืนใหญ่ล้อมรอบชุมชนเหมือนกำแพงปราการที่ธรรมชาติสร้างไว้โอบกอดชุมชนเอาไว้ ซึ่งชาวบ้านได้กันเอาผืนป่าส่วนหนึ่งทำเป็นป่าใช้สอย และทำไร่หมุนเวียน

จุดเด่นที่น่าสนใจของชุมชนห้วยหินลาดใน ก็คือ ชุมชนเล็กๆ แห่งนี้ สามารถดูแลผืนป่ามากกว่า 10,000 ไร่ ซึ่งผมว่าไม่ใช่เรื่องง่าย และไม่ใช่เรื่องธรรมดา ที่คนเพียง 97 คน 20 หลังคาเรือน จะดูแลรักษาไว้ได้อย่างสมบูรณ์เช่นนี้

ทุกครั้งที่ผมเดินทางมาเยือน ผมจึงมองเห็นพลังของชุมชนแห่งนี้เปล่งประกายไปทั่วหุบเขาและดงคอย เหมือนแสงตะวันยามบ่าย

เมื่อเรานั่งพูดคุยกับชาวบ้าน พวกเขาจะเน้นย้ำอยู่อย่างนั้นว่า...ป่าอยู่ได้ คนอยู่ได้ทุกวันนี้ ก็เพราะได้นำเอาความเชื่อ พิธีกรรม และวัฒนธรรมชนเผ่ามาปรับใช้ในการดูแลป่า อีกทั้ง ชุมชนแห่งนี้ยังดำรงชีพด้วยวิถีเกษตรแบบผสมผสานโดยมีรูปแบบการผลิตของชาวบ้านเป็นระบบเกษตรบนพื้นที่สูงที่ผสมผสานระหว่างความอุดมทรัพยากรและเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เข้าด้วยกันอย่างสอดคล้องสมดุล

3. วิถีคน ดิน น้ำ ป่า สสวสิ่ง... ต่างสอดคล้องสมดุลผสานเชื่อมโยงสัมพันธ์

เมื่อใครมาเยือนส่วนใหญ่มักมาค้นหาคุณค่าของห้วยหินลาดใน และทุกคนสัมผัสรับรู้ได้เลยว่า ชุมชนแห่งนี้มีความสอดคล้อง สมดุล ไม่ว่าจะเป็นวิถีคน ดิน น้ำ ป่า และสรรพสิ่งที่ยาวล้อม ทุกอย่าง ล้วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กันไปหมด
ดูได้จากระบบการเกษตร เราจะพบว่า ห้วยหินลาดใน นั้นใช้

ระบบเกษตรบนพื้นที่สูงที่ผสมผสานกันอย่างลงตัว ทั้งในเรื่องความ สมดุลของระบบนิเวศ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ลิงแวดล้อม รวมไปถึงเรื่องของความมั่นคงของชีวิต ทั้งในทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

เราลองไล่เรียงดูทีละอย่างกันดู...

การก่อกบ

เมื่อพูดเรื่องทีน้ำเมื่อสอบถามดู พบว่า หมู่บ้านแห่งนี้มีที่นา ประมาณครึ่งหนึ่งของหมู่บ้าน คือประมาณ 60 ไร่

“ผลผลิตข้าวในแต่ละปีนั้น พอกิน บางคนยังเหลือขาย ยังใช้ พันธุ์ดั้งเดิมปลูกอยู่ ไร่หนึ่งได้ประมาณ 40 ถัง พันธุ์อื่นนี้ ชาวบ้านไม่เอามาปลูก เพราะต้องดูแลลงทุนใส่ปุ๋ยใส่ยาไม่ไหว” ชัยประเสริฐ โปะคะ ตัวแทนชาวบ้าน บอกกับเรา

ปัจจุบัน พันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่ปลูกในพื้นที่นาในทุ่งราบและนาขั้นบันได ได้แก่ ข้าวเหนียวนา 2 สายพันธุ์ และข้าวเจ้าวนาอีก 2 สายพันธุ์

การทำไร่หมุนเวียน : แหล่งรวบรวมหลากหลายทางพืชพันธุ์

ชาวบ้านบอกว่า ในทุ่งไร่ ไม่ได้มีเพียงแค่ปลูกข้าวอย่างเดียวเท่านั้น แต่ในไร่ยังมีการปลูกพืชผักหลากหลาย ไว้เก็บกินได้ตลอดปี อาทิ แตงกวา หัวเผือก หัวมัน ผักกาด งา พักทอง ถั่วฝักยาว พริก มะเขือ ท่อวอ หรือเครื่องเทศของชาวปวาเกอญอ

จนทุกคนพูดได้เต็มปากเลยว่า ทุกวันนี้ คนที่นี่แทบไม่ต้องพึ่งพาสลาดข้างนอกเลย

“เพราะเราเอาทุ่งนาเอาไร่หมุนเวียนเป็นตลาดสด คนที่นี่จึงไม่เคยอดตาย...” เสียงของชาวบ้านคนหนึ่งเอ่ยออกมาด้วยความอึดอึด

“แล้วผลผลิตข้าว จากการปลูกในนากับไร่หมุนเวียนได้ผลผลิตต่างกันไหม” ผมเอ่ยถาม

“ผลผลิตข้าวจากนา จะได้เยอะกว่าข้าวไร่นิดหนึ่ง แต่ว่าได้ข้าวอย่างเดียวนะ แต่ไร่หมุนเวียนนอกจากเราจะได้ข้าวแล้ว ยังได้พริก ได้หอม ได้พืชผักอีก 50 กว่าอย่าง ได้กิน บางทีก็ได้ขาย อาหาร การกินที่เราได้จากไร่นี้มีเหลือกินตลอด” พ่อปรีชา ศิริ ปราชญ์ชาวบ้านห้วยหินลาดใน บอกเล่าให้เราฟังและเห็นถึงภาพความหลากหลายของไร่หมุนเวียน

มีการสำรวจกันว่า ในไร่หมุนเวียนของบ้านห้วยหินลาดใน นอกจากจะปลูกข้าวพันธุ์ข้าวเหนียว ไร่ 2 สายพันธุ์ และพันธุ์ข้าวเจ้า ไร่อีก 5 สายพันธุ์แล้ว ยังมีพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ผสมในไร่ข้าวอีกจำนวน 50 กว่าชนิด

ชุมชนแห่งนี้ แต่เดิมมีการหมุนเวียนทำไร่ข้าวหมุนเวียน 7-8 รอบ โดยใช้พื้นที่ประมาณ 10 ไร่ ปัจจุบัน การทำไร่หมุนเวียนในพื้นที่บ้านห้วยหินลาดใน มีการลดการใช้พื้นที่เหลือเพียงครอบครัวละ 3-5 ไร่ และลดรอบลงเหลือ 5-7 รอบ

ทำไมถึงต้องลดพื้นที่ปลูก ทำไมถึงลดรอบลง หลายคนคงตั้งคำถามแบบนี้!

“เพราะว่าคนในชุมชนทำการผลิตที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการทำนาขั้นบันได การทำสวนป่า และหาของป่าขายจึงมีรายได้เสริม จึงพากันลดพื้นที่ปลูก”

เมื่อพูดถึงไร่หมุนเวียน ทุกวันนี้ รัฐและสังคมทั่วไปยังคงไม่เข้าใจ ยังคงมองว่าเป็น ไร่เลื่อนลอย

ทำให้ผมหยิบรายงานวิจัยโครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “ระบบการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน : สถานภาพและการเปลี่ยนแปลง” โดย “ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์” หัวหน้าโครงการฯ มาทบทวนอ่านอีกครั้ง

ในรายงานชิ้นนี้ พยายามอธิบายให้ชัดๆ เหมือนกับต้องการตะโกนออกมามากๆ ว่า หน่วยงานรัฐและสังคมยังมีความเข้าใจผิด ต่อระบบไร่หมุนเวียนหลายประการ สรุปได้ดังนี้

หนึ่ง การทำไร่หมุนเวียนไม่ใช่การตัดไม้ทำลายป่า แต่เป็น

เกษตรกรรมบนพื้นฐานขององค์ความรู้พื้นบ้าน มีเป้าหมายเพื่อการปลูกการปลูกพืชอาหารยังชีพเป็นหลัก มีรูปแบบที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น ระบบนิเวศ สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ ผลกระทบจึงแตกต่างกันไปตามปัจจัยต่าง ๆ ด้วย

สอง เมื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมการใช้พื้นที่ป่าในรูปแบบอื่น ๆ รวมทั้งการทำเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ เช่น การปลูกไม้ดอกและพืชผักเมืองหนาว การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ การทำไร่หมุนเวียนส่งผลต่อระบบนิเวศน้อยกว่าอย่างมาก ทั้งนี้ผลกระทบดังกล่าว ได้แก่ การสูญเสียพื้นที่ป่าอย่างถาวร การชะล้างพังทลายของหน้าดิน การเกิดสารพิษตกค้างใน ดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น

ภู เชียงดาว

และ **ประเด็นสุดท้าย** คือ พื้นที่ไร่หมุนเวียน (รวมทั้งพื้นที่ไร่เก่าที่ปล่อยให้ว่างให้พักตัว) มีสัดส่วนน้อยมาก เมื่อเทียบกับพื้นที่ส่วนอื่นๆ ในชุมชนที่ทำการศึกษา เช่น ป่าชุมชน ที่อยู่อาศัย รวมทั้งป่าอนุรักษ์ที่ชุมชนกำหนดไว้ให้เป็นพื้นที่ป่าถาวร ซึ่งจะไม่มีการเข้าไปแผ้วถางทำกินเด็ดขาด เว้นแต่การเก็บหาผลิตผลมาใช้ประโยชน์ ภายใต้กฎป่าชุมชนเท่านั้น

สวนซา

พืชเศรษฐกิจก็สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำตลอดทั้งปี

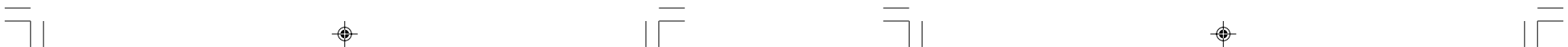
เมื่อเราเดินสำรวจป่ารอบๆ ชุมชนแล้ว ยังพบว่า ห้วยหินลาดในนั้นมีหลายสิ่งที่น่าสนใจและโดดเด่นอย่างมาก โดยเฉพาะ ‘ซาป่า’ ต้นสูงใหญ่ท้วมทึบขึ้นเต็มเนินเขารอบๆ หมู่บ้าน เป็นชาติที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

ใบซา จึงเป็นที่ต้องการของตลาด และเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้เป็นอย่างดีให้กับชาวบ้านที่นี่

เมื่อพูดถึง ซาป่า บ้านห้วยหินลาดใน นั้นมีวิวัฒนาการอย่างน่าสนใจ

จากแต่ก่อน ชาวบ้านกลุ่มนี้ ยังมีวิถีวัฒนธรรมแบบกึ่งเร่ร่อน เคลื่อนย้ายไปมา แต่พอหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา จึงลงหลักปักฐานสร้างบ้านเรือนอยู่อย่างถาวร มีการทำไร่ไถสวน หลังว่างเว้นจากการทำไร่ชาวบ้านกลุ่มนี้จะพากันออกไปรับจ้างเก็บใบเมี่ยง (ใบซาป่า) ของคนพื้นราบที่หมู่บ้านแม่ฉางข้าวหลวง

ครั้งกลับมายังชุมชนของตน จึงค้นพบว่า ในป่ารอบๆ มีต้นซาอยู่กระจัดกระจายไปทั่ว พวกเขาจึงพากันเก็บใบเมี่ยงไปขายให้กับ

พ่อค้าที่อำเภอแม่ชะจาน กระทั่งมีชาวจีนอพยพครอบครัวหนึ่งได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านขุนแจ้ และเป็นพ่อค้าใบชา ได้เข้ามาแนะนำชาวบ้านว่าน่าจะเปลี่ยนจากการทำเหมือง มาทำใบชาอบแห้งดีกว่า เพราะข้อดีของชา คือพ่อค้ารับซื้อไม่จำกัด และรายได้จากการทำใบชาจะดีกว่าการทำเหมือง อีกทั้งขั้นตอนการทำเหมืองยังยุ่งยากมากกว่าด้วย

นับแต่นั้นมา ชาวบ้านห้วยหินลาดในจึงหยุดการทำเหมืองขายเปลี่ยนมาเป็นการเก็บใบชา พร้อมกับหันมาปลูกชาขยายเพิ่มและดูแลสวนชากันอย่างจริงจังนับแต่นั้นมา

“เราเริ่มหันมาทำชา จริงๆ จังๆ ก็ประมาณปี 2511-2512 ตอนนั้นขายชาแห้งกิโลละ 5 บาทแห้งนะ ต่อมาราคาค่อยๆ ขยับขึ้นมาเรื่อยๆ เป็นกิโลละ 30 บาท ต่อมาขายกิโล 60 ปัจจุบันนี้ขายกิโลละ 100 บาทแล้ว ส่วนชาใบสด สมัยก่อนขายกิโลละ 50 สตางค์ ต่อมา 1 บาท แต่ปัจจุบันใบสดๆ ขายกิโลหนึ่ง 12 บาท ราคาดีขึ้น ก็จะมีขึ้นตามภาวะเศรษฐกิจทั่วไป เพราะต้องคิดเรื่องค่าน้ำมัน ค่ารถ ค่าคนไปส่งด้วย...” พ่อปรีชา ศิริ บอกเล่าเรื่องราวผลผลิตจากชาให้ฟัง

“ปีหนึ่งมีการเก็บใบชากันอย่างไรบ้าง” เราเอ่ยถามเรื่องชา เพราะเห็นว่าเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชนที่นี่ไปแล้ว

“ชาจะมีเกือบตลอดปี เราเก็บใบชาหัวปี เดือนเมษายน-พฤษภาคม หลังจากนั้นจะเป็นชากลาง แต่ราคาไม่ค่อยดีเท่าไร เพราะเป็นชาน้ำฝน รสชาติขมนั้นจะอ่อนลง พอเข้าหน้าหนาวก็เก็บอีกครั้งหนึ่ง และพอถึงช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ ก็จะเก็บใบชาแก่ ซึ่งเป็นชาใบแก่แบบเขียวสดๆ เลย สรุปลก็คือเก็บได้อยู่สี่ฤดูกาล” พ่อปรีชาอธิบายให้ฟัง

“พอประเมินรายได้จากการขายชาในแต่ละครอบครัวได้ไหมว่าในรอบปีนั้นได้ประมาณเท่าไร”

“คิดว่าถ้าประเมินต่ำสุด น่าจะมีรายได้อยู่ที่ประมาณ 15,000 -50,000 บาท แล้วแต่ว่าครอบครัวเล็กหรือครอบครัวใหญ่ที่จะมีแรงงานช่วยกันเก็บใบชา”

ว่ากันว่า ในหมู่บ้านนี้มีการเก็บชากันครั้งหนึ่งประมาณ 700-1,000 กิโลกรัมต่อวัน

“...ยิ่งถ้าเป็นเมื่อก่อนมีคนข้างนอกเข้มาจับจ้างเก็บใบชาด้วยนี่ เรานอกออกไปขายวันหนึ่งสองตันก็มีนะ เพราะว่าคนมาเก็บกันเยอะ 50 คนขึ้นไป แต่ปัจจุบันอาจจะเหลือแค่คนในชุมชนก็ประมาณ 20 คน แต่ถ้าเราเก็บใบชาได้น้อย เราก็ทำใบอบชาแห้งกันในชุมชน ถ้าเก็บได้เยอะเป็นหลายร้อยกิโลเราก็จะเอาไปส่งที่ โรงใบชาสยาม ที่ตัวอำเภอแม่ทะจาน”

เมื่อเดินดูรอบๆ สวนแล้ว จะเห็นความสมบูรณ์ของต้นชา บางต้นสูงใหญ่ท่วมหัว

“มีการดูแลรักษาสวนชาเป็นพิเศษไหม”

“ก็จะดูแลอย่างเดียว คือไม่ให้ไปเข้าสวนในเรื่องต้นทุน เราไม่มีต้นทุนอะไรเลย เราดูแลแค่ไม่ให้วัชพืช เถาวัลย์ไปพันต้นชา ไม่ให้มันคลุมมากเกินไป ไม่ต้องลงทุนใส่ปุ๋ยอะไร ปล่อยให้ใบไม้ร่วง คือต้นไม้ทุกอย่าง ถ้าหล่นหนาๆ มันก็เป็นปุ๋ย มีใบชา ใบพลับ ใบก่อ ร่วง คนส่วนใหญ่อาจไม่เข้าใจเรื่องการดูแลป่า อาจคิดว่าถ้าใบไม้ทับถมหนาๆ อาจจะทำให้ไฟป่าเหมือนกับต่างประเทศ จะทำให้ดูแลยาก แต่จริงๆ แล้วประเทศไทยไม่ได้เป็นอย่างนั้น ลองไปดูป่าช่วงหน้าฝนสิ ฝนตกมันก็ละลายแล้วก็ปลวกขึ้นไปกินบ้าง กินแล้วก็เป็ดดิน กลายเป็นปุ๋ยชั้นดี...แต่ก็ต้องมีต้นไม้แทรกปนสวนชาบ้าง ไม่มีเลย มันก็ไม่ดี ไม่งาม” พอปรีชา บอกเล่าให้เห็นถึงความเกื้อกูลสัมพันธ์ของป่า

สวนชาผสมผสานกับพืชพันธุ์ไม้พื้นถิ่น

ถ้าเราเดินเข้าไปเยี่ยมชมสวนชาป่ารอบๆ หมู่บ้าน จะมองเห็นว่า ในสวนชา นั้น ไซ้มีเพียงแคต้นชาเท่านั้น หากมีความหลากหลายผสมผสานไปกับไม้ป่าพื้นบ้านหรือเรียกกันได้ว่า ระบบวนเกษตร ในงานวิจัยของกรมป่าไม้ เคยระบุว่า ในสวนชาบ้านห้วยหินลาดใน มีความหลากหลายทางชีวภาพถึง 67%

อ้ายชัยประเสริฐ โปะะ ตัวแทนชาวบ้านห้วยหินลาดใน ซึ่งเป็นปราชญ์ด้านพันธุ์ไม้และสมุนไพร บอกกับเราว่า ครั้งหนึ่งเคยมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนกัน แล้วมีกลุ่มนักวิชาการด้านป่าไม้นานาชาติมาดูงานที่นี่ ก็ตื่นตื่นกันและบอกว่าเฉพาะในสวนชา นั้นมีความหลากหลายมากกว่าป่าทางยุโรปเสียอีก

“ต้นไม้ในสวนชามีประมาณร้อยกว่าชนิด แคเฉพาะพันธุ์ไม้จากป่าก็มีประมาณ 150 ชนิดแล้ว ยังไม่นับที่เราปลูกจำพวก มะนาว ส้มโอ อะไรที่เราปลูกเสริมลงไปอีก”

เป็นจริงเช่นนั้น ในสวนชา ที่เรายืนอยู่ เพียงแค่ทอดสายตาไปรอบๆ เรามองเห็นทั้งพันธุ์ไม้ที่ปลูกเสริมและขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ชา พลับ มะม่วง มะขาม กาแฟ ส้มโอ มะนาว ฝรั่ง มะขม มะเขว่น เป็นต้น

รายได้ฟิวเวลาดจากป่า : ธรรมชาติบันดาลสร้างให้

เมื่อสอบถามถึงรายได้จากการขายผลผลิตจากป่า ผมรู้สึกตื่นเต้นและแทบไม่น่าเชื่อว่า พืชพันธุ์ถิ่นบางชนิดนั้น จะสามารถสร้างรายได้ให้กับผู้คนที่ได้มีมหาศาล โดยรายได้ส่วนหนึ่งมีการหักเงินเข้ากองทุนดูแลป่าของชุมชน

หน่อไม้ ในรอบปีหนึ่งชาวบ้านสามารถขุดขายได้ประมาณ 60,000 กิโลกรัม ราคาตกประมาณ กิโลกรัมละ 3.50-4.50 บาท หักเงินเข้ากองทุนดูแลป่า 20 เปอร์เซ็นต์ของราคาขายหน่อไม้

น้ำผึ้ง ขายขวดละ 150-170 บาท เมื่อคนตีผึ้งหามา และขายไป ให้หักเงินเข้ากองทุนดูแลป่า 20 บาทต่อขวด

มะขม ไม้พื้นถิ่นอีกชนิดหนึ่ง เอาจุกที่หล่นลงดิน ไปขาย มีรสชาติขม เอาไปต้มกิน ส่วนมากจะขึ้นเองอยู่ในสวนชาและป่า ซึ่งถือว่าเป็นพื้นถิ่นที่แปลกและหายากขึ้นทุกที อ้ายชัยประเสริฐ บอกเล่าให้ฟังว่า ชาวบ้านเก็บลูกมะขม ไปขายกิโลกรัมละ 24 บาท ในรอบปีหนึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับทุกคนครอบครัวจำนวนไม่ใช่น้อย

“รายได้จากการขายมะขมของคนในชุมชน รวมแล้วประมาณเท่าไร?”

“เฉพาะลูกมะขม ปีหนึ่งขายได้ประมาณสองแสนบาท ขายเป็นกิโล กิโลละ 24 บาท ชาวบ้านจะมีรายได้จากการขายมะขมกันทุกคนครอบครัว ต้องรอมันร่วงลงมาแล้วเก็บ เก็บได้ในช่วงเดือนตุลาคม เดือนเดียวเท่านั้นนะ เพราะมันร่วงหล่นเดือนเดียว แก่แล้วก็ร่วงลงมาเราก็ไปเก็บ”

“มีการหักเปอร์เซ็นต์จากการขายลูกมะขมเข้ากองทุนดูแลป่าไหม...”

“อันนี้ไม่ได้หัก ได้ไปเต็มๆ แต่พ่อค้าคนที่เข้ามาซื้อ ถ้ามีกำไรเขาจะซื้อของขวัญให้ชุมชน เช่น ชื่อน้ำมันให้ชาวบ้านใช้ดูแลป่า ปีหนึ่งก็ 50 ลิตร เพราะที่บ้านเราจะมีกาแฟเวรยามดูแลป่า 3 เดือนในช่วงหน้าแล้ง ก็ดีที่ชาวบ้านได้เงินเต็มๆ จากการขายลูกมะขม เพราะถึงแม้ชาวบ้านไม่ได้ออกไปรับจ้างที่อื่น ก็มีรายได้อยู่ในชุมชน”

เป็นน้ำเสียงที่บ่งบอก ถึงความเกื้อหนุนจนเลือกกันอย่างเข้าใจ

และเห็นใจ

ระหว่างพ่อค้ากับชาวบ้าน ระหว่างรายได้กับค่าน้ำมัน

ระหว่างลูกมะขมกับการเผิยามดูแลป่าในหน้าแล้ง

หว่าย ส่วนใหญ่จะมีในไร่หมุนเวียนขึ้นเองในไร่ซากที่ปล่อยให้ว่างไว้ 5-7 ปี หลังการเก็บเกี่ยวข้าว ชาวบ้านจะพากันไปเก็บหว่ายไปขาย เส้นละ 1 วา วาละ 1.10 บาท

“ถ้าเราหาหว่ายมาได้ 100 เส้น ก็ได้เงิน 110 บาท สรุปแล้วในรอบปี ชาวบ้านหาหว่ายไปขายรวมกันทั้งชุมชนประมาณ 30,000 เส้น ก็จะได้เงินทั้งหมด 33,000 บาท” อ้ายชัยประเสริฐ นั่งบอกเล่าให้เราฟัง ด้วยสีหน้าอึมเอบ อารมณ์ดี

“มีพืชพันธุ์อย่างอื่นอีกไหม” เราไล่เรียงถามต่อ ด้วยความอยากรู้

“มะแขว่น เครื่องเทศท้องถิ่น ไม่ค่อยมีราคา เพราะมันมีเยอะ บางปีก็ได้ขาย บางปีก็ไม่ได้ขาย”

“แล้วอย่างเห็ดในป่าหน้าฝนนี่ล่ะ...” ใครคนหนึ่งเอ่ยถาม

“เห็ด ชาวบ้านที่นี่จะไปเก็บมาไว้กิน ไม่ได้ขาย กินตลอด และถ้าเป็นไผ่นี่ในป่าเรามี 10 ชนิด แต่เราจะขายอย่างเดียว คือ หน่อไม้หก ที่เหลือหน่อไม้อื่นๆ อย่างเช่น หน่อไร่ หน่อไผ่ หน่อไม้ซาง เราไม่ขาย แต่เอาไว้กินอย่างเดียว”

นี่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของผลผลิตที่ได้จากป่า ของชุมชนห้วยหินลาดใน แน่นนอนว่า คุณค่าและความสำคัญมันอยู่ที่ว่า ระหว่างการใช้ประโยชน์กับการดูแลรักษา ทำอย่างไรถึงจะให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

ซึ่งผมเชื่อว่า ชุมชนบ้านห้วยหินลาดใน แห่งนี้ พวกเขาทำได้ และเข้าใจลึกซึ้งอย่างยิ่ง

สบูไฟร : ต้นไม้ ใบไม้ในป่า ล้วนคือยารักษาโรค

ในขณะที่เราเดินตามหลัง อ้ายชัยประเสริฐ โปะกะ กับ น้องดาวใจ ศิริ เด็กสาววัยสิบเจ็ดปี ตัวแทนเยาวชนบ้านห้วยหินลาดใน ไปตามทางเดินเล็กๆ บนไหล่ดอยใกล้ๆ ชุมชน ระหว่างเราผ่านดงซารกครึ่มอยู่นั้น ทั้งดาวใจและอ้ายชัยประเสริฐ ต่างชี้ต้นไม้โน่น จับใบไม้ที่นี่ ก่อนบอกกับเราว่า “ในป่านี้ มีสมุนไพรอยู่ทั้งนั่นแหละ”

“ขอปรำ...แก้ปวดหลังปวดเอว”

“ขอออค่า...ยารักษาโรคกระดูกร้าว”

“นอ...หรือไม้คั่ว จะขมมาก เป็นยาแก้ท้องเสีย หรือท้องร่วง

ฉับพลัน จะกินใบมัน จะไม่เก็บกับมือ ความเชื่อปวแก่อบอกว่า ถ้า
อยากให้หายไวๆ ให้ไปกินแบบวัวเคี้ยวกินด้วยนะ”

“นี่คือต้นพวยสุ...หรือมะลิป่า ดอกมันจะเหมือนมะลิ ขม
เหมือนกัน ใช้แก้ปวดฟัน แต่ถ้าฟันผุ ก็จะไปซูดเอาเนื้อเยื่อไปอุดฟัน”

ในป่าทุกรา ที่เราเดินผ่านทางนั้น ต้นไม้ ใบไม้ เกือบทั่วทั้งป่า
ล้วนเป็นสมุนไพรที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ เพียงแต่ว่าคนส่วนใหญ่ไม่รู้จักมัน
ไม่รู้จักใช้

แต่คนสองวัยนี้กำลังพยายามบอกกับเราว่า มันมีอยู่จริง

ดาวใจ บอกผมว่า กิจกรรมหลักๆ ของเขาชวนห้วยหินลาดใน
คือการเรียนรู้ และผู้ใหญ่เป็นเสมือนครู ผู้รู้ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้

“เรื่องสมุนไพร ก็เป็นความรู้ส่วนหนึ่งที่พวกเราได้มาจากพ่อ
ประเสริฐ พ่อปรีชา และจากหลายๆ คนที่พวกเขาได้รับมา แล้วหลังจากนั้น
ทุกคืนวันคืน เราจะนำความรู้เหล่านี้ไปถ่ายทอดให้กับน้องๆ ต่อไป”

เธอบอกว่า ทุกคืนวันคืน เธอและเขาชวนรุ่นใหญ่จะเป็น
ที่เลี้ยงถ่ายทอดกิจกรรมให้กับเด็กๆ วัยเยาว์

เมื่อพูดถึงตัวสมุนไพร ก็คือแทบทุกต้นเลย ถ้าไม่กินราก ก็กิน
ใบ ไม่กินใบ ก็กินเปลือก

“บางครั้ง ถ้าเราเดินไป เราจะไม่รู้ว่าเป็นสมุนไพร เราจะเดิน
ข้ามไป เด็ดใบไปทิ้ง แต่ถ้าเราเดินไปกับผู้ใหญ่ ไปกับผู้เฒ่าผู้แก่ เขาก็
จะสอนให้เราเห็นว่า ยานี้มันช่วยรักษาอันนี้ได้ เราต้องใช้ส่วนไหน แล้วก็
คือยาส่วนนี้ คือต้องมีความเชื่อด้วย การเอาตัวยาต้องเอาตอนไหน การ
ต้มต้องต้มอย่างไร ถึงจะได้ตัวยาค่ะ...” เธออธิบายให้เราฟัง ด้วย
น้ำเสียงที่กลั่นออกมาจากใจ

“แล้วแหล่งสมุนไพรอยู่แถวไหนบ้าง...”

“มันก็มีอยู่ทั้งสวนซา ป่าชุมชน ไร่หมุนเวียน หรือที่ทำการ
ที่ไหนก็จะมียาสมุนไพรหลายอย่างทั้งยาภายนอกและภายใน ยาทา ยา
กิน” เธอพูดคล่องแคล่ว และรู้รอบเรื่องสมุนไพร

“แล้วพวกเด็กๆ เขาสนใจไหม เขามีความสุขกันไหม”

“คะ ไม่ใช่ที่เราสอนเรื่องสมุนไพรพื้นบ้านอย่างเดียว แต่เรา
มีเกมให้เล่นสนุกสนานด้วย” เธอเอ่ยออกมาด้วยสีหน้ายิ้มแย้ม

ผมรู้สึกอึ้งอัม ที่ได้ยินได้ฟังพ่อปรีชา อ้ายชัยประเสริฐ และ

น้องดาวใจ เขาชวนบ้านห้วยหินลาดในคนนี้ บอกเล่าให้เราฟัง

เพราะทุกถ้อยคำนั้น ล้วนกลั่นออกมาจากชีวิตและจิตวิญญาณ
ของคนอยู่กับป่า

และเมื่อเราค้นหาคุณค่าของห้วยหินลาดใน เราจะสัมผัสรับรู้
ได้เลยว่า ชุมชนแห่งนี้มีความสอดคล้อง สมดุล ผสมผสานกันอย่างลงตัว

4. คุณค่าความหมาย ‘โหนดชุมชน’ แผ่นดินที่ก่อเกิด แผ่นดินศักดิ์สิทธิ์ที่ยืนอยู่

“คีถ์อพิธิ์ ซิพิธิ์ โอิพิธิ์
ข้าเกิดที่นี่ ข้าอยู่ที่นี่ ข้าจะตายที่นี่”

จู่ๆ ผมก็พลันนึกถึงคำพูดของพ่อเฒ่าปว้าก่อนญอคนหนึ่งขึ้นมาทันใด หลังจากยืนข่าวเรื่อง รัฐบาลมีนโยบายใหม่ เตรียมออกกฎหมายโหนดชุมชนขึ้นมา แน่นนอน ย่อมทำให้วิถีการเป็นอยู่ของพี่น้องชนเผ่า ที่อาศัยอยู่ในผืนดินผืนป่านั้นลั่นคลอนสั่นไหวได้

หากนโยบาย กฎหมายของรัฐฉบับนี้ไม่เป็นธรรมกับคนอยู่ป่า ซึ่งอาศัยอยู่กันมานานหลายชั่วอายุคน

“เข้าใจความหมายของคำว่าโหนดชุมชนอย่างไรบ้าง” ผมเอ่ยถามพ่อปรีชา ศิริ ปราชญ์ท้องถิ่นห้วยหินลาดใน

“ถ้าจะว่าไป เข้าใจว่าคงจะเหมือนที่ๆ เราจัดการกันอยู่ทุกสิ่งทุกอย่างแล้วนี่แหละมัง คือเราอยากให้อยู่แบบยั่งยืน ผืนดินไม่หลุดออกไปจากมือชาวบ้านในชุมชน เป็นหลักประกัน เป็นการจัดการแบบถาวรและมั่นคง”

พ่อปรีชา อธิบายให้เห็นว่า ที่ผ่านมาชุมชนได้มีการจัดการเรื่องที่ดินเช่นนี้กันอยู่แล้ว

“แล้วมองว่าตัวโหนดชุมชน มันจะไปหนุนเสริมตรงนี้ได้ อย่างไรอีกบ้าง มันจะทำให้ชัดเจนขึ้นได้อย่างไรบ้าง” เราถามความเห็น

“คือคนเราถ้าทำงาน อย่างเช่นการจัดการที่ดิน ถ้าพูดกับคน

ทั่วไปว่า จัดการที่ดินๆ แต่ ถ้าไม่มีเอกสารบางอย่างมารับรองให้เราชาวบ้านก็ไม่มั่นใจว่าจะยั่งยืนขนาดไหน เขาก็ไม่มั่นใจ แต่ถ้ามีเอกสารสิทธิ์รับรองว่า นั่นนะ...โหนดชุมชน เพื่อจะให้ที่ดินผืนนี้ได้สืบต่อไปถึงลูกถึงหลานชาวบ้านก็จะมั่นใจมากขึ้น” เขาย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของโหนดชุมชน

ห้วยหินลาดใน ถือว่าเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่น่าร่องเรื่อง โหนดชุมชน ที่น่าสนใจคือ การจัดการเรื่องการแบ่งที่ดินของหมู่บ้านนี้ แยกเป็น 2 ส่วนอย่างชัดเจน คือ ที่ดินส่วนตัวหรือส่วนปัจเจก ก็มี ที่อยู่อาศัยกับที่นา ส่วนที่ดินที่เป็นไร้หมุนเวียน ไร้ชา ถือว่าเป็นที่ดินส่วนรวม ของหน้าหมู่บ้าน

“เรื่องไร้หมุนเวียน ไร้ชา การจัดการของเราจะใช้เป็นโหนดรวม และจัดการภายในของเรา ก็รู้ว่าปีไหนใครจะเข้าไปทำกิน มันก็จะหมุนเวียนในพื้นที่นั้นๆ มีการแยกพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่า ออกมาชัดเจนในส่วนพื้นที่นา นั่นมีเจ้าของ แยกส่วนชัดเจนอยู่แล้ว”

“แล้วเห็นด้วยไหมกับแนวความคิดนี้ที่ว่าให้ไร้หมุนเวียน เป็นที่ดินของหน้าหมู่บ้าน ของส่วนรวม เหมือนกับหมู่บ้านอื่นๆ”

พ่อปรีชา พักหน้า ก่อนบอกกับเราว่า “คือทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าเป็นปัจเจกมักอยู่ไม่นาน แต่สิ่งที่เป็นส่วนรวม เป็นของหน้าหมู่บ้านนี้จะยั่งยืนกว่า สมมุติว่าอย่างที่ดินของผมนคนเดียวนี้ ถ้าจะขายเมื่อไหร่ก็ขายได้ เพราะว่าเป็นของเราอยู่แล้ว แต่ถ้าเป็นสิทธิ์หน้าหมู่บ้าน ถ้าจะขายยังคิดถึง นาย ก. ที่ได้ดูแลด้วยกัน”

เท่าที่เรานั่งพูดคุยกับชาวบ้าน พวกเขาจะไม่กังวลในเรื่อง การจัดสรรที่ดิน การแบ่งกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในพื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัย ที่นา ที่สวน เพราะสามารถจัดสรร แบ่งเขต แบ่งโซนกันได้

ที่หลายคนพยายามปรับปรุงแก้ไขให้มันมีความชัดเจน ก็คือพื้นที่ไร้หมุนเวียน

“แล้วจะมีวิธีการอย่างไรจัดการให้มันยังยืนได้อย่างไร”

“ก็จะพยายามพูดให้ชาวบ้าน ว่าขอให้มันเป็นสิทธิหน้าหมู่จะดีกว่าขอเพียงให้การจัดการภายในชุมชนมีความเข้าใจกัน แต่ไม่ใช่ว่าแนะนำให้บุกรุกป่านะ แต่ให้อยู่ในวงพื้นที่ที่ทำกินเดิม คือมันสามารถที่จะอธิบายให้คนที่ยังไม่เข้าใจได้ง่ายๆ หลายๆ อย่าง เพื่อจะไปโยงกับภาวะปัจเจก ภาวะสิทธิหน้าหมู่อะไรต่างๆ ถ้าเป็นปัจเจกคนใดคนหนึ่งแล้วมันลำบากในอนาคตแน่นอนเพราะว่าคนเรามันคิดไม่เหมือนกัน พอรู้ว่าได้เอกสารแล้วก็อาจจะขายก็ได้ ถ้าเป็นปัจเจกนะ เพราะว่ามันเป็นของเราอยู่แล้ว แต่ถ้าเป็นสิทธิหน้าหมู่นี้มันจะมีตาที่มองเรา ตาเหมือนตาลับประคดตาหลายๆ ตาที่คอยมองเราอยู่” พ่อปรีชา อธิบายให้เห็นภาพพร้อมเสียงหัวเราะ อารมณ์ดี

“อีกมุมหนึ่งก็คือ คนสังคัมทั่วไป โดยเฉพาะสังคัมเมือง ยังตกใจยังงงกันอยู่ กับคำว่าโฉนดชุมชน ชื่อมันเหมือนบ่งบอกว่าจะมาจัดสรรแบ่งที่ดินแบ่งป่าให้ชาวบ้านบนคอย ชาวบ้านจะอธิบายเรื่องนี้อย่างไรดี” เราตั้งประเด็นที่คนส่วนใหญ่ยังคาใจ

“ก็จะอธิบายว่า ถ้าเรามีพื้นที่ชัดเจนแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะบุกรุกป่า แล้วทุกวันนี้ ชาวบ้านก็ดูแลเฉพาะที่เราจัดการอยู่แล้ว และที่ผ่านมา ทางชาวบ้านเราก็มีการใช้ระบบจีพีเอส (Global Positioning System : GPS) ก็มีหลายๆ อย่าง แผนที่ 1 : 50,000 หรือ 1 : 4,000 ก็มีแล้ว ก็จะทำให้พิสูจน์ได้ว่าชัดเจน ซึ่งถ้ามาตรวจสอบก็จะพบว่า ที่ผ่านมา เราก็อยู่ในวงในพื้นที่เก่าๆ ที่เราทำมาหากินอยู่” พ่อปรีชา อธิบายย้ำให้เราเห็นถึงภาพรวมของพื้นที่นาร่อง การจัดทำโฉนดชุมชน ของ

บ้านห้วยหินลาดใน

สอดคล้องกับที่ “ชัยประเสริฐ โทคะ” ตัวแทนชาวบ้านอีกคนหนึ่งที่มิมมองต่อ โฉนดชุมชน ให้เราฟังอย่างน่าสนใจ

“คือผมว่าโฉนดชุมชนนี้มันป้องกันหลายๆ อย่าง หนึ่ง ป้องกันไม่ให้ที่ดินหลุดมือไปจากชุมชน เพราะถ้ามีชุมชนดูแล มีเอกสารสิทธิ์กำกับ ในขณะที่ถ้าเป็นที่ดินแบบปัจเจก แบบของบุคคล มันก็มีข้อเสีย ก็คือเห็นมาตั้งไหนแต่ไร แล้วว่า ถ้าใครมีไป ใครมีโฉนด ส่วนมากก็จะนำไปจำนอง แล้วก็หลุดมือ กลายเป็นอีกเจ้าของหนึ่ง แต่ถ้าเป็นของชุมชนชุมชนเป็นตัวประกัน ใครจะขายมันก็ต้องขึ้นอยู่กับชุมชน ต้องมาคุยกันก่อน ว่าขายได้ไม่ได้ หรือว่าจะโอนไปให้ใคร มันก็ต้องมีชุมชนเป็นตัวประกันอยู่ จะทำอย่างไร จะเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนมือหรือว่าเปลี่ยนพื้นที่พื้นที่โฉนดเป็นสวน ถ้าเปลี่ยนแปลงเป็นนา ก็จะต้องมาคุยกันในชุมชนทั้งในระดับชุมชน ระดับลุ่มน้ำและระดับเครือข่าย มีหลายระดับ” เขาชี้ให้เห็น

เขาเน้นย้ำว่า คุณค่าของโฉนดชุมชน ต้องทำโดยชุมชน คือทุกคนมีส่วนร่วมรู้เห็น และหากจะมีการเปลี่ยนแปลง ก็ต้องผ่านกระบวนการในชุมชน ลุ่มน้ำ และเครือข่ายการปฏิรูปที่ดินฯ ด้วย

“ถ้าเราไม่ทำอย่างนี้ แต่ไปยึดเอาโฉนดที่รัฐจัดให้ นิรับรองว่าป่าหาย และที่ดินก็จะไม่อยู่กับชาวบ้าน เพราะมันไม่มีชุมชนเป็นตัวประกัน มันก็เลยกลายเป็นว่า ออกมาเป็นโฉนด ดูเหมือนกรรมสิทธิ์ส่วนตัวเกินไป มันไม่เหมือนของหน้าหมู่ มันไม่เป็นสิทธิ มันไม่ซ้อนกัน มันจะป้องกันสิ่งเหล่านั้นได้น้อย”

เขาก็กำลังสื่อให้เห็นถึงความต่างของการออกเอกสารสิทธิ์โดยรัฐกับการออกโฉนดชุมชนโดยชุมชน

ภู เชียงดาว

“ถ้าเรามีโฉนดแบบปัจเจก โดยรัฐ มันเหมือนกับมอบอำนาจให้คนนั้นมากเกินไป ก็เลยกลายเป็นว่าจะทำอะไรทำได้ บางทีมันเหมือนกับว่าโฉนดมันเป็นตัวกำหนดราคาที่ดินมากขึ้น เป็นสิทธิของคนนั้นมากขึ้น แต่ถ้าเป็นโฉนดชุมชน มันเป็นของหน้าหมู่ สิทธิก็สิทธิหน้าหมู่ แม้แต่จะทำอะไรต้องมีระดับที่ซ้อนกันอยู่ ถึงจะเป็นของเรา แต่ถ้าชุมชนไม่เห็นด้วย มันก็ทำอะไรไม่ได้ จะขายก็ไม่ได้ มันเป็นเรื่องที่เหมือนชุมชนช่วยป้องกันการบุกเบิก ทำลาย หรือไม่ให้เกิดการเสื่อมโทรม เราสามารถป้องกันได้เยอะ”

“แล้วไม่ต้องการโฉนดที่ดินที่รัฐจะจัดให้เธอ” เราแหงนถามความรู้สึก

จริงสิ, หากถามคำถามนี้กับใครต่อใครในสังคมเมือง สังคมข้างล่าง เชื่อว่า ร้อยทั้งร้อยนั้นขานรับ อยากได้เอกสารสิทธิ์ที่รัฐจัดให้ เพราะนั่นหมายถึงว่า สามารถนำไปค้าประกัน นำไปจำนำ จำนองหรือขาย เพื่อได้มาซึ่งเงินตราอย่างแน่นอน

หากเขาส่ายหน้า ยิ้มรับ ก่อนเอ่ยออกมาด้วยสีหน้าจริงจัง

“ผมคิดว่าไม่ยากได้ คือโฉนดนี้ ผมว่ามันกินไม่ได้ แต่ว่าทำอะไรให้มันอยู่กับชุมชนได้อยู่ในพื้นที่นั้นได้ พุดง่าย ๆ ก็คือ ที่สุดแล้วที่ดินนี้ไม่ใช่ใครสร้างขึ้นมาได้ซักคน แต่ถ้าเป็นเจ้าของ ผมไม่อยากจะเป็นเจ้าของที่แท้จริง แต่อยากให้เป็นที่ที่มีการมีส่วนร่วมแล้วก็เป็นเจ้าของร่วมกันมากกว่า ดูแล้วร่วมกัน ถึงแม้ว่าจะออกขาย ถึงแม้จะแปรรูป ถึงแม้จะทำอะไร มันต้องผ่านชุมชน ให้ชุมชนรับรู้และยอมรับเปลี่ยนแปลงได้”

เขาบอกอีกว่า ที่ผ่านมา ชาวบ้านได้มีความพยายามรณรงค์อธิบายถึงคุณค่า ความหมายของ “โฉนดชุมชน” โดยชุมชนที่แท้จริง ให้

หลายฝ่ายเข้าใจและยอมรับ

“เรามีกรรมการในการจัดการ ไม่เฉพาะแค่ลุ่มน้ำ และไม่เฉพาะเครือข่าย แต่ยังมีบุคคลภายนอก อย่างเช่น กลุ่มนักวิชาการ ทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือทางอำเภอ ก็รับรู้ในเรื่องนี้ซึ่งหน่วยงานรัฐก็เห็นด้วยกับโฉนดชุมชนที่เราเรียกร้อง”

“ในฐานะที่เป็นพื้นที่นำร่องในการจัดการเรื่องโฉนดชุมชนหมู่บ้านเราจะนำเสนออย่างไรหรือทำอะไรให้มันเผยแพร่ไปวงกว้างในอนาคต”

อ้ายชัยประเสริฐ บอกว่า ตอนนี เรื่อง โฉนดชุมชน ที่ทำกันอยู่กำลังเดินหน้า ซึ่งหากทำเรื่องนี้ไปในหลายๆ พื้นที่ เชื่อว่ามันจะป้องกันเรื่องป่า ป่าจะไม่ถูกบุกรุกในพื้นที่ในชุมชนมากขึ้น แล้วเรื่องการจัดการที่ดิน โฉนดชุมชนตัวนี้จะป้องกันไม่ให้เกิดตามอำเภอใจ เพราะมันเกี่ยวข้องกับข้อบังคับกระบวนการทางชุมชน

“ยกตัวอย่าง เช่น ต้องคุยกันก่อนว่าจะปลูกพืชเชิงเดี่ยวได้ไหม บางอย่างก็เลยจะต้องคุยกันเรื่องนี้ว่าจะทำอะไร จะปลูกอย่างไร จะใส่สารเคมีได้ไหม ทุกอย่างจะต้องขึ้นอยู่กับชุมชน”

“ที่เราทำเรื่องนี้ ส่วนหนึ่ง เราคิดว่าเราเพื่อป้องกันโลกของเราด้วยนะ เพราะทุกวันนี้ มันเหมือนกับว่า ทุกพื้นที่มันเป็นสิทธิส่วนบุคคลมากเกินไป อยากรทำอะไรก็ทำ ก็เลยกลายเป็นว่าที่ดินมันเกี่ยวข้องกับโลกด้วย ทุกวันนี้ มันร้อนก็เพราะว่าจิตใจของเราร้อนมากเกินไป อยากรทำอะไรก็ทำ ทุตง่ายๆ อย่างสวนชาหรือว่าไร่หมุนเวียน ไร่หมุนเวียนจะเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น ชุมชนไม่ยอมรับอยู่แล้ว ไร่หมุนเวียนจะเปลี่ยนเป็นสวนข้าวโพดชาวบ้านยังไม่ให้ ก็เลยจะป้องกันเพื่อให้มันอยู่กับเราให้ได้ หรือสวนชาจะทำเป็นอุตสาหกรรมก็ได้ เพราะว่ามัน

เป็นโฉนดของหน้าหมู่บ้าน มันไม่ใช่ของคนๆ เดียว”

“คิดว่าชุมชนมีความพร้อมที่จะทำเป็นชุมชนนำร่องเรื่องนี้ได้ไหม”

“ผมว่าชุมชนเราพร้อมมานานแล้ว เกี่ยวกับเรื่องนี้ และถึงแม้ว่ารัฐไม่ได้ออกเอกสารสิทธิ์อะไร เราก็ทำอย่างนี้อยู่แล้ว”

นั่นเป็นคำบอกเล่าของตัวแทนชาวบ้านห้วยหินลาดใน กับมุมมองต่อวิถีชีวิต ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเรื่องโฉนดที่ดินชุมชนซึ่งผมถือว่า ล้วนเป็นถ้อยคำความรู้สึกของคนที่อยู่และเข้าใจต่อโลกแห่งความเป็นจริง โดยไม่มีอะไรแอบแฝง ผมเชื่อเช่นนั้น

ก่อนขอตัวกลับ ผมเอ่ยถามอ้ายชัยประเสริฐทิ้งท้าย ก่อนจาก...

“ทุกวันนี้มีชาวบ้านมีความสุขดีกันไหม”

“ผมว่าถ้ากฎหมายไม่บีบบังคับชาวบ้าน ชาวบ้านก็มีความสุขอยู่ ยิ่งถ้ากฎหมายบอกว่า คนอยู่กับป่าได้ ดูแลป่า อยู่ด้วยกันได้ ชาวบ้านก็ไม่เดือดร้อน” เขาตอบง่ายๆ และชัดเจน

เป็นคำตอบที่เหมือนต้องการสื่อให้รับรู้ว่า...ชุมชนแห่งนี้สำคัญกว่ากฎหมาย

เพราะคนและชุมชนแห่งนี้ก่อเกิดมาก่อนกฎหมายป่าไม้จะมาควบคุม และทับพื้นที่

เป็นคำตอบที่เหมือนต้องการสื่อให้รับรู้ว่า...คนกับป่าและสรรพสิ่งนั้นสัมพันธ์กันและกัน

เป็นคำตอบที่เหมือนต้องการสื่อให้รับรู้ว่า...แผ่นดินที่ก่อเกิดแผ่นดินที่ยืนอยู่นี้มีความศักดิ์สิทธิ์

เหมือนกับคำบอกเล่าของผู้เฒ่าปาวาเกอญอท่านหนึ่ง ร่ำพังกับผมในคำคืนอันเหน็บหนาวนั้น...

“คีถอพิ้อ ชีพิ้อ โอิพิ้อ
ข้าเกิดที่นี่ ข้าอยู่ที่นี่ ข้าจะตายที่นี่”

ข้อมูลประกอบ

ข้อมูลสัมภาษณ์ นายปรีชา คิริ, นายชัยประเสริฐ โทคะ และนางสาว
ดาวใจ คิริ ชาวบ้านห้วยหินลาดใน, ก.ค. 2552

องอาจเดชา, หนังสือชีวิตพอเพียงรวมเรื่องราวนวัตกรรมการสร้าง
สุขภาพที่ดำเนินชีวิตด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง : สำนักงานปฏิรูปสุขภาพแห่งชาติ
(สปรส.) สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขกระทรวงสาธารณสุข, ตุลาคม 2549

โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง ระบบการเกษตรแบบไร่มนเวียน : สถานภาพ
และการเปลี่ยนแปลงโดย ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ หัวหน้าโครงการฯ ดร.ปิ่นแก้ว
เหลืออร่ามศรี รองหัวหน้าโครงการฯ อัจฉรา รักยุติธรรมนักวิจัยโครงการฯ,
19 มิถุนายน 2546

รายงานเวทีวิเคราะห์และประเมินชุมชนบ้านหินลาดใน : โครงการ
ปฏิบัติการเพื่อการปฏิรูปที่ดิน (Action for Land Reform) มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ,
วันที่ 8 - 9 ม.ค. 2551

